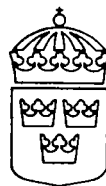

Riksdagens protokoll

1987/88:41

Protokoll
1987/88:41

9 december 1987

Debatter m. m.

Onsdagen den 9 december

Miljövårdsfrågor	3
Sekretesskyddet för vissa myndighetsregister m. m.	78
Jämställdhet	89
Medbestämmandelagen	126
Anställningsskydd	153
Statlig lönegaranti vid konkurs	167
Jämkningslag i skyldigheten att lämna kontrolluppgift på räntor, m. m.	169
Inbetalningskvot vid avsättning till allmän investeringsfond, m. m.	173
Meddelande om interpellation 1987/88:145 av Göran Ericsson (m) om brottsbekämpningen ..	178

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 9 december

Jordbruksutskottets betänkanden

1987/88:8 om försurningen m. m.	3
1987/88:11 om vattenvård och internationella miljövårdsfrågor ...	3
1987/88:12 om freoner m. m.	3

Skatteutskottets betänkanden

1987/88:7 om deklarationsskyldighet, ändrat underlag för fastig- hetsskatt, m. m.	78
1987/88:11 om tilläggsbudget I: tullverket	78
1987/88:13 om tillämpning av dubbelbeskattningsavtalet med Schweiz	78

Onsdagen den 9 december

Kl. 09.00

Miljövårdsfrågor

1 § Justerades protokollet för den 1 innevarande månad.

2 § Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkanden 1987/88:11 och 17

Utrikesutskottets betänkanden 1987/88:16–18

Utbildningsutskottets betänkanden 1987/88:3 och 7

Näringsutskottets betänkanden 1987/88:6 och 7

3 § Föredrogs

jordbruksutskottets betänkanden

1987/88:8 om försurningen m. m.,

1987/88:11 om vattenvård och internationella miljövårdsfrågor samt

1987/88:12 om freoner m. m.

Talmanen meddelade att jordbruksutskottets betänkanden 8, 11 och 12 skulle debatteras i ett sammanhang samt att följande interpellationer och frågor skulle besvaras i samband med behandlingen av dessa ärenden:

Interpellationer

1987/88:109 av Alf Svensson (c) om ett återföringssystem vid bensinstationer

1987/88:102 av Per Stenmarck (m) om vattenföroreningarna i Öresund

1987/88:115 av Sven Munke (m) om förbud mot gödsling med avloppsslam

1987/88:87 av Alf Svensson (c) om freonutsläppen

1987/88:130 av Rune Thorén (c) om lokaliseringen av det planerade miljötekniska institutet

Frågor

1987/88:228 av Ivar Franzén (c) om dispens för användning av visst avgasreningssystem

1987/88:148 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c) om länsstyrelsernas handläggning av freonfrågor

Miljövårdsfrågor

Anf. 1 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Riksdagens jordbruksutskott har valt att samla en rad

angelägna miljöfrågor till en gemensam debatt. Det är ett utmärkt initiativ som jag välkomnar. Situationens allvar och behovet av en sammanhållen syn på miljöfrågorna motiverar detta. Detta är också ett synsätt som präglar regeringens arbete med den miljöpolitiska proposition som kommer att föreläggas riksdagen i vår. Den propositionen kommer att bli den första samlade redovisning av miljöpolitiken som någonsin överlämnats till den svenska riksdagen.

I propositionen kommer regeringen att på ett samlat sätt redovisa åtgärder på alla samhällslivets områden, aktionsprogram för de områden där akuta insatser är nödvändiga, strategier för omställningar i samhällsstrukturen där sådana krävs såsom när det gäller energin, transporterna, jordbruks- och livsmedelspolitiken. På dessa områden kommer vi dessutom att förelägga riksdagen särskilda propositioner. I miljöpropositionen kommer också att redovisas förslag till skärpt lagstiftning, förstärkt organisation för miljöskyddsarbetet, ökad användning av ekonomiska styrmedel samt riktlinjer för det allt viktigare internationella miljöarbetet.

Viktiga utgångspunkter är

- att alla människor skall garanteras en god livsmiljö nu och i framtiden,
- att en ansvarsfull hushållning med och omsorg om miljön skall genomföra alla samhällssektorer,
- att miljökraven inte står i motsatsställning till ekonomisk tillväxt och fortsatt samhällsutveckling – tvärtom förutsätter de varandra,
- att tillväxt och teknikutveckling liksom vår personliga livsstil måste länkas in i banor som inte hotar hälsa och miljö eller förbrukar kommande generationers försörjningsbas,
- att nationella och internationella insatser måste gå hand i hand, men att Sverige måste vara berett att gå före och vara pådrivande,
- att vi alla har ett ansvar och en möjlighet att göra något.

Regeringen har alltså medvetet valt att samla alla dessa frågor till en helhet, just därför att helhetssynen är så viktig. Vi tar här alltså även upp frågor som skulle kunnat redovisas tidigare. Men samtidigt pågår – det vill jag understryka – redan nu ett konkret arbete som ger resultat på en rad områden. Utvecklingen står alltså långt ifrån stilla.

Jag kommer här i dag att beröra några frågor som är centrala i detta vårt gemensamma arbete och som behandlas i jordbruksutskottets betänkande. Av samma skäl som lett utskottet till att samla dessa frågor till en gemensam debatt har jag också valt att vid detta tillfälle besvara ett antal interpellationer och frågor.

Jag börjar med frågan om luftföroreningar och försurning. Försurning är inget entydigt och lätthanterligt begrepp. Det råder dock inget tvivel om dess effekter, även om det finns de som i debatten hävdar att det krävs ytterligare bevis för att vi skall kunna handla. Jag menar alldeles bestämt att den kunskap vi har i dag är tillräcklig för att handla. Ingen kan alltså förebära brist på kunskap som alibi för att inte handla.

Riksdagen lade 1985 på regeringens förslag fast en handlingsplan mot luftföroreningar och försurning. Enligt den skall utsläppen av svavel minska med 65 % och utsläppen av kväveoxider med 30 % till 1995, räknat från

utsläppsnivån år 1980. Vi kan räkna med att målet kommer att nås när det gäller svaveloxider genom de hittills vidtagna åtgärderna.

När det gäller utsläppen av kväveoxider är situationen betydligt allvarigare. Huvuddelen av dessa kommer från trafiken. Den nya bilavgaslagen och införandet av katalytisk rening och blyfri bensin är viktiga steg för att reducera utsläppen av föroreningar från biltrafiken. Men det kommer inte att räcka. Den reduktion av kväveutsläppen som vi når med nu beslutade åtgärder kommer att ätas upp av den ökande biltrafiken i början av 2000-talet, om vi inte gör ytterligare insatser. Målet är naturligtvis att vi skall komma ned till vad naturen tål. Den socialdemokratiska partikongressen beslöt i september att ett program med detta syfte skall utarbetas, samtidigt som vi har lagt fast etappmålet 50 % till år 2000.

Förslag till ytterligare åtgärder för att minska kväveutsläppen kommer därför att redovisas i den kommande miljöpropositionen liksom i propositionerna om trafik, energi och jordbruk. Till de förslag som där kommer att redovisas hör skärpta krav vad gäller utsläppen från tung trafik och dieselfordon, krav på helt nya fordonstyper, en omläggning till ökad kollektivtrafik och en förändrad trafikstruktur. Man kan också se miljöprojektet i Göteborg som nu dras i gång som ett sätt att i ett koncentrerat område pröva vad som behöver göras med utnyttjande av alla de instrument vi förfogar över.

Samtidigt med att vi arbetar med att minska de egna utsläppen måste vi naturligtvis också försöka påverka våra grannländer. Sverige deltar därför mycket aktivt i ECE:s konventionsarbete om långväga gränsöverskridande luftföroreningar. Det är ett tålamodsprövande arbete där de positiva resultaten inte precis duggar tätt. Ännu har länder som t. ex. Storbritannien och Polen inte ens anslutit sig till 30-procentsmålet, trots att vi skulle behöva höja ambitionen när det gäller svavelutsläppen.

Vi driver nu också frågan om att det skall träffas en överenskommelse om minskning av utsläppen av kväveoxider. Här har motståndet hittills varit mycket starkt. De flesta länder, däribland Danmark, Finland och Norge, anser sig för närvarande inte kunna stödja den svenska linjen, som innebär ett krav på ett första åtagande om minskning med 30 % till 1995. Men vi får givetvis inte ge upp bara därför att motståndet hittills varit hårt. Vi fortsätter våra ansträngningar att få till stånd en Aktionsplan Europa.

Utsläppen av kolväten är ett annat problem som kräver ökade insatser. Vi bör intensifiera ansträngningarna på detta område.

Jag redovisar viktiga inslag i regeringens arbete med att minska kolväteutsläppen i mitt svar på en interpellation av Alf Svensson om ett återinförings-system vid bensinstationer. Alf Svensson har frågat mig när vi kan vänta oss en lag, som ålägger bensinbolag att vid nyanläggning eller besiktning av befintliga stationer installera ett återföringssystem.

Jag delar Alf Svenssons oro beträffande utsläppen av kolväten. Dessa medför både hälsorisker och bidrar till bl. a. skogsskadorna genom bildningen av ozon och andra s. k. oxidanter.

De totala utsläppen av kolväten i Sverige uppskattades av naturvårdsverket till 466 000 ton per år 1985, varav ca 40 % kom från biltrafiken och ca 40 % från användning av lösningsmedel. Resten kom bl. a. från industrier

och energianläggningar. Utsläppen beräknas minska med ca 25 % till år 1995 genom de olika åtgärder, bl. a. skärpta avgaskrav på personbilar, som nu är beslutade. Ytterligare åtgärder är angelägna med tanke på hälso- och miljöeffekterna av olika kolväten.

Från bensinhanteringen avgår ca 25 000 ton kolväten per år vid de olika omlastningar som sker under transporten från raffinaderi till personbil. Utsläppen vid tankning av bilar ingår i detta och uppskattas till ca 8 000 ton per år.

Olika åtgärder kan vidtas för att minska kolväteavgången vid omlastning av bensin. Vid fyllning av tankbåtar, tankbilar och cisterner kan utsläppen minskas bl. a. genom att man byter metod för fyllning och genom återvinning av kolvätena. Oljebolagen har nyligen beslutat införa återvinning vid ett tiotal depåer.

Enligt vad jag erfarit är branschens egen ambition att sluta systemet från raffinaderi till bensinstationernas cisterner.

Även när det gäller tankning av bilar finns olika tekniska möjligheter. En sådan möjlighet är återföring av de undanträngda gaserna i bensintanken till stationscisternerna, varifrån de sedan kan föras vidare med tankbilar till depån för återvinning. Ett sådant kolväteåtervinningssystem kräver samordnade insatser i hela bensindistributionskedjan. Med utgångspunkt i det system som redan nyttjas vid några stationer i Göteborg kan kostnaderna beräknas till ca 150 000 kr. per station.

En annan möjlighet att återvinna de kolväten som avdunstar vid tankning av bilar är att leda in dem i det kolväteåtervinningssystem som finns på de bilar som uppfyller våra nya skärpta avgasreningskrav. Detta förutsätter i så fall att den kolkoncentration som finns på dessa bilar görs större. Denna lösning är billigare än att investera i återvinningssystem vid alla bensinstationer, men tar längre tid att genomföra. Det amerikanska naturvårdsverket har föreslagit att bestämmelserna i USA för nya bilar ändras i detta syfte.

Statens naturvårdsverk arbetar med frågan om hur kolväteutsläppen från bensinhanteringen skall begränsas på bästa möjliga sätt. Förutom till frågan om vilka tekniska system som skall väljas måste verket ta ställning till hur dessa frågor skall regleras med stöd av lagstiftningen. En möjlighet är att t. ex. utnyttja miljöskyddslagen genom allmänna råd till länsstyrelser, miljö- och hälsoskyddsnämnder och anläggningsägare. Det är inte tillräckligt att endast reglera utsläppen från tankning av personbilar, utan hela bensindistributionskedjan måste täckas med nya bestämmelser. Naturvårdsverkets förslag beräknas, enligt vad jag erfarit, vara klart omkring årsskiftet.

Jag vill, herr talman, emellertid understryka att det naturligtvis inte räcker med dessa insatser för att komma till rätta med kolväteutsläppen, utan vi måste också anstränga oss på alla de andra områden där sådana förekommer. Här finns för övrigt när det gäller lösningsmedel en viktig anknytningspunkt till arbetsmiljöfrågorna. Även här kommer vi i arbetet med miljöprojektet i Göteborg att kunna pröva vilka instrument som bäst lämpar sig för att snabbt nå mycket goda resultat.

I detta sammanhang vill jag också, herr talman, besvara en fråga från Ivar Franzén om dispens för användning av visst avgassystem.

Ivar Franzén har frågat mig om anledningen till regeringens långa

handläggningstid beträffande ett överklagat ärende angående dispens från bilavgasbestämmelserna för montering av det s. k. Lemisystemet.

Statens naturvårdsverk lämnade den 16 december 1986 en ansökan från Lemi AB om undantag från bilavgasbestämmelserna för montering av Lemisystemet utan bifall. Lemi AB överklagade den 29 december 1986 ärendet hos regeringen.

Ärendet har remitterats till naturvårdsverket, AB Svensk Bilprovning och Bilindustriföreningen. Härvid har framkommit att en lång rad kompletterande underlag fordras för att man skall kunna bedöma frågan.

Regeringen har dessutom under handläggningen av ärendet haft överläggningar med Lemi AB, AB Svensk Bilprovning och naturvårdsverket. Naturvårdsverket är regeringens expertmyndighet i bilavgasfrågor och har till uppgift att göra tekniska beräkningar som skall ligga till grund för regeringens beslut. Lemi AB har inte kunnat lämna de uppgifter som ansågs nödvändiga som beslutsunderlag. Bolaget meddelade dessutom vid en överläggning att man, i stället för vad ansökan dittills gällt, avsåg kombinera Lemisystemet med en trevägskatalysator. En ny dispensansökan skulle därför lämnas in till naturvårdsverket. Eftersom naturvårdsverket därmed skulle göra en förnyad bedömning av systemet, beslutade regeringen den 29 oktober 1987 att upphäva naturvårdsverkets beslut och överlämna ärendet för ny behandling för att systemet skulle kunna prövas i ett sammanhang.

Herr talman! Haven runt våra kuster har, liksom de stora världshaven, tills helt nyligen betraktats som oändliga och tåliga mottagare av föroreningar från mänsklig verksamhet. Övergödning och bottendöd vid kusterna, höga halter av tungmetaller och gifter i fisk och skaldjur har visat att vi nu har nått en punkt där det krävs långtgående och snabba åtgärder för att vända utvecklingen och förhindra att våra hav blir till livsfientliga och oanvändbara vatten.

Haven är viktiga och oersättliga delar i vårt ekosystem. De utgör också genom sina stora tillgångar av djur och växter viktiga näringsreserver. I vår kamp för att avvärja hoten mot havsmiljön ingår att vi med varsamhet och ansvar nyttiggör oss de rika tillgångar av råvaror som haven rymmer.

Arbetet för att rädda våra vattendrag och hav omfattar både nationella och internationella insatser, där samarbetet med våra grannar runt Nordsjön och Östersjön är särskilt viktigt. Det är mot den bakgrunden jag nu besvarar Per Stenmarcks interpellation om vattenföroreningarna i Öresund.

Per Stenmarck har frågat mig vilka initiativ jag kommer att ta för att snarast komma till rätta med den miljöförstöring som drabbat Öresund.

Miljösituationen i de hav som omger oss är oroande. Regeringen har därför låtit naturvårdsverket utarbeta ett förslag till aktionsplan mot havsföroreningar. Förslaget presenterades före sommaren i år. Förslaget innebär bl. a. att samma krav som tidigare fastställts för Laholmsbukten i princip även skall gälla för Öresund, Skälderviken och delar av Hanöbukten. Regeringen kommer att ta ställning till aktionsplanens förslag i den kommande miljöpolitiska propositionen i början av år 1988.

De åtgärder som föreslås i aktionsplanen innebär en angelägen, kraftig minskning av föroreningsutsläppen från såväl kommunala anläggningar som jordbruket och industrin. Vidare innebär förslaget att forsknings- och

undersökningsarbetet kring miljösituationen i haven intensifieras.

Samarbetet med andra länder är naturligtvis mycket viktigt för att haven omkring oss skall bli bättre från miljösynpunkt. Regeringen arbetar därför intensivt, i första hand i samband med olika internationella konventioner bl. a. beträffande Nordsjön och Östersjön.

Öresundsregionen är ett nyckelområde i dessa sammanhang. För Kattegatt och Öresund finns också sedan i somras ett av både Danmark och Sverige utarbetat åtgärdsprogram för att minska föroreningsbelastningen på dessa områden.

För att bemästra föroreningsproblemen i Öresundsområdet arbetar löpande en särskild bilateral kommission, Öresundskommissionen. Denna är reglerad genom ett bilateralt samarbetsavtal med Danmark. Länsstyrelsen i Malmö har i samråd med naturvårdsverket under hösten fastställt ett åtgärdsprogram för att minska den svenska föroreningsbelastningen på Öresund. Tillsynsmyndigheterna har redan påbörjat arbetet med att genomföra programmet.

Per Stenmarck tar också upp frågan om skattestimulanser för miljövårdande åtgärder. Jag vill nämna att regeringen under hösten har beslutat att släppa investeringsfonderna fria i hela landet för miljöförbättrande investeringar. Frisläppandet gäller för arbeten som utförs resp. inventarier som anskaffas före utgången av mars 1990. Frågan om ekonomiska styrmedel bereds för närvarande inom regeringskansliet.

Jag vill understryka att frågan om Östersjön och Nordsjön samtidigt är föremål för ett mycket omfattande samarbete mellan alla strandstater. I detta samarbete ingår bl. a. internationella konferenser. Exempel är den konferens om Nordsjön som nyligen hölls i London och den om Östersjön som i februari på svenskt initiativ kommer att hållas i Helsingfors. Vi för också – och jag personligen för – direkta bilaterala överläggningar med samtliga strandstater, där dessa frågor tas upp.

Herr talman! I detta sammanhang vill jag också besvara Sven Munkes interpellation om avloppsslammets innehåll av olika föroreningar. Sven Munke har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar föreslå för att förhindra fortsatt förgiftning av den svenska åkerjorden, som gödslas med avloppsslam. Jag delar Sven Munkes oro beträffande avloppsslammets innehåll av olika föroreningar.

Enligt min uppfattning bör målsättningen vara att lösa detta problem i första hand genom att minska tillförseln av olika gifter till de kommunala avloppsreningsverken, så att slammet kan nyttiggöras som jordförbättringsmedel. Ett sådant arbete pågår bl. a. i Göteborg.

Innan vi kan genomföra sådana åtgärder måste emellertid generellt ytterligare restriktioner införas beträffande användningen av avloppsslam. För att uppnå detta kommer naturvårdsverket i dagarna att publicera reviderade allmänna råd beträffande hantering av slam från avloppsreningsverk. I dessa råd skärps kraven kraftigt beträffande bl. a. slammets innehåll av olika tungmetaller och av fosfor. Det tillåtna kadmiuminnehållet reducerades exempelvis från 15 till 4 mg per kilo. Mängden fosfor får inte vara högre än vid användning av fosforgödselmedel. Dessa skärpningar beräknas innebära att 20–25 % av avloppsslammet inte kan användas i jordbruket eller för anläggning av grösytor.

Jag anser att de skärpningar av reglerna för avloppsslam som naturvårdsverket nu inför är nödvändiga, men att arbetet med detta problem måste fortsätta. Det behöver införas ytterligare begränsningar beträffande innehåll av vissa giftiga organiska ämnen. Jag har erfarit att naturvårdsverket planerar att fortsätta arbetet med den inriktningen.

Herr talman! Exemplet med havsföreningarna visar hur regeringen har valt att arbeta med svåra miljöproblem. Det är en oglamorös och många gånger tålamodsprövande metod. Den går ut på att vi först skaffar det beslutsunderlag som behövs för att vi skall kunna fatta de många gånger komplicerade beslut det handlar om. Sedan skall besluten genomföras. Metoden går också ut på att mobilisera de många aktörer vilkas engagerade samarbete krävs för att vi skall nå resultat enligt den berömda svenska modellen för hur stora samhällsförändringar skall äga rum.

När det gäller just havsföreningarna, har vi emellertid ingalunda väntat med att vidta åtgärder för att kunna lägga fram ett samlat program. På en lång rad områden är vi i full gång med arbetet. Jag vill påminna om att det är 20 år sedan vi inledde arbetet med att rena våra kommunala avloppssystem på ett sätt som saknar motsvarighet i våra grannländer.

Vi har redan satt i gång arbetet i Ringsjön och Laholmsbukten. Vi har påbörjat omställningen av trafiksystemet, av energisystemet och av jordbrukssystemet i riktning mot ett system som bl. a. förstör våra hav mindre. Inte minst beslutet om förbud mot stråfkortningsmedel var ett led i detta arbete. För varje vecka fattar vi nu beslut om kraftiga reduktioner av utsläppen från massa- och pappersindustrin, samtidigt som vi på olika sätt verkar för att oblekta produkter skall kunna användas. Vi har också redan kraftigt ökat forskningsresurserna på detta område.

Detta har jag velat säga för att ge en balanserad bild i starten. Men visst är det sant att den metod som vi av tradition arbetar med i Sverige kan te sig trög i starten. Vi vet dock genom tidigare erfarenheter från stora samhällsreformer att denna metod är oöverträffad när det gäller att nå praktiska resultat i arbetet med att lösa svåra samhällsproblem. Vi tänker använda oss av denna goda metod också när det gäller miljöpolitiken.

Herr talman! Vi känner stor ödmjukhet inför problemens storlek och vår egen ofullkomlighet. Men jag vill understryka att vi också känner förväntan och stolthet inför det nya uppdrag som vi har tagit på oss.

I detta nya uppdrag ingår också att undanröja hotet mot ozonskiktet. Den frågan tas upp i Alf Svenssons interpellation om freonutsläppen och i en fråga från Bertil Fiskesjö.

Alf Svensson har frågat mig hur stora de sammanlagda freonutsläppen i Sverige är och var utsläppen sker. Han har vidare frågat mig när ett förbud mot freonanvändning kan införas, om freonanvändning kommer att bli anmälningspliktig och om jag avser att förstärka naturvårdsenheternas resurser.

Användningen av fullständigt halogenerade klorfluorkarboner, CFC, uppgick i Sverige år 1986 till ca 5 000 ton enligt naturvårdsverkets beräkningar. Användningen beräknas stiga med 3,5–4 % per år om ingenting görs. Allt CFC som används kommer, beroende på användningsområdet, förr eller senare ut till miljön.

Naturvårdsverket har i sin rapport till regeringen med förslag till skydd för ozonskiktet lämnat en redovisning av användningsområdena för CFC. Ett antal länsstyrelser och kommuner har genom särskilda inventeringar kartlagt användningen och utsläppen inom sina områden.

De närmare formerna för hur en snabb nedtrappning av CFC-användningen skall genomföras övervägs för närvarande i miljö- och energidepartementet. För varje användningsområde övervägs vilka tidsramar och styrmedel som skall gälla. Arbetet bedrivs med utgångspunkt i bl. a. naturvårdsverkets rapport samt de frivilliga åtgärdsprogram som industrin lagt fram. För att få ett så rättvisande beslutsunderlag som möjligt har jag också tagit initiativ till diskussioner med branschorganisationer och företrädare för stora CFC-användare.

Regeringen kommer i den miljöpolitiska propositionen att för riksdagen redovisa åtgärder mot användningen av CFC och haloner i Sverige. Dessutom kommer regeringen att lägga fram förslag till riksdagen om en förbättrad tillsyn av miljöfarlig verksamhet. Förslaget kommer att omfatta såväl myndigheternas resurser och organisation som deras verksamhetsformer. Målet för det pågående arbetet är att all användning av ämnen som skadar ozonskiktet skall upphöra snarast möjligt. Jag har härmed också besvarat Bertil Fiskesjös fråga.

När det gäller arbetet med CFC och haloner har praktiska resultat dock redan uppnåtts genom det arbete som har bedrivits under det senaste året. Vi har t. ex. kunnat notera att ett stort antal freontillverkare nu har övergått till eller planerar att övergå till freonfria alternativ, liksom att ett stort antal användare har beslutat sig för och inlett arbetet med att övergå till freonfria alternativ. Detta är ett direkt resultat av de överläggningar som regeringen har haft med de berörda parterna.

Herr talman! Jag har redan tidigare i mitt anförande flera gånger understrukt hur viktigt det är att vi arbetar för att påverka andra länder att införa stränga krav på miljön. På detta område intensifieras nu ansträngningarna hela tiden, samtidigt som vi bygger ut resurserna för att sköta detta arbete. Det sker också i mycket nära samarbete mellan miljö- och energidepartementet, utrikesdepartementet och andra fackdepartement samt ett stort antal myndigheter. Vi har under detta år erfarenheter inte bara av påfrestande och resultatlösa förhandlingar utan också av förhandlingsarbete som faktiskt, mot alla odds, har givit resultat. Jag vill nämna några.

Den överenskommelse vi kunde träffa i september i Montreal om ett internationellt handlingsprogram för begränsning av produktion och användning av freoner och haloner som skadar ozonskiktet är ett bra exempel på vad internationellt samarbete som metod kan ge – även om vi anser att åtagandena och takten i genomförandet borde vara väsentligt mer långtgående. Därför kommer Sverige för sin del att gå snabbare fram, och vi arbetar nu också för att de internationella åtagandena snabbt skall ökas.

För ett par veckor sedan ägde konferensen om Nordsjön rum i London. Där kunde vi tack vare ett utomordentligt intensivt arbete före och under konferensen få till stånd en rad beslut som vi ännu när konferensen inleddes inte trodde skulle vara möjliga. Det gäller en halvering av utsläppen av olika föroreningar till vattnen fram till år 1995 samt oåterkalleliga tidsgränser för

dumpning och förbränning till havs. Det är i stort sett åtgärder i enlighet med de krav som vi, fram till dess konferensen inleddes, hade varit ensamma om att driva.

I höst har det också för första gången hållits ett gemensamt möte mellan miljöministrarna inom EG och EFTA, som också det blev mycket framgångsrikt. Här uppnådde vi, med Sverige som starkt pådrivande kraft, enighet om ställningstaganden på områden där positionerna hittills har varit mycket hårt låsta.

När det gäller Östersjön betraktar jag det också som en framgång att vi har fått gehör för våra krav på en ministerkonferens om Östersjöns situation. Konferensen skall hållas i februari nästa år. Vi vet inte vad den kommer att leda till, men vi arbetar givetvis för att samtliga Östersjöstater skall göra långtgående åtaganden om begränsningar av föroreningarna av Östersjön.

I biståndsverksamheten liksom i det internationella samarbetet inom FN, Världsbanken och andra internationella organ arbetar Sverige för att största möjliga hänsyn till miljön skall tas i syfte att främja en hållbar och bärkraftig ekonomisk och social utveckling. I detta arbete intar självfallet rapporten från Världskommissionen för miljö och utveckling en central plats. Den rekommenderar världens stater en rad insatser på alla samhällslivets områden för att därigenom garantera en hållbar och bärkraftig utveckling. En central tes är där att miljöpolitiken skall integreras i hela samhällsutvecklingen. Regeringen arbetar nu intensivt, både här hemma och internationellt, för att dessa rekommendationer skall omsättas i praktiken. Regeringens beslut att, redan innan rapporten presenterades, inrätta ett särskilt miljö- och energidepartement innebar i sig ett viktigt steg i den riktning som Världskommissionen rekommenderar. Miljö- och energidepartementets samordnande och pådrivande roll inom regeringskansliet innebär bl. a. att miljöhänsyn skall integreras i fackdepartementens arbete, dvs. på alla samhällslivets områden. Den samlade miljöpolitiska propositionen kommer att utgöra vår redovisning av hur vi avser att omsätta rekommendationerna i praktisk handling. Jag tror inte att något annat land kommer att kunna redovisa något som liknar detta i omfattning, konkretion och praktisk handling.

Jag har tidigare här i kammaren i samband med en interpellationsdebatt redovisat de svårigheter som vi har stött på när det gäller inrättandet av en internationell luftvårdsfond. De diskussioner som vi har fört inom ramen för FN:s konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar har ännu inte lett till några konkreta resultat. Regeringen har därför, parallellt med det pågående arbetet, försökt att finna andra konstruktiva metoder att nå samma syfte. Ett alternativ kan vara att, som vi har föreslagit, utnyttja Världsbanken och andra internationella organ för investeringar i miljöskyddsåtgärder. Ett annat sätt att främja en positiv internationell utveckling inom luftföroreningsområdet är ett utökat tekniskt och vetenskapligt samarbete. Regeringen har därför beslutat att inrätta ett internationellt miljöteknikinstitut. Vår förhoppning är att detta, liksom fredsforskningsinstitutet, skall bli ett verksamt instrument för att främja miljövänlig teknik och överföra miljövänlig teknik till andra länder.

Rune Thorén har i en interpellation frågat mig om jag är beredd att

medverka till att det planerade miljötekniska institutet förläggs till Göteborg.

Som framgår av regeringsförklaringen, kommer regeringen att föreslå att ett internationellt miljötekniskt institut inrättas. Avsikten har varit att, på samma grunder som beträffande SIPRI, förlägga institutet till Stockholm. Regeringen ser inget skäl att ändra detta ställningstagande.

Herr talman! De uppgifter som vi står inför på miljöpolitikens område är gigantiska – men de utgör också en fantastisk och uppfordrande utmaning för vår generation. Vi kommer i den samlade miljöpolitiska proposition som nu håller på att utarbetas att redogöra för hur vi tänker anta den utmaningen. Jag hoppas att dagens debatt skall kunna genomföras på ett sådant sätt att den blir ett värdefullt bidrag i förberedelsearbetet inför de viktiga beslut om miljöpolitiken som riksdagen skall fatta i vår och det mångåriga och mycket omfattande arbete som vi har framför oss på detta område.

Anf. 2 KARL ERIK OLSSON (c):

Herr talman! För en tid sedan behandlade riksdagen ett betänkande om avfallshantering, som var baserat på en rad motioner. Då hade regeringen valt att avge en skrivelse, som ju inte innehåller förslag till riksdagen. I dag behandlar vi tre betänkanden som helt är baserade på motioner från riksdagsledamöter. Det finns inte ett enda förslag från regeringen på detta område. Men miljö- och energiministern har själv kommit hit för att i ett långt anförande berätta om vad det är som regeringen ruvar på och vad den eventuellt kommer att föreslå.

Centerpartiets politik på miljöområdet utgår ifrån en ekologisk grundsyn. Det innebär att man måste se sambandet mellan natur, människa och samhälle. Människan är en del – men en mycket speciell del – av naturen. Allt vad vi skapar i samhället är alltid omgjord natur.

Mänsklig verksamhet – det vi kallar produktion – är så gott som alltid första stadiet i en nedbrytningsprocess av naturens tillgångar. Endast i få fall medverkar den mänskliga verksamheten till att öka naturens egen produktionskraft. Tyvärr har den moderna tekniken lett till att den här hjälpen åt naturen blir konstig. Man hjälper visst liv genom att döda annat, ofta på ett brutalt sätt.

I Brundtlandkommissionens rapport talas om uthållig utveckling. På enkel svenska kan man kalla detta att inte såga av den gren man sitter på.

Av samma skäl tillsatte den centerledda regeringen därför naturresurs- och miljökommittén. Utredningen lade fram en rad förslag om förebyggande åtgärder. Centern har i riksdagen följt upp dessa förslag med krav på miljökonsekvensanalyser, offentliga utfrågningar, vetenskaplig medling etc. Vi har föreslagit att en heltäckande miljölagstiftning skall utarbetas som för in miljöhänsyn i olika samhällssektorer. Vi har lagt fram förslag om ekonomiska styrmedel. Vi måste lära oss inse att ekologin är grunden för ekonomin.

När vi utnyttjar naturresurser måste vi också se till att såväl produktionsavfall som själva produkten kan återvinnas och återanvändas. Vi måste sluta kretsloppen, så att inte naturresurserna blir avfall. I naturen finns inget avfall. Avfall är bara för mycket av någonting på fel ställe.

För att skapa en uthållig utveckling måste insatserna på miljöområdet i första hand riktas mot allvarliga, oåterkalleliga miljöförändringar.

Till dessa hör miljögifter som t. ex. tungmetaller. Kvikksilverhalterna i Östersjöns botten är i dag tio gånger högre än normalt. Det kvikksilver som i dag finns på land kommer att ta lång tid på sig – kanske tusen år – innan det till slut hamnar i havet. Vilka koncentrationer kommer det då att vara där?

Sedan knappt tio år tillbaka finns ett kadmiumförbud i Sverige. Undantaget från förbudet är kadmiumbatterier. Nu håller naturvårdsverket på med att utarbeta ett miljöprogram för kadmium. Samtidigt planeras Sveriges första industri för tillverkning av kadmiumbatterier. Var finns logiken, miljö- och energiministern?

Även om ekologin är grunden för ekonomin finns det fortfarande många inbyggda motsättningar mellan ekonomi och miljö och mellan ekonomi och hushållning. Det finns en risk att industrisamhället alltför ensidigt driver kraven på en snabb ekonomisk och materiell utveckling. Om inte denna utveckling paras med miljöhänsyn, hushållning och återanvändning skapar vi miljöproblem och ekologisk obalans. Detta innebär att man tar ut ett förskott av framtiden. Nyttan kan vi få nu, medan skadorna och problemen ofta överläts på våra barn.

Man skulle kunna säga att vi sitter i en "standardfälla". Plötsligt kan den slå igen, när miljöhoten blir oss övermäktiga. Det handlar om miljökatastrofer av typen döda sjöar, döda skogar, kantrade ekosystem, klimatförändringar, förstört ozonskikt, kärnkraftskatastrofer.

Det är alldeles uppenbart att fällan är gillrad för hela industrisamhället. Frågan är om regeringen är medveten om detta. Och om man är medveten om det, har man då en strategi för hur man tar sig ur fällan, eller hur man förhindrar att den slår igen?

Ibland har jag gärna velat tro att miljö- och energiministern har en ambition att försöka ta sig och samhället ur detta riskområde. Men tyvärr upplever vi som sysslar med dessa frågor i riksdagen, när vi går och väntar på förslag från regeringen, att andra krafter tydligen måste vara starkare. Att det finns en intresse motsättning mellan miljöintresset och vinstintresset är ganska självklart. Men är det samma motsättning som finns inom regeringskansliet mellan miljöministern och exempelvis finansministern?

Något om de sakfrågor som de föreliggande betänkandena behandlar:

Det finns ett klart samband mellan energikonsumtion och många miljöproblem. Trots detta har de flesta åtgärder som sattes in för att hushålla med energi tagits bort av den socialdemokratiska regeringen. Varför?

Försurningen tar ett allt fastare grepp om naturen. Effekterna av försurningsskadorna kommer att bestå långt efter det att vi har kunnat höja pH-värdena till normalvärden. Sverige klarar inte ens av att leva upp till sina egna målsättningar. Om man skall anpassa utsläppen till vad naturen tål måste utsläppen av försurande ämnen minskas med 75–80 %.

När det gäller begränsningen av avgaser från trafiken går utvecklingen alltför långsamt. Nya bilar kommer nu omsider att få katalytisk avgasrening. Men vad händer med de gamla? Och vad händer med dieselbilarna? Det är inte brist på teknik och rimligen inte heller brist på ekonomiska resurser som orsakar att ingenting händer. Är det bara brist på politisk handlingskraft?

Förra veckan fick vi larmrapporter om dålig luft i Göteborg. Invånarna uppmanades att låta bilarna stå. Biltrafiken är den stora boven i dramat när det gäller luftföroreningar över koncentrerade stadskärnor. Det pågår en kampanj i Sverige för att hela Sverige skall leva. Den är i huvudsak riktad mot glesbygdens problem. Det finns en möjlighet att utnyttja produktionskapaciteten i glesbygden, i jordbruket, för att producera ett miljövänligt drivmedel – etanol – som skulle kunna innebära att man också låter storstäderna leva! Är det inte dags för regeringen att allvarligt ta tag i frågan om etanolproduktion för en miljövänlig tätortstrafik?

När det gäller ozonskiktet krävs en 80-procentig reduktion av utsläppen av freoner för att situationen inte skall förvärras. I dag fortsätter ökningen av utsläppen. Den internationella överenskommelse som gjordes i Montreal nyligen är klart otillräcklig, med en 20-procentig minskning till 1993 i OECD-länderna och därefter en 50-procentig minskning till 1999. Medvetenheten om problemens vidd har inte heller varit särskilt stor hos den svenska regeringen. Man motsatte sig i flera år att ett åtgärdsprogram skulle tas fram för att begränsa freonanvändningen, vilket centern har krävt sedan 1983. Dessförinnan hade vi i regeringsställning drivit på arbetet med en internationell konvention om ozon och förbjudit freon i sprayförpackningar.

Miljöministern har kritiserat naturvårdsenheterna vid länsstyrelserna för att de inte gjort någonting åt freonanvändningen. Men verkligheten är att koncessionsnämnden för miljöskydd har bordlagt behandlingen av de två största utsläppskällorna, företagen Cirrus och Nordflex i Tranås och Gislaved, därför att man saknar en policy från regeringen!

Man måste ställa samma krav på ansvar när det gäller miljön som på andra områden i samhället. Regeringen har i dag inget grepp om freonanvändningen. Regeringen har inte vidtagit någon åtgärd för att minska freonanvändningen mer än pratat om det. Freonanvändningen måste upphöra. Så snart alternativ finns på marknaden måste freon förbjudas inom därav berörda områden. Miljöavgifter skall läggas på freon, så att ersättningsprodukter snabbt tas fram.

Centern anser i likhet med Världskommissionen för miljö och utveckling att miljöperspektivet måste bli en naturlig del av de internationella frågorna om ekonomi, näringsliv och handel. Sverige måste utnyttja sin position till att driva på inom Världsbanken, så att de riktlinjer som banken antagit ges ett reellt innehåll. Efter många års envist opinionsarbete kommer miljökraven att bli ett mål också i Sveriges biståndspolitik. Det är en framgång för centerns arbete.

Vi vet att den nuvarande samhällsutvecklingen inte skapar ett uthålligt samhälle. Drivhuseffekten som en följd av användningen av fossila bränslen förändrar klimatet. Vi kan inte se att något land förebygger en sådan utveckling, inte heller Sverige.

Jordbruksutskottet tar i ett betänkande upp kravet att regeringen skall fullfölja riksdagens beslut om en internationell luftvårdsfond. Jag har tidigare diskuterat den här frågan med miljöministern i en interpellationsdebatt. Tyvärr har det inte hänt någonting.

Haven får ta emot det mesta av industrisamhällets avfall. Fiskar med knäckt rygg och förstörd lever, sjöstjärnor som förtvivlat söker sig syre samt

döda bottnar är bevis på hur allvarligt tillståndet är. Åtgärderna har hittills inriktats på kortvariga och synliga effekter, och först på den allra senaste tiden har de allvarligaste klorerade substanserna börjat diskuteras. Vi har föreslagit en Nordsjökommission för att diskutera problemen i Nordsjön och en satsning på ett ökat nordiskt samarbete för att komma till rätta med problemen, som ju är gemensamma för de nordiska länderna.

I det här sammanhanget bör också påpekas att den engelska uppberedningsanläggningen för radioaktivt avfall, Sellafield, har släppt ut 250 kg plutonium i Irländska sjön. Den irländska regeringen har krävt att Sellafield stängs. Centern i Sverige har krävt samma sak. I området runt anläggningen är blodcancer hos barn tio gånger vanligare än på andra platser i England. Det ligger 140 ton svenskt kärnavfall i Sellafield och väntar på att bli uppberetat.

När det gäller utsläppen av radioaktiva ämnen är det svårt att säga om den nyss avslutade havsmiljökonferensen i London över huvud taget innebar en förbättring. Deklarationen om att använda bästa möjliga teknik för att på ett ansvarsfullt sätt ta hand om ett radioaktivt material kan t. o. m. medge ökade radioaktiva utsläpp. Det finns inget ansvarsfullt sätt att hantera radioaktivt material från kärnkrafts- och kärnvapenindustrin. Produktionen måste därför stoppas och all tillförsel av radioaktiva ämnen i Nordsjön förbjudas. Sveriges engagemang i den här frågan lär ha varit begränsat vid konferensen.

Herr talman! Vi politiker måste dömas efter våra gärningar och inte bara efter vad som sägs. Aldrig har så få förslag lagts fram på miljöns område som sedan socialdemokraterna införde miljöministrar och miljödepartement. Jag vill inte vara särskilt elak eller gnällig, men vi i centerpartiet känner ett behov av att jaga på miljöministern, och vi är oroliga över att det händer så litet konkret i regeringspolitiken. Under lång tid har det talats om regeringens stora miljöproposition. I betänkandet 11 om vattenvård och internationella miljövårdsfrågor beklagar utskottet att den aviserade propositionen kommer att föreläggas riksdagen så sent under våren 1988 att eventuella förslag som kommer att redovisas inte kommer att kunna gälla förrän under nästa valperiod. Utskottet föreslår ett tillkännagivande till regeringen i denna fråga. Det är djupt olyckligt att vi tvingas vänta med ställningstaganden i så här viktiga frågor på grund av att propositionen inte finns tillgänglig.

Jag måste fråga miljöministern: Är det tveksamhet i sakfrågorna, är det interna motsättningar inom regeringen eller är det ren valtaktik som gör att ni skjuter upp avlämnandet av alla förslagen i en miljöproposition? Ingen av anledningarna är särskilt bra.

Tyvärr ger den här situationen näring åt tanken att den socialdemokratiska regeringen totalt sett har en alltför ekonomisk, materialistisk grundsyn för att våga ta ett rejält steg på miljöpolitikens område. Tyvärr är det mycket som pekar på att man inte har förstått att ekologi är grunden för ekonomi. Därför vill man vänta med det lilla man har till så nära valdebatten som möjligt, så att intrycket trots fattigdomen skall bli något så när rikt.

Anf. 3 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! Dagens kammardebatt rör stora och viktiga frågor på miljöområdet. Statsrådet och miljöministern har inlett debatten med att

bl. a. besvara en rad interpellationer och frågor i samband med att flera betänkanden skall behandlas, vilket kan betecknas som ovanligt. Frågeställarna kommer först sent in i debatten, och det kan ifrågasättas om detta är rimligt.

Herr talman! Jag skall först något övergripande beröra vissa aktuella miljöfrågor, för att sedan gå in på betänkandena och de reservationer som fogats därtill.

Debatten om framtiden och dess möjligheter är mycket viktig och spännande. Människor har alltid känt oro för framtiden, gör det i dag och kommer att göra det också i morgon. Framtiden bjuder förvisso på hot, men också på stora möjligheter.

Den allmänna debatten om vår tids miljöproblem hotar dock att leda till olyckliga politiska beslut – inte minst därför att den ofta icke vilar på kunskapens och saklighetens grund. Vissa debattörer – tyvärr också politiker – målar upp en ensidig bild av en hotfull och mörk framtid. Detta leder till misstro och pessimism. Ja, det finns t. o. m. unga människor som av oro för framtiden inte är beredda att sätta nytt liv till världen. Då har det, herr talman, gått mycket långt. Då har vi politiker misslyckats med en av våra viktigaste uppgifter, nämligen att skapa framtidsstro.

Pessimistiska politiker, som så att säga bara ser hålen i osten, kommer aldrig att lyckas lösa framtidsproblemen. Endast politiker som tror på framtiden, som tror att ny teknik är bättre än den gamla, som vågar föreslå förändringar men som också bygger besluten på gjorda erfarenheter, kommer att lyckas.

En god miljö, en rik och levande natur är den mest grundläggande förutsättningen för ett rikt mänskligt liv. Våra insatser för att värna miljön är en mycket viktig del av vårt ansvar för kommande generationer.

All mänsklig verksamhet påverkar miljön. Det senaste seklet har människan i allt större utsträckning utnyttjat och tagit till vara naturresurserna. Det har också skapat problem. Restprodukter och föroreningar har deponerats i naturen. Troligen kommer denna deponering framöver att bli ett än större problem. Dessa det moderna samhällets miljöproblem måste minimeras och övervinnas.

Jorden, vattnet och luften är grunden för allt liv. Förorenas dessa element så förändras också livsförutsättningarna.

Enligt moderata samlingspartiets mening måste en god miljöpolitik bygga på kunskap och fakta och på de enskilda människornas erfarenhet och ansvar, för miljön och för varandra. Det allmänna måste, anser vi moderater, uppmuntra enskilda och företag att förbättra miljön. Mycket kan ske i positiv riktning om medvetenhet och ansvar ökar hos oss alla. Vi tror, herr talman, att människor både vill och kan, i än större utsträckning än i dag, ta ett personligt ansvar för miljön. Klarar man inte uppgiften i det lilla så klarar man inte heller de stora miljöproblemen. Att uppmuntra och stimulera t. ex. företag till nya tag för miljövänliga processer är en bättre väg än förbud och "straff". Hårdare krav måste dock ställas framöver. Därför måste det finnas någon form av miljöavgifter – men, säger vi moderater, i kombination med miljöstimulanser. Det innebär att om ett företag, t. ex. genom ytterligare satsningar, ekonomiska och tekniska, lyckas sänka sina utsläpp under de

krav som ställts, så skall det erhålla skatte- eller stimulansrabatter. På det sättet tror vi att stora framsteg för miljön skulle kunna åstadkommas. Dessutom skulle detta indirekt innebära att forskare och teknikutvecklare stimulerades till att ännu snabbare än i dag ta fram ny och miljövänligare teknik.

Det moderata förslaget om införande av stimulansrabatter till dem som köper en bil med katalysatorrenande avgassystem före det att obligatorium införs för 1989 års bilmodeller accepterades till sist även av regeringen. Det har blivit en stor framgång, då den största delen av nybilsförsäljningen nu har denna rening. Vi vill fortsätta på samma sätt även på andra områden. Borde inte regeringen kunna välja samma väg?

Det är också viktigt att framtida etablering av verksamhet, industri, ett bygge av en bro eller väg, alltid föregås av en undersökning, som klargör vilka miljökonsekvenserna kommer att bli. Dessa måste redovisas innan stat, kommun, företag eller enskild fattar sina beslut. Sådan belysning sker i dag endast då det gäller särskilt miljöfarlig verksamhet. Därför kräver vi moderater en komplettering av gällande lagstiftning med införande av miljökonsekvensanalyser. Vi tror att många problem därigenom skulle kunna undvikas i framtiden.

Herr talman! Forskningen, tekniken, utvecklingen och erfarenheterna har gett oss nya möjligheter. Levnadsstandarden har ökat – men också miljöproblemen. Dock – skall vi ha en chans att klara genomförandet av alla de åtgärder som krävs på miljöområdet fordras en fungerande och stark samhällsekonomi. Ett ekonomiskt svagt och fattigt samhälle klarar inte miljöutmaningen.

Äventyrligheter på energiområdet kan komma att stå Sverige dyrt såväl ekonomiskt som miljömässigt. I nuvarande situation med stora nedfall av försurande ämnen skulle en förtida avveckling av kärnkraften bli förödande för miljön, ekonomin och framtiden. Skulle Europa i övrigt följa Sveriges exempel blir läget för miljön mycket allvarligt. Det finns de som tror att det skulle gå att avveckla all kärnkraft i Europa redan till 1995 och samtidigt stoppa försurningen! Jag tror att de har fel. Jag vågar knappast tänka på vad som skulle ha hänt med t. ex. den sydsvenska skogen, med odlingslandskapet, om all den energi som den europeiska kärnkraften hittills har producerat i stället skulle ha kommit från olja eller kolkraftverk. Detta säger jag mot bakgrund av att den svenska skogen, särskilt i södra Sverige, redan i dag lider. Försurningsskadorna är en verklighet och de är i ökande.

En förtida avveckling av kärnkraften får icke leda till ökad belastning på miljön. Vi moderater står fast vid kravet på en fullständig utvärdering av samtliga energislags konsekvenser för miljön innan drastiska avvecklingsbeslut fattas.

Jag vill fråga energiministern: Tror energiministern verkligen att det går att i förtid avveckla denna energikälla utan att försurningen ökar?

Nedfallet av svavel och kvävedioxider över mark och vatten är mycket allvarligt. Även om utsläppen av svaveldioxid i Sverige minskat sedan 1970-talet är påverkan utifrån betydande. Kvävenedfallet ökar. Det går långsamt på sina håll i vår nära omvärld att åtgärda miljöproblemen. De socialistiska staterna i Östeuropa har inte de ekonomiska resurser som

behövs. Men också påverkan från våra danska grannars kolkraft och i många fall bristfälliga avloppssystem skadar Öresund och Kattegatt.

Norges utsläpp i Glomma och Idefjorden orsakar förödelse vad gäller Bohuskustens vatten och fiske. Nu krävs handling för att vi skall kunna rädda havet i norra Bohuslän. Död fisk, onormal alg tillväxt, missfärgning, dåligt siktdjup är tecken på den fortgående ödeläggelsen av vattnet längs den kusten. Regeringen måste nu kräva handling av den norska regeringen, som är väl medveten om rådande förhållanden.

Syrebrist uppträder vid allt tätare tillfällen i många av våra kustvatten. Fisken flyr och bottenlevande djur dör i massor. Havskräftornas död i Kattegatt och angränsande vattenområden liksom massutvecklingen av giftiga alger längs västkusten med åtföljande förbud ibland mot att saluföra musslor är oroande exempel på ökande problem. Svavelvätedöda bottnar i Laholmsbukten, Skälderviken m. fl. vatten är i dag en brutal verklighet.

Regeringen talade i våras i forskningspropositionen om att det fortsatta miljövårdsarbetet skulle bedrivas på bred front med insatser av många olika slag. Man talade om att ökade kunskaper om tillståndet behövs liksom om metoder för att komma till rätta med miljöproblemen – inte minst de akuta.

I våras behandlades också här i kammaren en moderat motion, som just föreslog direkta forskningsinsatser i samband med akutåtgärder mot svavelvätedöda havsbottnar i dessa områden. Vi anser det angeläget att skapa möjlighet att bedriva målinriktad forskning av såväl havsbiologisk som teknisk art i samband med nämnda insatser. Det gäller nu att inte bara tala om åtgärder och program mot utsläpp och föroreningar. De akuta problemen med de svavelvätedöda bottnarna måste angripas direkt. Idéer och teknik finns för att göra insatser som går ut på att med luft syresätta skadade havsbottnar. Snabba miljömässiga, näringspolitiska och samhällsekonomiska vinster kan göras. Miljöministern sade nyss att hon var beredd att satsa på konstruktiva förslag även om de kommer från annat håll än regeringen. Jag vill därför fråga: Är regeringen villig att stötta ett pilotprojekt av denna art?

Herr talman! Då det gäller problemen med urlakning från jordbruksmark finns mycket värdefulla forskningsresultat från det s. k. Mellbyprojektet på Laholmsslätten. Här sker en kunskapsuppyggnad och kartläggning av hur olika odlings- och gödslingsinsatser påverkar utsläppen av närsalter från odlingsmark. Bl. a. har härigenom framtagits resultat, som är till god hjälp vid rådgivning till lantbruket i syfte att minimera negativ miljöpåverkan.

Då det gäller insatser för att lösa problemen i Laholmsbukten fanns tidigt ett förslag till åtgärder som framtagits av länsmyndigheter, kommuner och berörda lantbrukare. Efter en del kontroverser mellan ansvariga på länsstyrelserna och, tydligen, regeringen tycks man vara på väg att hamna nära det från början regionala förslag som har lagts fram och som bedöms som möjligt att genomföra.

Är miljöministern beredd att bygga vidare på de erfarenheter man tagit fram i Mellbyförsöken med hänsyn till de insatser som kan bli påkallade på andra håll i anledning av aktionsplanen mot havsföroreningar?

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande 1987/88:8 om försurningen behandlas en rad motionskrav från allmänna motionstiden, t. o. m. ett från 1986. Bl. a. behandlas frågor kring ävgasutsläpp från bilar, utsläpp av

svaveldioxid, koloxider, kolväten samt kalkning av skogsmark. Samtliga yrkanden har avstyrkts av utskottet med hänvisning till bl. a. den av regeringen aviserade miljöpolitiska propositionen och annat pågående arbete på området. Till betänkandet fogas 12 reservationer och ett särskilt yttrande.

I reservation 1 gällande avgasföroreningar från dieselfordon m. m. kräver moderaterna, folkpartiet och centern att regeringen snarast redovisar en plan för övergång till de utsläppsnormer som finns i de s. k. Kalifornienkraven. Det innebär en sänkning med 40–50 % av utsläppen av kväveoxider jämfört med dagens svenska krav.

Vi moderater stöder reservation nr 3 om åtgärder vid bensinhantering, som gäller teknik för återföring av bensinångor som tränger ut vid hanteringen av bensin i olika distributionsled. Varför beslut nu inte kan fattas, med hänsyn till vad miljöministern nyss sade, har jag svårt att förstå.

I reservation nr 8 om gränsvärden för utsläpp av kväveoxider m. m. följer moderater och folkpartister upp kraven i partimotionen 704 på lägre gränsvärden vid olika typer av förbränning, t. ex. gränsvärdet 0,1g/MJ för kväveoxider vid kolförbränning. Detta bör ges regeringen till känna.

Bakom reservation nr 10 gällande gränsvärden för utsläpp av svaveldioxid m. m. står en enig borgerlighet. Den gäller krav på lägre gränsvärden för svavel vid förbränning, minskade svavelutsläpp och sänkta svavelhalter i eldningsolja.

I reservation nr 11 föreslår de moderata och folkpartistiska ledamöterna att samma krav skall ställas vid förbränning av torv och biobränslen i större anläggningar som vid förbränning av kol.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna nr 1, 3, 8, 10 och 11.

I betänkandet 1987/88:11 från jordbruksutskottet behandlas ett sextiotal motioner om vattenvård och internationella miljövårdsfrågor. De omfattar dels åtgärder som bör vidtas i Sverige, dels även frågor om vilken internationell aktivitet som kan utövas från svensk sida för att förmå andra länder att minska sina utsläpp.

Utskottet har avstyrkt dessa motioner med hänvisning till det framlagda förslaget Aktionsplan mot havsföroreningar och den miljöpolitiska proposition som väntas till våren. Utskottets majoritet har beklagat att propositionen kommer så sent att riksdagens beslut knappast kan komma att gälla under innevarande valperiod. Ett tillkännagivande härom föreslås i betänkandet.

I reservation nr 2 kräver vi moderater ökad uppmärksamhet kring de föroreningar i form av närsalter som kommer från reningsverken såväl i Sverige som i våra grannländer, av vilka förbättringar krävs. Vi kräver också att kväverening införs i svenska reningsverk.

I reservation nr 7 angående en internationell miljövårdsfond anser moderaterna, folkpartiet och centern att en fond bör byggas upp genom internationella miljövårdsavgifter. De fonderade medlen bör kunna fördelas via lån eller bidrag till reningsutrustning efter prioritering från miljösynpunkt bland befintliga fossilt eldade anläggningar och med beaktande av ländernas ekonomiska förutsättningar. Riksdagen bör också uttala att särskilda ansträngningar från regeringens sida för att vinna övriga europeiska länders

anslutning till luftvårdsfonden bör göras. Vi vill ge regeringen detta till känna.

I betänkandet 1987/88:12 behandlas ett tiotal motioner från allmänna motionstiden 1987, vilka i huvudsak berör freonutsläpp och därmed sammanhängande miljö- och hälsoproblem. Utskottet instämmer i motionärernas bedömning, så till vida att freonanvändningens hälso- och miljöeffekter måste tas på stort allvar och att all användning av ämnen som skadar atmosfärens ozonskikt bör upphöra så snart som möjligt.

I ett avseende, nämligen i fråga om omhändertagandet av vissa kyl- och frysanläggningar vid skrotning e. d., föreslår utskottet ett riksdagsuttalande om att problemet bör ägnas särskild uppmärksamhet. Detta är i enlighet med de krav som vi har framställt i den moderata partimotionen.

I reservation nr 5 tas gränsvärden för freoner upp till behandling. Ett viktigt led i åtgärderna mot freonernas negativa effekter är möjligheterna att kontrollera och begränsa utsläppen från t. ex. plastindustrin. I det fortsatta beredningsarbetet inom regeringskansliet bör särskild uppmärksamhet ägnas åt frågan hur ett bindande gränsvärde för freonutsläppen inom plastindustrin skall kunna införas. Moderaterna anser att detta bör ges regeringen till känna.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservation nr 5 i betänkandet och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

För säkerhets skull yrkar jag än en gång bifall till de reservationer angående havsproblemen som vi moderater står bakom.

Anf. 4 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! I ett av de betänkanden som vi diskuterar i dag, det som handlar om vattenvård och internationella frågor, vill jordbruksutskottet tala om för regeringen att utskottet anser att det är beklagligt att den miljöproposition som regeringen i nästan varje ärende hänvisar till kommer för sent till riksdagen. Utskottet anser att regeringen haft god tid på sig att lämna förslag i en rad angelägna miljöfrågor. När nu alla tänkbara miljöfrågor förs samman i en enda stor proposition, som kommer till riksdagen strax före avslutandet av denna mandatperiod, är det nästan så att man skulle kunna misstänka att miljöministern eventuellt tänker så här: Efter alla engagerade miljötal som jag hållit ute i landet och efter alla beskrivningar som jag har gjort om hur angelägna och stora mina arbetsuppgifter är, måste jag just innan valrörelsen börjar lämna bevis på att regeringen också reellt vill någonting.

Nu är miljöfrågor inte lämpliga att behandlas på det sättet. Miljöhoten är så påtagliga för var och en, att alla förstår att även dellösningar som minskar utsläpp i luft och vatten är angelägna. Motionsyrkanden som har drivits år efter år kommer, om socialdemokraterna håller vad de lovar, att eventuellt tas upp till realbehandling någon månad före valet. Det är, som man brukar säga, i elfte timmen. Därför är den i och för sig ovanliga kritik som jordbruksutskottet i dag riktar mot regeringen och miljöministern berättigad.

Herr talman! Jag vill nu översiktligt kommentera de tre betänkanden om försurningen, vattenvård och freoner som är uppe till diskussion. Därefter

kommer jag att tala om varför vi är kritiska mot regeringens handläggning av miljöfrågorna, både i ett längre perspektiv och i ett kortare. Dessa betänkanden är en bra bakgrund till detta. Jag skall också kommentera socialdemokraternas reservation och säga någonting om interpellationerna, eftersom ordningen är sådan att jag måste ta upp dem nu. Anders Castberger kommer senare i debatten att ta upp några av de många reservationerna.

Frågor kring förurning, freoner och vattenvård engagerar verkligen riksdagens ledamöter, miljöministern. Som grund för dagens betänkanden ligger, eftersom regeringens förslag lyser med sin frånvaro, inte mindre än ca 60 motioner från samtliga riksdagspartier. Det finns inte mindre än ca 120 förslag eller yrkanden. Jag kan med tillfredsställelse konstatera att nästan en tredjedel av motionerna och ungefär 50 av de yrkanden som ställts kommer från folkpartiet, endera i vår partimotion eller i enskilda motioner. Miljöfrågorna har engagerat många av vårt partis ledamöter.

När jag säger detta vill jag också slå fast att många yrkanden från oppositionspartierna överensstämmer med varandra. Det är ofta fråga om välbekanta förslag, som har avstyrkts år efter år av socialdemokraterna. Några av dem skall eventuellt få en positiv behandling när björkarna slår ut någon gång i vår och vi skall diskutera miljön igen. Den samstämmighet som jag talar om återspeglas i många gemensamma reservationer. Det finns gemensamma borgerliga reservationer, det finns reservationer undertecknade av folkpartiet och centern, av folkpartiet och moderaterna, av folkpartiet, centern och vpk och slutligen reservationer där folkpartiet eller andra partier ensamma står för sin uppfattning.

Utmärkande för samtliga betänkanden och reservationer är att de klart visar på riksdagens starka miljöengagemang och den aktiva och pådrivande roll som riksdagen har och även varit nödsakad att ha på miljöområdet. När jordbruksutskottet i dag säger att regeringen är senfärdig i miljöpolitiken, är det angeläget att påminna om vad som har hänt med miljöfrågorna i ett något längre perspektiv. Jag väljer då att se på den period som har gått sedan socialdemokraterna tog över regeringsansvaret 1982.

Folkpartiet har under hela den här perioden konsekvent hävdad att hotbilderna på miljöområdet blivit allt intensivare och att miljöfrågorna därför måste få en alltmer framträdande roll i samhället. Miljöfrågorna måste få genomtränga alla samhällssektorer, och därför bör ett särskilt miljödepartement inrättas. Vi behöver ett miljödepartement som kan vara navet i hela arbetet med miljöfrågorna. Så är det inte i dag. Splittringen mellan olika departement kvarstår liksom bristen på samordning mellan de 10 – 15 ämbetsverk som har delar av miljöansvaret.

Vi har under hela denna tid varit medvetna om att det är regeringen själv som skall avgöra hur den bygger upp sin organisation. Men vi vill utnyttja rätten att kritisera regeringen för att den inte följt vårt råd, utan länge låtit miljöfrågorna i lugn och ro ligga kvar i jordbruksdepartementet. Miljöopinionen krävde åtgärder och nuvarande statsministern fick i sinom tid också ansvaret för miljöfrågorna. Nästa steg var att föra huvudparten av miljöfrågorna till det samlade miljö- och energidepartementet. Kvar står dock vårt krav på ett starkt och oberoende miljödepartement.

När vi i dag kritiserar miljöministern och regeringen för att miljöproposi-

tionen kommer för sent, är det alltså också en kritik av hur regeringen har arbetat med miljöfrågorna under hela regeringsperioden.

Jag vill nu redovisa några tvistefrågor som i stort sett funnits med under hela den här perioden.

De borgerliga partierna har i betänkandet om försurningen en reservation om gränsvärden för utsläpp av svaveldioxid. Det gäller att sänka den högsta tillåtna svavelhalten till 0,5 % i tjock eldningsolja och till 0,1 % i tunn eldningsolja. Vi har haft att ta ställning till en försurningsproposition som inte uppfyllde de här kraven. Nu kommer eventuellt normerna att skärpas i vår. Men det hade varit rimligt att bifalla motionskraven tidigare, eftersom tekniken finns och tidsvinsten skulle betyda en hel del.

En parallell till svaveldioxidutsläppen finns i samma betänkande. Där gäller det rening av avgaserna från dieselfordon. De borgerliga partierna har år efter år reserverat sig till förmån för skärpta krav.

I freonbetänkandet finns det faktiskt en liten ljuspunkt. Från folkpartiet har vi år efter år reserverat oss för att freonerna i kylskåpen skall separeras och tas om hand. Genom att vpk nu ställde upp för det kravet, och sedan även socialdemokraterna, har vi fått ett tillkännagivande till regeringen.

Jag vill också nämna den mångåriga diskussionen om miljöavgifter och ekonomiska styrmedel. Jag har i en interpellation till miljöministern ställt frågor för att få veta om och när socialdemokraterna på allvar tänker ta upp en diskussion om ekonomiska styrmedel och miljölagstiftningen. Eftersom ekonomiska styrmedel berörs i interpellationssvaret till Per Stenmarck om vattenföroreningarna i Öresund, vill jag säga några ord om dem. Det kärnfulla svaret till Per Stenmarck är: Frågan om ekonomiska styrmedel bereds för närvarande av regeringskansliet. Det budskapet är i vanliga fall det normala på i stort sett alla miljöfrågor vi för fram i interpellationer och frågor liksom även när våra motioner bemöts. När budskapet upprepas i dag finns det dock intressanta aspekter i det.

De borgerliga partierna har år efter år begärt ekonomiska styrmedel och sagt att de kunde vara ett effektivt instrument i miljöarbetet. Socialdemokraterna och miljöministern har ganska kategoriskt avvisat våra förslag och sagt: Ni vill att företagen skall kunna köpa sig fria från miljöansvar. Nu är tydligen en omsvängning på gång. Det är bra. Nu är det emellertid så, miljöministern, att ett införande av ekonomiska styrmedel är en ingripande förändring i företagets sätt att arbeta. Det räcker då inte att bereda ärendet i regeringskansliet utan omfattande diskussioner med de företag som är berörda. Socialdemokraterna har nu kommit långt efter och genom senfärdighet förlorat flera års tempo, som varit nödvändigt för att få framgångsrika och bra resultat på detta område. Vi vill ha miljöavgifter och ekonomiska styrmedel, men vi har alltid sagt att frågan behöver utredas. Att lägga in ekonomiska styrmedel i vårens proposition om ärendet inte är fullt utrett är inte tillfredsställande.

De senaste åren har vi från folkpartiet årligen sagt att naturvårdsenheterna på länsstyrelserna behöver förstärkas och att resurserna för tillsynen enligt miljöskyddslagen varit otillräckliga. Inget annat parti har tidigare ställt sig bakom dessa självklara slutsatser förrän Alf Svensson och nu också centern ställt upp bakom kravet på förstärkta resurser. Den Heurgrenska utredning-

en ger oss rätt i att resurserna är otillräckliga. Men för att nå fram till den slutsatsen hade det inte behövts så många års utredningar.

Jag har nu fört fram regeringens agerande i ett längre tidsperspektiv och vill gå över till att diskutera handläggningen av miljöfrågorna de senaste åren. Då vill jag återigen säga att det är riksdagen som har varit pådrivande och att det är riksdagen som har haft initiativet på miljöområdet också de senaste åren. Jag vill nämna ett exempel från varterna av de betänkanden som vi diskuterar i dag.

Den 1 maj 1986 sade riksdagen att åtgärder måste vidtas för att man skall kunna komma till rätta med försämringar i havsmiljön. Alarmerande rapporter hade inkommit om att sälarna i Östersjön var hotade av miljögifter. Det fanns klara indikationer på att havens tillstånd hade försämrats snabbt under de senaste åren. Läckage från jordbruket, förekomst av PCB och tungmetaller gjorde att ett handlingsprogram borde komma till stånd. Orsakssammanhangen måste klarläggas och åtgärder måste vidtas för att så långt som möjligt eliminera föroreningskällorna. Miljöministern följde riksdagsbeslutet, och den 1 augusti samma år tillsatte regeringen en aktionsgrupp mot havsföroreningar.

I samband med riksdagens beslut om program mot luftföroreningar och förurning var riksdagen inte nöjd med de gränsvärden som redovisades för svavelutsläppen vid oljeeldning. Jag har redan berört den saken. Ett tillkännagivande riktades till regeringen om skärpta regler. Samma förhållande gäller stimulanser för bättre rening av den befintliga bilparken.

Jag skall också tala om freonerna. Rapporterna om freonernas inverkan på de yttre luftlagren blev alltmer alarmerande. Under den tid folkpartiet var med i regeringen kom förbudet mot användande av freon i sprejflaskor. Från folkpartiet har vi sedan lämnat förslag om åtgärder mot freoner. Bl. a. har vi årligen begärt separering av freonerna från skrotade kylskåp. Som jag har sagt kommer den motionen i årets betänkande äntligen att bifallas. Från regeringen kom inga förslag för att minska freonanvändningen. Därför beslutade riksdagen 1985 att kräva att regeringen skulle vidta åtgärder för att minska produktion och användning av freoner.

Herr talman! Det märkliga i det sammanhanget är att socialdemokraterna i riksdagen motsatte sig det förslaget.

Jag har också några synpunkter och frågor i anslutning till interpellations- och frågesvaren till Alf Svensson och Bertil Fiskesjö. Förbrukningen av freon i Sverige år 1986 uppgick till ungefär 5 000 ton, säger miljöministern. Samtidigt sägs det i svaret att ett antal länsstyrelser och kommuner genom särskilda inventeringar har klarlagt användning och utsläpp. Menar miljöministern verkligen att regeringen inte sett till att vi har fått en fullständig redovisning från alla län? Jag kanske har missuppfattat svaret. Men jag skulle vilja ha klarlagt om inventeringen är fullständig och om den täcker hela landet.

Jag tror också, som miljöministern säger i svaret, att man kan komma ganska långt genom frivilliga uppgörelser med industrin. Hade regeringen börjat arbeta aktivt med freonfrågorna redan 1982 hade vi kommit mycket längre än vi är i dag. De internationella avtal som träffas och har träffats är i och för sig bra men de är helt otillräckliga. Hotet mot de yttre luftlagren

måste undanröjas, och därför finns det all anledning för miljöministern att trots uppnådda resultat fortsätta och intensifiera det internationella arbetet.

Jag vill också säga något om svaret till Per Stenmarck, där miljöministern hänvisar till Öresundskommissionen, och fråga: Hur är det med våra vänner i Danmark? Fungerar reningsverken i Köpenhamn och i andra städer på ett tillfredsställande sätt? Hur är det med läckaget från jordbruket i Danmark, och hur är det med luftföroreningarna från kolkraftverken? Anser miljöministern att hon fått tillräckliga garantier för att Danmark kommer att minska sina utsläpp så mycket att det motsvarar de krav vi har i Sverige? Jag vill i det sammanhanget klart säga ut att folkpartiet och jag själv delar miljöministerns uppfattning att Öresund, Skälderviken och delar av Hanöbukten skall förklaras som föroreningskänsligt område på samma sätt som tidigare gjorts med Laholmsbukten. Jag vill också fråga om miljöministern har för avsikt att till särskilda insatser för de här områdena föra över de handelsgödselmedel som nu används till skogsforskning.

Alf Svensson har i en interpellation tagit upp frågan om återföringssystem vid bensinstationer. Det finns en reservation från folkpartiet, centern och vpk med samma syfte. Om jag inte har hört fel har Volvo gått före och installerat sådana anläggningar på Hisingen. Jag konstaterar att också regeringen nu tänker ta dessa frågor på allvar och att förslag kommer att redovisas.

Sven Munke har i en interpellation tagit upp frågan om förbud för gödsling med avloppsslam, och jag vill erinra om att det finns en gemensam borgerlig reservation med samma syfte. Miljöministern säger att målsättningen för att lösa problemen i första hand skall vara att minska tillförsel av olika gifter till de kommunala reningsverken. Ja, det är ganska lätt att säga så, men hur uppfyller vi syftet när vi inte har en fungerande återvinningslag? Folkpartiet har i flera år reserverat sig för aktiva insatser på återvinningsområdet. Socialdemokraterna har motsatt sig detta. Min fråga till miljöministern är om hon nu är beredd att biträda våra förslag om en återvinningslag, som möjliggör en fungerande separering och återvinning. Ett annat problem är att det inom koncessionsgränserna förekommer många industriutsläpp genom vattenverken. Innan vi får de ekonomiska styrmedel som vi har talat om under så många år är det svårt att komma längre än vi är i dag. Är det verkligen rimligt, miljöministern, att avloppsslam som innehåller tungmetaller får spridas över åkrar och parkmark där många människor vistas?

Herr talman! Nu säger kanske någon lyssnare, liksom också socialdemokraterna i sin reservation: Hur kan man anklaga regeringen för senfärdighet? Riksdagen har gjort sina tillkännagivanden, regeringen har tillsatt utredningar, beställningarna effektueras men arbetet måste få ta sin tid.

Detta synsätt framgår mycket klart av socialdemokraternas reservation i utskottets betänkande om vattenvård. Så här skriver socialdemokraterna i reservationen: "Riksdagens begäran om forskning och snabba åtgärder för att råda bot på havsföroreningarna framställdes i maj 1986. Regeringens aktionsgrupp tillsattes samma sommar – –."

Herr talman! Nu är det Jan Fransson som skall försvara reservationen, och jag vill ställa följande fråga till honom: Är det inte så att regeringen har ett ansvar att följa utvecklingen, vidta åtgärder och komma till riksdagen med

förslag? Det uppdraget har regeringen haft ända sedan 1982. När det inte händer någonting är det nödvändigt att riksdagen tar initiativ, och det gjorde riksdagen 1986. Hade ett utredningsarbete varit i gång i miljödepartementet hade det inte behövts några åtgärder från riksdagen. Vi väcker så många motioner och vi framställer så många interpellationer och frågor inom miljöområdet just därför att riksdagsledamöterna så intensivt väntar sig åtgärder från regeringen. Nu var det riksdagen som satte fart på regeringen, och det bekräftar socialdemokraterna i sin reservation. På sommaren därefter tillsattes aktionsgruppen. Var fanns regeringen före 1986? Att regeringens handläggning av miljöfrågorna haft stora brister framgår kanske allra klarast i socialdemokraternas reservation.

Herr talman! Jag yrkar bifall till alla reservationer i de tre berörda betänkandena där folkpartister finns med och i övrigt bifall till utskottets förslag.

Anf. 5 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Birgitta Dahl redovisade tidigare sin syn på miljöfrågorna. Redovisningen gav intryck av en febril verksamhet inom snart sagt alla områden. Jag ifrågasätter inte miljö- och energiministerns engagemang, kunnskap i frågorna och vilja att driva dessa i regeringen. Om hela regeringen hade haft som mål att praktiskt omsätta det som Birgitta Dahl säger här i kammaren, i tidskriftsartiklar och på appellmöten, så hade många av de problem vi diskuterar i dag redan varit lösta.

Regeringens politik innehåller många mål som står i konflikt med varandra. Den tyngd olika områden får beror på det politiska tryck som mobiliserar av folklig opinion på ena sidan och ekonomiska vinstintressen på den andra.

"Miljökraven kommer att styra utvecklingen." Det är en sats som miljö- och energiministern säkert gärna skriver under på, om vi skall dra slutsatser av hennes inledningsanförande. Vad krävs för att det skall bli så?

Sverige som ett högt industrialiserat land med en kapitalistisk ekonomi har att föra ett slags tvåfrontskrig mot miljöförstörelsen. Oberoende av ekonomiska system strävar mänskligheten att skapa bättre ekonomiska villkor. Den storskaliga industriproduktionen har för en liten del av människorna på vår jord betytt stora framsteg. Industrialismen har hittills också inneburit att grundvalarna för vår överlevnad försämrats. Storskaligheten och processerna är i sig svåra att hantera. Strävan till vinst i de kapitalistiska ekonomierna minskar ytterligare möjligheterna att påverka utvecklingen.

Kapitalismen saknar såväl praktiska som teoretiska styrmedel för att nå en produktion i balans. Snart sagt varje miljöförbättrande åtgärd i vårt samhälle har genomförts i kamp mot kapitalet. Kapitalet har aldrig betalat ett öre mer till miljön än vad samhället har tvingat fram. En konsekvens av detta är att det bara är en produktion som står under folkets kontroll som förmår att på sikt säkra vår överlevnad.

I vissa fall har denna kamp tagit sig uttryck som inneburit brottslig verksamhet. Vi behöver inte gå särskilt långt tillbaka i tiden för att konstatera det. Vem kommer t. ex. inte ihåg frågan om BT Kemi? Det finns mängder av exempel på att de ekonomiska vinstintressena inte skyr några medel för att uppnå sina mål.

Jordbruksutskottets betänkande 8 om försurningen tar bl. a. upp åtgärder vid bensinhantering. Här menar vi att det finns användbar teknik. Varje dag som går utan åtgärder är helt onödig. Inför ett system för återföring av bensinångor nu! Det finns inte ens ekonomiska hinder mot att göra det.

När det gäller minskning av utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider anser vi att det är nödvändigt att vi angriper problemen med de största och värsta utsläppskällorna. Låt oss gå på de hundra värsta källorna till att börja med, dvs. samtliga utsläppskällor som innehåller över 400 ton svaveldioxid per år. Det finns möjligheter att lägga fram konkreta planer för att minska utsläppen från industrierna och kraftvärmeverken. Det finns ingen anledning att vänta med detta. Några konkreta planer för reduktion av kolväteutsläppen finns det inte heller. Det tycker vi är allvarligt. Aktionsplanen mot luftföroreningar bör också omfatta kolväteutsläppen. Det bör vara möjligt att halvera utsläppen till 1995. Redan om ett par år bör vi ha kunnat uppnå en reduktion med en tredjedel.

I betänkande 11 har centern och vpk en gemensam reservation om det nordiska samarbetet. Vi menar att det här krävs snabba och konkreta beslut om vattnen kring Skandinavien. Vi skall utnyttja Nordiska rådet och andra internationella organ för att få fram initiativ i den riktningen. Vi har tidigare försuttit möjligheter som vi nu bör ta tag i omgående.

I betänkande 12 om freoner har vpk en reservation som också behandlar det internationella samarbetet. Sveriges representanter måste nu med större intensitet än hittills driva dessa frågor internationellt. Att bindande internationella överenskommelser kommer till stånd är en grundläggande förutsättning för att vi skall nå framgång när det gäller att minska freonutsläppen. Det räcker inte med allmänt hållna policy-uttalanden.

I reservation 4 i samma betänkande anser vpk att vi nu måste konkretisera ett förbud mot freonanvändningen inom vissa områden, nämligen förpackningar, kylmedium i isbanor, avfettningsmedel, kemtvättvätskor och plaster som används i stora mängder, t. ex. som tjälskydd i vägbyggnationer. Det finns tekniska ersättningar inom dessa användningsområden, och det finns ingen anledning att upprätthålla produktionen för dessa ändamål.

Vi kan redan nu se möjligheter att successivt ersätta freoner med andra material. Det gäller t. ex. i värmepumpar, kylskåp, kylanläggningar och isoleringsmaterial. Inom dessa områden kan vi ersätta freonerna inom en femårsperiod. Det är jag övertygad om.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 3, 7 och 9 i betänkande 8, till reservation 5 i betänkande 11 och till reservationerna 2 och 4 i betänkande 12.

Anf. 6 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Vår miljöminister inledde dagens debatt med att redovisa regeringens och socialdemokraternas syn på de allvarligaste miljöhoten vi känner till, dvs. försurningen av mark och vatten, nedsmutsningen av luften vi andas, föroreningen av haven och uttunnningen av det livsnödvändiga ozonskiktet. Birgitta Dahl har också redovisat de ideologiska utgångspunkter och den strategi och arbetsmodell som ligger till grund för den socialdemokratiska miljöpolitiken. Det är utomordentligt tillfredsställande

att regeringen i en samlad proposition till våren kommer att ge riksdagen tillfälle att ta ställning till en samlad redovisning av hela miljöpolitiken.

Man kunde kanske ha förväntat sig att riksdagens "miljöutskott" i sin helhet skulle ha välkomnat en sådan uppläggning. Som vi tidigare hört i debatten har frestelsen för oppositionen varit alltför stor att i något slags partipolitiskt nit i stället utnyttja detta till att i ett särskilt uttalande i betänkande nr 11 försöka framställa regeringen som senfärdig och ointresserad av att något skall hända. Detta är naturligtvis inte sant. Vi har självfallet från socialdemokraternas sida reserverat oss mot detta uttalande.

Jag skall ge några exempel på vad som kan hända trots att inte riksdagen fattar beslut. Självfallet har vi en aktiv regering på miljöområdet. Jag kan peka på resultatet av de överläggningar som regeringen haft med användare och importörer av freon. Det finns i mitt hemlän flera företag som har slutat använda freon, andra företag har beslutat att upphöra med användningen. Regeringen har beslutat om långtgående insatser för att rädda Laholmsbukten och skärpt villkoren för utsläpp av klorerad organisk substans för flera sulfatbruk, bl. a. Aspa – i Ernestams hemlän – och Mönsterås. Hela det samlade kapitalet av företagens investeringsfonder kommer att frigöras för ny miljöteknik. Skulle en borgerlig regering ha fattat ett sådant beslut? Utskottet har helt nyligen fått – tyvärr efter utskottets behandling – en ingående information om den intensiva aktivitet som sker från svensk sida i det internationella miljövårdsarbetet.

När riksdagen våren 1986 uttalade sig om behovet av åtgärder mot havsföroreningar klagade Lars Ernestam, och till följd härav tillsattes en aktionsgrupp omgående samma sommar. På försommaren 1987 kom naturvårdsverket med sitt förslag. Hade det kunnat gå snabbare? Jag tycker att det skedde inom hygglig tid. Man beställde forskning och man beställde förslag till åtgärder. Det är således en djupt orättvis beskrivning att påstå att regeringen är passiv på miljöområdet.

Utskottets socialdemokrater vill inte ifrågasätta ambitionerna på miljöområdet hos andra partier. Vi är i stort sett överens om målen. Vi ifrågasätter inte heller oppositionens roll och rätt att kritiskt granska regeringens förehavanden. Men när de borgerliga partierna inkl. kommunisterna enbart av partitaktiska skäl skyller på regeringen att deras partimotioner, väckta under allmänna motionstiden i början av året, inte kunnat leda till några konkreta beslut i de betänkanden som nu behandlas, ja, då finns det anledning även för oss som företrädar regeringspartiet att kritiskt granska vad oppositionspartierna håller på med. Jag kommer att fortsätta med denna kritiska granskning i mitt anförande och Margareta Winberg kommer att närmare kommentera reservationerna i de betänkanden som vi nu behandlar.

Jag ber Karl Erik Olsson, utskottets ordförande, förklara det märkliga uttalande som ni gjort tillsammans med kommunisterna. Menar ni på fullt allvar att förutsättningen för att tillstyrka en motion som väckts under allmänna motionstiden är att regeringen har lagt fram en proposition i frågan? Vad hindrade er från att tillstyrka motionerna? När dessa motioner skrevs hade regeringen mig veterligen inte avisat någon samlad miljöproposition. Ni hade väl ändå den tanken att ni skulle kunna yrka bifall till

motionerna? Var det månne innehållet i motionerna som inte höll, när ni såg en taktisk möjlighet att få majoritet i kammaren för ett beslut som ni hade att ta ansvar för?

Ett enigt utskott beslöt dessutom i våras att skjuta på motionsbehandlingen till hösten. Var inte det en försening som ni också får lov att ta ansvar för?

Handen på hjärtat, Karl Erik Olsson och ni andra: Är det inte i själva verket så att det var för att dölja er egen djupa splittring som ni anklagade oss socialdemokrater för att inte göra tillräckligt?

Det ger oss anledning att ställa en del frågor när det gäller oppositionen:

Finns det något trovärdigt gemensamt borgerligt alternativ för miljöpolitiken? Det är naturligtvis en fråga som väljarna nästa år har all anledning att ställa sig innan de lägger sina röster. Har ni i de borgerliga partierna över huvud taget någon gemensam strategi och modell för hur miljövarsarbetet skall bedrivas, om ni nu till äventyrs skulle hamna i regeringsställning?

Ni hade ju regeringsansvaret under åren 1976–1982. Hur var det då? Historien förskräcker, och det är ganska beklämmande att i dag höra företrädare för de borgerliga partierna tala om andras brist på handlingskraft.

Jag skall påminna om vad det var som egentligen hände.

Miljöpolitiken blev offer för samma splittring och handlingsförklamation som ledde till att den svenska ekonomin lades i ruiner. Mycket av det arbete som tidigare socialdemokratiska regeringar hade lagt ner på miljö- och naturvård raserades eller fullföljdes inte. Sveriges internationella anseende som föregångsland på miljöområdet sjönk.

Under perioden 1976–1982 togs inga nya initiativ på miljöområdet. Inga reformer genomfördes, inga nya lagar kom till. De statliga anslagen till miljö- och naturvården minskade jämfört med tiden innan.

Vid regeringsskiftet 1976 fanns en färdig plan för förhandlingar med andra europeiska länder. Men den centerpartistiske miljöministern valde att inte göra någonting. Först 1981–1982 tog den borgerliga regeringen efter upprepade socialdemokratiska motioner och påpekanden från riksdagen kontakt med de länder som svarar för de största utsläppen.

Under de fem år som gick förlorade i kampen mot försurningen fick svavelnedfallet från andra länder allt större effekter på försurningen av mark och vatten i Sverige. Fram till 1976 hade över 40 förorenade vattendrag restaurerats med hjälp av statsbidrag. Efter regeringsskiftet upphörde statsbidragen.

I 1979 års regeringsdeklaration lovade den borgerliga regeringen att kemikalieanvändningen inom jord- och skogsbruket skulle begränsas. Men inga förslag eller åtgärder presenterades. Varje år under de borgerliga regeringsperioderna krävde socialdemokraterna åtgärder för att minska användningen av handelsgödsel i jordbruket. Kraven avvisades lika regelbundet av den borgerliga majoriteten i riksdagen.

I början av 1976 tillsatte den dåvarande socialdemokratiska regeringen en utredning för att se över miljölagstiftningen. Utredningen skulle lägga fram förslag om hur samhället på ett bättre sätt skulle kunna kontrollera miljöfarlig verksamhet. Men när utredningen 1978 kom med ett delbetänkande ledde det till en lagändring som bara marginellt uppfyllde regerings-

deklarationens löften om vidgade möjligheter till inflytande över beslut som berör den egna miljön. Den borgerliga majoriteten i riksdagen avvisade flera gånger socialdemokratiska förslag om ändringar i miljöskyddslagen.

I 1979 års regeringsförklaring utlovades det att administrationen på miljöområdet skulle effektiviseras. Men några sådana förslag lades aldrig fram.

När det gäller arbetsmiljöområdet vet vi att samtliga de borgerliga partierna såväl i regeringsställning som i opposition dokumenterat att deras ointresse är totalt. Dessa frågor har socialdemokratien ensam fått driva.

När det gäller bilavgasfrågor har Sverige i dag en ledande ställning i Norden och i Europa. Inte heller på det området hände någonting förrän efter regeringsskiftet 1982, trots att riksdagen på socialdemokratiskt förslag redan 1979 beslutade om ett handlingsprogram mot bilavgaser.

Redan 1977 motionerade socialdemokraterna om sänkt blyhalt i bensen. I riksdagen avslogs motionen av de borgerliga partierna. När den borgerliga regeringen till slut beslöt att sänka blyhalten, innebar det att sänkningen trädde i kraft två år senare än om riksdagen hade följt det socialdemokratiska förslaget.

Den borgerliga majoriteten i riksdagen avvisade under flera år socialdemokratiska förslag om att Sverige skulle göra en samlad redovisning av utsläpp som påverkar ozonskiktet samt agera internationellt i frågan. När den borgerliga regeringen till sist insåg frågans betydelse hade viktig tid gått förlorad.

Jag skall också påminna om vissa borgerliga förslag i samband med den senaste budgetbehandlingen.

De borgerliga partiernas olika alternativ till den socialdemokratiska regeringens budgetförslag på miljöområdet ökar verkligen inte trovärdigheten i ett nytt borgerligt regeringsalternativ.

Folkpartiet vill förstärka miljövärden genom bl. a. ökade statliga anslag. Moderaterna föreslår i stället budgetnedskärningar för natur- och miljövärden.

År 1987 ville moderaterna minska anslagen på miljöområdet med 50 milj. kr. eller nästan 10 %, varav 28 milj. kr. från försurningsanslaget och 20 milj. kr. från medel för inköp av mark för naturvård. Folkpartiet för ofta en överbudspolitik. I detta fall ville folkpartiet i stället öka det sistnämnda anslaget med 10 milj. kr.

Om man söker någon gemensam utgångspunkt i de miljöprogram som vart och ett av de borgerliga partierna presenterat under hösten och vid andra tillfällen, finner man att samtliga partier har en mer eller mindre stark tilltro till att marknaden skall klara av att lösa svåra miljöproblem.

Den moderata miljöpolitiken har två utgångspunkter: den enskilda äganderätten och marknadsekonomin. När det gäller krav på företag och enskilda vill moderaterna gå fram på frivillighetens väg, gärna med hjälp av frikostiga löften om ekonomiska subventioner. Det fick vi i dag bekräftat genom Ingvar Erikssons anförande. Man vill ha en frivillig övergång till avgasrening i bilar, och detta skall stimuleras med skatterabatt. Moderaterna vill inte begränsa biltrafiken. De säger inte ett ord om kollektivtrafik och järnväg. Inte heller vill man styra över transporter från landsväg till järnväg.

Med äganderätten som grund tror moderaterna att alla miljöproblem kan lösas ganska enkelt.

För folkpartiet är det miljöavgifter som är lösningen på än det ena än det andra miljöproblemet. Folkpartiet vill ha en marknad där rättigheter att förorena kan köpas och säljas. Handel med s. k. överlåtelsebara utsläpp bör införas, osv.

I Svenska naturskyddsföreningens tidning Sveriges Natur sägs sammanfattningsvis om folkpartiets miljöpolitik: "Folkpartiet har en god målsättning för sitt miljöarbete men saknar ett heltäckande program." Det är en mycket träffande beskrivning.

För centern är det jämlikheten mellan människor och en ekologisk helhetssyn som är förutsättningen för en god livsmiljö. Karl Erik Olsson var inne på det ämnet. Den grundsynen på miljöpolitiken skall han i en eventuellt kommande borgerlig regering samordna med moderaternas ganska raka syn att marknadskrafter och enskilda intressen går före de gemensamma intressena. Lycka till, Karl Erik Olsson!

Centern befinner sig när det gäller jordbrukets uppenbara miljöproblem fortfarande i ett dilemma. I allmänna ordalag säger man sig vara för ett miljövänligare jordbruk. Vi socialdemokrater får då hela skulden för de problem som dagens jordbruk brottas med. Men när centern skall ge besked om hur problemen skall lösas, visar det sig ofta handla mera om hur jordbrukarna skall hållas skadeslösa för de nödvändiga förändringarna. Vi har många exempel på detta i utskottsarbetet.

Centern har den lägsta tilltron till marknaden, och det skulle möjligen kunna inge vissa förhoppningar om ett hyggligt samarbete med oss. Fortfarande dominerar tankegångar om planering, småskalighet och normer. Centern vill införa krav på kommunala miljöplaner och naturresursräkenskaper, öka kontrollen av att lagar efterlevs samt skärpa straffen.

Detta kan ställas mot moderaternas miljöprogram, där det heter om boendemiljön: "Skall de miljöer som ännu finns kvar kunna skyddas måste makt och inflytande flyttas bort från planeringsnämnder och politiska sekretariat till de enskilda människorna."

Herr talman! Den här genomgången visar inte bara att det finns ideologiska skillnader mellan socialdemokraterna å ena sidan och de borgerliga partierna å den andra även när vi diskuterar miljöfrågorna. De borgerliga partierna är också oense inbördes. De saknar en strategi och arbetsmodell för hur miljövårdsarbetet bör bedrivas.

De borgerliga partierna har inget gemensamt trovärdigt alternativ för miljöpolitiken. De har inte ens i oppositionsställning kunnat samla sig till att yrka bifall till sina egna, som de själva säger, angelägna motioner.

Jag yrkar bifall till reservation 1 vid betänkande 11 och i övrigt bifall till utskottets hemställan i betänkandena 8, 11 och 12.

Anf. 7 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Jag tänker i det här anförandet inte gå in på de frågor där den socialdemokratiska uppfattningen så väl företräds av mina partikamrater i utskottet, när man diskuterar betänkandet och reservationerna som är fogade till detta.

Inte heller tänker jag gå in på de avsnitt där jag har lämnat svar på frågor och interpellationer, även om några av talarna här tog upp dem. Jag tycker att respekten för dem som har ställt frågorna och interpellationerna kräver att vi väntar med den debatten tills de har haft tillfälle att framföra sina synpunkter. Men det finns ett par frågor som jag har anledning att här kommentera.

Jag avslutade mitt inledande anförande med att uttala förhoppningen att diskussionen här i dag skulle kunna föras på ett sådant sätt att vi konstruktivt kunde hjälpas åt i förberedelserna för det arbete vi har framför oss. Jag hade anledning att ställa det kravet på oss alla här i dag, och jag kan säga det igen efter att ha hört de andra partiernas företrädare.

Vad som pågår här är en tävlan i att redovisa vem som är ivrigast och bäst. Jag har sagt det många gånger förut och upprepar det gärna, att den tävlan välkomnar jag, därför att den är bra för miljön. Men det som til syvende og sidst kommer att fälla utslaget för miljön och för förtroendet för oss är vem som kan åstadkomma resultat.

Jan Fransson har på ett utomordentligt sätt redovisat svagheten hos de borgerliga partierna, i regeringsställning och i opposition, och ni har inte imponerat med era inlägg här i dag.

Visst är det sant att mycket kunde ha gjorts tidigare. Men varför i herrans namn passade ni själva inte på under de år ni satt i regeringsställning? Det är ju ett faktum att den mycket viktiga miljöpolitiska proposition som vi skall redovisa för riksdagen hade kunnat läggas fram tidigare, om det i kanslihuset hade funnits något utredningsmaterial värt namnet i olika sakfrågor, när vi övertog regeringsansvaret 1982. Men det fanns det ju inte.

Vi anser att man skall ha sakunderlag för att kunna gå till verket med så här viktiga beslut. Vi har också lagt ner ett utomordentligt stort arbete på att mobilisera opinion i de här frågorna och på att förankra de beslut vi skall förelägga riksdagen i vår egen partiorganisation och i de fackliga organisationerna, hos industrin och hos alla möjliga andra aktörer. Det hör till den svenska modellen att göra på det sättet, och vi vill ha den demokratiska processen.

Vi har vid vår partikongress lagt fast grunderna på vilka vi står. Det är ett mycket omfattande program som där har lagts fast. Jag vet inget annat parti som har något motsvarande att redovisa.

Väldigt mycket av det som sägs i oppositionens motioner och anföranden är rena avskrifter från det utredningsmaterial vi har tagit fram, från redovisningar som vi i olika sammanhang har lämnat och från det ni vet att vi förbereder att redovisa i propositionen. Så särskilt originellt är det ju inte, men det är bra att vi är eniga. Det är bara så att det behövs en socialdemokratisk regering för att det skall bli resultat.

För att då gå över till ett par sakfrågor vill jag börja med vad Lars Ernestam sade om ekonomiska styrmedel. Det var på olika sätt mer avslöjande än jag tror att Lars Ernestam riktigt är medveten om själv. Ni kunde också på den punkten ha lagt fram förslag i regeringsställning, men se det gjorde ni inte. Ni har drivit den här frågan, och nu verkar det som om Lars Ernestam tror att det är första gången som vi säger att vi skall ha ekonomiska styrmedel.

Låt mig för det första påminna om att vi med ekonomiska styrmedel på det

här området tar in 30 miljarder till statskassan. Det är mer än den personliga inkomstskatten.

För det andra har vi vid en lång rad tillfällen deklarerat, bl. a. i regeringsförklaringen, att vi avser att gå vidare. Vi utreder nu, bl. a. i samtal med industrin, hur åtgärderna bör utformas så att de blir effektiva.

Jag råkar veta, av de samtal jag har haft med industrins företrädare, att de är mycket oroade över de modeller för ekonomiska styrmedel som folkpartiet och de andra borgerliga partierna talar om. Industrin vill inte ha dem.

Jag undrar om industrin har reagerat direkt till er och att ni har fått kalla fötter och att det är därför som Lars Ernestam plötsligt säger – mitt i den allmänna yran med krav om att det läggs fram förslag innan fakta finns på bordet – att nu får vi inte föreslå någonting förrän vi har utrett det ordentligt. Det skulle vara mycket intressant att få veta hur det ligger till, men jag förväntar inget svar. Jag tror inte att Lars Ernestam vågar ge det.

Sedan vill jag ta upp ett par frågor som Ingvar Eriksson berörde. Den svenska regeringen har förra året krävt handling av den norska när det gäller Idefjorden och Glomma. Vi har också för första gången, och det hände sedan Norge hade fått en arbetarregering, fått utfästelser om ett program för att rädda Idefjorden och Glomma till 1990 genom åtgärder riktade mot såväl industrin som kommunala avlopp och jordbruket.

Vi har ställt samma krav till andra länder, och det är helt klart att inget av våra nordiska grannländer är berett att vidta den typ av åtgärder som vi kräver och att vi därför inte är tillfredsställda hittills.

Jag tror dess värre, efter de överläggningar vi har haft mellan miljöministrarna, att vi inte kommer att kunna klara att till Nordiska rådets nästa session ha färdig en handlingsplan mot havsföroreningar. Det beror på att det bara är Sverige som har en nationell plan. De andra länderna har inte det, och det är inte möjligt att komma fram till ett tillräckligt bra och konkret förslag till 1988, som det nu ser ut, utan det dröjer sannolikt till 1989. Men jag kan försäkra att vi driver de här frågorna intensivt, och jag skulle välkomna om de parlamentariska ledamöterna ville hjälpa till i det arbetet.

Naturligtvis, Ingvar Eriksson, skall vi i det fortsatta arbetet i vad gäller havsföroreningarna dra nytta av de erfarenheter vi vinner i Laholmsbukten. Det är ju meningen med det arbetet att det skall vara ett pilotprojekt, som vi skall dra nytta av för det fortsatta arbetet.

Vi måste nu en gång för alla avliva myten om att man kan klara försurningsfrågorna genom att använda kärnkraft. Kärnkraft svarar för ett par procent av världens energiförsörjning, och tanken att vi skulle ersätta fossilbränslena med kärnkraft är fullständigt omöjlig. Vi kan inte utsätta världen för de risker eller de avfallshanteringsproblem det skulle innebära. Vi måste ta till helt andra medel; jag har sagt det förr i riksdagen och jag upprepar det igen.

Slutligen till Karl Erik Olsson, Jan Jennehag och möjligen någon mer: Jag står inte här som privatperson med hela regeringen och partiledningen emot mig och driver miljöfrågorna, det begriper ni ju. Men så säger ni, därför att ni är ängsliga för att socialdemokratin har flyttat fram positionerna i miljöfrågan och blivit ett verkligt hot. Det är vi gärna, om det innebär något bra för miljön och också om det underlättar en socialdemokratisk valseger. Men jag

kan försäkra att här står jag som representant för det parti och den regering som jag företräder.

De beslut som partikongressen fattade innebär bl. a. att i riktlinjerna för den ekonomiska politiken har nu som övergripande mål skrivits in omsorg om miljön och resurshushållning. Jag tror att vi bättre än några andra kommer att kunna se till, att vi tar oss ut ur den fälla som inte bara industrin lever i utan också jordbruket, Karl Erik Olsson. Garanten för en sådan utveckling åtar vi oss att vara.

Anf. 8 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill säga till Jan Fransson och naturligtvis också till miljöministern, att vi inte kritiserar det som görs, vi kritiserar bara motsträvigheten. På frågan varför vi skyller på regeringen i samband med att utskottsmajoriteten nu föreslår ett uttalande om försenad handläggning av den här miljöpropositionen vill jag svara, att vi faktiskt har ett system med en regering i det här landet. Vi vet att regeringen har utredningsresurserna. Man förväntar i det systemet att det kommer förslag från regeringen. Riksdagen förfogar inte över något utredningskansli som kan ta fram de konkreta förslagen. Jan Fransson känner säkert mycket väl till att det är på det sättet. Vi är ganska beroende i riksdagen av att regeringsarbetet fortskrider snabbt.

Vi har också ett flerpartisystem här i landet och inte ett tvåpartisystem. Därmed har jag kommenterat frågan om en strategi från de borgerliga partierna. Men jag vill också gärna säga att under den period när centern hade ledningen i regeringen pågick det ett intensivt arbete på många områden. Det är en felaktig beskrivning, Jan Fransson, att det inte skedde något arbete på det internationella området. Det är också felaktigt att det inte pågick något utredningsarbete. Bl. a. naturresurs- och miljökommittén arbetade under många år men avlämnade sitt betänkande först när socialdemokraterna hade tagit över makten igen, och då behagade man i huvudsak lägga utredningen med det mycket stora bakgrundsmaterial som fanns i en byrålåda. Energipolitiken ställdes till stor del om under den tid när centern satt i regeringsställning.

Jag vill gärna säga tack till Birgitta Dahl för uttalandet om kärnkraften. Vi är fullständigt överens på den punkten. Det går inte att ersätta fossilbränslena med kärnkraft, men det behövs snabba åtgärder.

Men hur är det egentligen med den samlade proposition som skall komma? Det antyds ju att det finns ett material i regeringskansliet och att man redan nu har en del saker att komma med. Det står inte stilla, säger Birgitta Dahl. Men varför kan man inte lägga fram en del förslag så att vi kunde beta av några saker? Varför skjuter man detta nästan ända fram till valdagen? Är inte detta taktik? Riksdagen står och väntar på möjligheten att fatta beslut. Vore det inte bättre att ge den möjligheten nu?

Anf. 9 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Miljöministern har krävt handling av Norge, men försäkringar räcker inte långt. Jag förstod av miljöministerns anförande att hon knappast räknade med att kunna få till stånd åtgärder som gav resultat så snabbt som önskvärt vore. Miljöministern kan vara säker på att våra

representanter kommer att ställa upp när det gäller att fullfölja och stötta kraven på åtgärder för detta ändamål. Jag är tacksam för beskedet att man drar nytta av de erfarenheter som görs i Mellbyprojektet på Laholmsslätten.

Det är omöjligt att klara försurningsfrågan med kärnkraft, säger miljöministern. Jag har inte talat om att utbygga kärnkraften. Jag har däremot talat om faran i att så snabbt avveckla kärnkraften att miljön äventyras, och jag tror inte att miljöministern innerst inne menar att det är möjligt att avveckla så snabbt som till 1995, vilket man från vissa håll gör gällande. Jag tror inte heller att svenska folket tror att det är möjligt. Vi som lever i Sydsverige med de problem vi redan i dag har med ökande försurningsskador i den sydsvenska skogen är helt övertygade om att här krävs stor försiktighet och framsynthet.

Jag fick inte svar på min fråga om miljöministern var beredd att stödja ett pilotprojekt för akutinsatser mot svavelvätedöda bottnar i Laholmsbukten eller Skälderviken. Det är en hand som vi sträcker ut, och jag tycker att Birgitta Dahl skall ta den handen. Det kan skapa erfarenheter som vi kan ha mycket stor nytta av i framtiden.

Jan Fransson ondgör sig över uttalandet i betänkandet. Han tror inte på de enskilda människorna, det är jag helt övertygad om när jag hör hans inlägg här. Han tror inte att de är beredda att ta ansvar eller har förmåga att göra någonting på miljöområdet. Det är beklagligt. Jag tror att de enskilda människorna tror på oss i det här sammanhanget. Vi kommer aldrig att lösa de stora miljöproblemen, om inte de enskilda människorna kan ta ansvaret för att klara de små, vardagsnära miljöproblemen. Vi bygger på enskilda människors förmåga att tänka, förmåga att satsa, förmåga att tro på en framtid. Vi tror inte att samhället i varje läge är bäst på de här uppgifterna.

De 28 miljonerna till miljöprogrammet är jordbrukets pengar, Jan Fransson.

Anf. 10 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Socialdemokraterna har en patentmedicin när de diskuterar alla tänkbara frågor här i riksdagen, och det är att tala om borgerlig splittring. Man tar då upp två områden: dels den borgerliga regeringsperioden, dels vad som händer nu.

När det gäller den borgerliga regeringsperioden vill jag till Jan Fransson säga att det då hände åtskilligt på miljöområdet. På min bänk – titta på den får ni se! – ligger en stor trave med offentliga utredningar som sattes i gång då. Jag kan gå igenom dem med Jan Fransson. Det var en grund för fortsatt miljöarbete som regeringen inte har tagit vara på.

När det gäller dagens läge vet Jan Fransson mycket väl att det finns flera gemensamma borgerliga, tunga reservationer i de tre betänkanden vi talar om i dag, bl. a. den reservation som gäller miljöavgifter och styrningsmedel.

Sedan säger Jan Fransson en hel del egendomliga saker, t. ex. att vi skulle ha varit emot arbetsmiljöinsatser. Då skall jag gå ännu längre tillbaka än Jan Fransson har gjort. Jag vill tala om för Jan Fransson att det var liberalen Adolf Hedén som redan på 1870-talet väckte den första motionen om arbetsmiljö här i riksdagen. Liberalerna har fortsatt på den vägen, och det kommer vi också att göra.

Nu skall jag tala litet med miljöministern på de tre minuter som står till mitt förfogande. Det är mycket som jag skulle vilja säga, men jag får koncentrera mig till detta med miljöavgifterna. Självfallet står vi för att miljöavgifter skall införas. Men vad jag kritiserar är att socialdemokraterna först nu kommit in i diskussionen om sådana avgifter. Hade ni haft tid på er, hade ni i lugn och ro kunnat tala med industrin om detta, kunnat komma fram till konstruktiva lösningar i stället för att forcera. Det är den allmänna kritiken vi har i dag mot er – att ni inte har haft den normala handläggningen av miljöfrågorna.

Miljöministern säger sedan någonting som förvånar mig: "Ni har fått kalla fötter för att industrin säger så." Vi vet vad industrin säger, men vi måste ju forma vår politik efter de miljöbehov som finns. Tror verkligen Birgitta Dahl att industrins företrädare var så glada när vi ville införa den katalytiska reningen två år tidigare än Birgitta Dahl föreslog? Och tror Birgitta Dahl att industrins företrädare var så glada när vi sade att vi ville ha pant på batterier?

Nej, i det politiska arbetet måste regering och riksdag ställa krav. Vi får bedöma de här frågorna med hänsyn till de allmänna intressena, men vi skall ha en aktiv, genomgripande och djup dialog med industrin. Jag är rädd för att Birgitta Dahl nu inte hinner föra den dialogen, eftersom hon har kommit in så sent i diskussionen om miljöavgifterna. Men vi står för miljöavgifterna.

Anf. 11 JAN JENNEHAG (vpk) replik:

Herr talman! Jan Fransson undrade vilka partitaktiska skäl som låg bakom utskottsmajoritetens skrivning. Från vpk:s sida är taktiken mycket enkel. Vi vill göra klart för regeringen att miljöfrågor skall rangordnas högre. Regeringen skall veta att riksdagen önskade ytterligare ansträngningar och snabbare arbete från regeringens sida. Konstigare än så är det inte.

Till Birgitta Dahl vill jag säga att det naturligtvis inte är så att man inom regeringen kämpar skuldra vid skuldra när det gäller miljöfrågorna. Det finns intressekonflikter inom regeringen – självfallet. Och vi vill här från kammaren stötta energi- och miljöministern i de här frågorna.

Anf. 12 JAN FRANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag ställde i mitt anförande en fråga till utskottets ordförande Karl Erik Olsson: Vad hindrade er från att biträda de motioner som ni väckte under allmänna motionstiden? Jag fick inget svar. Det kan väl ändå inte vara så att förutsättningen för att man skall biträda en motion är att regeringen lägger fram en proposition under året. Jag tycker att det är en märklig ståndpunkt som Karl Erik Olsson intar här.

Jo, jag känner till att vi har ett flerpartisystem, och vi får ha en viss respekt för att partierna torgför sina åsikter. Men ni skall ju regera tillsammans om ni vinner valet nästa år. Då måste ni ändå kunna presentera något gemensamt trovärdigt alternativ. Jag har försökt påvisa att väljarna har all anledning att fundera över de motstående grundläggande utgångspunkter som de borgerliga partierna har.

Sedan vill jag säga till Karl Erik Olsson att jag faktiskt känner litet grand med centern när det gäller miljöfrågorna, om vi ser tillbaka till 1970-talet. Centern gick alldeles säkert in i regeringsarbetet 1976 med stora ambitioner. Men partiet förlorade ju sin trovärdighet under de borgerliga regeringsåren.

Det var många centerväljare som ansåg sig svikna. Ni svek alltså era väljare. De hade förväntningar på centern. Var motståndet fanns har ju beskrivits, och jag kan kanske också räkna ut en del. Jag tror faktiskt att centern har miljöambitioner. Nu har vi nya partier på arenan, och det är kanske en följd av att centern inte hade särskilt stor framgång i regeringsställning.

Ingvar Eriksson säger att Jan Fransson och socialdemokraterna inte tror på de enskilda människorna. Det är alldeles tvärtom. Vi är medvetna om att en framgångsrik miljöpolitik aldrig kan genomföras utan en stark folklig förankring. Det är därför vi faktiskt påstår att den samlade arbetarrörelsen i vårt land är det enda trovärdiga alternativet när det gäller att föra en framgångsrik miljöpolitik. Vi betonar också det personliga ansvar som var och en kan ta för en bättre miljö. Men vi tror icke på att marknadskrafterna, de kortsiktiga ekonomiska intressena, är de styrande. Där finns skillnaden.

Anf. 13 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Får jag först klarlägga en sak för Ingvar Eriksson. Det är bekymmersamt med det nordiska samarbetet när det gäller havsföroreningar. Men det mest långtgående och det bästa svaret vi har fått kommer från Norge när det gäller Idrefjorden och Glomma. Det är inte bara allmänna utfästelser. Nu pågår en omprövning av tillstånd, nu pågår en utbyggnad av kommunala avloppssystem osv. Därför kommer man om några år att kunna se resultat på den punkten. Det tycker jag att vi i rättvisans namn skall säga.

Sedan kan jag konstatera att Ingvar Eriksson när det gäller tidtabellen för avvecklingsperioden inte polemiserar med mig utan med sin tilltänkta regeringsbroder Karl Erik Olsson. Detta tillsammans med många andra saker illustrerar det dilemma som finns. Jag tror att om vi skall kunna få något resultat när det gäller miljö- och energifrågor, då behöver vi en socialdemokratisk regering i samarbete med det eller de partier här i riksdagen som verkligen har en ambition och som inte kan få den tillgodosedd i de regeringskoalitioner som kommer i fråga om vi skall följa det vanliga blockmönstret.

Det som var så intressant i dag med Lars Ernestams inlägg om styrmedel var att plötsligt var det inte så bråttom, för man måste utreda först – till skillnad mot vad som gällde tidigare och till skillnad mot vad som gällde i alla andra frågor. Då blev det ju tveksamt om vi ens skall få lov att lägga fram något förslag i miljöpropositionen i vår. Det var ju av de samtal vi faktiskt fört med företrädare för industrin som det framgick att de inte vill ha era förslag, medan de kan tänka sig andra idéer som vi har. Jag vill med mycket stor kraft säga att våra förslag när det gäller miljön och när det gäller att ställa krav och bestämda villkor är mer långtgående. Så frågan kvarstår vad det är som har hänt under de här senaste veckorna som medför att Lars Ernestam gör det här uttalandet i dag.

Sedan tycker jag faktiskt, Karl Erik Olsson och flera andra, att det är litet svagt när ni säger: Varför kan vi inte få litet småbitar här och där att behandla, så att vi slipper ha så mycket arbete i vår? Själva poängen med den här helhetspropositionen är helhetssynen och den samlade redovisningen, liksom det är poängen med debatten här i dag. Som gammal riksdagsledamot tycker jag att vi har rätt att ställa krav på att riksdagen lägger ned mycket

arbete på detta i vår, eftersom det är en av de absolut viktigaste frågorna.

Jan Jennehag! Visst finns det intressekonflikter. Min uppgift i regeringen är att hjälpa till att lösa dem på ett konstruktivt sätt i samarbete med fackministrarna. Det förhållandet att man nu i riktlinjerna för den ekonomiska politiken har skrivit in miljökrav och resurshushållning som övergripande mål och att vi kommer att lägga fram särskilda propositioner om energipolitiken, om jordbrukspolitiken och om transportpolitiken som innebär en omställning i miljövänlig riktning beror på att jag har kunnat föra konstruktiva samtal med t. ex. finansministern, jordbruksministern och kommunikationsministern.

Anf. 14 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Jan Fransson, vi är nog överens om och vi känner båda till hur utskottsarbetet går till. Motioner slutar ofta med en kläm, som innebär ett tillkännagivande till regeringen och en begäran om förslag. Så förhåller det sig också med många av de motioner och de motionsyrkanden som tas upp i de betänkanden som vi behandlar i dag. Vi har avstyrkt dem i vanlig ordning, eftersom det brukar finnas en majoritet i utskottet för det av alldeles naturliga skäl. Men det intressanta är att det fanns en majoritet i utskottet som tyckte att vi borde ha fått besked på en rad punkter för att kunna behandla en del frågor i dag.

Birgitta Dahl, jag tycker också att det är bra med den här debatten. Vi skall naturligtvis inte bara diskutera taktik och olika tidpunkter, utan det är bra att vi även tar upp en del sakfrågor. Det har jag försökt att göra i mitt inledningsanförande. Men vi har redan i dag en ganska lång debatt om miljöfrågor. Jag tror inte att denna debatt på något sätt hade förlorat på om vi hade fått några förslag från regeringen att ta ställning till. Jag tror t. o. m. att debatten hade kunnat bli mycket bättre. Det skulle inte ha inneburit att vi inte hade kunnat ha en debatt i vår också.

Sedan vill jag bara deklarera att vi från centerpartiet tänker fortsätta att driva miljöfrågorna. Vi tänker fortsätta att göra det för att få ett ökat stöd. Och med ett ökat stöd för en sådan politik får vi också ett ökat inflytande, antingen i oppositionsställning eller i regeringsställning.

Jag måste omigen fråga miljö- och energiministern om talet om tiderna, även om det är en teknisk debatt. Jag ställde den frågan i mitt inledningsanförande. Birgitta Dahl säger nämligen att hon står här som representant för regeringen. Ja, självfallet gör hon det. Hon säger att det inte finns några motsättningar. Då finns det bara två andra skäl kvar till att vi väntar på den stora samlade proposition som regeringen talar så vackert om. De två skälen är vanlig senfärdighet eller den rena valtaktiska planeringen att lägga fram detta i en samlad proposition mycket sent för att ha det med i valdebatten. O.K., jag tycker att det är bra om vi har många miljöfrågor i valdebatten, men jag tycker att det är synd om besluten fördröjs av denna anledning. Det är detta som jag är orolig för.

Anf. 15 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Miljöministern säger att det nordiska samarbetet är bekymmersamt när det gäller att komma till rätta med havsföreningarna men att

man i Norge är på gång. Jag hoppas det. Vi kommer att noga följa utvecklingen.

När det gäller kärnkraftsavvecklingen har vi uppfattningen, oavsett vad miljöministern säger, att avvecklingen inte får äventyra miljön och öka belastningen på miljön. Det är därför som vi agerar på detta sätt, och det är därför som vi kräver att man skall ha en fullständig utvärdering av samtliga energislags miljökonsekvenser innan man fattar några drastiska avvecklingsbeslut.

Jan Fransson sade nyss att borgerligheten totalt saknar intresse för arbetsmiljöfrågorna. Jag har tidigare under fem år, Jan Fransson, deltagit i behandlingen av arbetsmiljöfrågorna i socialutskottet. Jag kan konstatera att de borgerliga partierna i praktiskt taget alla frågor varit eniga med socialdemokraterna. Det är grova överdrifter att påstå något annat. Tala med Kjell Nilsson som är er representant i det utskottet när det gäller dessa frågor. Han kan bekräfta att jag talar sanning.

Om socialdemokraterna hade trott på de enskilda människorna, så skulle inte Jan Fransson ha stått här och sagt att det endast är den samlade arbetarrörelsen som ensam kan vara en garant för att man klarar miljöproblemen i framtiden. Det är också en djup och stor överdrift. Jag tycker att Jan Fransson borde ta tillbaka detta uttalande.

Ett exempel på moderat miljöpolitik är vårt förslag om införande av stimulanser när det gäller förtida köp av avgasrenade bilar. Vi blev till sist, efter en hård press från oppositionens sida, överens om detta. Och det lyckades. Det har blivit en lysande framgång, Jan Fransson. Det är ett exempel av många på moderat miljöpolitik och vad moderaterna syftar till. Vi tror att om man stimulerar enskilda människor är de också beredda att ta sitt ansvar och i förtid skapa och medverka till att vi gör insatser på miljöområdet. Jag tycker att Jan Fransson skall läsa på den moderata miljömotionen bättre. Han har nog en hel del att lära av den.

Anf. 16 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Först vill jag framföra tre synpunkter till Jan Fransson. Han tog upp SNF:s granskning av folkpartiets miljöprogram. Det är riktigt att SNF sade ungefär det som Jan Fransson redogjorde för. Men det som är intressant, Jan Fransson, är att de två områden som SNF ansåg att vi inte hade ett heltäckande program för är de två miljöområden där vi och socialdemokraterna ligger nära varandra. Det visar på vådan av att i politiken ligga nära socialdemokraterna.

Jan Fransson redovisar på ett felaktigt sätt folkpartiets syn på miljöavgifterna. Han talar om bubblor och annat. Det är riktigt att det pågår en diskussion om detta. Men i vilket dokument som folkpartiet har förelagt denna riksdag har Jan Fransson hittat någon beskrivning av några bubblor i miljöpolitiken?

Jag vill även nämna en annan sak för Jan Fransson. Han sade att det inte hände något under den borgerliga regeringstiden. Eftersom Jan Fransson nu har nämnt SNF, vill jag framhålla att det faktiskt finns ett betänkande, som SNF:s nuvarande ordförande, dåvarande statssekreteraren, utarbetade om blyfri bensen. Detta betänkande utformades alltså av folkpartiregeringen.

Det har fått ligga i byrålådan år efter år tills det togs fram i samband med den katalytiska reningen. Detta betänkande hade förtjänat ett bättre öde.

Till sist vill jag säga något till miljöministern beträffande miljöavgifterna, och om dem har vi inte ändrat uppfattning. Jag vill mot bakgrund av perioden 1982–1987 likna regeringen och miljöministern vid en "jobbare" som här arbetstid mellan klockan åtta och fem. Normalt skall jobbet bedrivas successivt hela dagen. Men den här "jobbaren" har valt att ta det lugnt under första halvan av dagen. Han talar mycket om sitt jobb, men han väljer att göra jobbet på kvällen. Han kommer fram till den tidpunkt då han skall sluta – klockan fem. Då finner han att han inte är färdig utan måste jobba övertid och jobba till klockan elva. Sedan levererar han jobbet för sent.

Vi menar alltså att denna miljöproposition kommer i elfte timmen. Det är därför som vi kritiserar miljöministern i dag. Det hade varit mycket bättre om miljöministern hade börjat diskutera dessa miljöavgifter med industrin på förmiddagen i stället för efter normal arbetstid. Resultatet när man jobbar lugnt och metodiskt blir alltid bättre än när man forcerar arbetet. Det var enbart detta jag ville säga. Det har inte hänt något ytterligare. Vi står kvar, klart och konsekvent, vid våra ståndpunkter när det gäller miljöavgifterna.

Anf. 17 JAN FRANSSON (s) replik:

Herr talman! Till Karl Erik Olsson: Jag har naturligtvis förståelse för att centern försöker återupprätta sitt anseende som miljöparti. Det finns all anledning till det. Men jag tycker illa om när centern, som i skrifter som getts ut i dagarna, i stort sett råskäller på socialdemokratisk politik i allmänhet och miljöpolitik i synnerhet. Jag tror att den vägen kommer att bli lika litet framgångsrik som att låna utskottet till den typ av partitaktiska övningar som utskottets ordförande har gjort i det här sammanhanget.

Till Ingvar Eriksson vill jag säga: Om moderaterna nu inför 90-talet ger socialdemokraterna stöd för nya reformer på arbetsmiljöområdet, är detta bara att hälsa med tillfredsställelse. Men på 70-talet, när de stora arbetsmiljöreformerna genomfördes, var ni notoriska motståndare till de reformerna. Det var vi socialdemokrater som fick driva arbetet då.

Vi socialdemokrater tror på de enskilda människorna, och det finns ganska många enskilda människor i vårt land, Ingvar Eriksson, som också tror på oss socialdemokrater. Det är faktiskt fler än de som tror på Ingvar Eriksson och hans parti.

Jag vill klart deklarerat att vår utgångspunkt är att miljön är vår gemensamma egendom. Därför får de gemensamma intressena när det gäller att värna miljön stå över de enskilda intressena. Det är där skiljelinjen går mellan socialdemokratin och moderaternas politik.

Lars Ernestam nämner att det bland liberalerna fanns pionjärer på arbetsmiljöns område. Dessa liberaler är då att beklaga, eftersom partiet inte senare har följt upp de goda ambitioner som fanns för drygt hundra år sedan.

De utredningar som Lars Ernestam tog upp blev det inte mycket av. Men i de utredningarna finns det just en sammanställning, som visar att inte en enda liten naturvårdsreform kom till mellan 1976 och 1982. Nämn ett enda exempel, Lars Ernestam!

Anf. 18 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Låt mig konstatera att den inledande diskussionen, som nu har sträckt sig över snart tre timmar, på många sätt har varit klargörande, bra och konstruktiv. Den har också varit utomordentligt avslöjande i fråga om ihålligheten i vissa delar av borgerlighetens framträdande. De borgerliga befinner sig nu på vild flykt från de markeringar som de har försökt skaffa sig med hjälp av sina reservationer.

En av de mest avslöjande punkterna är Lars Ernestams argumentation om miljöavgifterna. Där kan jag konstatera att folkpartiet under det år som vi fört den här diskussionen har flyttat sina ståndpunkter från gång till gång – i allmänhet på ett bra sätt, genom att man har övergett tidigare intagna ståndpunkter.

Jag blev sedan full i skratt när Lars Ernestam talade om arbetstid mellan 8 och 5. Jag tror att jag aldrig i mitt liv har haft ett jobb där min arbetstid – eller arbetstiden för mina medarbetare i departement och myndigheter – varit mellan 8 och 5. Det handlar varken om senfärdighet eller valtaktik. Genom att pressa oss så långt det går när det gäller att arbeta kan vi redovisa en samlad proposition i vår.

Arbetssituationen är mycket svår för alla som arbetar i departement och i länsstyrelser och kommuner med de här frågorna. Bl. a. av det skälet – och därför att det inte fanns ett dugg att överta från de borgerliga regeringarna som klarade en saklig prövning – har det inte varit möjligt att gå fram fortare med en samlad redovisning.

Jag har varit snäll nog att inte själv kommentera naturresursutredningen. Jag skall dock ändå säga att det för oss framstår som att den utredningen var vad man hade såsom ett alibi för att ingenting göra under den borgerliga tiden. När man sedan till slut öppnade lådan fanns det inga konkreta förslag i den som gick att omsätta i praktisk handling.

Jag har pressat myndigheter, länsstyrelser och andra långt över vad man kan begära, för att de skall lägga fram utredningsunderlag som vi skulle kunna lägga till grund för konkreta förslag. De har inte alltid klarat de tidsgränser som regeringen har satt upp, bl. a. därför att de är överbelastade med arbetsuppgifter.

Det är därför att situationen var sådan som vi förra året tillsatte den Heurgrenska utredningen, som – som den sista i raden – kom med sina förslag nu i höst, efter att ha arbetat mycket snabbt.

Det går inte att lägga fram förslag om insatser för miljöpolitiken som har trovärdighet med mindre än att man också kan tala om hur den organisation skall se ut som skall klara de stora arbetsuppgifter som vi har framför oss. Detta har väl, om inget annat, diskussionen under hösten om situationen vid länsstyrelser och centrala myndigheter visat. Men detta insåg jag och regeringen förra året, och det var därför den Heurgrenska utredningen tillsattes. Det är också därför som vi har en sådan tidsplan för de samlade förslagen till riksdagen att vi skall kunna lägga fram förslag, som också kommer att kunna genomföras genom att det finns en organisation som kan hantera det hela.

Den dag vi når fram till reglerad, normal arbetstid för dem som arbetar med miljöfrågor bedömer jag ligger långt fram i tiden – dess värre för dem

som är berörda. Men dess bättre är de som håller på med detta arbete mycket starkt engagerade, och många arbetar också på idealistisk grund och utför ett arbete långt utöver vad man kan kräva.

Herr talman! Jag återkommer senare i debatten i samband med interpellationssvaren. Men låt mig nu slå fast att regeringen, i den proposition som skall föreläggas riksdagen under våren, för första gången kommer att ge ett samlat underlag för hur vi målmedvetet skall kunna ställa om vårt sätt att leva och arbeta i miljövänlig riktning.

Talmannen anmälde att Karl Erik Olsson, Ingvar Eriksson och Lars Ernestam anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 19 ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Riksdagen har förmågan att på ett annat sätt än regeringen ta helhetsgrepp på de viktiga miljöfrågorna. Ett bra exempel på det visas i dag genom bredden på de frågor som vi nu behandlar. Det är inte mindre än ett 90-tal motioner som ligger till grund för dagens debatt. Men regeringens helhetsgrepp saknar vi.

Det var klädsamt av energiministern att inledningsvis säga att det är bra att riksdagen tar ett helhetsgrepp. Men jag vill understryka att det inte är fråga om någon flykt från intagna ståndpunkter från folkpartiets sida. På den punkten kommer faktiskt energiministern med rena villfarelser. I stället är det precis tvärtom.

När det gäller försurningsfrågorna har folkpartiet ett mål för minskningen av svaveloxid- och kväveoxidutsläppen, krav på skärpning av kraven vid utsläpp från kolförbränning, krav på en halvering av industrins svaveldioxidutsläpp inom tio år, krav på en sänkning av svavelhalten i tjock eldningsolja till 0,5 %, krav på sänkt svavelhalt i tunn eldningsolja till 0,1 %, krav på gränsvärden för utsläpp vid förbränning av biobränsle i större anläggningar. Vi begär en plan för övergång till Kalifornienkraven för avgasutsläpp från dieselfordon.

Försurningen orsakas av utsläpp av svavel- och kväveföreningar vid eldning med fossila bränslen samt från industriprocesser, i huvudsak. Eldningen med fossila bränslen är den dominerande källan till svavelutsläppen. Utsläppens storlek påverkas därför starkt av energianvändningen och fördelningen mellan olika energislag. De största kväveoxidutsläppen kommer från biltrafiken. Sura svavel- och kväveföreningar kan transporteras långa sträckor. Detta är viktigt att konstatera, samtidigt som det inte får innebära att man ställer krav på att avskaffa biltrafiken. I stället måste man ställa krav på rening.

Försurningen av jordbruksmark och skogsbruksmark är en följd både av det sura nedfallet och vissa andra försurningsprocesser. Det är viktigt att understryka att den största delen av det sura nedfallet i Sverige härrör från utsläppen från utlandet.

Jag vill särskilt gå in på detta med biltrafiken. I december 1985 beslöt riksdagen om skärpta krav på avgasrening för personbilar. Beslutet innebar att krav infördes som motsvarar de gällande federala kraven i USA. Men vi

frågar oss från folkpartiets sida: Var är motsvarande krav på dieselfordonen? Vi i folkpartiet begär en plan för övergång till Kalifornienkraven i fråga om dieselutsläppen. Det skulle innebära att en sänkning med 40–50 % jämfört med dagens svenska krav när det gäller utsläppen av kväveoxider skulle kunna bli verklighet. Vi i folkpartiet tycker att det skulle vara bra. Vi kan inte förstå att regeringen inte går med på detta.

Beslutet om försurningsprogrammet innefattar också ett samlat handlingsprogram för de närmaste årens arbete med luftförorenings- och försurningsfrågorna. Beslutet innebär att ytterligare minskning av industrins svavelutsläpp skall eftersträvas och att möjligheten att ytterligare minska svavelhalterna i tung och lätt eldningsolja skall utredas. Det är nog bra med ett eftersträvande och utredande. Men var är handlandet? Jo, det kommer i dag i riksdagen från oppositionens sida.

Jag vill när det gäller frågan om bensinhanteringen instämma i det som Lars Ernestam tidigare har anfört. Här gäller det att vi inte släpper taget om dessa viktiga frågor. Folkpartiet och centerpartiet har en gemensam principiell inställning. Vi menar att det är oförsvarligt att acceptera större föroreningar från mänsklig verksamhet än vad naturen på lång sikt tål. Därför bör det slås fast att utsläppen av svaveldioxid måste minskas med minst två tredjedelar och utsläppen av kväveoxider med 50–70 % fram till 1995. Eftersom de angivna nivåerna ändå är för höga, skall vi i ett långsiktigt perspektiv gå vidare och minska utsläppen också efter 1995. Detta är konkreta krav som vi ställer gemensamt. Till detta säger socialdemokraterna än så länge nej.

Även när det gäller förbränningen av torv och biobränsle spelar tekniken en stor roll för de skadliga utsläppen. Därför måste vi ställa stränga krav på rening vid förbränning av dessa bränslen. Samma krav bör gälla vid kolförbränning i större anläggningar. Ännu har vi inte sett att socialdemokraterna gått med på detta.

Herr talman! Jag vill återigen framhålla att folkpartiet har en lång rad heltäckande krav när det gäller vattenvården och de internationella miljövårdsfrågorna.

- Talan bör väckas mot Storbritannien och Polen vid Internationella domstolen i Haag för dessa länders föroreningar av andra länders, inte minst Sveriges, territorium.
- Ett tekniskt och ekonomiskt avtal med Polen på miljöskyddsområdet bör skrivas.
- En ökad svensk aktivitet i syfte att begränsa gränsöverskridande luftföroreningar i allmänhet bör sättas i gång.
- Vi bör övergå till kalk som fällningskemikalie i kommunala avloppsreningsverk.
- En utökad och bättre samordnad kartläggning av våra kusthav bör äga rum.
- Vi bör sätta in kraftfulla svenska insatser när det gäller internationellt samarbete om kusthaven.
- Vi skall ha ett internationellt samarbete mellan Östersjöstaterna i syfte att minska utsläppen av klorerade substanser och giftiga tungmetaller.

- Utsläppen från massaindustrierna skall minska.
- Vi skall sätta stopp för utsläpp av dioxin.
- Kattegatt skall anses vara ett föroreningskänsligt område som behöver särskilda restriktioner för alla skadliga utsläpp.
- Vi vill begränsa kväveläckaget från jordbruket.
- Vi vill få fram ett program när det gäller trädan i jordbruket.
- Vi vill få fram ett handlingsprogram för att minska kväveläckaget för hela västkusten.
- Vi vill ha en ny internationell miljövårdskonferens.

Det återstår att bedöma vad socialdemokraterna i detta sammanhang vill.

Enligt naturvårdsverkets aktionsplan kommer ett långsiktigt miljöhot att kvarstå så länge t. ex. de stabila organiska miljögifterna släpps ut i våra havsområden. En åtgärdsstrategi måste därför utgå från behovet av att eliminera tillförseln av sådana ämnen till miljön. Målet måste, inte minst på grund av brist på kunskap och teknik, ses på relativt lång sikt. En effektiv nationell och internationell policy måste bygga på principen att så snabbt som möjligt identifiera och åtgärda stora källor. Folkpartiet och centerpartiet följer gemensamt upp dessa frågor i reservation 4. Det är beklagligt att regeringen ännu inte kunnat lägga fram något förslag till åtgärd i linje med det program som skisseras i naturvårdsverkets aktionsplan.

När det gäller den internationella luftvården finner vi det anmärkningsvärt att regeringen inte drivit frågan om en internationell luftvårdsfond mera aktivt. Vi anser att en fond bör byggas upp genom internationella miljövårdsavgifter och att de fonderade medlen bör fördelas via lån eller bidrag. Här avvaktar vi åter initiativ från regeringens sida.

En talan mot Polen och Storbritannien viftas bort av majoriteten med tal om att det är byråkrati, att det blir papperskrav och att det är svårt att föra debatten. Vi ser det som att detta är den rätta vägen. Det är rätten till en ren miljö som är det viktiga.

Herr talman! Jag vill gå in något på freonerna. De olika aktiviteter som påverkar de kemiska processerna i atmosfären kring jorden har sitt ursprung också i utsläppen av freon. Vi finner dessutom ständigt nya användningsområden för freon. Vi i folkpartiet anser att detta skall förhindras. Det är nog med de processer som finns i dag där man använder freon. Där skall vi avveckla freonutsläppen. Faktum är att under folkpartiets tid i regeringsställning togs det första steget på denna väg genom ett förbud mot freon som drivmedel i sprejförpackningar och sådana saker.

I stället för ett ordentligt krafttag får vi allmänna uttalanden från regeringen och antydningar och krav på att vänta på en proposition som komma skall.

Herr talman! Avslutningsvis vill jag säga att folkpartiets linje grundar sig på enkla och självklara principer. Miljö får inte ställas mot ekonomisk utveckling. Tillväxt är nödvändig för att vi skall kunna ta itu med miljöfrågorna på ett sätt som kan leda till resultat. Miljöfrågorna är nödvändiga att lösa för att vi skall kunna behålla änglamarken och låta oss människor leva. Detta samband, dessa klara folkpartiprinciper, inser förvisso inte alla som gett sig hän åt miljödebatten i samhället. Inom regeringen tycks det, som utskottets

ordförande antydde tidigare i dag, snarare stå strid om principerna.

Häpna medborgare läser rapporter i tidningarna om motsättningar mellan energiministern och kommunikationsministern, som pläderar för att bygga ut den för tillväxten viktiga infrastrukturen. Häpna medborgare läser rapporter i tidningarna om motsättningar mellan energiministern och finansministern. Är det därför regeringen saknar handlingskraft, så att riksdagen måste ta initiativ och skriva regeringen på näsan i de viktiga miljöfrågorna? Är det därför häpna medborgare får läsa om Birgitta Dahls utspel på partikongressen, när de i stället förväntar sig handlande och åtgärder samt förslag till riksdagen?

För mindre än en månad sedan tyckte Margareta Winberg att jag här i kammaren riktade en häftig och oresonlig kritik mot regeringen i en viktig miljöfråga. Denna kritik skulle inte ha förankring i verkligheten, för det hade ju ändå kommit en skrivelse från regeringen, menade Margareta Winberg käckt. Här rågades måttet! Att regeringen inte vill förstå att handlande, inte en skrivelse eller ett partikongressutspel, är vad som behövs har lett fram till ett tillkännagivande från utskottet med kritik mot regeringens sakta mak i dessa frågor.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till de reservationer där folkpartiet företräds och i övrigt till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 20 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Att vi i dag debatterar viktiga frågor har understrukits av många. Vi har att behandla en mängd motioner som berör försurningen i våra marker och vatten. Det handlar också om freonanvändningen. Vi har vattenproblem och internationella miljövårdsproblem. Som redan sagts tidigare i debatten tycker vi att det är litet synd att vi skall debattera miljöfrågor endast med utgångspunkt i motioner väckta av oppositionsledamöter men också av socialdemokrater i riksdagen som känner sig otåliga över att det inte hänt någonting, och inte med anledning av förslag från regeringen.

Försurningen, som ju är en viktig fråga, har vi arbetat med mycket länge. Den utgör fortfarande ett bekymmer. Vi har för stora utsläpp av försurande ämnen, svavel och kväve. När det gäller svavelutsläppen har en del saker hänt. De utsläppen har minskat ganska kraftigt, till stor del beroende på den energipolitik som inleddes och drevs under perioden 1976–1982. Svavelutsläppen har minskat mer än vad man då trodde var möjligt. Men det betyder inte att de är nere på den nivå där de borde vara.

Vi hade en försurningskonferens i Stockholm 1982, där forskare och vetenskapsmän från en stor del av världen var närvarande. De kom fram till hur mycket utsläpp av sådana här ämnen naturen långsiktigt kan tåla. För att nå den nivån måste vi minska utsläppen betydligt kraftigare än enligt den plan som regeringen har. Regeringens plan innebär en minskning av svavelutsläppen med 60 % från 1980 års nivå. Man räknar alltså inte ens från den nivå vi hade när programmet inleddes, utan man går tillbaka en tid för att

man säkert skall ha en chans att nå målet. Och det kommer man förmodligen att göra. När det gäller kväve är ambitionerna ännu mycket lägre – en minskning med 30 %. Det är alldeles för litet. Men trots detta säger energioch miljöministern att vi förmodligen inte kommer att klara målet. Var finns den handlingskraft som socialdemokratiska företrädare vitsordat här tidigare? Den märks i varje fall inte på detta område. Genom försumning förstörs våra sjöar. Vi upptäckte för länge sedan att fisken försvann, och grundvattnet försuras.

När det gäller sjöarna startades ett kalkningsprogram för att återställa sjöarna just då Anders Dahlgren var ansvarig för miljöfrågorna och på hans initiativ. Han lade ner ett mycket stort arbete på detta. Dessutom lade han ner ett stort arbete internationellt för att få till stånd överenskommelser och konventioner, där även andra länder gick med på att vidta åtgärder. Så den beskrivning som här gjordes av Jan Fransson är inte riktig, utan där finns mycket övrigt att önska.

Sedan några ord om skogsskadorna. Även om det finns skogsmän i dag som säger att skogen inte mår så illa, får vi gång på gång från forskare och från dem som sysslar med skogsfrågorna veta att skogen inte mår bra. Det finns stora skador, framför allt i västra och södra Sverige. Där måste någonting göras.

Vi får en minskning av produktionen och ett utökat upptag av tungmetaller i de produkter som vi producerar på våra marker. Det är bl. a. ett bekymmer när det gäller livsmedel. Dessutom får vi korrosion och vittring i våra byggnader. Naturligtvis kommer också människan i sista hand att ta skada, om hon inte redan gjort det. Jordbruksutskottet har varit i bl. a. Polen och studerat dessa problem. Vi vet att människan inte går skadefri.

Här måste över hela linjen åtgärder vidtas. Från centerpartiets sida har vi lagt fram sådana förslag. Vi har föreslagit att man skall förändra energipolitiken genom att övergå till förnyelsebara energikällor och försöka komma bort från fossila bränslen i så stor utsträckning som möjligt samt genom att spara energi, vilket är möjligt även fortsättningsvis. Vi måste minska svavelhalterna i oljorna. Vi måste minska kväveutsläppen, framför allt från bilarna. Vi producerar i Sverige 250 000 ton kväve per år. 70 % av detta kommer ifrån bilarna. Av dessa 250 000 ton exporterar vi för all del 180 000 ton ut till haven och till andra länder. Men i gengäld får vi ta emot kväveutsläpp från framför allt Danmark. Detta visar hur viktigt det är med internationellt arbete. Men vi kan inte säga att eftersom vi får utsläpp utifrån behöver vi inte göra så mycket här hemma.

När det gäller bilarna är det framför allt beträffande dieslbilar som det ännu inte fattats något beslut. Där ställer vi samma krav som har ställts i Kalifornien. Detta gäller även de gamla bilarna, och här har regeringen ett uppdrag från riksdagen som regeringen, såvitt jag förstår, inte gjort någonting för att utföra. De gamla bilarna representerar fortfarande en stor del av bilbeståndet och kommer att så göra ganska lång tid framöver.

Vi från centerpartiet kräver avgasrening även för flygplanen. Eftersom flyget har ökat så mycket som det gjort har också det blivit ett problem, åtminstone där det finns flygplatser. Inte heller på den punkten har den socialdemokratiska majoriteten velat gå med på våra krav.

Vi måste få en annan trafikpolitik, som går ut på att minimera utsläppen och på att föra över godstrafik och även persontransporter till järnväg och båt. Där krävs, som jag sagt tidigare, internationellt samarbete.

Energiministern säger att regeringen har ansträngt sig och anstränger sig på detta område. Ja, det är möjligt, men i så fall är kraften liten. Det är också möjligt att man förödar sin kraft, som det sagts tidigare här i dag, genom att man drar åt olika håll inom regeringen. Det är naturligtvis ett lika stort bekymmer som att partierna utanför regeringen inte alltid är överens. Det måste man naturligtvis leva med, men man måste också försöka nå resultat.

Jag kan inte riktigt förstå hur regeringens ansträngningar om en bättre miljö går ihop med att regeringen anstränger sig för att öka biltrafiken genom att trots trädskramarna bygga motorvägar, planera att bygga en bro över Öresund, osv. För att vi skall nå resultat måste de synpunkter som vi framfört i olika reservationer beaktas i riksdagens beslut, och leda till förslag från regeringen mycket snart – de borde ha kommit redan.

Freonerna har det talats mycket om i dag. De har varit aktuella under en ganska lång tid. Det var en icke-socialistisk regering som tog initiativet att förbjuda freonerna i sprejförpackningar. Sedan dess har freonanvändningen ökat, och också utsläppen har ökat.

Birgitta Dahl säger att somliga har minskat utsläppen, eller helt enkelt upphört med dem, efter resonemang med regeringen, men jag måste säga att jag ställer mig något tvivlande. Vi vet att industrirepresentanter har begärt att få tala med regeringen i denna fråga, eftersom det är möjligt att gå över till andra freontyper som inte är så skadliga. Representanterna har inte fått något svar på sina frågor. När de sedan ringer till miljö- och energidepartementet och frågar får de bara svaret att det kommer en proposition i mars. Så de företag som nu har upphört med utsläppen har väl gjort detta mera på grund av trycket från den allmänna opinionen. Här får vi nu ett tillkännagivande som i och för sig är bra.

Jordbruket och miljön är också viktiga. Även på detta område måste vi göra mycket. Kväveläckaget inom jordbruket måste naturligtvis minska. Även här måste regeringen visa sig litet mer handlingskraftig och skapa möjligheter för en produktion som medför förbättringar. Det har inte heller gjorts.

Jag skulle kunna ta upp många frågor som berörs i våra reservationer. Vi har krävt att det tillsätts en Nordsjökommission, eftersom det är viktigt att man får ett samlat grepp. Vidare har vi krävt att koldioxidutsläppen skall minskas, eftersom vi annars riskerar stora klimatförsämringar. Detta är också viktiga saker som man inte heller har velat ta på allvar, utan man skjuter problemen framför sig.

När det gäller slammet i reningsverken sade Birgitta Dahl att man arbetar med planer i Göteborg. Greenpeace har ju gjort undersökningar vid Ryaverket i Göteborg och kommit fram till att det finns en mängd giftiga ämnen förutom tungmetaller och annat som vi inte vill ha. Det är alltså inte bra.

Avslutningsvis vill jag yrka bifall till alla centerreservationer i de tre jordbruksutskottsbetänkandena 8, 11 och 12. I de fall då vi utgör majoritet ber jag att få yrka bifall till hemställan i betänkandena.

Herr talman! Vi har i dag hört miljöministern göra en bred exposé över vilka frågor som ligger på regeringens bord och som inom kort skall presenteras i form av en samlad miljöpolitisk proposition. Den uppmärksamme kunde konstatera att samtliga områden som vi i dag har att behandla i jordbruksutskottets tre betänkanden blir föremål för förslag från regeringen. Det är ju också, som Jan Fransson påpekade, med tanke på detta som majoriteten har tagit ställning och rent formellt för dagen avstyrkt motionerna. Jag skall emellertid kommentera några av de många reservationer som har avgivits.

I de tre betänkanden som vi nu behandlar finns det 26 reservationer. När det gäller dessa 26 reservationer har de tre borgerliga partierna lyckats ena sig i tre fall, även om Anders Castberger försökte få det att låta som om folkpartiet skulle vara ensamt om tagen i vissa frågor. Det rör sig alltså om tre fall – fyra skulle jag kanske säga efter Ingvar Erikssons deklaration att man ändrat sig sedan man lämnat utskottsrummet och gått till kammaren för att bilda en samlad opposition när det gäller bensinångorna. Men från början var det tre gemensamma reservationer.

För det första gäller det en internationell luftvårdsfond, för det andra avgasföreningar från dieselfordon och för det tredje gränsvärden för utsläpp av svaveldioxid.

Låt mig först beröra den reservation som handlar om luftvårdsfonden. Den minnes gode kommer ihåg att regeringen har arbetat med ett förslag efter det att den fått ett tillkännagivande från riksdagen. Man har stött på hårt motstånd. Diskussioner har förts inom FN:s konvention om de långväga gränsoverskridande luftföreningarna. Här handlar det förstås om samspel med och mellan andra länder. Sverige kan inte komma med några dekret. Parallellt med dessa diskussioner har man försökt att hitta andra medel för att nå samma mål, t. ex. att engagera Världsbanken för investeringar i miljöskyddsåtgärder och att utöka det tekniska och vetenskapliga samarbetet. Vidare kan exempelvis nämnas regeringsdeklarationen om inrättande av ett internationellt miljötekniskt institut i Stockholm. Jag vill fråga borgerligheten: Vad kräver ni mer? Hur skulle en regering ha handlat för att på denna punkt ha undgått er kritik? En precisering på vilket sätt regeringen brustit skulle ha varit på sin plats. Flummig kritik kännetecknar reservation 7 i betänkande 11. Flummig och oprecis kritik har ni lyckats bli överens om.

Nästa gemensamma reservation, reservation 1 i betänkande 8, handlar om avgasföreningar från dieselfordon. När vi behandlade frågan om katalytisk avgasrening gjordes ett tillkännagivande på grundval av en socialdemokratisk motion, där man pekade på den äldre bilparken och dieselfordonen. Naturvårdsverkets rapport är färdig, och regeringen kommer att uppmärksamma frågan i den kommande propositionen. Den samlade borgerliga oppositionen spinner på ett s-initiativ och slår faktiskt in öppna dörrar. Så var det med detta gemensamma borgerliga alternativ.

Den tredje gemensamma reservationen handlar om gränsvärden för utsläpp av svaveldioxid. Den gemensamma reservationen, där moderaterna, centern och folkpartiet vill ha en skärpning av kraven, bygger när det gäller moderaterna på en motion där man bl. a. skriver så här: "Kärnkraften i

Sverige har hittills befunnits säker och miljövänlig – – –. Från säkerhetssynpunkt är det fel att förbjuda drift av Secure. Från miljöskyddssynpunkt är kärnvärme mycket överlägsen olje-, kol-, flis- eller torveldade värmeverk." Slutsatsen blir bl. a. en skärpning av utsläppskraven.

Centern har också sin grund för denna med moderaterna gemensamma reservation i sin energipolitiska motion. Utifrån helt andra utgångspunkter, nämligen tidigare avveckling av kärnkraften, utveckling av alternativ, hamnar man vid samma mål som moderaterna, i en gemensam reservation. Emellan dessa partier svävar folkpartiet.

Herr talman! Detta är vad de borgerliga är överens om. Jag måste säga att det knappast imponerar. De övriga reservationerna splittrar de borgerliga partierna. Centern pläderar för utredning om hastighetssänkning. Är det något för moderaterna? Knappast, det minskar ju den enskildes fria vilja. Centern och folkpartiet vill ha handlingsprogram mot koldioxidutsläpp. Det motsätter sig uppenbarligen moderaterna.

Man skulle på punkt efter punkt kunna göra en genomgång av de olika kraven, men det skall jag inte göra, eftersom det inte för sakfrågan framåt. Man kan bara konstatera att förra veckans bild av de tre borgerliga partierna som gjort upp om finanspolitiken inte kan upprepas i vad gäller miljöpolitiken. Detta är ett viktigt konstaterande nio månader före valet, eftersom miljöfrågorna placeras högt, ibland högst, av många människor. Då är det också rimligt att väljarna får klart för sig vad ett borgerligt alternativ innebär. Jag måste säga att dagens debatt, fyra timmar lång, sannerligen inte har bringat ljus över frågan.

Med tanke på den kritik som framförts mot socialdemokraterna kan det vara på sin plats att, i likhet med Lars Ernestam som gick tillbaka till 1800-talet, göra en liten historisk tillbakablick och se vad som de facto har hänt. Även jag skall börja med 1800-talet. Jag skall börja med ett citat från år 1895 ur boken Brandsyn, som Axel Danielsson skrev. I boken står det bl. a. följande: "Kan en socialdemokrat älska våra strömmars brus så länge den elektriska kraften är privategendom, älska bäckarnas språng så länge endast strändernas ägare får fiska kräftor och högt betalande engelsmän metar laxöring, älska den mörka skogens dystra sus när baggbölarnas yxa förjagar skogsnympen och andra poesier, älska stjärnnatten varunder en här av utplundrade proletärer hackar tänder av köld, och sommarljuset i vars sken de får arbeta sig svettiga dag och natt. Kan han älska allt detta?" Axel Danielsson svarade ja på den frågan. Men i detta jakande svar låg också viljan och nödvändigheten av att förändra samhället och röja undan orättvisorna och bristerna; att ge alla del av naturens värden. Den vrede Danielsson gav uttryck för har bl. a. varit drivkraften bakom den unika lagstiftning som har skapats till skydd för vår urgamla allemansrätt.

Till skillnad från liberalerna har arbetarrörelsens företrädare fört sina idéer på detta område vidare genom åren. Anna Lindhagen, Fredrik Ström, Fabian Månsson och många andra var aktiva miljökampar på 30-talet – långt innan ordet miljökamp var uppfunnet. Under 40-talet skrev Gösta Netzen oförtröttligt om miljön i tidningen Arbetet. Och från 60-talet minns kanske alla Hans Palmstiernas bok Plundring svält och förgiftning – en bok som inom arbetarrörelsen flitigt användes som cirkelmateriel. Under 60-talets senare

del kom Rolf Edberg att bli en av de mest engagerade och kunniga miljökampanerna inom arbetarrörelsen, och vi har i dag många andra namnkunniga på detta område.

Vi har alltså en lång erfarenhet av att arbeta med miljöfrågor. Redan på 1950-talet inleddes det reformarbete som faktiskt har gjort Sverige till ett föregångsland i kampen mot miljöförstöringen. Under 50-talets första år infördes strandlagen – under hårt motstånd från de borgerliga partierna.

År 1958 omorganiserades vattenvården. Statens vatteninspektion bildades som en central myndighet för skyddet av våra vatten. År 1963 inrättades statens naturvårdsnämnd som förvaltningsmyndighet för naturvård, landskapsvård, naturreservat osv. Sedan tillkom statens luftvårdsnämnd. År 1967 blev dessa tre myndigheter det nya statens naturvårdsverk.

År 1965 antogs en ny naturvårdslag. Med dess hjälp har vi i dag 20 nationalparker, drygt 1 200 naturreservat, ett femtiotal naturvårdsområden osv. År 1974 skärptes lagen. Detta år infördes också en ny möjlighet att säkerställa markområden, nämligen genom att de kunde förklaras som naturvårdsområden. Avsikten var att denna metod skulle användas där normalt jord- och skogsbruk bedrivs. Genom en särskild lag har vi skyddat ädellövskogen. Vi har gjort det möjligt att genom lagstiftning begränsa större skogsavverkningar.

Sedan 1983 råder förbud mot kemisk bekämpning av lövsly.

Vidare infördes 1965 ett institut för vatten- och luftvårdsforskning.

År 1973 antogs lagen om hälso- och miljöfarliga ämnen, osv.

Man skulle kunna fortsätta genomgången år efter år och område efter område och se vad som de facto har hänt under dessa år.

Socialdemokraterna kommer att fortsätta detta tålmodiga och envetna arbete. Både dagens debatt och de olika historiska tillbakablickar som har gjorts över vad socialdemokraterna och de borgerliga regeringarna har åstadkommit i regeringsställning visar på att det behövs en vilja och en förmåga hos en handlingskraftig regering om det skall hända någonting på miljöpolitikens område. Vi socialdemokrater kommer, såsom vi har gjort genom historien, att tålmodigt och målmedvetet gå vidare. Vad är alternativet?

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till hemställan i utskottets betänkanden och avslag på reservationerna förutom reservation 1 i betänkande 11, vilken jag yrkar bifall till.

Anf. 22 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Margareta Winberg sade att väljarna efter den här debatten inte kommer att ha klart för sig hur ett borgerligt alternativ på miljöområdet ser ut. Det kan hända att de inte kommer att ha fullt klart för sig hur ett sådant alternativ totalt ser ut. Men det är helt klart att en gemensam nämnare för dessa tre partiers förslag, som framgår av deras reservationer, är att deras alternativ är bättre än det socialdemokratiska – i varje fall som detta ser ut i dag. Efter den här debatten vet ju väljarna ännu mindre om hur ett regeringsalternativ ser ut. De vet inte ens hur ett socialdemokratiskt ser ut. Detta har man gömt någonstans i regeringskansliet. Möjligtvis kommer det fram i mars. Det har man ju lovat, och det får vi verkligen hoppas. Då får vi väl se vilket alternativ som är bäst.

Det har här sagts att det inte hände något med de utredningar som tillsattes under den borgerliga regeringsperioden. Det har sagts att resurs- och miljökommittén försenades och tog lång tid. Men vilka om inte socialdemokraterna och moderaterna i utredningen var det som försenade den? Den har sedan 1983 legat i den låda som Birgitta Dahl talade om. Man har inte ens försökt att remissbehandla den för att ta reda på om det möjligtvis finns några förslag som är vettiga. Visst fanns det förslag. Det fanns en hel del förslag. Det hade framför allt gjorts en genomarbetad utredning om just miljöpolitiken.

Margareta Winberg sade att det bara fanns tre fall där vi var eniga. Men det finns ju många andra reservationer som ligger relativt nära varandra.

När det gäller luftvårdsfonden säger Margareta Winberg att detta arbete är så besvärligt att det inte går att komma till rätta med det. Det är nu ganska länge sedan regeringen fick detta uppdrag. Ändå har vi inte hört någonting om det. Om det nu är så besvärligt, borde man väl redovisa vad man har gjort. Det har man, såvitt jag vet, inte ens försökt att göra.

Kravet på teknikspridning är ett gammalt centerkrav. Vi har många gånger här i riksdagen krävt att vi skall försöka sprida teknik till de aktuella länderna. Men så har inte skett.

Vårt krav beträffande den äldre bilparken var uppe till behandling redan när vi fattade beslutet. Vi driver fortfarande detta krav. Jag vill ställa en fråga till Margareta Winberg beträffande ambitionerna i detta sammanhang.

Vi har behov av att nedbringa svavelutsläppen med 80 %. I regeringens program är målet en minskning med 60 %. Vi har vidare ett behov av att minska kväveutsläppen med 60–70 %. Regeringens ambition är 30 %. Är detta tillfredsställande?

Anf. 23 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Ledamoten Margareta Winberg avslutade sitt anförande med att så riktigt säga att det behövs en regering med både vilja och handlingskraft om det skall hända något. Så sant, så sant! Det behövs tydligen en samlad borgerlig regering.

Om det nu inte är vilja som saknas, så har vi här i dag fått bevisat för oss att det i alla fall saknas handlingskraft. Det är ju just därför att det inte händer något som utskottet uttalar sin kritik mot regeringen.

Jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på att en fråga som Margareta Winberg mycket noga undvek att alltför långt gå in på var frågan om freonerna. För snart två år sedan beslöt faktiskt riksdagen – i enlighet med en reservation som just centern, folkpartiet och vpk stod bakom – att regeringen skulle ges till känna att den borde vidta vissa åtgärder mot produktion och användning av freoner. Trots detta har det ännu inte hänt någonting. Det som är så underligt, för att inte säga ledsamt, är att det av röstningsprotokollet från denna omröstning framgår att Margareta Winberg icke sällade sig till dem som vill ha ett handlingsprogram mot freonerna. Hur förklarar Margareta Winberg detta?

Margareta Winberg sade ungefär så här: Vi har debatterat i fyra timmar, det har varit en lång debatt, och ännu har vi inte sett någon gemensam borgerlig linje. Debatten har alltså pågått i tre och en halv till fyra timmar

utan att Margareta Winberg har upptäckt att det finns en gemensam linje – inte bara en borgerlig utan en gemensam linje för alla partier utom socialdemokraterna. Vi trodde faktiskt att Margareta Winberg vid det här laget hade upptäckt att så var fallet.

Avslutningsvis vill jag säga att i stället för att förklara varför det dröjer så länge med ytterligare regeringsinitiativ flyr Margareta Winberg bort till tankar om hundra år gamla dikter med socialistisk romantik. Jag trodde inte att dagens debatt gällde en fråga där skiljelinjen skulle gå mellan socialistisk politik och annan politik. Jag trodde att skillnaden låg däri att regeringen saknar handlingskraft, men det kanske finns ytterligare skiljelinjer här.

Anf. 24 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Margareta Winberg tar upp frågorna och reservationerna i anslutning till de betänkanden som vi behandlat, och hon ondgör sig över att vi har tagit upp så många frågor och reservationer. Samtidigt talar hon om att det på samtliga de områden som i dag har berörts kommer att finnas förslag i den stora miljöproposition som skall läggas fram till våren. Jag tror, Margareta Winberg, att det är positivt och viktigt att vi i oppositionen, när nu regeringen skjuter på frågorna framåt i tiden och samordnar samtliga förslag till en enda stor proposition, agerar och för fram våra förslag under tiden medan vi väntar. Det kan förhoppningsvis ha en viss påverkan på regeringen när det gäller kommande skrivningar och förslag.

Kritiken mot att borgerligheten inte skulle vara enig är starkt överdriven. Om man analyserar frågorna och sätter sig in i vad borgerligheten står för, om man tittar på våra miljöprogram osv., hittar man många områden där vi har en långtgående gemensam inriktning. Bl. a. tror vi väsentligt mer på enskilda människors initiativ och ansvar än vad regeringen gör.

Det är beklagligt att Margareta Winberg går så långt tillbaka i tiden som till 1800-talet för att skaffa sig argument för sin framställning här. Men det är inte någonting nytt; vi är vana vid det även från andra områden. Men det är som sagt beklagligt – miljön är viktigare för framtiden. Låt oss lära av felen från gårdagen och låt oss dra nytta av de lärdomarna. Ingen kan dra sig undan ansvaret för vad som tidigare har skett. Vi har en gemensam inriktning att söka nya bättre lösningar för framtiden. Jag tycker att det då borde vara mer angeläget att se framåt än att blicka tillbaka på 1800-talet.

När det gäller reservationen om bensinångor har vi inte ändrat uppfattning från utskottslokalen till kammaren. Det var tyvärr fråga om ett missförstånd vid slutbehandlingen i utskottet – vi stöder den reservationen.

För oss moderater är det naturligt att som enskilda människor engagera oss i miljöfrågor. Jag tror att intresset för en bättre miljö växer sig så starkt ute på fältet, bland svenska folket, att man enskilt engagerar sig. Och då tror jag också att man steg för steg skall kunna bidra till att göra miljövinster i framtiden, både i smått och i stort.

Anf. 25 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Av historien kan man lära sig mycket för framtiden. Det är en gammal, välkänd och bra tes. Man kan lära sig både av misstag och av en del goda saker. Och, Anders Castberger, vi är mycket stolta över våra författare

och tänkare, som har fört fram många kloka sanningar. Det känns litet förödmjukande när Anders Castberger här på ett nedlåtande sätt talar om dem och breder ut sig om att sådana tillbakablickar skulle visa att det finns en skillnad mellan en socialistisk och en annan uppfattning. Det är väl ingen nyhet! Det är klart att det finns skillnader! Annars skulle vi inte vara olika partier och två olika politiska block här i riksdagen. Jag kan inte tolerera att man behandlar socialdemokratiska författare på det nedlåtande sätt som jag uppfattade att Anders Castberger gjorde.

När det gäller handlingskraft vill jag säga att det enda som ni är överens om är att ni tycker att regeringen borde ha kommit med en miljöpolitisk proposition. Var finns handlingskraften i övrigt, Anders Castberger?

I sitt första inlägg redovisade Anders Castberger vad de borgerliga partierna tillsammans hade gjort på det här området. Bl. a. hade man förbjudit sprejförpackningar och "sådana saker". Vad då för "sådana saker"? Såvitt jag minns var det sprejförpackningar kort och gott.

Sedan tog Anders Castberger också upp konflikter inom regeringen och talade på ett sådant sätt att jag måste be honom förklara sig. Han sade att kommunikationsministern och miljöministern på något vis skulle vara oense, därför att kommunikationsministern vill bygga ut infrastrukturen. Då måste jag fråga: Skulle en utbyggnad av en bra infrastruktur stå i motsatsställning till en god miljö?

Jag tycker, precis som jag sade i vår förra debatt om avfallet, att det är hög röst för litet konkret.

Lennart Brunander sade att de borgerliga partierna har ett "bättre alternativ". Vad då för "bättre alternativ"? Jag har inte förstått det. Är det ett bättre alternativ att man kräver en miljöpolitisk proposition litet tidigare, eller vad är det för bättre alternativ ni har?

Han talade också i sitt första inlägg om många saker som hände mellan 1976 och 1982. Ja, när ni övertog regeringsmakten 1976 hade dåvarande jordbruksministern, som hade hand om miljöfrågorna, långt framskridna planer på att underteckna bilaterala avtal med en del öststater. De pappren blev liggande. Det tog tre år, det dröjde till 1979, innan den centerpartistiske jordbruksministern lyckades få dessa papper undertecknade.

När det gäller överföring av transporter vill jag nämna att det faktiskt var socialdemokrater och vpk som i samband med debatten om katalytisk avgasrening fattade ett beslut om att föra över gods från landsväg till järnväg.

Anf. 26 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Det var väldigt vad Margareta Winberg reagerar. Jag utgick faktiskt ifrån att det fanns vissa gemensamma blocköverskridande intressen när det gällde att komma till rätta med miljöfrågorna. Det är tydligen inte så. Även här går det tydligen en klar skiljelinje mellan gammal hundraårig socialism och dagens miljöalternativ.

När det gäller frågan om den s. k. striden mellan miljöministern och kommunikationsministern sade jag följande: "Häpna medborgare läser rapporter i tidningarna om motsättningar mellan energiministern och kommunikationsministern, som pläderar för att bygga ut den för tillväxten viktiga infrastrukturen." Precis så är det – man kan läsa om detta i

tidningarna varje dag. Det är bra om Margareta Winberg kan dementera och slå fast att sådana motsättningar inte föreligger, för i meningen innan den jag nyss citerade sade jag: "Vi i folkpartiet anser att det är nödvändigt att förena ekonomisk tillväxt med en miljöpolitik som är värd namnet."

Avslutningsvis vill jag säga att Margareta Winberg tydligen fortfarande tycker att hon hade rätt i vår debatt för en månad sedan, då hon ansåg att jag förde fram en alltför häftig och oresonlig kritik. Hon uppfattade tydligen inte att det återigen var här som måttet rågades och utskottet kom fram till att det går för långt. Regeringen har inte kommit med det förslag som vi förväntar oss att den skall presentera. Har Margareta Winberg ännu inte uppfattat att utskottsmajoriteten har kommit fram till denna ståndpunkt?

Anf. 27 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! För mig får Margareta Winberg gärna citera de gamla socialdemokraterna. Det kan väl inte skada att låta upp med litet sådant emellanåt, men vi kan ju inte bygga dagens miljöpolitik på detta.

Margareta Winberg fortsätter och frågar på vad sätt alternativet är bättre. Att vi har varit tvungna att reservera oss på en mängd punkter visar att socialdemokraterna inte, i varje fall inte nu, har velat gå så långt i de här frågorna som är nödvändigt.

Men Margareta Winberg svarar inte på min fråga, om hon tycker att det är rimligt att ha en så låg ambitionsnivå när det gäller att minska utsläppen av försurande ämnen, svavel och kväve, när det krävs en så mycket större minskning för att naturen långsiktigt skall tåla dem.

Samma sak gäller freonutsläppen. I dag vet man att vi i Sverige förbrukar betydligt mer freon per individ än vad man gör i världen i övrigt. Därför borde Sverige gå före och minska användningen. Vi har också möjlighet att göra det genom att gå över till andra ämnen, som betydligt mindre skadar ozonskiktet.

Att förändra trafikpolitiken är ett gammalt centerpartistiskt krav. Om jag minns rätt, Margareta Winberg, var det ett enigt utskott som stod bakom beslutet om att vi skall ha en trafikpolitik, som i större utsträckning tar hänsyn till miljön. Men trots detta beslut i riksdagen har vi inte sett till någon sådan politik från regeringens sida. I stället satsar man miljarder på att bygga eller åtminstone börja bygga Scan Link, och man fortsätter att fundera över och kommer fram till att bygga en bro över Öresund, som skulle innebära en kraftigt ökad godstrafik. Det finns tendenser som tyder på att man lägger över gods från sjötransporter till vägtransporter, vilket också är negativt i det här sammanhanget.

Det vore bra om Margareta Winberg kunde ge oss andra besked, men vi har inte sett något annat än just en ständig vandring åt fel håll.

Anf. 28 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Margareta Winberg säger att det är viktigt att se på historien. Visst är det så – det är alltid viktigt.

Men Margareta Winberg dömer fullständigt ut de borgerliga partiernas miljöpolitik i dagens debatt, och det tycker jag är djupt orättvist och orättfärdigt. Vi har i grunden många värderingar som ligger i linje med

varandra, och vi har också möjlighet att på de punkter där det kan finnas vissa små skiljaktigheter tala oss samman. Det är väl så ni socialdemokrater arbetar? Ni är ju inte alltid överens om tagen innan ni lägger fram slutförslagen.

Margareta Winberg kan vara övertygad om att vi tre borgerliga partier kommer att klara uppgiften efter en valsäger. Att klara samverkan mellan partierna är inget som vi ser som det största problemet. Vi ser nämligen de grundläggande och framtidsviktiga miljöproblemen som de väsentliga och tror på att människor i samverkan, med respekt för varandras särart och idéer, kan samverka till det gemensammas bästa. Jag tror att socialdemokraterna har samma syn på samverkan mellan partier. De har ju inte själva majoritet, inte ens i dagens kammare.

Anf. 29 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Jag förstår inte riktigt Anders Castbergers tankegångar om infrastrukturen. Skulle det vara en motsättning mellan en bra infrastruktur och en god miljö? En utbyggnad av infrastrukturen medför ju t. ex. bättre regional balans och mindre pendlingsresor, mindre utsläpp och därmed bättre miljö. Jag förstår inte riktigt logiken i hans farhågor för den påstådda konflikten mellan kommunikationsministern och miljöministern. Tvärtom menar jag att en väl utbyggd infrastruktur är ett mål i miljöpolitiken.

Lennart Brunander! När jordbruksutskottet behandlade frågan om katalytisk avgasrening av bilar gjorde vi en uppgörelse med vpk: I den ingick bl. a. årtalet 1989, och där ingick också i en pakettlösning att vi skulle se till att föra över motsvarande 500 långtradares gods på järnväg under ett antal år framöver. Det var alltså s och vpk som stod bakom detta.

I dagarna eller efter jul kommer regeringens trafikpolitiska proposition att presenteras. Då kommer också Lennart Brunander och centerpartiet att få svar på frågan hur det har gått med denna överföring från landsväg till järnväg. Den visar nämligen att det har gått bra.

Lennart Brunander tar vidare upp motorvägar osv. – det pågår ju en debatt här i riksdagen om det. Verkställigheten av det som riksdagen beviljar pengar till skall genomföras av vägverket. Nu är det så att jag råkar sitta i vägverkets styrelse, tillsammans med en centerpartist, och jag skall tala om för Lennart Brunander att denne centerpartist då aldrig har hesiterat inför byggandet av några stora motorvägar. Jag kan också tala om att när det gällde bilbron mellan Sverige och Danmark sade majoriteten i vägverkets remissvar över Öresundsdelegationens rapport att man snarast vill få ett byggande av en kombinerad bil- och tågbro mellan Malmö och Köpenhamn till stånd. Det finns en reservant mot detta, och det är jag. Centerns ledamot i vägverkets styrelse har fullt ut ställt upp på att bygga denna kombinerade bil- och tågbro. Ibland är det långt mellan teori och praktik!

Herr talman! Dagens debatt visar att det inte finns någon gemensam borgerlig miljöpolitik. De borgerliga partierna har inte tålt den granskning som vi i dag har gjort av de olika program och reservationer som finns. Debatten har också visat att bakom de allmänna ordalagen finns ingen konkret vare sig strategi eller handlingsmodell för hur man ställer om olika verksamheter mot ett miljövänligare samhälle.

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Birgitta Dahl för svaren på mina interpellationer. Jag vill också tacka Birgitta Dahl för att hon visar den respekten visavi interpellanterna att interpellationerna inte avbetades tidigare – det fanns ju en viss risk för det.

Naturligtvis skall vi ha en frisk och pådrivande miljödebatt, men samtidigt tror jag att vad som krävs är mera av miljöpolitiskt samförstånd. Jag tror det behövs ett slags samagerande, att vi gemensamt tar itu med de överlevnadsfrågor som vi kan påverka, och en sådan, kanske den största, är just miljöfrågan.

Jag tyckte att jag i går i TV-rutan litet hastigt kunde se några ledamöter härifrån riksdagen stå och bilda en mänsklig kedja mellan Vita huset och Sovjetunionens ambassad i Washington. Det var naturligtvis mycket vällovt, och vi är i dag glada över det samförstånd som där har påbörjats för att ta itu med en av de stora överlevnadsfrågorna.

Men den andra stora frågan är odiskutabelt miljöförödelsen – det vanvett som vi lever i och lever med. På den punkten kan vi påverka. Där kan mycket göras – och måste göras. Jag tror bara, herr talman, att det krävs mer samförstånd.

Jag hoppas att inte någon tycker att det var övermaga att jag tog upp detta inledningsvis, men efter att ha lyssnat enträget sedan klockan nio i morse måste jag få säga att detta harvande om försuttna tillfällen i politiken under de senaste tio åren är ganska onödigt.

Svaret som jag har fått på mina interpellationer går ut på att det handlar om att vänta på en kommande miljöpolitisk proposition. Den kommer att innehålla svaren på de ställda frågorna.

Jag ställde fem frågor om freon till miljö- och energiministern:

1. Hur stora är de sammanlagda freonutsläppen i Sverige?
2. Vet statsrådet exakt var utsläppen sker?
3. När kan vi vänta en lag som innebär förbud för freonanvändning?
4. Avser statsrådet att ta initiativ till en lag som ålägger alla företag som använder freon att anmäla detta till resp. länsstyrelse?
5. Avser statsrådet att vidta omedelbara åtgärder för att ge naturvårdsenheterna resurser för att klara av sina uppgifter?

Jag noterar att statsrådet undvek att svara på frågan om statsrådet vet exakt var utsläppen sker. Jag vill fråga: Finns det någon kartläggning av detta, Birgitta Dahl?

Svaret innehåller inte heller någon antydning om att budgetpropositionen kommer att föreslå någon förstärkning av naturvårdsenheternas resurser. Eller skall måhända statsrådets svar på en av interpellationerna om myndigheters resurser, som skall förbättras, tolkas så att miljövårdsenheterna får större resurser?

Vi föreslog från kds redan i januari under föregående riksdagsår att naturvårdsenheternas resurser skulle förstärkas genom att 30 milj. kr. extra skulle anslås för miljötillsyn. Det kan inte anses rimligt att 60 handläggare vid länsstyrelserna skall utöva kontroll över 100 000 företag. Även om det i de flesta fall bara gäller en uppföljning av att företagets självkontroll fungerar

behövs det mer tid för detta än en timme per tillstånd och år.

Freonfrågan är internationell i så måtto att det inte spelar någon roll var utsläppen sker. Freonet söker sig upp i stratosfären, där klor frigörs, som sedan i en katalytisk process bryter ner ozon till vanligt syre utan att själv förstöras. På så sätt tunnas ozonskiktet ut. Detta skikt skyddar oss från solens ultraviolettera strålar. Eftersom uttunnningen verkar vara starkast vid polerna berörs norra Sverige mer direkt än många andra länder. Utsläppen i Sverige utgör bara 0,7 % av världens totala freonutsläpp. Om man, som utskottet gör, relaterar utsläppen till antalet invånare ligger vi högt. Sverige har därigenom ett speciellt ansvar att snabbt minska utsläppen. Vissa av reaktionerna på en del av höstens larmrapporter visar att ordentliga resurser vid naturvårdsenheterna skulle kunna medverka till att företagen minskade sin freonanvändning. När det gäller de långsiktiga åtgärderna noterar jag att statsrådet i sitt svar uttryckt den meningen att all användning av ämnen som skadar ozonskiktet skall upphöra snarast möjligt.

Herr talman! Jag menar att det hittills mest är den allmänna opinionen som har fått industrier att deklarerat att de skall upphöra med utsläppen – och det tydligen relativt snart! Det allmänna trycket har uppenbarligen varit mer effektivt än order givna från regeringen.

Utgår jag, när jag granskar utskottets behandling av motionerna om freonfrågan, från den målsättning som miljöministern nu ändå har deklarerat anser jag att det är bra att utskottet föreslår att riksdagen skall uttala sig om avfallshanteringen vad gäller kyl- och frysskåp. Det är en angelägen uppgift att motverka freonutsläpp vid skrotning av uttjänta kyl- och frysskåp. Jag har berört denna fråga i min motion.

I reservation 1 berörs frågan om att någon kartläggning av de svenska utsläppskällorna ännu inte har skett. Herr talman! Jag tolkar statsrådets tystnad på den punkten som en bekräftelse på att detta är fallet. Vill man snabbt komma till rätta med utsläppen förefaller det mig som om en sådan åtgärd skulle vara väl motiverad.

Herr talman! Den 11 december 1986 besvarade statsrådet Dahl en fråga som jag hade ställt med anledning av att återföringstekniken etablerats vid några bensinstationer i Göteborg. Min fråga var om statsrådet hade för avsikt att vidta åtgärder för att tekniken skulle få en mer allmän spridning, så att den här föroreningskällan skulle kunna elimineras. Miljö- och energiministern framhöll i sitt svar att det är angeläget att åtgärder vidtas så snart som möjligt för minskning av kolväteutsläppen, då dessa medför risker för både hälsa och miljö. Miljö- och energiministern meddelade att hon i sina kontakter med oljebranschen skulle verka för att system för återvinning av kolväten införs även vid övriga bensinstationer.

Herr talman! Det har nu gått ett år sedan statsrådet svarade på frågan. Statsrådet framhöll då i sitt svar att naturvårdsverket arbetade med att ta fram ett program för reduktion av kolväteutsläppen i Sverige. Av dagens svar framgår att naturvårdsverket fortfarande arbetar med sitt program, men att statsrådet erfarit att verkets förslag skall vara klart vid årsskiftet.

Herr talman! Jag menar självfallet att de här svåra frågorna noggrant skall utredas och prövas, men jag har svårt att förstå att regeringen inte – om den vill vad den säger sig vilja, och det tror jag – under detta år lyckats plocka

fram ett enda förslag på det här området. Under det år som har gått har ytterligare 25 000 ton kolväten avgått i bensinhanteringen. Kolväten är som bekant cancerframkallande och blodskadande. Genom ett sådant återföringssystem som jag har förordat skulle halterna av det cancerframkallande ämnet bensen kraftigt minska. Enligt en undersökning som gjorts av Pia Berglund på Chalmers i Göteborg är bensenhalten i luften vid en konventionell bensinstation över 5 mg/m³ medan halten i den luft som en tankande vid en station med återföringssystem inandas innehåller mindre än 0,1 mg/m³! Här finns en radikal miljöförbättrande teknik till förfogande, och jag anser det vara hög tid att den tas i anspråk också i Sverige. Tekniken är väl utprovad. Bara i Kalifornien fanns i januari 1987 ca 14 000 stationer med detta system. Jag beklagar att den svenska lagstiftningen på detta område inte hunnit med i utvecklingen. Jag beklagar att statsrådet tydligen inte heller i dag är beredd att ange någon tidpunkt för en lagstiftning om återföringssystem vid bensinstationer.

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande om förurningen berörs min motion 1986/87:Jo802 i de delar där jag efterlyser ett handlingsprogram mot förurningen så att svavelutsläppen reduceras med 80–90 %. Vidare kräver jag att utsläppen av kvävedioxid reduceras inom en tidsperiod av sex år till hälften av 1985 års nivå samt att svavelinnehållet i tjock eldningsolja, som nu är 1 %, reduceras till 0,3 %, och i tunn eldningsolja och dieselolja, som när motionen skrevs var 0,3 %, reduceras till 0,15 %. Jag noterar att regeringen har vidtagit åtgärder, så att gränsen sedan den 1 juli är 0,2 %. Varför togs inte steget fullt ut?

I ett internationellt perspektiv kan det tyckas som om det har åstadkommits en rejäl reduktion av de inhemska svavelutsläppen på kort tid. Utskottet anger att utsläppen av svaveldioxid har minskat från 685 000 ton år 1975 till ca 300 000 ton år 1983. Men vi måste komma ner till en nivå på utsläppen som naturen långsiktigt kan tåla. Och då måste vi nå en reduktion på 80–90 % i enlighet med vad jag har föreslagit som en målsättning. Det är mycket beklagligt att regering och utskottsmajoritet inte slagit in på den linjen.

Känd reningsteknik finns när det gäller rökgasrening med skrubbar, som avlägsnar svavlet ur rökgaserna. Svenska företag tillverkar och exporterar sådana skrubbar. I takt med att de inhemska utsläppen minskar ökar betydelsen av nedfallet från andra länders utsläpp. Två länder som är stora exportörer av svavelnedsläpp över Sverige är Polen och Storbritannien. När vi senast behandlade frågan här i riksdagen andades utskottets betänkande tilltro till att Storbritanniens regering skulle ändra attityd. Så har tydligen ännu ej skett. När det gäller Polen har vi från kds föreslagit att Sverige anvisar krediter för att landet skall kunna ekonomisera åtgärder för att minska utsläppen. Att exportera svensk reningsteknik – med miljösubventioner – till Polen vore en mycket effektiv satsning i kampen mot förurningen. Den skulle generera en bättre miljö och nya arbetstillfällen i såväl Sverige som Polen, och jag är övertygad om att detta vore mycket klokare än att försöka sig på tilltaget att dra Polen inför domstol!

Herr talman! Visst behövs åtgärderna. Låt mig relatera en tidningsnotis från oktober månad från Marks kommun.

Dricksvattnet i nio av tio grävda brunnar är starkt försurat. Försämringen

går mycket snabbt, konstaterar en familj där mätning nu skett för sjunde året i följd. Familjen har sedan 1985 noterat en allt kraftigare ökning av aluminium i det sura vattnet. Aluminium kan ha skadliga effekter inte bara på människan utan också på växtligheten. Vi får av notisen veta att litet av hopplöshet griper människorna när de ser utvecklingen vid de årliga testerna. Det är därför angeläget att regering och riksdag lägger fast ett program som syftar till en utsläppsnivå som naturen långsiktigt kan tåla.

Herr talman! Jag yrkar bifall till min motion 1986/87:Jo802 yrkande 1 samt till reservation 3 om åtgärder vid bensinhantering i JoU 1987/88:8.

Anf. 31 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Jag tackar miljö- och energiministern för svaret. Det är i ett avseende mycket bra; regeringen har efter nästan ett års betänketid fattat ett positivt beslut.

Regeringen har upphävt naturvårdsverkets avslag på Lemi AB:s dispensansökan att få montera det s.k. Lemi-systemet även på bilar som är tillverkade efter 1975. Ärendet har återförvisats till naturvårdsverket för ny prövning. Detta borde kunna tolkas så att regeringen ger naturvårdsverket i uppdrag att bifalla Lemi AB:s ansökan från hösten 1986.

Det finns dock en del turer i detta ärende som jag gärna vill ha klarlagda här i dag, vilket kan medverka till att det som i dag ser ut som ett positivt regeringsbeslut också i verkligheten får positiva effekter.

Regeringen fattade den 29 oktober 1987 beslut om att undanröja naturvårdsverkets beslut. Takten i ärendebehandlingen dokumenteras ytterligare av att Lemi AB fick del av detta beslut först en månad senare, enligt uppgift den 26 november. Denna ovanligt långa expeditionstid för ett regeringsbeslut bör bara noteras som ytterligare ett tecken på en mycket trög administration inom miljö- och energidepartementet.

Mycket mer intressant är att naturvårdsverket i ett beslut den 28 oktober 1987 – dvs. dagen före regeringsbeslutet – avslag en dispensansökan avseende Lemi-systemet som framställdes av det i huvudsak Volvoägda Catena AB. Naturvårdsverket säger i sin motivering till avslaget bl. a.:

”I grunden har ingenting hänt som gör att naturvårdsverket nu har en annan principiell inställning i frågan.” – Detta syftar på beslutet om avslag den 16 december 1986. – ”Skillnaden är att Lemi-systemet nu uppges skall användas i kombination med en eftermonterad katalysator samt att sökande inte är tillverkare av systemet i fråga. En förutsättning för att ens överväga en dispens är att denna ges till tillverkaren av det system som dispensen omfattar.

Emellertid uppstår problemen även om tillverkaren söker dispens. Av insänt material framgår inte entydigt att kombinationen Lemi och katalysator skulle vara bättre än enbart katalysator.”

Även Birgitta Dahl var i sitt svar inne på att Lemi AB inte hade kunnat lämna godtagbara besked om systemets positiva effekter.

Först vill jag göra en kommentar till det material som Catena AB bifogade sin ansökan till naturvårdsverket. Materialet är, så vitt jag förstår, helt entydigt. Den enklare typ av katalysator – jag tror inte att det är en trevägskatalysator, som miljö- och energiministern sade – som avses att

monteras på begagnade bilar ger en begränsad reduktion av kväveoxider, s. k. NO_x.

Effekten av kombinationen Lemi-systemet och katalysator är en tydlig halvering av NO_x-utsläppen i jämförelse med enbart katalysator. Detta kan tillämpas även på begagnade bilar, vilket är mycket intressant och viktigt ur miljösynpunkt. Catena AB:s redovisning innebär att 1989 års miljökrav för personbilar uppnås med 36 % marginal avseende NO_x och med över 80 % marginal avseende kolväte och koloxid.

Förklaringen till naturvårdsverkets tvekan måste vara att man ifrågasätter undersökningarna. Jag tror mig veta att såväl Catena AB som Lemi AB är beredda att medverka i alla de rimliga tester av systemet som naturvårdsverket önskar som underlag för ett positivt beslut. Varken regeringen eller naturvårdsverket har, enligt de uppgifter jag fått, preciserat sina krav utan bara allmänt ifrågasatt – detta trots att dokumenteringen av Lemi-systemet blir alltmer omfattande och övertygande. Ett bevis för detta bör vara att en av världens största tillverkare av trevägskatalysatorer, Johnson Matthey, har förvärvat rättigheterna till Lemi-systemet för att i första hand använda det i kombination med katalysatorer.

Det finns ytterligare en effekt av Lemi-systemet som bör nämnas i detta sammanhang, även om det inte har direkt med dispensärendet att göra. Lemi-systemet kan enligt en rad prov användas för dieselmotorer, med mycket positiva miljöeffekter.

En reducering av utsläppen till en femtedel eller mindre har redovisats. Lemi-systemet har visat speciellt goda effekter när det gäller sot och NO_x från dieselfordon.

Herr talman! Jag vill upprepa att jag tolkar regeringens beslut som positivt, men jag är ändå orolig för att det inte utan vidare följs upp av naturvårdsverket. Jag är därför angelägen om att få miljö- och energiministerns försäkran om att hon med en positiv inställning kommer att följa detta ärende i fortsättningen. Jag ser gärna att ärendebehandlingen inte sker i ultrarapid, utan med den snabbhet och handlingskraft som frågans vikt motiverar.

Sammanfattningsvis vill jag konstatera att det finns ett övertygande material som tyder på att Lemi-systemet på ett mycket markant sätt kan medverka till att minska den negativa miljöpåverkan från såväl bensin- som dieseldrivna fordon.

Jag hoppas att miljö- och energiministern är helt överens med mig om att en sådan möjlighet inte får lämnas oprövad utan tvärtom är värd att aktivt stödjas. Får jag miljö- och energiministerns försäkran om detta, kan jag konstatera att ett viktigt steg har tagits för en bättre miljö.

Anf. 32 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Jag delar Alf Svenssons uppfattning att vi i de viktiga frågor som handlar om miljö och överlevnad är betjänta av samförstånd. Jag tror att Alf Svensson minns att jag sade detta både som inledning och som avslutning till mitt huvudanförande här i dag. En del av den kritik som socialdemokraterna har riktat mot andra partier har haft att göra med att man, trots att vi egentligen i många sakfrågor drivs av samma önskan, försöker att göra sig märkvärdig på andras bekostnad på grund av krumelurer i kanten. Jag vill

betona att regeringen kommer att söka så mycket samförstånd som möjligt i dessa frågor, t. ex. när den miljöpolitiska propositionen skall behandlas i vår.

Jag går så över till de interpellationssvar som hittills har diskuterats. När det gäller frågan om freoner, eller CFC och haloner, vill jag säga följande: Jag har vid åtskilliga tillfällen mycket klart deklarerat att det övergripande målet för arbetet är att vi så snart som möjligt skall upphöra med all användning av alla ämnen som hotar ozonskiktet. Det har jag framhållit i diskussioner och överläggningar här hemma och det har jag gjort i de internationella förhandlingarna. Eftersom det ständigt kom nya oroande rapporter, samtidigt som naturvårdsverkets kartläggning och utredning av olika skäl dröjde, kallade jag redan för ett år sedan till överläggningar med berörda parter; myndigheter, tillverkare och användare. Det är, det vill jag med stor bestämdhet hävda, som en direkt följd av dessa överläggningar som man på åtskilliga områden nu har fått i gång en process där nya alternativ kommit fram i både produktion och användning. Jag hävdar detta med så mycket större trygghet som det faktiskt är vid dessa överläggningar eller i skrivelser till regeringen som man har gjort dessa utfästelser.

Det finns ett problem som är besvärligt. Det är helt riktigt att vi icke har en exakt kunskap om hur stor användningen är i Sverige. Att kartlägga detta ingick i det uppdrag som naturvårdsverket fick av regeringen i december 1985. Men inte i någon av de redovisningar som har lämnats till regeringen har naturvårdsverket kunnat lämna en exakt bedömning. Vi arbetar nu med att få fram en sådan exakt bedömning. Vi tror att man för detta måste få använda sig av andra vägar än dem som miljöskyddslagen öppnar. Kanske ger oss lagen om kemiska produkter en effektivare metod, för då kan man gå direkt på produkten och inte på användningsområdet och på det sättet få en noggrannare kartläggning. Jag ger alltså ett mycket klart besked på den punkten. Regeringen har därför i arbetet med de olika underlag vi har fått in fått lov att lägga till extra egna arbetsinsatser i samråd med olika berörda myndigheter för att för riksdagen kunna lägga ett tillräckligt bra förslag.

Jag vill också med anledning av en sak som Lennart Brunander sade tidigare säga att det visst är sant att industrin har begärt och inte fått de besked de har väntat. Varför? Jo, de ville ha *carte blanche* för att fortsätta använda CFC, visserligen andra än de mest aggressiva, men under ganska lång tid. Detta *carte blanche* har regeringen icke givit industrin. Det skäms jag inte för. Men jag förstår om de klagar.

Beträffande kolväten vill jag göra Alf Svensson uppmärksam på att jag i slutet av mitt svar säger att vi får ett förslag från naturvårdsverket. När det gäller detta förslag behöver man inte vänta på ytterligare beslut för att de föreslagna åtgärderna skall träda i kraft. Läser Alf Svensson vad som står litet tidigare i svaret, finner han att jag framhåller att *en* metod kan vara att utnyttja de möjligheter som miljöskyddslagen ger bl. a. naturvårdsverket att utfärda råd och anvisningar, exempelvis av innebörden att den här typen av åtgärder skall vidtas. Det betyder att vi så snart som naturvårdsverkets förslag kommer har råd och anvisningar som kan träda i kraft. De föreligger inte ännu i slutlig form, men jag har ändå velat ge riksdagen denna information. Jag förutsätter att förslaget innebär att man omedelbart kan se resultat, annars får naturligtvis regeringen gripa in. Det finns en ordning för

hur sådana här frågor skall skötas och den innebär att myndigheterna skall komma med sina förslag först.

Jag vill också säga att utsläppsminskningen vad gäller svaveldioxid faktiskt är mer omfattande än vad som framgår om man utgår från 1975. Tar man 1970 som utgångsår är minskningen redan 70 %. Med de nya ambitioner vi har kommer minskningen till mitten av 90-talet att nå någonstans mellan 80 och 90 %, dvs. i nivå med vad naturen tål. Detta räknar vi med att klara. Då tror jag att Alf Svensson och jag kan vara överens.

Jag vill också nämna att jag för bara ett par veckor sedan besökte Marks kommun och Erik Eriksson i Hägghult, som är en av dem som har drabbats av svåra problem. Där prövar naturvårdsverket nu nya mer avancerade metoder för att komma till rätta med försurningen av dricksvattnet. Detta görs som ett led i arbetet med att lägga fram en ny plan mot försurning, som skall ingå i miljöpropositionen. Jag tycker att det var mycket intressant och bra att se att man i den kommunen, som är framsynt och bra och vars miljö- och hälsoskyddsnämnd jag hade utförliga diskussioner med, prövar olika metoder för att förbättra arbetet på den här punkten.

Det är riktigt, Ivar Franzén, att det har varit många besvärliga turer i frågan om Lemi-systemet. Det är utomordentligt angeläget att vi får fram bra metoder för att komma till rätta med utsläppen från både dieselfordon och äldre fordon. På den punkten är vi överens. Naturligtvis vet Ivar Franzén också att jag inte kan kommentera ett ärende som är föremål för prövning vare sig det sker hos myndighet eller regering. Vi har så många gånger diskuterat detta. Ivar Franzén syndar ständigt på nåden på den punkten. Jag skall fortsätta att undervisa Ivar Franzén om de regler som gäller för statsrådets och riksdagsmännens diskussion om sådana här saker.

En av komplikationerna i hanteringen under året har varit att Lemi inte har velat ställa upp på den sorts provtagning som bilavgaslagen stadgar. Naturvårdsverket och Bilprovningen har inte kunnat godkänna den redovisning företaget lämnat. Därför har man begärt att prov skulle utföras hos Bilprovningen och det har Lemi vägrat att ställa upp på. Det är klart att det då blir mycket svårt att lösa problemen. Det beklagar jag också. Jag vill även säga att jag har försäkrat mig om att naturvårdsverket och Bilprovningen har preciserat vad det är de vill ha reda på. Det har skett vid överläggningar vid vilka tjänstemän från departementet har varit närvarande, så det vet jag. Det är min förhoppning att det skall gå att finna en lösning. Men det förutsätter faktiskt att också företaget ställer upp på de krav vad gäller provtagning som den av riksdagen antagna lagen stadgar.

Anf. 33 ALF SVENSSON (c) replik:

Herr talman! Jag är glad över Birgitta Dahls deklaration att regeringen kommer att söka samförstånd i dessa mycket stora och låt mig säga ständigt svällande frågor. Det kanske kunde tyckas övermaga – det sade jag också – att jag tog upp denna fråga i mitt anförande. Men jag tyckte ett tag under debatten att intresset för vad som hade hänt under tidigare år blev alldeles för omfattande. Vi vet att ute i samhället ivrar många människor, inte minst barnfamiljer – mammor och pappor med små barn –, för att något konkret skall hända. Det är för morgondagen man vill se åtgärder.

Jag är tacksam också, herr talman, över att Birgitta Dahl tidigare – och hon gjorde det även i dag – har deklarerat att ämnen som hotar ozonskiktet skall bort, de skall inte användas. Jag undrar förstås om inte kartläggningen, och den kunskap som statsrådet ärligt deklarerade inte finns i dag, hade befunnit sig på ett annat stadium om miljövårdsenheterna hade varit bättre bemannade. Jag tyckte nästan det var litet tragikomiskt under en period då vi först hade en debatt om 2 ton utsläpp på ASEA. Sedan kom Gambro med 50 ton utsläpp. Då glömde vi naturligtvis ASEA, då var det den nya uppgiften som debatterades. Strax efteråt var det ett par industrier i Jönköpings län som var på tapeten och så kom skaraborgarna och sade: Vi är trots allt värst. Jag måste säga att det verkade mycket lösligt, och det var först när uppgifterna vittjades fram från länsstyrelserna som man kunde få dem. Uppgifterna från mitt eget län är fakta som är kända sedan åtskilliga år. Man vet vilka industrier som gör utsläpp och man vet hur mycket.

Talar man emellertid med miljövårdsenheterna säger de: Vi har inte resurser så att vi orkar följa upp dessa frågor. Jag undrar, Birgitta Dahl, om inte kartläggningen haltar just av den anledningen.

Helt kort vill jag också säga att det är tillfredsställande att någonting kommer att ske beträffande kolvätena, men jag tycker förstås att man kunde ha gjort någonting tidigare. Vi kunde ha studerat systemet i Kalifornien i stället för att vänta på naturvårdsverket i Sverige. Fungerar det i Kalifornien på så många bensinmackar borde det också kunna fungera här i Sverige. Jag har besökt Prajs i Göteborg och måste säga – utan att ha gjort några vetenskapliga undersökningar – att skillnaden är mycket påfallande om man tankar vid en sådan bensinmack i jämförelse med om man tankar vid en vanlig mack.

Anf. 34 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Mellan miljö- och energiministern och mig börjar det bli en följetong som innebär att praktiskt taget vilken fråga jag än ställer så gäller det ett ärende som är under beredning, och följaktligen kan miljö- och energiministern inte svara. I detta fall undrade jag om miljö- och energiministern ville positivt följa frågan, ett mycket ringa krav.

Om man vill lägga ut texten kan man naturligtvis fråga om detta ärende är under beredning. I det ärende som vi talar om i dag fattades beslut den 9 oktober, och det är såvitt jag förstår ett avslutat ärende. Jag ville närmast göra en uppföljning av anmälan då det gäller regeringen och naturvårdsverket, och jag hade hoppats på en positiv puff i ett mycket viktigt ärende. Jag har svårt att förstå hur det skulle kunna strida mot moraliskt mycket högtstående debattregler. Ett statsråd är väl inte förhindrad att uttrycka en mening om huruvida statsrådet är beredd att verka för en sak eller inte. I så fall skulle man väl vara vingklippt som statsråd.

Jag återgår till vilka krav som ställts. Självfallet kan jag ha fått andra uppgifter än statsrådet, och det är väl sådant som skall redas ut i debatten. Det ställs ett konkret krav, och det är att varje motorfamilj skall provas. Miljö- och energiministern förstår säkert att det är ett orimligt krav.

Man grundar sig dessutom på bilavgasförordningen, som föreskriver att ingrepp i avgasreningssystemet inte får göras utan viss dokumentering. Detta

är vad jag kan förstå en total feltolkning av bilavgasförordningen. Det gäller icke något ingrepp i avgasreningssystemet, utan det gäller en förbättrad förbränning i motorn. Man måste i allt väsentligt ifrågasätta om naturvårdsverkets argumentering är korrekt.

Men det är inte detta som är intressant att diskutera i dag, utan det intressanta är att försöka lösa dessa frågor konstruktivt och göra det utan alltför mycket prestige. Man bör försöka ge Lemi-systemet de möjligheter som all den dokumentation jag har sett tydligt visar att det förtjänar. Jag är oerhört angelägen om att denna debatt i sak för frågan framåt, och jag vill framför allt inte skapa en mängd motsättningar. När vi är så överens i sak borde vi också kunna vara överens om att det är rimligt både för ett statsråd och en riksdagsman att positivt arbeta i den riktning vi tror är den rätta.

Anf. 35 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Skälet till att jag då och då får påminna Ivar Franzén om vissa saker är att jag inte kan undgå intrycket att Ivar Franzén har satt i system att ställa frågor på det sätt det här handlar om. Jag hoppas att jag har fel på den punkten.

Det är riktigt att ärendet inte är föremål för prövning i regeringen just nu. Däremot behandlas det i naturvårdsverket efter återförvisning från regeringen, och Ivar Franzén vet att regeringen inte får lägga sig i den prövningen. Ärendet kan sedan komma att överprövas av regeringen.

Vidare framgick det nog av min beskrivning hur nära jag och mina medarbetare följer sakfrågan. Lemi är emellertid ett företag bland ett antal andra som söker eller kan tänkas söka godkännande. I ett sådant här ärende måste vi uppträda med all omsorg så att alla skall få en enhetlig och rättvis bedömning. Det har allmänheten och riksdagen rätt att kräva av regeringen. Den balansgången måste vi klara.

Jag hoppas också att denna fråga skall klaras ut på ett bra sätt, men det förutsätter som jag sade att alla ställer upp och visar korten öppet och noggrant så att vi kan få en prövning i enlighet med vad lagen föreskriver.

Anf. 36 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Jag tackar för denna försäkran om att det finns en positiv vilja att verka för denna sak liksom för andra viktiga saker på miljöområdet.

Jag skulle vilja utnyttja ett par minuter av min repliktid till att ge en liten redogörelse så att de som eventuellt läser protokollet får en inblick i vad Lemi-systemet är, eftersom vi här bara använder ett namn utan att förklara det.

Lemi-systemet bygger på de tidigare kända koncepterna för ökad verkningsgrad och minskade emissioner hos motorer.

Lemi-systemet ökar de viktiga oktan- och cetantalerna samtidigt, vilket gör systemet förträffligt när det gäller alla typer av motorer.

Lemi-systemet appliceras till motorns insugningsrör för att komplettera den svaga länken i förbränningen, nämligen luften.

Utgångsläget vid all montering är att motorn uppfyller tillverkarens krav. Därefter appliceras systemet och en dekal fästes i motorrummet med de nya emissionsvärden som skall gälla.

Motorns livslängd påverkas positivt liksom den nya katalysatorn tack vare att systemet ger en säkrare tändning och en jämnare tryckfördelning i cylindrarna vid en lägre förbränningstemperatur. Den minskade halten skadliga ämnen samt ökad fuktighet i avgaserna minskar belastningen och ökar livslängden.

Anf. 37 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 38 PER STENMARCK (m):

Herr talman! För drygt fyra timmar sedan besvarade miljö- och energiminister Birgitta Dahl min interpellation om miljöproblemen i Öresund. Jag ber att få tacka för svaret.

Vi har under det gångna året fått allt fler alarmerande rapporter om svåra miljöföroreningar i Öresund och i Östersjön. Det finns t. o. m. de som säger att Öresund är döende och menar att situationen där är värre än i Laholmsbukten.

Fiskare och dykare som länge har följt utvecklingen säger att växterna kvävs, att fiskarna mumifieras och att om ingenting görs omedelbart finns ingen levande bottenfauna kvar om fem år.

Siffror framtagna av marinekologiska laboratoriet tyder på att detta kan vara en realistisk beskrivning av nuläget och framtiden:

- * Fosforhalten har fördubblats i Öresund tre gånger de senaste 50 åren.
- * I Östersjön har kvävehalten ökat fyra gånger och fosforhalten åtta gånger på 100 år.
- * Längs kuststräckor utanför Blekinge, nordvästra Skåne och Halland har halten av fosfor och kväve fördubblats i algerna.
- * I Öresund går ökningstakten av dessa halter ännu snabbare. Ökningen har skett 2,5 gånger de senaste 25 åren.
- * De organiska gifterna PCB och DDT fortsätter att öka trots att dessa som bekant är förbjudna i Sverige. PCB förs sannolikt hit med östliga vindar från Finland och Sovjet, medan DDT kommer från ännu avlägsnare trakter.

Allt detta innebär sammantaget att plankton och alger blir alltmer sällsynta. Genom att kväve och fosfor ökat i sedimentavlagringarna har syrgashalterna sjunkit. Detta i sin tur ger upphov till de "döda" bottenarna.

Forskare kan också bekräfta att skadorna finns på allt mindre djup. För några år sedan behövde man gå ned 100 meter för att hitta skador. Nu finns de redan på 60 meters djup. Därför ökar hela tiden arealerna med syrebrist och svavelvätebildning.

Ett särskilt problem är de uttag av sand som ständigt görs i stora delar av Öresund. Framför allt sker detta på den s. k. Vendisken mellan Helsingborg och Helsingör. Hål har bildats – både där och längre söderut – när sandsugningsfartygen har gått fram. I dessa hål bildas svavelväte.

Vendisken, som tidigare tjänat som trafikdelare, har sänkts. Därmed har nya förhållanden skapats. Tidigare bestånd av smådjur och plattfisk har

minskat kraftigt. Och frågan uppstår: Vad har regeringen egentligen gjort för att undersöka konsekvenserna av denna verksamhet?

Självfallet har den allvarliga utvecklingen av vår miljö på olika sätt orsakats av människor. Våra ingrepp i naturen har skett sedan urminnes tider. Den tekniska utvecklingen har på många sätt varit positiv, men den har också haft ett pris. Förbättrad teknik har förändrat naturen. Det är därför viktigt att vi eftersträvar en teknik som är i harmoni med naturen. För detta fordras tekniska framsteg men kanske i någon annan form än tidigare.

Anf. 39 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Det är en märklig situation som har uppstått här i dag genom de ändrade reglerna, nämligen att man skall vänta i fyra och en halv timme på att få ordet efter ett interpellationssvar. Jag tackar i alla fall miljö- och energiministern för svaret.

Jag konstaterar också att vi har ungefär samma syn på det problem som jag har tagit upp, nämligen avloppsslam från reningsverk.

Jag har fått svaret i förväg och läst det. Man blir kanske litet förvånad när man får läsa att det nu plötsligt efter 20 år blir fart på naturvårdsverket, som nu skall börja undersöka avloppsslammet innehåll av gifter och liknande. Det är i och för sig bra.

Det sägs i svaret att gränsvärdena skall sänkas. Det är kanske inte så viktigt att gränsvärdena sänks som att man tar reda på hur mycket miljön verkligen tål. Jag vill bara erinra om att LRF för två år sedan uppmanade sina medlemmar att vägra ta emot avloppsslam för gödsling – det var den gången fråga om att påverka några pridförhandlingar; det var ändamålet med det stoppet, och det tog man sedan tillbaka. Men nu har man blivit uppskrämd på nytt, och frågan är väl hur det skall gå i fortsättningen.

Vid det tillfället gjordes undersökningar runt Stockholm – det produceras ju mycket slam från reningsverken här, och det gödslas på åkrarna. Man fann vid den undersökningen att den slamgödslade jorden innehöll 40 gånger mer kadmium och 19 gånger mer kvicksilver än den traditionellt gödslade. Det är faktiskt en allvarlig varning.

I vårt grannland Danmark är det förbjudet att sprida slam från reningsverken – man är rädd om sin odlingsjord; den är viktig för ett land som exporterar livsmedel, som Danmark gör.

De experter som jag har talat med har framhållit att vi aldrig kommer till rätta med avloppsslammet förrän vi har s. k. duplikatorledning. Det vill säga att industriutsläppen och de utsläpp som kommer från hushållen måste skiljas åt. I det som släpps ut från vissa industrier finns så giftiga ämnen att de rusar rakt igenom reningsverken och går ut i havet och kan ställa till stora skador där.

Det finns i statsrådets svar också en uppgift som är mycket förbryllande. Statsrådet säger nämligen att naturvårdsverket har beslutat sänka gränsvärdena och tar som exempel kadmium – och det kan man ju förstå – men också fosfor. Fosfor är ju faktiskt ett växtnärsämne, som icke alls är giftigt för jorden – tvärtom! Det är otroligt värdefullt att man tar till vara det, därför att vår åkerjord här i Sverige lider brist på fosfor.

Det kan inte heller finnas någon baktanke om att fosfor kan urlakas,

eftersom fosfor binds fast i marken – det vet man – till skillnad från kväve, som är lättflyktigt. Man kan kanske utgå från att detta är ett olycksfall i arbetet. Jag riktar ingen kritik mot statsrådet, utan den kritiken får statsrådets medhjälpare ta till sig – jag anser att de inte har några djupare agrara insikter.

Jag har kontrollerat det här med ett företag som tillverkar handelsgödsel och fått bekräftat att man inte kan förbjuda ett slam för att det är fosfor i det. Det är fosfor i allt slam från reningsverken med få undantag, eftersom det är den produkt som man använder för att få ett renare utsläpp.

Jag vill också fråga vad man skall göra med det slam som enligt de nya förordningarna och de skärpta kraven inte får spridas på åkrarna. Var skall man göra av det? Det går näppeligen att lägga det på våra tippar, där det kanske urlakas och går ut i vattendragen. Det kan man inte acceptera.

En annan fråga är vad naturvårdsverkets skärpta allmänna råd innebär. Allmänna råd kan man ju ge folk – producenter och liknande – men skall det bara handla om rådgivning, eller kommer det att lagregleras vad man får göra med avfallsslammet och kommer sanktioner att tillgripas vid brott mot lagen? Det är mina två frågor.

Jag vill också, herr talman, göra ett par reflexioner.

Det har här vid flera tillfällen av talare från olika partier framhållits hur viktiga miljöfrågorna är och vilken stor vikt folk tillmäter dem. Tydligt anser inte riksdagens ledamöter att de är så förskräckligt viktiga. Jag har räknat antalet ledamöter som varit närvarande i kammaren under denna debatt, och det har varit mellan fem och tjugo. De tjugo var här när ministern höll sitt inledningsanförande.

Vid ett tillfälle uppstod ett mycket högt röstläge i debatten här i kammaren med anledning av miljövårdsfrågorna. Eftersom jag har sysslat med dem i över 30 år gjorde jag reflexionen att dessa höga röstlägen och uttalanden, som präglades av attityden "Hurra vad vi är bra" eller "Det är bara vi som begriper någonting", inte kommer att föra miljövårdsfrågorna ett enda steg närmare en lycklig lösning.

Ja, herr talman, det var två reflexioner vid sidan om själva interpellationsdebatten.

Anf. 40 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Låt mig först säga att jag håller med Sven Munke på den sista punkten. Det är för att vi vill ha sakligt hållbara lösningar som vi tar på oss det besvär det faktiskt kan innebära att vänta med att presentera propositionen tills vi är säkra på att ha det.

Jag tycker också att det märks på Sven Munkes inlägg att han som lantbrukare har djupa agrara kunskaper.

Låt mig då ändå bidra med några av de kunskaper jag förutsatts ha. Jag vill då först bara påpeka att det som står om fosfor är att mängden fosfor inte får vara högre än vid användning av fosforgödselmedel. Det är väl ändå en oantastlig formulering. Jag ser på Sven Munke att han inte håller med mig, och då måste det vara någonting som inte jag begriper. Vi får se om Sven Munke kan klara ut den saken. Om man anser att den ena regeln är motiverad ur både agrara- och miljömässiga synpunkter, då bör den kunna tillämpas också i detta fall.

Karaktären av allmänna råd är sådan att de skall kunna tillämpas av tillsynsmyndigheterna, som i detta fall är kommuner och länsstyrelser. Det gäller t.ex. vid hanteringen av miljöfarligt avfall som uppstår när man hanterar den produkt som så att säga ligger före rötslammet så att det miljöfarliga avfallet tas ut. Det kräver noggrannare regler för hantering av olika typer av upplag. Vissa avfallsprodukter måste kanske tas om hand av SAKAB eller på annat sätt. Det är tillsynsmyndigheterna som skall se till att så sker.

När vi i diskussioner med kommuner och andra har gått igenom vad det egentligen handlar om och vad som är möjligt att göra, har vi kommit fram till att det är fullt möjligt för kommunerna att kräva att industrier och andra, som ger upphov till dessa särskilt miljöfarliga ämnen som förstör rötslammet eller kommer ut i vattendrag och hav, tar hand om ämnena vid källan så att de inte hamnar i det kommunala avloppssystemet. Kommunerna kan alltså fatta sådana beslut. De kan också sätta priser som gör att det blir intressant eller t. o. m. nödvändigt för industrin själv att ta hand om de giftiga ämnena vid källan. Det är inte säkert att det behövs två avloppssystem. Man kan i stället tänka sig olika typer av avskiljningssystem och reningssystem vid industrin. Jag anser att det är en helt överlägsen metod. Det behövs inte, som Lars Ernestam tycktes tro i sitt tidigare debattinlägg, instiftas en särskild lag för det. Det är något som kommunerna själva kan bestämma. Metoden är således helt överlägsen jämfört med att få ett rötslam som inte kan användas till något nyttigt. Det är den vägen vi bör gå i Sverige och inte den väg som Danmark har valt att gå.

Anf. 41 SVEN MUNKE (m) replik:

Herr talman! Jag tackar för de klarläggande beskederna om hur lagen skall tolkas i dessa fall. Jag är också införstådd med att vissa industrier måste ha en egen reningsanläggning, men vi vet att effekterna av reningen sällan är tillräckliga. Det finns kolfilter och annat som de kan använda sig av.

Jag visste inte att kommunerna hade de befogenheter som statsrådet talade om, utan jag trodde att det var koncessionsnämnden som stod för föreläggandena. Men det kan ju ha skett förändringar sedan jag intimt arbetade med dessa frågor.

Fosfor utgör inget större problem; den är en bagatell i sammanhanget. Den aktuella skrivningen är mycket dunkel. Ingen lag eller förordning förbjuder en lantbrukare att lägga på hur mycket fosforgödsel han vill. Därför är inte skrivningen i fråga förankrad i verkligheten. Jag har under förmiddagen lyckats ta reda på att det inte heller rör sig om särskilt stora mängder. I reningsverk med kemisk fällning används fosfor, men den är inte giftig för växterna. Den går inte ut i havet såvida man inte sprider slammet på tjälad mark, vilket är förbjudet. Fosfor stannar kvar i marken och bildar en depå för kommande växtlighet. Växterna kan aldrig ta emot mer fosfor än de har behov av. Fosfor är alltså inget gift utan tvärtom ett nödvändigt ämne för att växterna skall utveckla sig.

Jag säger inte detta som någon kritik mot statsrådet, utan jag har bara velat göra detta klarläggande. Det finns dock anledning att se över skrivningar av detta slag. Vi befinner oss ju i parlamentet, och många tar del av vad som

skrivs. Med en sådan skrivning blir det kanske ett löjets skimmer över ett uttalande som jag i övrigt accepterar. Just den nämnda passusen hänger jag dock upp mig på.

Anf. 42 PER STENMARCK (m) replik:

Herr talman! Öresundskommissionen, som är en gemensam svensk-dansk organisation, konstaterade vid sin årliga session för några dagar sedan att Öresund inte kunde förklaras vara ett särskilt föroreningskänsligt område men väl ett särskilt föroreningsbelastat område. Man konstaterade vidare att Öresund visserligen tar emot mycket föroreningar men att dessa till stor del spolas bort av de starka strömmarna mellan Kattegatt och Östersjön.

Trots det kan nog ändå slås fast att stora delar av Öresund är allvarligt skadade. Området utanför Helsingborg är förmodligen det svårast skadade.

I mitt inledningsanförande nämnde jag att fiskare och dykare under senare tid har vittnat om alltmer alarmerande händelseförlöpp. Stora delar av havsbotten tycks i dag vara helt utan liv, och det är en utomordentligt allvarlig utveckling.

Länsstyrelsen i Malmöhus län begär nu anslag från miljödepartementet för att genomföra en omfattande undersökning av havsmiljön, och det är sannolikt nödvändigt. Det var ju mycket länge sedan man senast gjorde det. Det viktigaste är dock att det vidtas konkreta åtgärder. Vi skall ha klart för oss att det kommer att kosta stora uppostringar för att kunna stoppa miljöförstörelsen i bl. a. Öresund. Jag tror att de flesta människor är beredda att betala priset om åtgärderna ger oss möjlighet att återskapa liv i de områden där liv i dag inte längre existerar.

Anf. 43 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! I mitt svar, Sven Munke, gick jag möjligen händelserna litet i förväg. I de förslag om insatser mot havsföroreningar som kommer att ingå i miljöpropositionen med anledning av aktionsgruppens förslag ingår gödslingsplaner och annat som nu tillämpas i Laholmsbukten och runt Ringsjön. Dessa planer kommer vi att få anledning att tillämpa på fler håll. I det sammanhanget blir det intressant att uttrycka sig på det sätt som jag gjorde, men jag lovar att vi skall vara mycket varsamma med ord och fakta så det blir klart vad vi menar.

Jag är tacksam över Per Stenmarcks deklARATION om att alla är beredda att ta på sig de stora uppostringar som krävs för att klara den omställning som vi står inför. Självfallet kommer regeringen att mycket noggrant gå igenom vad som behöver göras i Öresundsområdet som ett led i arbetet med aktionsprogrammet. Riksdagen kommer i vår att få ta del de insatser som krävs.

Det kommer emellertid att ställas krav. De största resurserna som skall satsas går inte över statsbudgeten, utan de kommer att behöva satsas inom olika samhällssektorer. Ytterst kommer enskilda människor, konsumenter och skattebetalare samt aktörer inom industrin och jordbruket att belastas. På många områden kommer kostnader att uppstå, och dessa får vi bära solidariskt. Det var mycket bra att Per Stenmarck gjorde den deklARATIONEN.

Herr talman! De synpunkter som miljö- och energiministern framförde om rötslammet i sin replik till Sven Munke var bra. För att över huvud taget klara miljön i framtiden måste vi se till att rena vid källan. Gifter och föroreningar av olika slag får över huvud taget inte komma ut.

Som regel är det också fråga om i sig värdefulla substanser som bör kunna återanvändas redan vid det företag som står för den ursprungliga produktionen. Det måste naturligtvis vara den första försvarslinjen, om vi skall kunna klara miljön framöver: Vi skall helt enkelt inte förorena.

Om vi gör det, innebär det att vi ständigt måste gå in med reparationer i efterhand. Det innebär att miljön har hunnit bli fördärvad. Det innebär att vi får väldigt stora kostnader för att renovera, om det över huvud taget är möjligt.

Jag har varit i Tjeckoslovakien i höst och tagit del av skogsförstöringen, och jag har fått reda på att man inte bara haft att avverka all skogen över stora områden utan att man har varit tvungen att skrapa bort ett lager på 20 cm av jorden för att över huvud taget kunna tänka sig att få någon nyplantering att växa. Ändå var vetenskapsmän som jag och mina kolleger pratade med mycket osäkra på om man skulle få något positivt resultat. Det kan alltså till stora delar röra sig om ett slags slutgiltig förstöring av livsmiljön.

Detta var en allmän reflexion. Sedan kan jag säga att man naturligtvis också måste se upp när man fattar beslut om att aktiviteter skall få förekomma, så att inte dessa leder till stora problem i framtiden. Det gäller att tänka efter före, som det brukar heta med en sliten fras.

Det är lätt att se till den trängre nyttan när man fattar ett beslut. För mig, som kommer från Lund-Malmö-området, är det naturligt att tänka på Öresundsbrofrågan som dragits fram och tillbaka så många gånger. Vissa i regeringen – jag vet inte om Birgitta Dahl tillhör dem – med kommunikationsministern i spetsen driver på väldigt hårt för att det skall bli en bilbro mellan Malmö och Köpenhamn. En hel del företrädare för de olika politiska partierna i Skåne, utom centern och vpk, har också med iver gått in för denna bro.

Ser man till den omedelbara nyttan – att kunna rulla bilar över bron – är det naturligtvis bra att ha en bro, men de samlade negativa miljöeffekterna blir kolossalt stora. Det är viktigt att man i varje fall har det klart för sig, innan man går till beslut om ett så gigantiskt byggnadsverk. En bilbro mellan Malmö och Köpenhamn är otvivelaktigt en insats för att förstöra miljön i sydvästra Skåne.

Det var en liten utveckling. Jag berömde miljö- och energiministern, och det skulle jag kunna göra på andra punkter också. Jag tycker att Birgitta Dahl i många avseenden har rätt för sig.

Sedan jag har sagt detta, hoppas jag att det medverkar till att miljö- och energiministern inte blir alltför irriterad på mig, när jag fortsättningsvis kommer fram med litet mera kritiska synpunkter.

Jag har fått ett frågesvar, om jag nu har fått det. Det är jag nämligen osäker på. Det är en mening påhängd på ett interpellationssvar som refererar till mig, men om jag har fått något svar på de frågor jag ställde är väl mera oklart.

För att göra det hela något begripligare, i varje fall för den som i efterhand läser protokollet, vill jag erinra om följande.

Den 22 oktober hade jag en debatt med miljö- och energiministern här i kammaren om freonutsläppen och vad regeringen hade gjort eller rättare sagt inte gjort i den frågan. Den gången blev miljö- och energiministern rätt irriterad på mig. Det kan jag naturligtvis tåla, så det är inte det jag skall klaga på. Så känslig är jag inte.

I samband med att vi framförde olika uppfattningar om vad regeringen hade åstadkommit då det gällde att ta itu med freonutsläppen gjorde miljö- och energiministern ganska vildsinta utfall mot myndigheter av olika slag, i synnerhet länsstyrelserna och deras naturvårdsenheter. De skulle inte ha gjort vad de är ålagda att göra. Det följdes upp med tidningsuttalanden också.

Detta väckte naturligtvis inte bara förstämning utan en viss upprördhet på länsstyrelsernas naturvårdsenheter. En del ringde mig, eftersom jag hade agerat i frågan. De tjänstemän som jag fick kontakt med frågade, och det framgick för övrigt också av pressdebatten: Skall länsstyrelserna och deras naturvårdsenheter i fortsättningen styras av uttalanden som fälls i riksdagen och det som återges i tidningarna av vad miljö- och energiministern har sagt? De påpekade för mig att de har att handla enligt lagar och förordningar som det inte är möjligt att gå vid sidan om.

Med anledning av dessa ibland ganska upphetsade påstötningar ställde jag en ny fråga den 10 november. Det är alltså ungefär en månad sedan, och den kunde ha besvarats redan den 12 november, eftersom det var frågestund då och miljö- och energiministern var här. Men så blev det inte, utan nu har min fråga alltså hängts på i denna stora allmänna miljödebatt, och frågan kommer väl av den anledningen att fördunklas.

Jag ställde den konkreta frågan till miljö- och energiministern: Vilka är de sakliga och rättsliga grunderna för statsrådets kritik av berörda myndigheter vad gäller handläggning av freonfrågor? Den frågan har jag inte fått något svar på.

Det är ju så när det gäller freonet att man inte hade någon tillståndsplikt. Freonet finns inte med på listan över de saker som kräver tillståndsprövning. Regeringen har inte gjort något för att se till att det införs tillståndsprövning när det gäller freonet.

Vidare påstår en del av tjänstemännen som ringde mig att det faktiskt hade förekommit provning av en del fall, som hade gått ända upp till regeringen efter överklaganden, och regeringen hade fastlagt hur det skulle vara. Då frågade man sig på länsstyrelserna: Skall vi bryta mot de bestämmelser som regeringen själv har fastlagt genom sina beslut i besvärärenden?

Det blev en ganska förvirrad situation, och man frågade sig: Vad skall vi nu rätta oss efter egentligen? Skall vi rätta oss efter lagar och bestämmelser, förordningar som regeringen utfärdar, eller skall vi ta fasta på uttalanden som en minister fäller i en kammardebatt eller i tidningarna?

För min del måste jag säga att jag är förvånad. Det borde vara en ganska naturlig sak för regeringen, om den vill ändra på hur myndigheter skall jobba och vad de skall ta sig an, att tillgripa den förordningsmakt som regeringen utan tvivel har. Då blir det ordning och reda, och det blir laglig grund för de beslut som skall fattas.

Jag vill alltså konstatera att något svar på min fråga som kan stilla den

häpenhet som finns på naturvårdsenheterna har jag inte fått.

Eftersom frågesvaren har lagts i anslutning till sakdebatten vill jag i det här sammanhanget utnyttja möjligheten att yrka bifall till reservation 1 i jordbruksutskottets betänkande nr 12, där utskottets centerpartister och folkpartister bl. a. påpekar följande: "Inte heller har åtgärder vidtagits för att införa t. ex. bestämmelser om tillståndsprövning i miljöskyddslagstiftningen av verksamheter vari freoner används. Det bör understrykas att sådana bestämmelser kan införas utan riksdagens medverkan." Det är alltså upp till regeringen.

Så vill jag nämna ytterligare en sak, som i varje fall har någon anknytning till vad jag sade inledningsvis. Vi upptäcker ständigt nya källor till besvärliga miljöproblem. Under några år har jag upprepade gånger väckt en motion i riksdagen om avgasföroreningarna från flygplan. Vi kom ju så småningom på att avgaserna från bilarna inte var så nyttiga. Nu vet vi också att det är särskilt viktigt att ta itu med dieselavgaser från lastbilar. Där ligger vi t. o. m. efter andra länder. Men flygplanen har vi inte gjort någonting åt. Det är ett växande problem, det visar många undersökningar. Flygtrafiken ökar ständigt hos oss och i världen i övrigt, men för flygplansmotorerna finns det inga bestämmelser om avgasrening och liknande, utan man pyser ut allt i luften, och det seglar runt och faller naturligtvis ned och åstadkommer skada. Det finns de som menar att om vi inte gör någonting på det här området, kommer alla de i och för sig bra insatser som görs när det gäller biltrafiken att ätas upp av de ökade föroreningarna från flyget. Även kvantitativt är detta alltså inget litet problem.

Jag har menat att vi här borde försöka vara ute så tidigt som möjligt och ta itu med frågan. Jag förstår naturligtvis att det är ett besvärligt problem – det gäller ju inte minst den internationella trafiken – men å andra sidan tycker jag inte att vi i Sverige skall tveka att vara pionjärer, att försöka gå i spetsen och påverka också andra länder i deras politik men framför allt att använda den teknik och det kunnande vi har i Sverige för att få flygindustrin att börja överväga att tillverka motorer av annat slag. Sådana tror jag nämligen kommer så småningom, för det måste man ha. Om vi är väl framme här, har vi också en industriell vinst att göra.

I årets betänkande nr 8 från jordbruksutskottet är det endast mina centerpartistiska kolleger som har reserverat sig för min motion. Jag ber att få yrka bifall till reservation 4 vid jordbruksutskottets betänkande 8.

Det är inte så ofta jag deltar i debatter av det här slaget, och när jag nu har chansen vill jag säga en sak till. Jag tycker att när det gäller miljöskador av olika slag drabbas anklagelserna fel adressater. Vi vet ju vilket skall som har riktats emot jordbrukarkåren från alla möjliga håll, inte minst från socialdemokraterna här i riksdagen, och vilket skall som har riktats mot målarfirmor och målarmästare, även om det inte har varit samma volym på det, för att de använder lösningsmedel som har visat sig skadliga. Det är naturligtvis inget fel att man kritiserar användare, om det visar sig att en del produkter ger skador, men vi får komma ihåg att ansvaret ligger högre upp, och det betonas nästan aldrig i debatten.

Vad har jordbrukarna i Sverige gjort? Jo, de har rättat sig efter vad professorerna vid lantbruksuniversitetet har kommit fram till. Vad de har fått

lära sig på lantbrukshögskola och lantmannaskolor och vid alla möjliga instruktionskurser har de tagit till sitt hjärta och sagt: Så här säger alla experter att vi skall göra. Vi skall höja produktionen, och då skall vi använda ditten och datten. Och de firmor som tillverkar det hela går ut med stora annonser och talar om, hur nyttigt det är. Så använder man produkterna, dvs. man följer vad som brukar kallas högsta expertis. Sedan får man skäll för det. Det är inte att undra på, oavsett om man är målarmästare med lösningsmedel eller jordbrukare som använder besprutningsmedel, att man blir förtörnad. Vi har ju bara gjort som ni har sagt, säger man.

Jag menar att vi i vårt land också borde ha en debatt om vetenskapens ansvar, om ansvaret hos konstruktörer och tekniker av olika slag. Det är för billigt när man bara säger: Vi gör vad vi kan åstadkomma, och sedan ligger ansvaret på användarna. Vi måste fördela ansvaret över hela denna kedja från konstruktionen av nya ämnen i de kemiska institutionernas laboratorium och ut till användarna.

Anf. 45 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret som jag fått på min interpellation om lokaliseringen av det planerade miljötekniska institutet. Med den ordning vi har här i riksdagen erhöll jag redan i går miljöministerns svar. Det var på fem rader och innehöll ett negativt ställningstagande till Göteborg som lokaliseringsort.

Jag får erkänna att när jag i dag på morgonen kl. 9 satt och lyssnade till miljöministerns inledningsanförande här i kammaren, hoppades jag ett tag på ett annorlunda svar. I det anförande som miljöministern då höll anlade hon nämligen synpunkter som egentligen borde ha gett anledning till ett annat ställningstagande i fråga om var lokaliseringen av detta institut slutligen bör ske. Miljöministern betonade då att det är viktigt att nationella och internationella insatser går hand i hand och hänvisade bl. a. till det projekt som genom hennes försorg kommit till stånd i Göteborg.

Flera av de svar som också har lämnats i dag berör Göteborg. Jag tänker på återföring av kolväten vid tankning av bilar; just det projektet har tagits upp i Göteborg. Likadant är det med Ivar Franzéns krav på avgasrening på gamla bilar; det är Göteborgsföretag som hanterar de frågorna.

I en annan proposition, nr 25 som gäller tilläggsbudgeten, tar miljöministern upp samarbetet i vad gäller forskning om dioxiner på skogens sida och säger att denna bör knytas till universitetet i Umeå. Det tycker jag är riktigt. Men analogt med detta borde man också ha en positiv inställning till Chalmers och till universitetet i Göteborg, där miljöforskning på just detta område pågår. Jag tycker därför att det hade varit mera konsekvent, om miljöministern i sitt svar hade kommit till ställningstagandet att det planerade miljötekniska institutet bör placeras i Göteborg. Det finns nämligen många skäl för att lokalisera det till Göteborg, och jag skall ta några av dem.

Miljön i Göteborg lämpar sig väldigt bra för ett sådant institut. Jag börjar då med den inre, dvs. vetenskapliga miljön, som är den allra bästa i landet. Vi har Chalmers, universitetet, IVL och Kristinebergs marinbiologiska station. Ingen torde bestrida att det finns mycken kunskap på den miljötekniska sidan

knuten till Västsverige. Vi har många företag i Göteborgsregionen som på olika sätt sysslar med miljöteknik. Jag har här ett par böcker som redovisar detta. Länsstyrelsen, Göta älvs vattenvårdsförbund, Göteborgsregionens kommunalförbund och Göteborgs kommun är exempel på förvaltningar och organisationer som aktivt arbetar med miljöfrågorna.

Den yttre miljön lämpar sig också mycket väl för ett institut av detta slag. Det säger jag inte för att vara ironisk, utan jag bara konstaterar det som göteborgare. Detta vet ju Birgitta Dahl, eftersom hon själv har satt i gång ett projekt på Hisingen.

De miljöproblem som Västsverige är utsatt för är av betydligt större internationellt intresse än Stockholmsregionens. Vårt läge i Västsverige är starkt utsatt för internationell miljöpåverkan via luft- och vattenvägar. Lägg därtill de inhemska miljöproblemen i t. ex. Kattegatt och Skagerrak och inte minst på Hisingen. Vi har ju två internationellt kända storföretag – SKF och Volvo – och det blir självfallet en stor miljöpåverkan från dem. Vi har en stor hamn, och det har tidigare här i dag framhållits, i samband med kolvätena, att det innebär bekymmer. Vi har raffinaderierna. Dessutom har vi naturligtvis som rikets andra stad en stor biltrafik med alla de problem som följer därav.

Jag tror att någon talare tidigare i dag också har nämnt vad som hände förra veckan. Det var ett lock över Göteborg, varunder luftföroreningar samlades. Man försökte från kommunens sida få bilisterna att åka kollektivt – tyvärr med dåligt resultat. I dag hörde jag på radion att miljö- och hälsovårdsnämnden i Göteborg har tagit upp frågan om en förändring i lagstiftningen så att man kan förbjuda biltrafik vid sådana tillfällen.

Herr talman! Detta är några exempel på att både den inre och den yttre miljön lämpar sig väl för ett internationellt miljötekniskt institut. Jag kan också nämna att man i Göteborg på centerns initiativ har beslutat att en miljövårdsmässa skall hållas i Göteborg 1989.

Jag tycker också att det ur regionalpolitisk synpunkt borde vara naturligt för regeringen att undvika en lokalisering till Stockholm. Såväl socialdemokrater som centerpartister har varit överens om att lokalisera det nya plan- och bostadsverket till Karlskrona – och vi vet att personal och fackföreningar har varit mycket irriterade. Men i det här fallet är det fråga om en nyetablering, och då borde det vara betydligt enklare, särskilt som så mycken sakkunskap talar för att institutet bör förläggas till Göteborg.

Göteborg är enligt min uppfattning en resurs i miljöarbetet som statsmakterna bör ta vara på. Där finns expertis, gedigen erfarenhet och goda internationella förbindelser, dvs. de yttre förutsättningar som är nödvändiga för ett framgångsrikt internationellt miljötekniskt institut.

I Göteborg finns alltså både dessa förutsättningar och en vilja. Men det räcker ju inte för att institutet skall förläggas till Göteborg, utan det krävs att regeringen visar en sådan vilja. Och jag hoppas verkligen att inte sista ordet är sagt utan det går att få institutet där vi från Göteborg tycker att det bör placeras.

Anf. 46 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Man kan ju ha olika synpunkter på att vi har förlagt interpellations- och frågesvaren till den här dagen. Min enkla synpunkt var

att saken skulle må väl av att behandlas i sitt sammanhang. När jordbruksutskottet hade beslutat att anordna en gemensam debatt kring fyra viktiga frågor, förde vi alla interpellationer och frågor dit. Jag har lagt märke till att samtliga inblandade har utnyttjat den möjlighet det har givit dem dels när det gäller taletid, dels när det gäller att bredda ämnesvalet långt utöver vad som eljest hade varit möjligt i den här debatten, så jag tycker inte att vi skall vara så olyckliga över det.

Får jag sedan till Bertil Fiskesjö säga att det väl inte är förgripande att försöka irritera ett statsråd. Det ingår i oppositionsrollen, så det blir jag inte irriterad över.

Jag vill dock säga att den fråga som Bertil Fiskesjö har ställt är av ungefär samma karaktär som frågan "Har ni slutat slå er fru?" Jag har nämligen aldrig offentligt kritiserat vare sig naturvårdsenheterna eller några andra myndigheter. Däremot har media och andra – däribland Bertil Fiskesjö genom sitt sätt att formulera frågan – framställt det så. Då blir givetvis de som känner sig berörda mycket ledsna. Och det tråkiga är att de som blir mest ledsna är de som i allmänhet är mest ambitiösa i sina arbetsuppgifter. Och det är ett faktum, som jag uppehöll mig ganska utförligt vid tidigare i dag, att alla som har arbetat med miljöfrågorna – i kommuner, länsstyrelser, myndigheter och mitt departement – är oerhört hårt belastade och jobbar långt utöver vad man egentligen skall behöva begära.

Det finns ett resursproblem som vi måste göra någonting åt. Jag upprepar att det var detta som regeringen insåg förra sommaren, långt innan den här debatten uppstod, och därför tillsatte den Heurgrenska utredningen – för att vi skulle få ett förslag till bättre organisation. Det är ju också av det skälet som myndigheterna på miljöområdet och säkerhetsområdet är i stort sett de enda som har sluppit undan besparingskraven. Och det är av det skälet som regeringen även har sett till att länsstyrelserna har fått nya resurser för miljöskyddsområdet under senare år.

Jag tycker att det är viktigt att upprepa vad jag har sagt som ett svar på Bertil Fiskesjös fråga om vad som är den rättsliga grunden till de skyldigheter man har. I miljöskyddslagen sägs följande: För det första skall man pröva tillståndspliktig och anmälningspliktig verksamhet. För det andra har man en allmän skyldighet att övervaka all verksamhet som kan vara miljöfarlig och vid behov ingripa med olika beslut och åtgärder. I diskussionen på detta område har jag fått olika reaktioner från de berörda. Somliga har förnekat att den skyldigheten finns, vilket alltså inte är korrekt. Andra har sagt att den skyldigheten finns men att de inte tycker att freoner är så farliga att vi behöver prioritera åtgärder mot freoner. Återigen andra har anfört resursargumentet.

Då frågar man sig: Vad borde regeringen göra för att ge klarare anvisningar? Det är uppenbart att den väg som anvisas genom miljöskyddslagen, att då och då förnya listorna över tillståndspliktig verksamhet, inte är någon särskilt effektiv metod. Det kan nämligen hela tiden uppstå nya användningsområden som omedelbart gör listorna inaktuella. Det beror på att den metod som man använder enligt miljöskyddslagen riktar in sig på användningsområdet och inte på ämnet som sådant. Därvidlag är sannolikt en effektivare metod att tillämpa lagen om kemiska produkter.

Vi har i det arbete som vi nu bedriver, sedan naturvårdsverket och andra lagt fram sina förslag till insatser vad gäller ämnen som hotar ozonskiktet, kommit fram till att det behövs annan lagstiftning, andra metoder och en bättre organisation än vad vi hittills har haft. Men den rättsliga grunden för att göra någonting finns i och för sig i miljöskyddslagen. Vi tycker dock att vi behöver få effektivare och klarare regler för hur det skall vara i framtiden, och sådana regler skall vi också föreslå i den kommande propositionen.

Anf. 47 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Min ambition brukar vara att stimulera, inte att irritera. Och jag vill konstatera att det på grundval av den debatt som vi hade i freonfrågan, för nu ganska länge sedan, har börjat hända saker och ting. Jag vill inte ta åt mig äran för det, men ett litet strå har jag väl dragit till stacken genom att frågan kommit i centrum. Även den irritation som statsrådet lyckades uppväcka ute på naturvårdsenheterna för kanske i det långa loppet något gott med sig.

Beträffande relationen mellan vad folket på naturvårdsenheterna kände och min förnyade fråga är det inte alls den ordningsföljd på det hela som miljö- och energiministern anförde. På 1200-talet diskuterade skolastiker de mest fantastiska ting. En sak som de diskuterade var om hönan eller ägget kom först. Detta kunde man föra många lärda debatter om utan att uppnå någon enighet. Men i det fall som nu är aktuellt var det reaktionerna från folk ute på länsstyrelserna, som ansåg sig vara orättmätigt tillrättaviserade av miljö- och energiministern, som kom först och var anledningen till att jag ställde ytterligare en fråga. Det kan därför inte vara min fråga som gav upphov till de reaktioner som i sin tur skulle ha gett upphov till min fråga. Skulle det vara så blev förloppet för komplicerat även för rent skolastiska diskussioner.

Överläggningen var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Jordbruksutskottets betänkande 8

Mom. 1 (avgasföroreningar från dieselfordon m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 152 för reservation 1 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 2 (utredning om möjligheten att begränsa utsläppen genom sänkning av trafikhastigheten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (åtgärder vid bensinhantering)

Reservation 3 av Karl Erik Olsson m. fl. bifölls med 163 röster mot 143 för utskottets hemställan. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (avgasföroreningar från flygplan)

Utskottets hemställan bifölls med 255 röster mot 54 för reservation 4 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander.

Mom. 7 (inriktningen av energipolitiken m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (handlingsprogram mot försurningen m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 1986/87:Jo802 av Alf Svensson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (målsättning för minskning av utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider, m. m.)

Först biträdde reservation 6 av Karl Erik Olsson m. fl. med 92 röster mot 15 för reservation 7 av Jan Jennehag. 202 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 208 röster mot 99 för reservation 6 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 10 (gränsvärden för utsläpp av kväveoxider m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 195 röster mot 112 för reservation 8 av Sven Eric Lorentzon m. fl.

Mom. 11 (reduktion av kolväteutsläppen)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 15 för reservation 9 av Jan Jennehag.

Mom. 12 (gränsvärden för utsläpp av svaveldioxid m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 152 för reservation 10 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 13 (förbränningen av torv och biobränslen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (de marknära ozonhalterna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande 11

Mom. 1 (tidpunkten för framläggande av miljöproposition)

Utskottets hemställan bifölls med 167 röster mot 141 för reservation 1 av Håkan Strömberg m. fl.

Mom. 3 a (kvävereduktion i reningsverk)

Utskottets hemställan bifölls med 238 röster mot 69 för reservation 2 av Sven Eric Lorentzon m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 a (tillkännagivande om jordbruk och miljö)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 38 för reservation 3 av Karl Erik Olsson och Bertil Jonasson.

Prot. 1987/88:41

9 december 1987

Miljövårdsfrågor

Mom. 6 (stabila organiska ämnen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Karl Erik Olsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (nordiskt samarbete)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Karl Erik Olsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (en Nordsjökommission)

Utskottets hemställan bifölls med 225 röster mot 83 för reservation 6 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 22 (en internationell luftvårdsfond m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 151 för reservation 7 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 24 (talan mot Polen och Storbritannien m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 264 röster mot 44 för reservation 8 av Lars Ernestam och Anders Castberger. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande 12

Mom. 1 (allmänna åtgärder för att begränsa freonutsläppen)

Utskottets hemställan bifölls med 210 röster mot 97 för reservation 1 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 2 (internationellt samarbete)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 15 för reservation 2 av Jan Jennehag.

Mom. 3 a (lagstiftning mot freoner inom nya användningsområden)

Utskottets hemställan bifölls med 250 röster mot 58 för reservation 3 av Lars Ernestam och Anders Castberger.

Mom. 3 b och 4 (förbud mot freoner inom nuvarande användningsområden, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 16 för reservation 4 av Jan Jennehag.

Mom. 8 (gränsvärden för freonutsläpp)

Utskottets hemställan bifölls med 238 röster mot 67 för reservation 5 av Sven Eric Lorentzon m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

*Sekretesskyddet för
vissa myndighetsregis-
ter m. m.*

Mom. 11 (handlingsprogram mot koldioxidutsläppen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Karl Erik Olsson
m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

4 § Föredrogs

skatteutskottets betänkanden

1987/88:7 om deklarationsskyldighet, ändrat underlag för fastighetsskatt,
m. m. (prop. 1987/88:34 delvis),

1987/88:11 om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1987/88 såvitt
avser anslag för tullverket (prop. 1987/88:25 delvis) samt

1987/88:13 om tillämpning av dubbelbeskattningsavtalet mellan Sverige och
Schweiz (prop. 1987/88:56).

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

5 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkande

1987/88:22 om sekretesskyddet för vissa myndighetsregister m. m. (prop.
1987/88:41) och

arbetsmarknadsutskottets betänkande

1987/88:9 om jämställdhet.

Andre vice talmannen meddelade att betänkandena skulle debatteras i
angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptogs till behandling konstitutionsutskottets betänkande 22 om
sekretesskyddet för vissa myndighetsregister m. m.

Sekretesskyddet för vissa myndighetsregister m. m.

Anf. 48 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! I här föreliggande betänkande behandlas regeringens
proposition 1987/88:41 om sekretesskyddet för vissa myndighetsregister
m. m. samt följdmotioner med anledning av propositionen och ett antal
motioner från allmänna motionstiden.

Propositionen bygger på ett förslag av data- och offentlighetskommittén,
enligt vilket all myndighetsregistrering av befolkningen skall omfattas av den
s. k. folkbokföringssekretessen i 7 kap. 15 § sekretesslagen. I propositionen
föreslås att uppgifter om enskildas personliga förhållanden, t. ex. namn och
hemadress, i vissa fall skall skyddas av sekretess motsvarande folkbokför-
ingssekretessen även utanför området av den nuvarande regleringen, vilken
avser folkbokföringen eller liknande registrering. I propositionen anges vilka

myndighetsregister som kan komma i fråga för denna utökade sekretess. I samband härmed betonas att allt större krav nu ställs från skilda håll på ett bättre skydd för personer som förföljs eller hotas av sina tidigare makar eller sambor.

I några av motionerna behandlas just frågan om bättre skydd för de personer som utsätts för trakasserier eller misshandel. Att detta i mycket hög grad gäller kvinnor är uppenbart. Gjorda undersökningar vittnar om att ca 65 000 kvinnor årligen utsätts för övergrepp eller hotelser, vartill kommer att mängden icke kända våldshandlingar med all säkerhet är mycket större. Situationen för dessa människor är naturligtvis mycket svår, och det är ytterligt allvarligt att detta kan ske i vårt rättssamhälle.

I motionerna föreslås skilda åtgärder för att hjälpa och skydda dem som utsätts för dessa våldshandlingar. Särskilt betonas behovet av ett längre gående sekretesskydd än vad som föreslås i propositionen. Det kan vara helt nödvändigt för vissa människor att totalt byta identitet. Det gäller således inte enbart den i sig mycket långtgående åtgärden att tvingas byta namn. Det kan i vissa extremfall också vara fråga om att kunna byta personnummer.

Konstitutionsutskottets borgerliga ledamöter anser att det finns anledning att beakta de förslag som framförs i motionerna. Vi hävdar därför att en översyn av sekretesskyddet är påkallad, vilket vi uttalar i reservation nr 1, som jag härmed yrkar bifall till.

I reservation nr 5 begär samtliga borgerliga ledamöter att sekretessen på skatteområdet skall förstärkas genom en ändring av 9 kap. 1 § sekretesslagen.

Enligt nu gällande rätt gäller sekretess i princip inte för beslut som bestämmer skatt eller pensionsgrundande inkomst eller som fastställer underlag för bestämmande av skatt. I taxeringslagen fastslås att taxeringsnämndens beslut rörande taxeringar för varje skattskyldig skall införas i skattelängd. Om avvikelse från självdeklarationen finns i beslutet, skall skälen härför meddelas. Detta sker genom att en kopia av beskedet till den skattskyldige biläggs deklarationen. Uppgifterna om avvikelserna och skälen för denna blir därmed offentliga.

Den angivna beslutsmotiveringen kan givetvis innehålla mycket känsliga uppgifter om ekonomi och personliga förhållanden för den enskilde. De flesta deklareranter torde uppleva det som direkt integritetskränkande att uppgifter av denna karaktär kan komma till allmän kännedom. Allvarlig skada kan vållas genom att dylika uppgifter är offentliga. Starka skäl talar således för att en förstärkt sekretess åstadkommes.

Utskottsmajoriteten hävdar att uppgifterna i taxeringsnämnds beslut har ett offentlighetsintresse, inte minst med hänsyn till allmänhetens möjlighet att granska beskattningsmyndigheternas verksamhet. Enligt min mening får detta intresse inte tillgodoses på sätt som kan vara djupt kränkande för den enskilda människan och som kan vålla henne allvarlig skada. Hänsynen till den enskildes rättssäkerhet och integritet måste tillmätas största vikt i detta sammanhang.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall också till reservation nr 5 i utskottsbetänkandet.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

*Sekretesskyddet för
vissa myndighetsregis-
ter m. m.*

Anf. 49 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Dagens betänkande handlar bl. a. om kvinnofrid. Vi svenskar har ju uråldriga traditioner att stödja oss på när det gäller att ge kvinnor skydd mot våld och förföljelse. Redan Edsöresbalken från 1300-talet tar upp kvinnoskydd. Låt mig redogöra för bakgrunden till de förslag som vi i dag skall ta ställning till.

1984 började data- och offentlighetskommittén att arbeta med frågor som rör integriteten i informationssamhället. Kommittén har hittills presenterat fyra delbetänkanden. I delbetänkande 2 tas bl. a. sekretessen i folkbokföringsregistret upp för de människor som har behov av en utvidgning av sekretessen. Kommittén, DOK, föreslår att den nuvarande möjligheten till sekretess skall utvidgas, så att den gäller alla myndigheters registrering.

Vilka människor gäller då DOK:s förslag? Jo, herr talman, det gäller till största delen kvinnor och barn som förföljs och trakasseras av tidigare sambor eller tidigare äktenskapspartner. Enligt statistiken anmäls i Sverige årligen 11 000 kvinnomisshandelsfall. Av dessa är ca 9 000 fall sådana där kontrahenterna känner varandra sedan tidigare. Alla tecken tyder på att mörkertalen är mycket höga, dvs. fall där kvinnor inte anmäler att de känner den som slår eller förföljer. Det finns i dag möjlighet att förebygga misshandel. Nu skall vi ta ställning till de metoder som det blir fråga om, det gäller barn och kvinnor som förföljs av tidigare partner. Kvinnorna flyr för att komma undan, de byter arbete och adress. Gång på gång bryter kvinnorna upp för att få litet ro för sig själva och sina barn. Dessa kvinnor begär på goda grunder samhällets hjälp.

En hjälp är att få vara anonym i samhällets register. Kvinnorna begär alltså sekretess för sina nya namn och sina nya adresser. Det får de också – tror de – tills förföljaren en dag hittar den nya adressen. I folkbokföringsregistret sätts det en stjärna på de register som omfattar hela befolkningen och som uppdateras via det s. k. aviseringsbandet. Vad kvinnorna inte vet är att i de register som *inte* omfattar alla människor i Sverige blir de *inte* anonyma. Fortfarande kan männen hitta kvinnorna i register som gäller pass och körkort, i vissa SCB-register, i riksskatteverkets, rikspolisstyrelsens, invandrarverkets och räddningsverkets register och i fastighetsdataregister m. fl. m. fl.

Data- och offentlighetskommittén ville stoppa detta. Därför föreslogs att alla myndighetsregister skulle omfattas av 7 kap. 15 § sekretesslagen.

Så kommer då regeringens förslag, undertecknat av Sten Wickbom.

Har han tagit DOK:s förslag? Nej, han gör en kompromiss. Vissa av de register som rör delar av befolkningen skall ha den vidgade sekretessen. Han räknar upp dem som han "för närvarande har i åtanke". Trots att han håller med om att det finns ett behov av sekretess för dem som förföljs och trakasseras är han inte övertygad om "att det finns tillräckliga skäl för att begränsa offentlighetsprincipen och sekretessbelägga uppgifter om enskildas personliga förhållanden i samtliga personregister som förs av myndigheter, såväl statliga som kommunala". Låt mig fråga majoriteten, dvs. socialdemokraterna och kommunisterna: Vad är tillräckliga skäl, om inte misshandel och förföljelse? Vilka skäl skall vi då räkna med? Låt mig få veta det.

Reservation 1 bygger på två folkpartimotioner, en motion från moderata

samlingspartiet och en från centerpartiet. Motionerna handlar också om att människor som flyr landet runt skall ha rätt att byta identitet, dvs. byta personnummer, och på så sätt få större möjligheter att undgå sina förföljare. Dessa två förslag i kombination, ökad sekretess i all myndighetsregistrering och byte av identitet, ger tillsammans en större trygghet. Men inte heller detta kan utskottsmajoriteten gå med på, inte ens vpk som gärna vill framstå som beskyddare av de svaga i samhället. Låt mig läsa ur ett protokoll av den 25 november i år. Fundera Bo Hammar på vem jag citerar:

”Kvinnomisshandelns omfattning och dess dramatiska påverkan på kvinnors livsvillkor blir allt tydligare i vårt samhälle. Nästan dagligen möts vi av rubriker om nya våldsdåd. Om vi beaktar mörkertalen för våldsbrott mot kvinnor är det sannolika antalet 300 000 brott per år. Kvinnomisshandeln ingår ofta som en del av ett familjevåld där kvinnor och barn misshandlas. Barn tvingas att bli åskådare till det våld som deras mödrar utsätts för och blir genom detta psykiskt misshandlade. Många, alltför många, är de barn som dagligen och stundligen går omkring i skräck och som fått ikläda sig den vuxnes roll som beskyddare. — — — Det är nödvändigt att kvinnor, som försöker ta sig ur denna komplicerade situation, ges de praktiska förutsättningarna härför. De bör kunna få hjälp i form av byte av arbete, ny utbildning, annan bostad eller bostadsort, t. o. m. byte av personnummer osv.”

Jag läste ur kammarens protokoll den 25 november, närmare bestämt diskussionen med anledning av justitieutskottets betänkande 6 som handlar om besöksförbud. Den person som jag citerade var Berit Larsson, vänsterpartiet kommunisterna. Tala om dubbla tungor, när möjligheten finns att visioner och vackert tal kan bli handling är inte vpk med på galoppen.

Herr talman! I betänkandet behandlas också upphandlingssekretessen. Det gäller en begäran från försvarets materielverk om att tiden för sekretess skall utsträckas. Denna begäran, som det kan finnas skäl för eftersom försvarets materielverk köper försvarsmateriel, tar regeringen till intäkt för att skriva runt till affärsverken och höra hur de vill ha det. Affärsverken arbetar i konkurrens, och självfallet vill de kunna hemlighålla i dag offentliga upphandlingsavtal längre än två år. Att bl. a. JO och JK har invändningar betyder ingenting.

Folkpartiet kan acceptera att upphandlingssekretssen förlängs när det gäller försvarets materielverks försvarsmaterielupphandlingar, men inte generellt för affärsverken i övrigt, eftersom ingen i dag vet vilka konsekvenser beslutet kan få. Därför har vi reserverat oss i reservation 2.

Folkpartiet har i ett särskilt yttrande markerat att vi är tveksamma till att den nya högskolans avskiljandenämnd får hämta uppgifter ur sjukvårdens och socialtjänstens register. Vi är tveksamma till att detta mandat ges, innan nämnden ens har startat sin verksamhet. Enligt vår åsikt borde erfarenheter från nämnden vara underlag för ett beslut om rivning av sekretesstaketet. Vi har dock stannat för att inte reservera oss, eftersom vi var positiva till att nämnden inrättades. Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2 och 5.

Kammaren kan om ett par timmar ta ställning till om vi skall ge förföljda människor, oftast barn och kvinnor, det skydd som vi med lagliga medel kan

ge dem. Det gäller dels sekretess i alla myndighetsregister, dels möjlighet att byta identitet, dvs. personnummer.

Ärade riksdagskolleger! Ge det skyddet, dvs. bifall reservation 1.

Anf. 50 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Under allmänna motionstiden avlämnade vi i centern en motion om rättssäkerhet och rättsskydd. I denna motion krävde vi en översyn av sekretesslagen i syfte att öka skyddet för kvinnor som har grundad anledning att frukta för sina liv. Motionen tog också upp frågan om besöksförbud, något som kammaren tidigare har behandlat. Det gäller att över huvud taget stärka rättssäkerheten och rättsskyddet för brottsoffer och för dem som i övrigt drabbas av den ökade brottsligheten.

Data- och offentlighetskommittén har också haft denna fråga uppe till behandling. Den föreslog när det gäller kvinnor som är förföljda – det är ju kvinnor som det i första hand gäller – att man skulle utvidga folkbokföringssekretessen så, att den gav ett ordentligt skydd. Regeringen har emellertid inte gått så långt. Man har valt att, som det sägs, göra en något mindre utvidgning av sekretessen än vad data- och offentlighetskommittén föreslog. Vad innebär då detta? Den frågan måste man rikta till Sture Thun i hans egenskap av företrädare för majoriteten och socialdemokraterna.

Anser ni, Sture Thun, att det finns ett behov av sekretess för att skydda denna grupp förföljda personer? Rimligtvis måste han och socialdemokraterna anse det, eftersom man står bakom propositionen och utskottsbetänkandet. Den andra fråga som omgående inställer sig är: Varför skall detta skydd inte vara hundra procentigt? Man antar alltså bara delar av ett sekretesskydd, och den sekretessen ger inte något hundra procentigt stöd för människor som i övrigt befinner sig i en förtvivlad situation. Jag säger som Margitta Edgren, att riksdagsledamöterna om en stund här har chansen att rätta till detta genom att stödja reservation 1, där vi beställer ett ökat sekretesskydd. Vi kräver alltså att regeringen återkommer med ett förslag om ett hundra procentigt skydd.

I reservationen behandlas också en detaljfråga i sammanhanget, nämligen att det i extremfall skall vara möjligt att byta personnummer. Men detta är inte en åtgärd som separat har någon betydelse, utan den måste vara kombinerad med ett förstärkt sekretesskydd.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1.

I reservation 5 återkommer ett förslag som vi i centern, moderaterna och folkpartiet har framfört under många år. Hans Nyhage har talat om detta, som gäller vårt krav på förstärkt skattesekretess. Skyddet i taxeringshänseende i första instans har urholkats på ett sätt som egentligen aldrig har prövats, utan det har bara blivit så. Detta tycker vi är otillständigt, varför vi föreslår att man återgår till de regler som gällde före den nu gällande taxeringsorganisationen.

Herr talman! Med detta vill jag även yrka bifall till reservation 5.

Anf. 51 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag tycker att det var litet ledsamt att höra Margitta Edgrens väldiga påhopp på vpk och socialdemokraterna när det gäller frågan om skydd för förföljda kvinnor. Hon uttryckte sig såsom det funnes någon stor

meningsskiljaktighet i den här frågan, vilket det inte gör.

Bengt Kindbom säger att det handlar om att skapa ett hundraprocentigt skydd. Ja, tänk om vi kunde göra det. Men vi kan, med aldrig så många lagregler, tyvärr inte skapa ett sådant skydd.

Det finns all anledning att vara utomordentligt restriktiv vid prövning av nya sekretessbestämmelser. På alla möjliga och omöjliga områden förs det fram förslag som sedda isolerat och vart och ett för sig kan verka övertygande för att det här eller där behövs ökad sekretess. Men om vi inte aktar oss noga, så kan vi snart ha en hel djungel av sekretessbestämmelser som allvarligt urholkar offentlighetsprincipen och strider mot vår önskan att Sverige skall vara ett öppet samhälle.

Det är därför bra att såväl regeringen i den nu aktuella propositionen som konstitutionsutskottet i sitt betänkande förordar restriktiviteten i fråga om nya sekretessbestämmelser.

Samtidigt erkänner jag villigt att det ibland är en mycket besvärlig och delikat uppgift att väga sekretessbehov mot offentlighetsintresse. Varje människa har naturligtvis en oförytterlig rätt till ett privatliv där ingen utomstående skall få snoka och har rätt till skydd för personliga förhållanden. Och självfallet måste människor – i det här fallet handlar det oftast om kvinnor, som utsätts för förföljelser och trakasserier – kunna påräkna stöd och särskilt skydd.

På grundval av förslag från data- och offentlighetskommittén föreslår nu regeringen en utvidgning av folkbokföringssekretessen för att i akt och mening skydda förföljda kvinnor. Utskottsmajoriteten förordar också att regeringen bör undersöka ytterligare möjligheter att skydda dessa människor – detta är faktiskt vad vi säger. Mot den bakgrunden tycker jag att den borgerliga trepartireservationen i den här frågan är rätt så onödig. I sak föreligger, som jag tidigare sade, inga delade meningar. Om det vore så väl att bara byte av personnummer påtagligt skulle förbättra dessa kvinnors säkerhet och öka deras trygghet, skulle vi inte töva med att förorda detta. Men tyvärr löser man ju inte problemet så lätt. Om man noga studerar vad vi i utskottsmajoriteten säger och vad ni reservanter säger, finner man att skillnaden oss emellan är mycket marginell. Jag tror att det vore mycket olyckligt för saken – vår gemensamma uppfattning, som jag utgår från att vi har, om vikten av att söka olika möjligheter att skydda människor, framför allt kvinnor, som trakasseras och förföljs – om det här skulle konstrueras helt orimliga och oriktiga skiljelinjer mellan olika politiska partier.

På en annan punkt i propositionen säger vi i vpk däremot nej till förslaget om ökad sekretess. Det gäller förslaget om en kraftig skärpning av den s. k. upphandlingssekretessen för försvarets materielverk och de statliga affärsverken. Vi är förvånade över att regeringen på detta lättvindiga sätt och bara på grundval av en skrivelse från försvarets materielverk nu vill skärpa sekretessen. Så sent som i början av detta år – i propositionen om ledning av den statliga förvaltningen – gjorde ju regeringen bedömningen att gällande sekretessbestämmelser ger ett tillräckligt skydd för den verksamhet som bedrivs inom de statliga affärsverken. Så här säger riksrevisionsverket i sitt remissyttrande över förslaget om vidgad upphandlingssekretess:

Offentlighetsprincipen är en grundläggande förutsättning för en allmän

och fri debatt kring den verksamhet som bedrivs inom statsförvaltningen. Inom upphandlingsområdet är offentlighetsprincipen av central betydelse. Anbudsgivare kan efter den tävlan som ligger i anbudsförfarandet bedöma skälen för upphandlingsbeslutet, vilket bl. a. förstärker affärsmässigheten och har stor betydelse för anbudsgivarna från rättssäkerhetssynpunkt, eftersom statliga upphandlingsbeslut inte får överklagas.

Så långt riksrevisionsverket.

RRV konstaterar också att det är svårt att bedöma vilka konsekvenser en utökad sekretess kommer att få. Vi instämmer i den kritiken och yrkar avslag på förslaget och därmed bifall till reservation 3 i KU:s betänkande.

Slutligen vill jag, herr talman, också yrka bifall till vpk-reservationen nr 4. Den handlar om en mycket besvärlig fråga, nämligen frågan om avskiljande av vissa studerande från högskoleutbildning. Jag erkänner att vi inte har några patentlösningar på det här problemet. Men vi anser att en speciallagstiftning ändå är olycklig och att de här problemen bör kunna få en annan lösning. I konsekvens med att vi gick mot inrättandet av en avskiljandenumnd vänder vi oss nu också mot att denna nämnd skall ha tillgång till uppgifter från sjukvården och socialtjänsten. Vi tycker inte att denna nämnd skulle ha inrättats utan att man, som sagt, skulle ha gått fram på andra vägar.

Anf. 52 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Vi har inte heller några patentlösningar, men vi visar på en avtroligen många vägar till att lösa problemet med att människor, främst kvinnor och barn, i Sverige fortfarande förföljs. Vi visar på en lösning som vi kan använda oss av i Sveriges riksdag, utvidgad folkbokföringssekretess och möjlighet att byta identitet.

Försök inte, Bo Hammar, att luras! I utskottets skrivning står följande: "— — att man inom regeringskansliet fortlöpande ägnar frågan största uppmärksamhet. Det kan naturligtvis inte uteslutas att ett ytterligare utvidgat sekretesskydd bör komma i fråga", dvs. att man skall sitta ned och vänta på mer förföljelse och våld. Sedan kanske man skall göra någonting. Är det inte en skillnad mellan detta uttalande och vad reservanterna säger: "— — att öppna en möjlighet för personer att i vissa extremfall kunna byta personnummer, vilket kan ha betydelse i kombination med en ytterligare utvidgning av folkbokföringssekretessen", dvs. att vi redan nu vill ge ett bättre skydd.

Anf. 53 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Om det bara ginge att ge ett hundra procentigt skydd, säger Bo Hammar. Ja, samhället kan i varje fall hjälpa till genom att inte aktivt bidra till att öka informationen. Vi kan ge ett hundra procentigt skydd kring de uppgifter som ligger i samhällets ägo så att säga. Det fanns ett förslag från data- och offentlighetskommittén som gick längre. Jag var inte med i kommittén vid det tillfället, men jag har inte sett att kommittén har haft några större betänkligheter mot att lägga fram sådana förslag. Därför hade man i propositionen kunnat gå åtminstone så långt, men inte ens det har man gjort.

Jag håller med Bo Hammar om att avvägningen mellan offentlighet och

sekretess är en grannlaga uppgift. Men när data- och offentlighetskommittén i ett annat sammanhang och i ett remissyttrande till justitiedepartementet anfört att uppgifter om vilka böcker vi lånar i folkbiblioteken bör vara föremål för sekretess, så tycker jag att det gäller sekretessbeläggning av en harmlös uppgift jämfört med vad vi nu diskuterar.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

*Sekretesskyddet för
vissa myndighetsregis-
ter m. m.*

Anf. 54 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Jag måste faktiskt säga att jag känner mig något indignerad över Margitta Edgrens inlägg, när hon beskriver det som att vi – jag förmodar att det inte bara gäller vpk utan också socialdemokraterna – skulle vara likgiltiga i den här frågan och att vi skulle säga att man skall fortsätta med våld och förföljelse. Om vi har en gemensam ambition att försöka skydda dessa människor, dessa kvinnor och barn – jag utgår ifrån att vi har det – vad tjänar det då till att komma med sådana ganska oerhörda påståenden? Det handlar ju inte om att vidga sekretessen i ytterligare några register utan om mycket svårare problem.

Det här är naturligtvis en avvägningsfråga. Jag är fullt beredd att diskutera. Kanske skulle vi ha gått längre – det är möjligt. Men det finns ju inte sådana konträra och absoluta motsättningar som det beskrivs här av Margitta Edgren. Det handlar ju också om fall då kvinnor kan behöva t. o. m. byta identitet och över huvud taget nästan gå under jorden för att klara sig undan förföljelse. Det är inte så enkelt som att bara vidga sekretessen i ytterligare antal register. Låt oss diskutera den frågan!

Jag tycker att vi har gått en ganska bra bit på den vägen med det förslag som lagts fram och som utskottsmajoriteten ansluter sig till. Utskottsmajoriteten säger också att man får titta ytterligare på detta, om man skall vidga sekretessen. Men man kan inte lösa det här problemet bara med en något mer utvidgad sekretess. Och det är ju inte så att vi skulle sitta fullständigt likgiltiga inför de tragedier som utspelar sig, därför att vi inte vill utvidga sekretessen. Försök för all del att föra debatten litet mer sakligt och litet mer seriöst!

Jag har inte samma anledning att känna upprördhet över vad Bengt Kindbom säger. Jag tycker att det här är svåra problem och svåra avvägningsfrågor, som vi kan fortsätta att diskutera. Jag förmodar att det inte har varit så helt enkelt för centerpartiet heller, eftersom centern ju inte har motionerat i den här frågan, liksom inte heller moderaterna. Det enda parti som har motionerat är folkpartiet. Det har jag i och för sig respekt för, men vi har inte till hundra procent hamnat på exakt samma linje i den här frågan. Därav finns det ingen anledning att måla upp motsättningar som inte existerar i det verkliga livet.

Anf. 55 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Det är ganska roande att lyssna till Bo Hammars indignation. Nej, vi har inte hamnat till hundra procent på samma linje. Vi har faktiskt hamnat till hundra procent på olika linjer. Vi i folkpartiet vill sluta att bara tala. Vi vill handla och använda de medel som står till förfogande, även om vi klart inser att vi inte hittat en totallösning. Vi ger inte befricelse för alla förföljda kvinnor och barn genom detta förslag, men vi ger dem en möjlighet. Det gör vi genom att dels följa DOK:s förslag att ha sekretess i all

myndighetsregistrering, dels följa folkpartimotionen om att, utöver det, i extrema – troligtvis sällsynta – fall låta dessa kvinnor ha möjlighet att byta identitet, dvs. personnummer. Det är de två sakerna vi talar om i dag. Jag tycker mig förstå av Bo Hammars anförande att detta med identiteten hade han inte ens läst på.

Anf. 56 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Helt kort, bara för att undvika eventuella missuppfattningar: Centern har en motion i den här frågan från den allmänna motionstiden. Jag inledde mitt huvudanförande med att hänvisa till den. I motionen står bl. a. följande: "Det bristande sekretesskyddet för misshandlade kvinnor måste ses över. I de fall där den misshandlande mannen fortsätter att förfölja och hota kvinnan måste samhället med undantag från offentlighetsprincipen skydda offentliga uppgifter om kvinnans vistelseort, arbetsplats m. m. Detta skydd måste också utsträckas till uppgifter om barnen."

Därmed hoppas jag att det inte råder någon missuppfattning. Vi har alltså tagit upp frågan.

Anf. 57 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Jag försöker läsa innantill vad som står i betänkandet. Utskottsmajoriteten utgår ifrån att det sker klara skärpningar av sekretessen och anför vidare: "Utskottet utgår emellertid ifrån att man inom regeringskansliet fortlöpande ägnar frågan största uppmärksamhet. Det kan naturligtvis inte uteslutas att ett ytterligare utvidgat sekretesskydd bör komma i fråga. Om ett sådant behov uppkommer förutsätter utskottet att regeringen vidtar nödvändiga åtgärder."

Minoriteten i utskottet säger bl. a. att man anser att en översyn av sekretesskyddet är påkallad. Utskottsminoriteten tar också upp detta att man i extremfall skall kunna byta personnummer.

Jag vet inte om min förmåga att läsa svenska innantill är begränsad, men jag kan faktiskt inte uppfatta att det råder sådana enorma skillnader mellan dessa skrivningar att det påkallar sådana indignationsutbrott som har förekommit i den här debatten.

Förste vice talmannen – som under detta anförande övertog ledningen av kammarens förhandlingar – anmälde att Margitta Edgren anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 58 STURE THUN (s):

Fru talman! Det har varit en intressant debatt mellan Bo Hammar, Margitta Edgren och Bengt Kindbom. Jag konstaterar att Bo Hammar har klarlagt att det inte finns några stora meningsskiljaktigheter i fråga om skydd för människor som blir förföljda på något sätt. Också jag har den uppfattningen att man inte skall skapa några motsättningar som inte finns – man väljer kanske litet olika vägar.

För att övergå till betänkandet behandlas där förutom propositionen sex motioner från den allmänna motionstiden, som har sagts tidigare. Utskottet tillstyrker samtliga förslag i propositionen samt avstyrker följdmotionerna.

I fråga om en motion från den allmänna motionstiden finner utskottet anledning att föreslå ett tillkännagivande till regeringen att komma med förslag om ändrad utformning av handlägningsreglerna i 15 kap. 6 § sekretesslagen beträffande myndighetsprövning av fråga om utlämnande av allmän handling.

Till utskottets betänkande är fogade fem reservationer, vilka jag nu kort skall kommentera.

Reservation 1 av de borgerliga ledamöterna i utskottet är ett instämmande i följdmotion 1987/88:K18 samt tre motioner från allmänna motionstiden om ytterligare ökat sekretesskydd för vissa personer, med bl. a. förslag om möjlighet att byta personnummer. Utskottsmajoriteten har förståelse för att de som utsätts för misshandel eller trakasserier bör åtnjuta skydd så långt som möjligt. Samtidigt framhålls att en viktig förutsättning för offentlighets- och sekretessregleringen är att sekretess inte skall gälla för uppgifter om det inte är oundgängligen nödvändigt. Utskottet utgår ifrån att man inom regeringskansliet ägnar den här frågan största uppmärksamhet – det kanske kan vara ett svar på Bengt Kindboms fråga.

Reservationerna 2 (fp) och 3 (vpk) tar upp den s. k. upphandlingssekretessen. I propositionen föreslås att sekretesstiden i fråga om villkoren i s. k. slutna avtal skall ökas från två till fem år. Framställning om ökad sekretesstid har gjorts av försvarets materielverk. I propositionen föreslås att också de övriga statliga affärsverken skall omfattas av denna ökade sekretess. I fp-reservationen yrkas att den föreslagna utökade sekretessen endast skall omfatta FMV, medan vpk yrkar avslag på utökning över huvud taget. Utskottet delar förslaget i propositionen om utökning av sekretesskyddet.

Reservation 4 (vpk) gäller sekretess i fråga om avskiljande av studerande från högskoleutbildning. I reservationen vänder man sig mot möjligheten för den gemensamma nämnden för högskolan att inhämta upplysningar från sjukvårds- och socialmyndigheter med hänsyn till den personliga integriteten. Som framhålls i utskottets utlåtande måste ett avskiljande av studerande från högskoleutbildning föregås av en omsorgsfull prövning i varje särskilt fall. Mot den bakgrunden är det nödvändigt att avskiljandenämnden ges möjlighet att inhämta uppgifter från hälso- och sjukvårdsområdet och från socialtjänsten.

Reservation 5 av de borgerliga ledamöterna i utskottet tar upp frågan om förstärkt skattesekretess vad gäller taxeringsnämndernas beslut och avser en motion från den allmänna motionstiden. Utskottet har tidigare avstyrkt motsvarande yrkande och har inte funnit anledning att nu frångå dessa ställningstaganden.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 59 HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Det kan inte rimligen råda några skillnader oss emellan i grundinställningen till våldsövergrepp mot enskilda människor. Det är därför förvånande att socialdemokraterna och kommunisterna inte ens vill medverka till den översyn av sekretesskyddet som vi har begärt skall komma till stånd. Vad är det som är så farligt med att pröva frågan om att i extrema

fall kunna ge enskilda personer möjlighet att byta personnummer? Ytterst är det ju ändå skyddet för den enskilda människan det gäller.

När det så gäller skattesekretessen anser jag att den motivering som utskottsmajoriteten gör till sitt ställningstagande är mycket tunn. Här gäller det integritetsskyddet för enskilda personer, här gäller det enskilda personers rättssäkerhet. Saker och ting som är den enskildes egen angelägenhet skall inte lämnas ut till allmänheten på sätt som nu sker. Det är därför vi begär att sekretesskyddet för deklarationerna skall stärkas.

Anf. 60 STURE THUN (s):

Fru talman! Som framgått av debatten säger utskottet att det naturligtvis inte är uteslutet att ett ytterligare utvidgat sekretesskydd bör ifrågakomma, och om sådant behov uppkommer förutsätter utskottet att regeringen vidtar nödvändiga åtgärder. Detta får man anse är svar på Hans Nyhages fråga i den delen.

Vad gäller skattesekretessen hänvisar vi i utskottsbetänkandet till att riksskatteverket har yttrat sig i denna fråga. Riksskatteverket hänvisar till förarbetena till sekretesslagen (prop. 1979/80:2). Man anser att det är viktigt att hävda offentlighetsprincipen för att upprätthålla möjlighet att granska myndigheter.

Anf. 61 HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Verkligheten visar redan nu med all tydlighet att det föreligger behov av ökat sekretesskydd för de utsatta människorna. Det är ju detta som påpekas i flera motioner, och det är detta vi har påpekat i reservation 1. Behovet föreligger alltså redan nu, och det är underligt att inte majoriteten i utskottet kan handla därefter.

När det gäller skattesekretessen menar jag att den möjlighet till insyn för allmänheten som åberopas väger mindre tungt än skyddet för den enskilda människan.

Anf. 62 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Jag ämnar inte upprepa vad jag har sagt tidigare. Vi har redan haft ett ganska långt replikskifte. Men jag måste fråga Sture Thun om en sak: Anser Sture Thun att det inte är någon skillnad mellan det som reservanterna skriver och det som majoriteten skriver, nämligen att man skall sitta och vänta, att man fortlöpande skall ägna frågan största uppmärksamhet och att man inte utesluter att ett utvidgat sekretesskydd kan komma i fråga? – Finns det ingen skillnad mellan detta och det som de borgerliga partierna vill, dvs. att vi redan nu skall göra det möjligt för personer att byta personnummer?

Det måste väl ändå finnas en skillnad mellan dessa två skrivningar!

Anf. 63 STURE THUN (s):

Fru talman! Visst är det en skillnad mellan vad majoriteten och reservanterna har skrivit här. Men regeringen får om majoritetens förslag bifalls ett bemyndigande att meddela föreskrifter om vilka myndighetsregister sekretessen skall gälla. De borgerliga partierna framhåller ofta att det är mycket

viktigt med lagrådsgranskning av förslag till nya lagar. Denna proposition har granskats av lagrådet, som inte har funnit någon som helst anledning att ha annan uppfattning än regeringen har uttalat i propositionen.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

Jämställdhet

Anf. 64 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Det senast anförda var inget skäl i sakfrågan. Det är klart att lagrådet också skulle kunna granska ett förslag om utvidgad sekretess på detta område. Nu har lagrådet granskat en begränsad dellagstiftning om folkbokföringssekretess som regeringen har föreslagit.

Jag trodde att jag i det som Sture Thun tidigare anförde ändå kunde finna en antydan till debatt, och det var därför som jag ställde en fråga till honom. Jag frågade varför inte majoriteten vill gå längre och införa ett fullständigt sekretesskydd, när man ändå anser att ett utvidgat sekretesskydd är nödvändigt.

Jag ger inte mycket för det som han säger på slutet av sitt anförande. Utskottsmajoriteten har ju klart konstaterat att det för närvarande knappast synes möjligt att genom lagreglering gå längre än propositionen i nu aktuell del föreslagit. Vi har ett förslag som går längre, och det är därom striden står, Sture Thun.

Min fråga kvarstår alltså: Om man anser att sekretessen bör utvidgas, varför då stanna på halva vägen?

Anf. 65 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Jag trodde ett slag att jag inte kunde läsa innantill. Men nu är vi i alla fall två, Sture Thun, som sett att det finns en viss skillnad mellan majoritetens skrivning och den borgerliga reservationen. Det är jag tacksam för.

Anf. 66 STURE THUN (s):

Fru talman! Margitta Edgren frågade mig om det fanns någon skillnad mellan majoritetens förslag och det förslag som folkpartiet har lagt fram om möjlighet att byta personnummer. Eftersom det inte finns något förslag i majoritetsskrivningen om byte av personnummer, finns det naturligtvis en skillnad.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas vid nästa arbetsplenum).

Kammaren övergick till att debattera arbetsmarknadsutskottets betänkande 9 om jämställdhet.

Jämställdhet

Anf. 67 INGRID HEMMINGSSON (m):

Fru talman! Jag vill börja med att ge ett erkännande för det gedigna arbete som lagts ned på detta betänkande. Alla partier har egentligen i stora delar varit överens när det gäller innehållet i betänkandet trots att det är 23

reservationer. Att uppnå målet fullständig jämställdhet mellan män och kvinnor inom alla områden i samhället kräver faktiskt ett tålmodigt arbete. Det handlar till mycket stor del om att förändra attityder, och det tar tid om resultatet skall bli bestående.

Det kan ej tillräckligt många gånger påpekas att detta gäller både män och kvinnor och inte minst kvinnors syn på sig själva och varandra.

Flera motioner behandlar kvinnors arbetsmarknad fastän ur olika perspektiv.

Utskottet konstaterar det som vi alla vet, att huvuddelen av de sysselsatta inom offentlig sektor är kvinnor. Vi moderater är övertygade om att det är bra för alla parter om det offentliga monopolet bryts och ger plats även för enskilda alternativ.

Människor har börjat ställa mer krav på alternativa lösningar för att själva kunna göra sina val. Många anställda inom offentlig förvaltning har en inneboende skaparkraft, som inte fått utvecklas i den befintliga organisationen.

Genom att alternativ finns till offentlig service sätter det även press på den offentliga arbetsgivaren, som plötsligt befinner sig i en konkurrenssituation både när det gäller serviceutbud och arbetstagare. Det leder till en utveckling och förnyelse även av den offentliga sektorn.

Inom det kvinnodominerade vårdmonopolet finns i dag inga alternativ till den offentliga arbetsgivaren. Denna stora grupp kvinnor är hänvisad till endast en arbetsgivare – alldeles i onödan. Alla skulle tjäna på att det fanns flera arbetsgivare att välja mellan för t. ex. sjukvårdsanställda, hemvårdspersonal, förskollärare, arbetsförmedlare, människor som arbetar med konsumentservice, och en mängd andra områden. När en sådan utveckling väl har börjat kommer också idéerna, alternativen och variationerna i innehåll.

Men den här utvecklingen är socialdemokraterna rädda för och de motarbetar den till varje pris. Det sker av rent ideologiska skäl därför att de anser att det är samhället som måste ta ansvar för människorna, och de tror inte att dessa kan göra sina egna val. Som skäl för detta påstås det att det blir orättvist om människor får fatta egna beslut. Socialdemokraterna anser att medborgarna skall anpassa sig till politikerna, medan vi moderater tycker tvärtom, att politikerna skall anpassa sig till medborgarnas önskemål.

När det gäller om alternativ till den offentliga sektorn skall få utvecklas eller ej, så är socialdemokraterna ganska ensamma om att motarbeta de idéer och alternativ som utvecklas. Inte ens de egna väljarna ställer upp på partiet i denna fråga. SCB har nyligen gjort en undersökning som visar att 80 % tycker att pensionärer skall kunna välja mellan kommunal och privat hemvårdare, likaså att barnfamiljer skall kunna välja mellan privat eller kommunalt daghem. 69 % tycker att offentliganställda skall få starta egna företag inom vård och omsorg.

Även om socialdemokraterna i det här fallet inte vill tro på opinionsundersökningar, måste det ändå skapa en viss oro – en oro för att inte vara i takt med människornas önskemål. Eller bryr ni er kanske inte om det?

Det händer mycket i verkligheten också ute i landet, som socialdemokraterna här i riksdagen inte har kunnat stoppa – därför att det handlar om människors idéer och engagemang. Det är trots allt inte så lätt att förbjuda

sådana företeelser. Det finns bevisligen många som arbetar inom den offentliga sektorn, och då främst kvinnor, som vill göra en insats för andra genom att utveckla nya idéer och alternativ. Det rör sig i kommunerna, främst i de borgerligt styrda, men även i ett och annat socialdemokratiskt styrt län. Vi har fått ett nytt modeord – avknoppning. Varför kan inte den offentliga sektorn tillåtas att avknoppa flera enskilda verksamheter? Kommunen kan ju köpa sina tjänster där. Det har visat sig att det går bra att samarbeta!

De alternativa daghemmen blomstrar. I dag finns ungefär 200 daghem som drivs som ekonomiska föreningar. I såväl Kalix som Danderyd hjälper privata entreprenörer landstinget att få mer sjukvård. Aktiebolaget Ett Tu Tre, som startats av två barnmorskor, erbjuder mödravård. Lillemor Olsson och Irene Fransén hoppas på ett gott samarbete med landstinget och framhåller att det privata mödravårdsföretaget inte hade kunnat förverkligas utan den långa erfarenhet som de båda barnmorskorna har från offentlig tjänst.

Privata alternativ är inte ett hot mot den offentliga sektorn utan utgör ett komplement, som är bra både för dem som behöver dessa tjänster och för dem som arbetar i verksamheten. Det bidrar till att först och främst kvinnor får större möjligheter att utveckla sina idéer och sin kreativitet, och inte bara det – på detta sätt blir de kvinnodominerade områdena även attraktiva för männen, och sammansättningen av kvinnor och män blir bättre på alla arbetsplatser.

Fru talman! Härmed yrkar jag bifall till de moderata reservationerna i betänkandet.

Anf. 68 CHARLOTTE BRANTING (fp):

Fru talman! Drivkraften i folkpartiets engagemang för jämställdhet mellan kvinnor och män är liberalismens vision av ett samhälle, där varje människa respekteras som individ och själv kan forma sin tillvaro utan hinder av diskriminerande regler och fördomar. Det är bara i frihet som den enskilda människan kommer till sin verkliga rätt. Det är de gamla könsrollerna som snärjer och likriktar. En liberal jämställdhetspolitik syftar till frigörelse, inte till likhet och strömlinjeformning.

I och med att jämställdhetslagen kom stärktes statens möjligheter att ingripa mot könsdiskriminering. Inte sällan ställs denna typ av åtgärder mot allmänna krav om "attitydförändringar". Men dessa båda vägar utesluter inte, utan kompletterar varandra.

Styrning och påverkan genom regelsystem är alltså en viktig del av jämställdhetsarbetet och måste vara så även framöver.

Vi rör oss i dag mot ett samhälle, där traditionella hierarkier blir mindre omfattande. Runt om i samhället – inom en rad olika sektorer – håller "pyramiderna" på att rivas. Det gäller de större företagen, men även inom den offentliga sektorn pågår motsvarande utveckling. I allt högre grad talas det om att människor samordnar sina verksamheter, inte genom order uppifrån, utan genom den dynamik som återfinns i "nätverk" av skilda slag. Vi håller på att få ett samhälle, som i allt högre grad framhäver det flexibla, informella, framför det planerade, formella.

Detta ställer jämställdhetsarbetet inför nya utmaningar. Attitydpåverkan kommer att öka i betydelse. Därmed måste jämställdhetsarbetet stärkas för att påverka de informella nätverk och spelregler som i dag framträder i samhället. Detta betyder inte att andra typer av påverkansmedel har spelat ut sin roll, men det betyder att arbetet för att påverka kvinnors och mäns möjligheter att samspela informellt, utan diskriminering eller könsfördomar, måste bli starkare.

Mycket tyder på att småföretagen kommer att spela en större roll i framtidens ekonomi. I dag är andelen kvinnor bland företagarna liten – trots berömvärda initiativ av typen mässor på temat Kvinnor kan. Därför är det dubbelt allvarligt att möjligheterna att öppna eget är små på de områden där kvinnor av tradition har varit verksamma, främst inom den sociala servicen. Att tillåta enskilda alternativ till den offentliga sektorn är ett sätt att öka möjligheterna för kvinnor att vinna de erfarenheter en småföretagsinriktad "nätverksekonomi" kan medföra.

Den offentliga sektorn kan inte växa på grund av finansieringsproblem. Detta innebär dock inte att det saknas efterfrågan på de tjänster som i dag produceras inom den offentliga sektorn och till stor del av kvinnor. Det är nödvändigt att begränsa den offentliga sektorn, men samtidigt som detta sker sätter regeringen upp begränsningar för tillväxten av vård och service i enskild regi.

Reglerna inom dessa områden är ofta så utformade att de inte gör det praktiskt möjligt för privata alternativ att konkurrera på lika villkor. Detta skapar ett slags näringsförbud på de områden där kvinnor traditionellt verkar. Vi måste underlätta för kvinnor att etablera sig i stället för att, som regeringen ibland gör, använda stor energi på att bekämpa privata initiativ. Vi skall släppa in det enskilda, ofta kvinnliga, initiativet på de offentliga monopolens område.

I dag tvingas de privata alternativen att klara sig med betydligt lägre bidrag än de offentliga – det är ett faktum – om de över huvud taget får komma till stånd, efter det att alla instanser har prövat deras berättigande.

Nyföretagande är en livsnerv i varje marknadsekonomi. För kvinnor är det av särskild betydelse i en situation när deras traditionella arbetsmarknad minskar. Framför allt har hela samhället ett intresse av att kvinnors kreativitet tas till vara.

Bryt de offentliga monopolen och möjliggör att skaparförmågan frigörs!

Vad är socialdemokraterna egentligen rädda för? Det vore bra om Gustav Persson gav besked om det i dag.

Jag yrkar bifall till reservationerna 11 och 15.

Med en förbättrad service, inte minst från utvecklingsfonderna, kan fler kvinnor våga prova sina idéer. Dessutom minskar risken för att onödiga misstag görs.

Efter förslag från folkpartiet har riksdagen beslutat att det skall finnas en jämställdhetsansvarig inom varje regional utvecklingsfond. För att beslut skall kunna fattas om vilka övriga insatser som kan vara mest effektiva är det nödvändigt att en översyn och en kartläggning görs av i vilka branscher kvinnorna finns, vilken typ av företag de driver, vilka problem de har, vilka förutsättningar som finns för vidareutveckling, deras speciella behov av stöd

och hjälp samt vad samhället kan vinna på att satsa på en ny företagartyp.

Folkpartiet anser att en sådan kartläggning är viktig. Utskottets majoritet har visserligen erkänt att det inte finns tillräcklig statistik på detta område men hänvisar till universitetsforskning från 1980 och en kartläggning av Stockholms läns nyföretagande. Men det räcker ju inte. Sverige består av mer än Stockholm, och saker och ting kan faktiskt ha ändrats sedan 1980, speciellt i detta fall.

Jag yrkar bifall till reservation 14.

Vid internationella jämförelser med andra västländer ligger Sverige inte speciellt bra till när det gäller kvinnliga chefer. Det finns starka skäl för särskilda insatser på detta område. Det är självklart att chefer kan rekryteras bland både män och kvinnor, men med fler kvinnor i ledningen får både statliga och enskilda företag in fler synpunkter och ett bättre beslutsunderlag – och därmed säkert bättre resultat.

Staten måste här vara föregångare. Så är knappast fallet i dag. Det finns t. ex. 22 kvinnor av 177, dvs. 12 %, på chefslöneplanet i regeringskansliet. I dagarna har det skett en viss förbättring – jag gratulerar till den nya kvinnliga rättschefen – men läget är ändå inte bra. Efter upprepade påtryckningar från konstitutionsutskottet har äntligen ett handlingsprogram för jämställdhet i regeringskansliet nu antagits. Tyvärr blev det ganska urvattnat – någon handlingsplan var det inte tal om.

Nu säger utskottet att det inte finns något hinder för att tidsbestämda mål sätts upp för att fler kvinnor skall bli chefer. Folkpartiet anser att det är litet vagt. Vi måste vara tuffare och verkligen kräva att sådana tidsbestämda mål sätts upp för fler kvinnor som chefer – annars blir det aldrig någon verklig förändring.

Det är viktigt att man väger in jämställdhetsaspekten i utredningar, särskilt i samband med politiska beslut som har med ekonomi att göra. Genom att arbetsmarknaden är könsuppdelad får olika stabiliseringspolitiska strategier olika effekt för kvinnor och män. Jag ger några exempel. En exportledd strategi gynnar, med dagens näringsgrensfördelning, i första hand mäns sysselsättning. En nedskärning av den offentliga servicen, utan motsvarande åtgärder för expansion av privat service, drabbar i dubbel bemärkelse kvinnorna. För det första minskar kvinnornas arbetsmarknad i omfattning. För det andra blir det kvinnor som genom hemarbete får ta över de arbetsuppgifter som skärs bort.

I dag sker ingen verkligt kontinuerlig uppföljning av jämställdhetsarbetets utveckling. Inte heller kopplar man samman jämställdheten särskilt ofta med den ekonomiska politiken. Vi tycker i folkpartiet att det är hög tid att man gör det. Därför föreslår vi att utredningar som innehåller ekonomisk-politiska förslag, som kan väntas ha direkta effekter på jämställdheten, bör åläggas att analysera konsekvenserna för jämställdheten mellan män och kvinnor. En kontinuerlig utvärdering, som t. ex. kan utföras i långtidsutredningarna, vore ett bra sätt att få grepp om den ekonomiska utvecklingens betydelse för jämställdheten. Utskottets majoritet gör en allmänt vällovlig skrivning, men vi tycker att detta skall vara ett åliggande för utredningar som kan väntas ha effekter just för jämställdheten. Därför yrkar jag bifall till reservation 2.

Jag tänker inte orda så mycket om kvinnorepresentationen, eftersom vi får anledning att återkomma till den vid behandlingen av propositionen om Varannan damernas, när den kommer i vår. Jag vill bara påminna om de förslag som folkpartiet har i sin motion, och som vi tycker skall finnas med bland de förslag som kommer i propositionen. De förslagen är:

1. Regeringen måste leva upp till sina egna principer och väsentligt öka andelen kvinnor på de poster inom förvaltning och i kommittéväsande som regeringen på egen hand rekryterar till. Såväl för dessa poster som för representationen menar vi att man måste ha tidsbestämda mål.
2. Riksdagen bör av regeringen begära en årlig redovisning av kvinnorepresentationen, inte bara som nu sker i kommittéväsendet – via kommittéberättelsen – utan också i central och regional statsförvaltning. I dessa skrivelser bör också de tidsbestämda målen redovisas.

Folkpartiet och vänsterpartiet kommunisterna har en gemensam reservation angående ökad kvinnorepresentation i arbetsdomstolen. Det behövs verkligen. Där är tre kvinnor ordinarie av tjugotvå ledamöter.

Jag yrkar bifall till reservationerna 6 och 20.

Vidare kan vi konstatera att den parlamentariska förankringen vad gäller regeringens jämställdhetsarbete kraftigt har försvagats, eftersom partierna nu inte engageras i själva arbetet, utan enbart i ett råd med ganska få sammanträden och med oklara arbetsuppgifter. Vi tycker därför i folkpartiet att det finns anledning att på nytt ta upp frågan om hur jämställdhetsarbetets organisation skall se ut i framtiden. Erfarenheterna talar enligt vår uppfattning för att vi skall gå tillbaka till ett system med en parlamentariskt sammansatt jämställdhetskommitté.

Ett återinförande av jämställdhetskommittén skulle också tjäna som en signal till de oroande många kommuner och landsting som har lagt ner eller står i begrepp att avveckla sina jämställdhetskommittéer. Det kan inte uteslutas att vissa av dem också har tagit intryck av regeringens handlande.

Den parlamentariska jämställdhetskommittén bör bl. a., menar vi, få i uppgift att ansvara för centralt initierade jämställdhetsprojekt, opinionsbildning och annat utåtriktat arbete. Arbetsmarknadens parter och andra organisationer med anknytning till och intresse för dessa frågor bör ingå i en referensgrupp och även ges tillfälle att delta i kommitténs och regeringens jämställdhetsarbete. Tycker inte socialdemokraterna att det skulle vara av värde att parlamentarikernas idéer kunde komma in redan på beredningsstadiet? Det skulle vara intressant att få höra hur det ligger till med det.

Jag yrkar bifall till reservation 7.

Jämställdhetsdebatten i Sverige handlade länge – och på goda grunder – nästan uteslutande om kvinnor. Det var kvinnor som var diskriminerade, drabbades av orättvisa regelsystem och utestängdes från det politiska inflytandet. Men könsrollen är inte ett fenomen som drabbar bara kvinnor. Många män pressas av traditionella mönster, där exempelvis framgång i arbetslivet har avgörande betydelse. Jämställdhet kan ge ökad livskvalitet.

Det är angeläget att opinionsbildningen för en friare mansroll får en mycket positiv prägel. Jämställdhet skall vara ett erbjudande om ett rikare liv, en fördelning av omsorgen om hem och barn och en ökad delaktighet i

icke-traditionella uppgifter, både inom det obetalda och det betalda arbetet. En frigörelse från traditionella mansroller är också en nödvändig förutsättning för att kvinnorna skall få samma chanser i arbetslivet, i politiken och i familjen. Det ger männen en nyckelställning i 80- och 90-talens jämställdhetsarbete.

De offentliga arbetsgivarna har ett ansvar att föregå med gott exempel, bl. a. genom aktiv uppmuntran till pappaledighet och genom att stimulera flexibla arbetstider mer än vad som sker i dag. En hög aktivitet på detta område skulle vara ett väsentligt bidrag till försöken att skapa en friare mansroll. Det borde t. ex. tas upp i den statliga chefsutbildningen, tycker vi i folkpartiet. En attitydundersökning bland chefer i statsförvaltningen skulle kunna genomföras, liksom en kartläggning av de hinder som män som vill ta pappaledighet har mött. Arbetsgivarverket skulle kunna få i uppdrag att ta ett sådant initiativ.

Också här har utskottet gjort en välmående skrivning, men är inte berett att lägga några förslag till åtgärder.

Jag yrkar bifall till reservation 3.

Till sist, men inte minst, fru talman, några ord helt kort om jämställdhetslagen, som jag debatterade här i kammaren med Ingela Thalén för några veckor sedan. Hon deklarerade då att lagen skall bli föremål för en allmän utvärdering, och det menar vi i folkpartiet är ett steg i rätt riktning. Men folkpartiet har konkreta krav på skärpningar i lagen. Vi har ett speciellt gott öga till den här lagen, ända från den tid vi var ensamma om att kräva den.

Nu skulle jag vilja veta om socialdemokraterna egentligen vet vad det är man vill med den allmänna utvärdering man talar om. Kan jag få ett svar av Gustav Persson om han är beredd att stödja folkpartiets krav på att den person som missgynnats på grund av kön skall få rätt att få jobbet, inte bara skadeståndet. Stödjer han våra krav på en förändring av lagen så att JämO skall få rätt att bevaka de delar av arbetsmarknaden där jämställdhetsavtal finns? Är socialdemokraterna i dag beredda att säga att de sexuella trakasserier på arbetsplatserna skall förbjudas?

Jag yrkar bifall till reservation 5.

Fru talman! Slutligen yrkar jag än en gång bifall till samtliga reservationer som folkpartiets representanter skrivit under.

Anf. 69 KERSTI JOHANSSON (c):

Fru talman! Jämställdhet – det är mycket som kan läggas in i detta begrepp. När vi i centerpartiet arbetar med jämställdhetsfrågorna gör vi det från utgångspunkten att trygga kvinnors och mäns lika möjligheter till utbildning och arbete, till inflytande i och ansvar för samhället. Ett annat oerhört viktigt område är omsorgen om och ansvaret för barnen.

Det decentraliserade samhället med närhet mellan arbete, bostäder och service och med beslutsfattandet nära människorna ger, enligt vår mening, de bästa förutsättningarna för att nå resultat i jämställdhetsarbetet.

Vi har i vår motion och i reservation 4 tagit upp just samhällsplaneringens betydelse för jämställdhet. Ett led i arbetet att uppnå jämställdhet är – som vi ser det – att få en balanserad utveckling inom hela landet, inom olika regioner och inom de enskilda kommunerna.

I dag sker en omfattande och ofta påtvingad omflyttning av människor från landsbygd och småorter till större städer och storstadsområden, och den utvecklingen ökar i hastighet. Det är en utveckling som måste motverkas. En kraftfull regionalpolitik är här ett viktigt medel, och blir därmed också ett viktigt medel för jämställdhetsarbetet. När det gäller kvinnors förvärvsfrekvens är skillnaderna i dag stora mellan storstadsområdena och glesbygder.

I vår reservation 18 har vi tagit upp kvinnornas betydelse för utveckling av landsbygden. Här hänvisar utskottsmajoriteten till glesbygdsdelegationen och dess arbete och till den nu påbörjade europeiska kampanjen för en levande landsbygd. Man talar om att det inom kampanjens ram har hållits ett nordiskt seminarium för kvinnor om lokal utveckling och att en slutrapport från seminariet är beräknad att presenteras i början av nästa år. Majoriteten hänvisar också till att industriministern tidigare i år i ett frågesvar i riksdagen anfört att kvinnorna har stor betydelse för utvecklingen av landsbygden.

I den färgglada broschyr som glesbygdsdelegationen under industridepartementet gett ut kan vi läsa: "Landsbygden är en resurs, inte en belastning. Vi behöver en levande landsbygd befolkad av människor i alla åldrar, en landsbygd med livskraftiga företag, en god basservice och kulturell mångfald" osv.

Det låter hurtfriskt och bra men är inte så enkelt – i varje fall uppstår det inte av sig självt. Entusiasmen och intresset bland människorna på landsbygden är det inget fel på. Det är enormt stort – därför att man har förhoppningar och förväntningar. Men man är också väl införstådd med att det kommer att krävas även ekonomiska insatser för att vända den på många håll just nu mycket negativa utvecklingen.

Vi har i vår reservation framhållit att kvinnor utgör en aktiv del i en landsbygdsutveckling och att det med tanke på just det internationella landsbygdsåret är av stor vikt att regeringen tar initiativ till planeringen av särskilda landsbygdsprojekt, samt att också ekonomiska resurser kommer till. Det är viktigt att arbetet med landsbygdens utveckling fortsätter även efter det att kampanjfesten är över.

Många länsstyrelser har avsatt regionala utvecklingsmedel för särskilda kvinnoprojekt. Det är positivt. Det går att göra mycket här – det finns idéer ute bland människor, och det finns en oerhörd vilja och önskan att kunna stanna kvar i sin bygd. Men i många fall krävs ekonomiskt stöd för att förverkliga idéer och planer som man har för att skapa sysselsättningstillfällen. Ett av landsbygdens största problem är nämligen kvinnornas flykt därifrån därför att det saknas naturliga sysselsättningar.

Genom utvecklingsfonderna satsas mycket av resurserna på tillverkande företag, i regel större företag. Men för att följa utvecklingen behövs satsningar också på service- och informationsföretag. Bl. a. här gör kvinnorna stora inbrytningar som företagare.

Att det går att få resultat genom utvecklingsfondernas satsningar visar den särskilda projektverksamhet som fem utvecklingsfonder i landet bedrev hösten 1985 och våren 1986, och ändå var det inte speciellt mycket pengar som den gången avsattes. Utvärderingen av projektet visade att det går att åstadkomma ett ökat kvinnligt företagande både inom näringsliv och inom handel och serviceverksamhet.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till reservationerna 4 och 18.

Vad gäller arbetsmarknaden och jämställdheten är det angeläget att kvinnor och män skall kunna förvärvsarbeta på lika villkor och ha samma lönevillkor och möjligheter till utveckling och befordran i arbetet. Men där är vi inte än.

Jämställdhetsarbetet har länge varit inriktat på att underlätta kvinnors inträde på arbetsmarknaden, och i dag finns det nästan lika många kvinnor som män i yrkeslivet. Men nära hälften av alla sysselsatta kvinnor arbetar deltid. Och kvinnornas arbetsmarknad är till stor del en annan än männens. De arbetar i stor utsträckning i vård-, service- och kontorsyrken. Genomgående är kvinnornas yrken lägre betalda än männens, och ofta ger de också mindre möjligheter till påverkan i arbetsorganisationen.

Vi vet alltså hur det ser ut i dag. Och frågan är hur det kommer att se ut i framtiden om inte en förändring snabbt kommer till stånd.

Ny teknik i arbetslivet kommer exempelvis att ställa krav på teknisk kompetens hos allt fler. Förutom det ökade behovet av tekniker inom traditionellt tekniska, och manliga, yrkesområden ökar behovet av tekniskt kunnande inom de traditionellt kvinnliga yrkesområdena, på kontor och inom handeln. Det leder i sin tur till att behovet av sekreterare, kontorister och affärsbiträden minskar. Samtidigt beräknas tillväxttakten inom hälso- och sjukvården minska.

Detta gör att det blir alltmer uppenbart att de traditionella könsrollsmönstren inom såväl utbildning som arbetsmarknad måste brytas. Sker inte detta utan fortsätter unga flickor att välja utbildning efter gamla invanda mönster, kan många riskera arbetslöshet. Arbetet med att ändra attityder och bearbeta fördomar måste därför ständigt bedrivas som ett led i jämställdhetsarbetet.

Det är angeläget med aktiva insatser på t. ex. utbildningsområdet, som kan bidra till att bredda kvinnornas yrkesval och härigenom förbättra deras möjligheter på arbetsmarknaden. Folkrörelser, politiska organisationer och studieorganisationer har också en uppgift. Men det är viktigt att opinionsbildningen drivs både på statlig och kommunal nivå i olika samhällsorgan. Organisationen av jämställdhetsarbetet måste också effektiviseras.

Det är en brist att det inte finns någon naturlig punkt i organisationen där man har det samlade ansvaret för informations-, kontakt- och opinionsbildningsverksamhet. En annan brist är att parlamentarikernas kunskaper och engagemang i jämställdhetsfrågor inte tillräckligt tas till vara. I den arbetsform man nu har ges inte parlamentarikerna tillräckliga möjligheter att på idé- och beredningsstadiet vara med och påverka utvecklingen. Därför måste vi ha en parlamentariskt sammansatt jämställdhetskommitté, och det har vi tagit upp i en reservation som är gemensam för c, fp och m. Jag yrkar bifall till denna reservation som har nr 7.

Vad sedan gäller kvinnorepresentationen i statliga styrelser och kommittéer visar den utredning som gjorts att det fortfarande är mest män i beslutande positioner, vilket redovisades vid utskottsbehandlingen. Könsfördelningen är genomgående sned. Den är minst sned i den politiska världen, mera sned inom myndigheterna och mest sned inom facket. Att det skall se ut så är naturligtvis oacceptabelt. Vi har i centerpartiet dock för tillfället nöjt oss med

den skrivning utskottet gjort som innebär att remissbehandlingen av betänkandet Varannan damernas kommer att redovisas under våren 1988, ävenså de ställningstaganden som remissbehandlingen föranlett.

När nu kvinnorepresentationen i statliga styrelser och kommittéer har kartlagts och – utgår jag ifrån – åtgärder här är att förutse, menar vi i centerpartiet att det är angeläget att också undersöka kvinnorepresentationen inom näringslivet. Ett statistiskt material som belyser fördelningen av kvinnor och män i ansvarig ställning inom industrin är också det en förutsättning för att kunna förbättra kvinnornas position. Detta har vi tagit upp i reservation nr 23, som jag här yrkar bifall till.

I vår motion har vi också berört familjepolitiken och sagt att ett av dess mål måste vara att underlätta för båda föräldrarna att förena förvärvsarbete med barn och familj.

I reservation nr 13 tar vi upp frågan om meritvärdering för vård av egna barn. På den statliga sidan finns vissa möjligheter att tillgodoräkna sig vård av barn som merit vid anställning. Att vårda egna barn är – precis som annat arbete – något som kräver ansvar, och vi i centerpartiet anser att det skall värderas från meritsynpunkt. Jag yrkar bifall till reservation nr 13.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag alltså bifall till samtliga reservationer där centerpartister finns med och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 70 MARGÓ INGVARÐSSON (vpk):

Fru talman! Det är en anseelig rad av s. k. jämställdhetskrav som behandlas i betänkandet. Utskottets skrivningar är som helhet betraktade välvilliga, och vem hade väntat sig något annat? Instämmanden görs i uppfattningen om betydelsen för jämställdhetsarbetet av att kvinnornas villkor på arbetsmarknaden förbättras, av att jämställdhetsaspekterna beaktas vid politiska beslut och av att de offentliga arbetsgivarna föregår med gott exempel för att påverka männen att använda föräldraförsäkringen. Vidare delar utskottet uppfattningen att samhällsplaneringen har stor betydelse från jämställdhetssynpunkt, att jämställdhetsaspekten måste beaktas vid rekryteringen av ledamöter till arbetsdomstolen och att den offentliga sektorn har stor betydelse för kvinnornas förvärvsarbete.

Jag är faktiskt övertygad om att om frågan om avskaffande av kvinnoförtrycket på alla områden stått på dagordningen, hade utskottet delat även den uppfattningen och hänvisat till olika projekt, utredningar och idégrupper samt till annan huvudmans ansvar och lämnat förslagen utan konkreta åtgärder, och det mesta skulle ha förblivit som det varit.

Huvudintrycket av betänkandet är att kvinnor reduceras till en minoritet som skall integreras. Kvinnor ses som en grupp som har sämre villkor än normgruppen, dvs. männen, och det politiska målet blir att jämställa kvinnorna med normgruppen. På så sätt blir jämställdheten ett nivåproblem. I stället måste man sätta kvinnor och män i relation till varandra och se deras olika ställning i dessa relationer. Då framkommer ett strukturproblem.

Bortser man från strukturen löper man stor risk att enbart se skillnaden mellan könen i vissa avseenden och betraktar detta som attitydfrågor – en barlast från ett omodernt samhälle. Kvinno/könsrollsproblematiken reduceras då till en ideologisk fråga där man inte ser den materiella grunden för

kvinnodiskrimineringen. Kvinnor är ingen minoritet. Kvinnor är ett halvt folk, halva samhället, och kvinnorna är integrerade i samhället på ett unikt och diskriminerande sätt. Kvinno/könsrollsproblematiken kan därför inte lösas på samma sätt som man löser problemen när man vill integrera en minoritet i samhället. Det är en fråga av strukturell karaktär i likhet med klassproblemet.

Ett kvinnoperspektiv på följderna i samhället av politiska beslut skulle tvinga fram kvalitativa bedömningar utifrån andra värderingar än de i dag gällande. Därmed skulle maktstrukturerna i samhället bli tydliga och synliggöras.

Den offentliga sektorn är både absolut och relativt sett det största kvinnoområdet. Över hälften av alla kvinnor som förvärvsarbetar finns inom den offentliga sektorn. Det är också den service som den offentliga sektorn svarar för som gör det möjligt för kvinnor att förvärvsarbета. Det är helt enkelt den offentliga sektorn och dess expansion under 1970-talet som haft den största betydelsen för kvinnofrigörelsen.

Omvänt slår politiska beslut som stoppar den offentliga sektorns tillväxt hårdast mot kvinnor. Men kvinnoperspektivet har ännu inte belysts eller fått slå igenom i ett enda av de regeringsförslag som inneburit begränsningar av den offentliga sektorn. Varför saknas kvinnoperspektiv i besluten om åtstramning av den offentliga sektorn? Låter det sig kanske inte göras att se det ur kvinnoperspektiv, Gustav Persson?

Och var finns kvinnoperspektivet när Feldt dikterar ett lönetak för den offentliga sektorn? Det är direkt riktat mot kvinnorna, eftersom det i huvudsak är kvinnor som finns inom den offentliga sektorn. Mot den bakgrunden klingar det falskt när utskottet anför att ersättningen för insatser på olika områden bör överlåtas åt arbetsmarknadens parter att bestämma om. Men det gör man ju inte – regeringen ger diktat. Genom diktat om lönetak och genom att dra in statsbidrag så att kommuner och landsting får en försämrad ekonomi medverkar regeringen direkt till att hålla lönerna nere för över hälften av alla kvinnor som arbetar – så många är det som har sina arbeten inom den offentliga sektorn.

Visst måste kvinnors arbetsmarknad breddas, men det tar lång tid, och det åstadkommer vi inte utan grundläggande förändringar i samhället, i den manliga maktstrukturen. Det hjälper inte stort att förändra attityder. För att förbättra kvinnors position i dag måste vi utgå från den situation som är nu, och nu finns merparten av kvinnorna inom den offentliga sektorn och där i traditionella kvinnoyrken med låga löner. Och självfallet kan regeringen genom den ekonomiska politiken gentemot kommuner och landsting medverka till att kvinnoarbetena uppvärderas genom en högre lön.

Fru talman! Jag yrkar bifall till samtliga vpk-reservationer i betänkandet.

Anf. 71 GUSTAV PERSSON (s):

Fru talman! Arbetsmarknadsutskottet behandlar i detta betänkande om jämställdhetsfrågor dels åtgärder inom statsförvaltningen, dels ett tjugotal motioner från den allmänna motionstiden.

Av arbetsmarknadsutskottets betänkande framgår att insatser görs på bred bas. Vi har all anledning att ge en eloge till utskottets föredragande, som

lagt ned ett omfattande arbete på att för riksdagen redovisa alla de insatser som regeringen och olika myndigheter gör i syfte att öka jämställdheten mellan kvinnor och män.

Även om det i dag synes råda bred politisk enighet om jämställdhetsmålet, vet vi att det kan råda stora skillnader i uppfattningen om efter vilka vägar man skall nå dit, vilka medel som skall användas osv.

För oss socialdemokrater är det också viktigt att jämställdhetsfrågorna drivs så att vi samtidigt når en utjämning mellan olika kvinnogrupper i samhället. Skillnaderna mellan en socialdemokratisk och en borgerlig jämställdhetspolitik – som vi ser det – är att vi socialdemokrater anser att reformerna måste vara så utformade att klasskillnaderna i samhället samtidigt minskar.

För de borgerliga partierna har dessa frågor underordnad betydelse. När jag lyssnar till de borgerliga företrädarna nämns aldrig kraven på ökad jämlikhet och utjämning mellan olika kvinnogrupper. Man talar – ofta med stort engagemang – om kravet på jämställdhet mellan män och kvinnor, men aldrig om att jämställdhet också måste innebära utjämning mellan olika grupper i samhället. Utan krav på social utjämning – jämlikhet – blir jämställdhetskravet bara ett krav på jämställdhet mellan kvinnor och män på olika nivåer, dvs. inom olika sociala grupper, inte mellan dem.

Här går vattendelaren mellan de borgerliga kraven på jämställdhet och socialdemokraternas krav, som skall innehålla både jämställdhet och jämlikhet mellan kvinnor och män. Det är ett jämställdhetsmål som sträcker sig betydligt längre än den borgerliga synen på jämställdhet och därför – helt naturligt – är svårare att uppnå. Det ställer krav på en helt annan fördelning av samhällets resurser än den vi har i dag.

Arbetsmarknaden har en central ställning när det gäller att skapa grunden för kvinnornas jämställdhet med männen. Därför har en stor del av insatserna, som redovisas i arbetsmarknadsutskottets betänkande, koncentrerats till detta och närliggande områden.

Förutsättningen för att kvinnorna skall få samma villkor som männen på arbetsmarknaden är att männen också tar gemensamt ansvar för hem och barn. Utbyggnad av barnomsorgen, möjligheter till föräldraledighet med rimliga ekonomiska villkor vid barns födelse och under deras första år samt vid sjukdom utgör viktiga inslag i jämställdhetspolitiken.

De förslag som de borgerliga partierna nyligen presenterat på det familjepolitiska området tycks gå i rakt motsatt riktning. Vill de borgerliga partierna att kvinnorna skall återgå till hemmet? Vill man äventyra utbyggnaden av barnstugorna till full behovstäckning? Är det de högavlönade med hemmafru man vill gynna? Vad säger folkpartiets kvinnor? Gynnar förslaget jämställdheten? Och tror någon att detta familjepolitiska förslag kommer att stimulera männen att ta större ansvar för hem och barn, dvs. medverka till förändring av den traditionella mansrollen? Hur var det Relling sade i Ibsens drama? "Fan tro't."

Hur skall man klara att finansiera detta förslag utan att några viktiga områden får stå tillbaka, områden som är viktiga för de förvärvsarbetande kvinnorna?

En viktig förutsättning för jämställdhet mellan kvinnor och män är

ekonomiskt oberoende. Det måste bygga på eget förvärvsarbete. Här vet vi att villkoren är mycket olika mellan skilda kvinnogrupper beroende på utbildning, ekonomisk standard inom familjen och var man bor i landet.

Flickor – och även pojkar för den delen – vilkas föräldrar har en bristfällig utbildning och låga inkomster, hamnar ofta i samma situation.

En politik för jämställdhet mellan kvinnor och män måste därför i första hand vara en del av en allmän politik för jämlikhet mellan alla grupper i samhället.

Kvinnor i olika samhällsklasser är inte jämlika. Skillnaderna är fortfarande stora. En välutbildad, välbetald kvinna, ofta gift med en högaavlönad man, har inte mycket gemensamt med en lågutbildad kvinna, som städar på deltid därför att det inte finns något annat arbete, och är gift med en man med låg inkomst och stor arbetslöshetsrisk.

Men även denna utsatta kvinna skall innefattas i våra åtgärder för att skapa jämställdhet, och det är just sådana kvinnor som drabbas hårdast av bristen på jämställdhet.

Vi socialdemokrater kan därför inte nöja oss med att skapa formellt lika möjligheter. Större insatser måste göras för de kvinnor som har det sämre. Det måste i sin tur betyda att de bättre ställda kvinnorna inte kan få samma andel av samhällsresurserna för att öka jämställdheten. Utan en sådan resursfördelning kommer de sociala klyftorna att vidgas.

Att utjämna villkoren på arbetsmarknaden mellan kvinnor och män är därför en viktig strategisk insats. Den historiska erfarenheten visar att kampen mot arbetslöshet och för full sysselsättning har lett till den största utjämningen i samhället. Tidigare gällde det främst männen, men inget säger att inte detta också måste gälla kvinnorna.

En god ekonomisk politik, som har förts i det här landet sedan slutet av 1982, har skapat förutsättningar för att öka insatserna för jämställdhet. Den ekonomiska politik som fördes under de borgerliga regeringsåren undergrävde möjligheterna att föra en utjämnande jämställdhetspolitik. Med ett fortsatt budgetunderskott på 80 miljarder kronor och en snabbt ökande arbetslöshet, som kännetecknade de sista borgerliga regeringsåren, fick jämställdhetssträvandena för de breda grupperna i samhället läggas åt sidan.

Fru talman! Många av mina borgerliga meddebattörer kanske tycker att det är fel att komma dragande med det som varit. Nu gäller det framtiden, och det är naturligtvis riktigt. Men det förgångna har gett oss erfarenheter, som vi har nytta av när vi skall utforma framtiden.

Får vi ekonomiska svårigheter och stor arbetslöshet, drabbas alltid de svagaste grupperna i samhället och därmed också de sämst ställda kvinnorna mer än deras mer välbeställda systrar. Med det vill jag ha sagt att allt hänger ihop. En bra ekonomisk politik, en aktiv sysselsättningspolitik, är bra för alla men mest fördelaktig för de svagaste grupperna.

Nyliberalismens idéer är ingen god grund för att nå goda resultat på jämställdhetsområdet. De senaste årens utveckling har inte minst visat detta.

Jag har med intresse konstaterat att folkpartiet i sin partimotion framhåller att de offentliga arbetsgivarna har ett ansvar att gå före med gott exempel. Det gäller bl. a. vid pappaledighet och chefstillsättningar.

Jag tycker det är bra och har ingen annan uppfattning. Men annars brukar

folkpartiet mest tala om behovet att privatisera och bolagisera den offentliga sektorn. Det är bra att folkpartiet genom sin motion indirekt säger att detta måste försämrade möjligheterna till en ökad jämställdhet. Hur var det Gunnar Helén sade? "Att vara liberal är att vara kluven." De två exempel jag här gav illustrerar väl detta fenomen.

Centern tar i sin partimotion bl. a. upp frågan om samhällsplaneringen och regionalpolitiken som viktiga delar i en jämställdhetspolitik. Socialdemokratin har på den punkten ingen annan uppfattning. En kraftfull regionalpolitik är ett viktigt medel för jämställdhet mellan kvinnor och män, som bor på orter som drabbas av marknadsekonomins ensidiga prioritering av vissa delar av landet. Men här borde centern ha mer gemensamt med socialdemokratin än med moderaternas ensidiga förlitande på att de s. k. marknadskrafterna skall klara den regionala fördelningen av arbeten m. m.

Mycket av den projektverksamhet som redovisas i detta betänkande bearbetar just problem som dem som centern tar upp i sin motion. Länsstyrelserna är vidare ålagda att redovisa den regionala utvecklingen sett utifrån kvinnornas sysselsättning, företagande m. m. En väl utbyggd barnomsorg tillhör också de strategiskt viktiga åtgärderna.

I många motioner berörs jämställdhetslagen. Det gäller bl. a. frågor om trakasserier i samband med anmälan om könsdiskriminering, sexuella trakasserier på arbetsplatsen och JämO:s möjligheter att bevaka kravet på aktiva jämställdhetsåtgärder på arbetsmarknaden, där jämställdhetsavtal gäller.

Arbetsmarknads- och jämställdhetsministern har nyligen aviserat att en allmän utvärdering och översyn av jämställdhetslagen skall komma till stånd och att formerna för denna åtgärd för närvarande övervägs i arbetsmarknadsdepartementet.

Med hänsyn till att motionernas syfte till väsentlig del har blivit tillgodosett genom det aviserade översynsarbetet påkallar detta, enligt utskottet, inte någon åtgärd från riksdagens sida.

När det gäller jämställdhetsarbetets organisation återkommer från tidigare år en rad motioner från de borgerliga partierna. Kort uttryckt önskar man en parlamentariskt sammansatt jämställdhetskommitté liknande den som fanns under de borgerliga regeringsåren.

Socialdemokratin har här en annan uppfattning. Precis som på andra politikområden skall regeringen handlägga dessa frågor inom departementen och sedan förelägga riksdagen förslagen till åtgärder.

En särskild jämställdhetsberedning har inrättats med representanter från alla departementen, detta för att kunna arbeta på så bred front som möjligt och för att samordna regeringskansliets insatser.

Till verksamheten på regeringsnivå har man sedan knutit ett rådgivande organ, där de politiska partierna, kvinnoorganisationerna, arbetsmarknadens parter och folkrörelserna ingår. Utöver det knöts våren 1987 två idégrupper till jämställdhetsrådet – en för mansrollsfrågor och en för kvinnofrågor. En särskild delegation för jämställdhetsforskning finns också sedan några år, där de politiska partierna är företrädare.

Utskottet hävdar att organisationen har effektiviserats i förhållande till vad som tidigare gällde. Därför finns ingen anledning att gå tillbaka till vad

som gällde under de borgerliga regeringsåren.

Jag kan ha förståelse för att de borgerliga partierna under sin regeringsperiod hade en annan organisation. Man var ju tre partier med mycket olika åsikter hur jämställsarbetet skulle bedrivas, och det var då naturligt att lösa detta med en kommitté där alla de borgerliga partierna blev företrädare och kunde bevaka varandra, så att ingen skar pipor i vassen på den andres bekostnad.

I motion A206 av Iris Mårtensson m. fl. socialdemokrater tas en rad viktiga frågor upp om kvinnornas situation i regioner med arbetsmarknadsproblem.

Utskottet konstaterar att en rad åtgärder vidtagits i syfte att förbättra kvinnornas situation. Det gäller stöd till kvinnor som önskar starta eget företag, insatser från utvecklingsfonderna, där särskild projektverksamhet har bedrivits av fem utvecklingsfonder. Ökad forskning behövs också inom detta område för att få en bättre kunskap om kvinnor som företagare. I skogslänen har 39 % varit kvinnor av alla sökande som fått starta-eget-bidrag. Det skall jämföras med att andelen kvinnliga företagare uppgick till 29 % enligt SCB:s statistik 1985.

Vidare erbjuds beredskapsarbete i jämställdhetssyfte till arbetslösa kvinnor för att pröva otraditionella yrkesområden. Andra delar av projektverksamheten har riktat sig till unga flickor i arbete och utbildning. Även när det gäller inskolningsplatser åligger det AMS att beakta jämställdheten.

I Iris Mårtenssons m. fl. motion tas också fördelning av studiestödet upp både när det gäller regionala och utbildningsmässiga aspekter. Centrala studiestödsnämnden har i årets anslagsframställning föreslagit en ny fördelningsnyckel i syfte att åstadkomma vad motionärerna anser, dvs. att glesbygdslänen och de lågutbildade en större del av studiestödet. Det är alltså en fråga om *omfördelning* och en annan *prioritering*. Som jag anförde tidigare i mitt anförande, är det nödvändigt för att skapa jämlikhet inom kvinnogruppen att ett starkare stöd ges till de svagare.

Förnyelsefonderna bör också kunna spela en viktig roll – inte minst på fortbildningens område. Vi socialdemokrater beklagar att alla borgerliga partier i detta avseende är så negativa. Moderaternas vice ordförande, Lars Tobisson, kallade dem t. o. m. för förstörelsefonder. Man får hoppas att det var ett förflutet ord i stridens hetta.

Jag hoppas att åtminstone ni kvinnliga företrädare för de borgerliga partierna funderar en gång till innan ni dömer ut förnyelsefonderna.

Vidare kommer den aviserade regionalpolitiska utredningen att få i uppdrag att utvärdera kvoteringsregeln i det regionalpolitiska stödet.

Vad jag här sagt är också svar på Görel Thurdins m. fl. centerpartisters motion om kvinnornas betydelse för utveckling av landsbygden.

När det gäller kvinnornas representation på ledande poster, i statliga styrelser, kommittéer och bolag har regeringen föreslagit en rad åtgärder som redovisas i arbetsmarknadsutskottets betänkande. Det framgår bl. a. av jämställdhetsförordningen i statlig verksamhet. Kommittéförordningen har ändrats när det gäller tillsättande av ledamöter m. m. Fackdepartementen har anmälningsskyldighet gentemot civil- och arbetsmarknadsdepartementen. Kommer man inte överens vid tillsättande av offentliga uppdrag, sker gemensam beredning. Utöver detta vidtas en rad åtgärder som framgår av utskottets betänkande.

Fru talman! Det är inte möjligt att på denna korta tid redovisa alla projekt och åtgärder som pågår på jämställdhetsområdet. Jag har med min beskrivning bara velat visa bredden av insatser som pågår och som planeras. I utskottets betänkande är det utförligare redovisat, vilket jag än en gång vill ge föredraganden en eloge för. Det är ett omsorgsfullt arbete som vi alla har nytta av.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan i betänkande 1987/88:9 och avslag på samtliga motioner och reservationer.

Anf. 72 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Fru talman! När man lyssnar på Gustav Persson, får man klart för sig att socialdemokraterna är ett riktigt reaktionärt parti. Han började sitt anförande med att tala om en förgången tid som ger oss erfarenheter. Det har jag hört förut i dag, på förmiddagen. Sedan fortsatte Gustav Persson med att tala om att man skall fortsätta med att fördela samhällets resurser på samma sätt som man har gjort förut och att det är det övergripande målet.

Gustav Persson talar om att fortsätta precis på samma sätt som man har gjort tidigare, utan att titta efter vilka resultat man har uppnått. Resultatet av den förda fördelningspolitiken har ju faktiskt blivit att en familj inte längre kan leva på sin lön. Om den ena parten skulle vilja stanna hemma en tid, är detta inte möjligt, för det har familjen inte råd med.

Resultatet av fördelningspolitiken har också blivit att människor inte själva kan bestämma vilken omsorg de vill ge sina barn och vilken typ av barnomsorg de vill ha, utan de är tvungna att förlita sig på kommunala daghem. Så kan man fortsätta undan för undan.

Genom den här fördelningspolitiken har människorna fråntagits möjligheterna att besluta över sin tillvaro. De minskar undan för undan. Med andra ord har politikerna fått mycket mer att säga till om än tidigare.

Jag tycker att socialdemokraterna och Gustav Persson verkar vara i otakt med tiden. I mitt huvudanförande tog jag upp önskningar och krav som människor har och som blir starkare och starkare men som socialdemokraterna verkar strunta i.

Vi har fått en ny generation som har tröttnat på att samhället skall gripa in och ta ansvar. Vi har fått människor som är beredda att själva ta ansvar, att själva välja utifrån sin situation. Det är också jämställdhet och jämlikhet att kunna få göra det.

Sedan tar naturligtvis Gustav Persson upp moderaternas ensidiga förlitande på marknadskrafterna. Jag har nog sagt förut här i kammaren att det där med marknadskrafter tar man till som ett skällsord när man inte har någonting annat att säga. Men nu är det faktiskt så att i de länder där vi verkligen har välfärd är det marknadskrafterna, alltså alla de människor som bor där, som hjälper till att tala om vad som är deras önskemål.

Anf. 73 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Gustav Persson säger om de borgerligas familjepolitik, som han kallar den, att det är fråga om att återgå till hemmet och äventyra utbyggnaden av barnomsorgen och gynna de högavlönade. Jag vill tala om

för honom, om han inte vet det förut, att ca 40 % av alla förskolebarn över ett år inte får del av samhällets stöd till barnomsorgen. Deras föräldrar måste självfallet ha rätt till stöd lika väl som alla andra. Det gäller dem som vill vara hemma och vårda sina barn, dem som inte har möjlighet att få ett arbete därför att de bor illa till och dem som inte har möjlighet att anlita någon samhällets barnomsorg. De som vinner mest på de icke-socialistiska partiernas familjepolitik är de som i dag har det minsta stödet eller inget stöd alls. Det är svårt att förstå att det skulle vara fel att få ett vårdnadsbidrag när man jämför med att inget få. Det måste vara bättre att få det här vårdnadsbidraget än att inte få ett öre. Alla måste i alla fall vara med och betala till barnomsorgen. Som centerpartiet ser det är vårt förslag både jämställdhetspolitiskt och regionalpolitiskt riktigt.

Gustav Persson tog också upp samhällsplaneringen och sade att här har det socialdemokratiska partiet ingen annan uppfattning än vad centerpartiet har. Jag tror att det skiljer en hel del i synen på regionalpolitiken mellan våra båda partier. Som det ser ut i dag har vi en omfattande och, som jag sade, ofta påtvingad omflyttning av människor från landsbygd och små orter till större städer och storstadsområden, och den här utvecklingen tilltar. Koncentrationen är inte bra för storstäderna och inte bra för glesbygden. I regionalpolitiska motioner i riksdagen har vi lagt fram helt annorlunda förslag än socialdemokraterna. Hade vi fått gehör för dem, hade det sett ut på ett helt annat sätt i Sverige.

Det är gott och väl med projektverksamhet. Vi välkomnar också en sådan, men projektverksamhet måste följas upp av fortsatta insatser. Och det behövs stora insatser i dag i stora delar av landet.

Anf. 74 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Gustav Persson börjar i vanlig ordning med att tala om underskottet under den borgerliga regeringstiden. Jag tycker det är viktigt att vi kommer ihåg att socialdemokraterna faktiskt hela tiden lade fram förslag som ytterligare skulle ha ökat underskottet under den tiden. Arbetslösheten hölls nere trots svår konjunktur, och vi skall inte glömma att vi hade den största arbetslösheten under 1983, under socialdemokratisk regering.

Men nu skall vi tala om det här jämställdhetsbetänkandet. Gustav Persson undrar varför vi inte talar om utjämning mellan kvinnorna. Det kan vi naturligtvis göra, men den stora resursen har vi ju i en utjämning mellan mäns och kvinnors arbetsmarknad, eftersom det är männen som är de starka på arbetsmarknaden, och det är också de som har de höga lönerna. Därför har vi mest att vinna på en utjämning därvidlag.

Sedan talar Gustav Persson mycket om att resursfördelningen skall utjämnas. Jag kan inte förstå varför socialdemokraterna inte då kan gå med på att man tittar på hur olika utredningar verkligen slår, ur jämställdhetssynpunkt speciellt ekonomiskt sett. Det har vi föreslagit i en reservation. Då får man större möjligheter att lägga fram förslag om en bättre resursfördelning.

Sedan tycker Gustav Persson att det är bra att folkpartiet talar om att de offentliga arbetsgivarna skall gå före i vissa fall då det gäller att rekrytera kvinnliga chefer och sätta upp tidsbestämda mål för detta. Det är förslag som vi också har reserverat oss för.

Men Gustav Persson ställer detta i motsats till den privata verksamheten. Jag kan inte se att privat verksamhet på något sätt skulle vara mot jämställdhet. Också där skulle resultatet vara positivt. Man skulle må väl av att ställa upp tidsbestämda mål för att få fram kvinnliga chefer. Det finns ingen motsatsställning här, Gustav Persson.

Sedan tar Gustav Persson upp familjepolitiken, och jag skall återkomma till den. Det var framför allt av familjepolitiska skäl folkpartiet accepterade den här kompromissen. Alla barnfamiljer får faktiskt ett extra tillskott på minst 3 000 kr. i kassan, och det anser vi är väsentligt. Och barnomsorgsutbyggnaden drabbas ingalunda negativt av detta. Tvärtom, vi har nu fått moderaterna och centern med oss på full behovstäckning 1991, och det tycker vi från folkpartiets sida är bra.

Anf. 75 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får erinra om de debattregler som gäller för replik.

Anf. 76 MARGÓ INGVARSSON (vpk) replik:

Fru talman! Jag tyckte att det lät väldigt lovande när Gustav Persson började sitt anförande med att tala om att det behövs inte bara vissa jämställdhetsåtgärder utan faktiskt också en omfördelning av resurserna i samhället. Han talade vidare om att grundläggande för jämställdheten mellan kvinnor och män är ett ekonomiskt oberoende. Sedan kom det inget mera. Jag väntade, för jag tänkte att här Gustav Persson den inställningen – på den punkten har vi alltså samma uppfattning, han och jag – kan han inte frångå det förhållandet att kvinnorna faktiskt bara tjänar 60 % av männens löner och att merparten av de kvinnor som förvärvsarbetar finns i lågavlönade arbeten inom den offentliga sektorn. Inte ett ord hade Gustav Persson att säga om detta.

Det är möjligt att Gustav Persson var tyst därför att han upplever det som besvärande att ha den inställningen med en regering som går ut med ett diktat om lönetak – ett diktat som i huvudsak drabbar kvinnor. Är det inte så, Gustav Persson, att sätter man ett lönetak för den offentliga sektorn, så slår det direkt mot kvinnorna och våra möjligheter till högre löner? Var det orsaken till att Gustav Persson inte kommenterade den offentliga sektorns betydelse för kvinnornas frigörelse?

Anf. 77 GUSTAV PERSSON (s) replik:

Fru talman! Till Ingrid Hemmingsson skulle jag vilja säga att hennes anförande bara var en lång kritik av våra insatser. Hon nämnde att man skulle lösa de här frågorna genom att kräva vårdmonopol och sådana saker, för nu finns det inga privata alternativ inom vårdsektorn. Så är det ju inte. Alla som är litet orienterade i sammanhanget vet att det finns också privata initiativ. Men det visar sig ju vid en jämförelse att de offentliga ofta är överlägsna. Det är sanningen, och det är därför vi har en så stor offentlig sektor på det här området. Man har ju i så hög grad vinstmaximering som mål i den privata sektorn, och de som har det kan aldrig komma in här – möjligen privata som gör det av ideella skäl.

Ingrid Hemmingsson påstår också att vi socialdemokrater säger att

människor skall anpassa sig till politiken. Vad vi sysslar med på det arbetsmarknadspolitiska området, vad vi måste göra i framtiden och vad vi socialdemokrater kommer att driva är just att anpassa arbetsmarknaden till kvinnorna. Det har man inte gjort hittills, utan arbetsmarknaden är i hög grad anpassad till männen. Det är alltså en vrånbild att säga att vi arbetar åt andra hållet.

Jag vill också säga några ord om den borgerliga familjepolitiken. Det gjordes mycket få kommentarer om den. Jag håller fortfarande på att det förslag som ni har lämnat kommer att gynna de högavlönade mer än andra grupper. Det gynnar också i hög grad de högavlönade som har hemmafruar. Det ökar dessutom barnomsorgsavgifterna. I många kommuner där man har enhetstaxa kommer låginkomsttagarna att drabbas hårdare. Om man nu skall höja taxan ytterligare 1 000 kr. kommer också de som har barn på daghem på deltid att drabbas. Byggandet av barnstugor kommer förmodligen att drabbas. Framför allt de borgerliga kommunerna kommer inte att ha samma intresse av att nå full behovstäckning. De kommer att säga att det finns andra möjligheter. Därför minskar detta förslag valfriheten, såvitt jag förstår, och ökar den inte. Hur man skall klara finansieringen har man heller inte nämnt något om.

De borgerliga brukar tala om inlåsningseffekten när det gäller ungdomslagen. Men när man genomför detta förslag, mina damer och herrar, blir det verkligen fråga om en inlåsningseffekt. Detta kommer att låsa in kvinnorna i hemmen i mycket hög grad. Därför är detta förslag i vissa avseenden en tillbakagång. Kvinnornas förankring på arbetsmarknaden kommer förmodligen också att minska. AMS har nyligen varnat för en ytterligare polarisering på arbetsmarknaden, där allt fler med svag ställning drabbas. Detta förslag kommer att försvåra för kvinnorna.

Anf. 78 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Fru talman! Varför vågar inte Gustav Persson svara på den fråga jag ställde i mitt anförande om varför socialdemokraterna motarbetar de enskilda människornas initiativ inom offentlig sektor? Det svar jag nu fick var det inte mycket bevänt med. Gustav Persson påstår att den offentliga sektorn har monopol därför att den är bäst. Så är det ju inte. Den har monopol därför att man inte har tillåtit några enskilda alternativ. Trots de stora svårigheterna i dag finns ändå ett allt större antal människor som vågar sig på egna initiativ. Trots motståndet finns det många olika exempel på detta – jag nämnde något i mitt anförande. Det har också framkommit i alla dessa exempel ute i landet, t. ex. när det gäller Kneippbadens läkarhus i Norrköping – alltså i ett län styrt av socialdemokraterna, att man kan åstadkomma ett billigare alternativ genom privat verksamhet. Varför vågar inte Gustav Persson förklara varför man motarbetar sådan verksamhet? Det gör man ju.

Gustav Persson tog upp det familjepolitiska förslaget. Han sade att det kommer att låsa in kvinnorna i hemmet. Det är helt fel. Det är ett väldigt bra förslag, som är inne på precis samma idéer som jag var förut, nämligen att man tar en del pengar ur politikernas händer och ger till familjerna för att de skall kunna bestämma själva hur de vill ordna det. Det kommer inte att låsa in kvinnorna i hemmet. Det skapar en större valfrihet. Många säger så här:

Om jag hade råd skulle jag vilja vara hemma med mina barn något längre tid, men vi har inte råd med det. Med detta förslag möjliggör man för dem som vill att kunna vara hemma med sina barn. Det finns oerhört många fördelar med detta förslag över huvud taget.

Jag undrar: Var finns egentligen de socialdemokratiska offensiva idéerna? Det var därför jag i min förra replik sade att Gustav Persson representerar ett parti som är mycket reaktionärt. Var finns de offensiva idéerna? Var finns era idéer för att bemöta den nya generationen, som har andra önskemål och andra krav på samhället och som vill ha litet mer att bestämma om själv och som inte är beredd att överlåta till politikerna att styra och ställa med allting?

Anf. 79 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag återkommer till familjepolitiken. I vårt moderna samhälle vill de allra flesta kunna förena ett gott föräldraskap med förvärvsarbete. Vi skall inte hindra människor från att få det som de vill ha. Ett vårdnadsbidrag förändrar absolut inte denna personliga värdering. Vi anser inte heller att det är fel att den som själv önskar ta hela ansvaret för omsorgen om barnen har möjlighet att göra det. Ofta gäller det en kort period i livet. En sådan möjlighet måste också finnas tillgänglig, om vi skall ha valfrihet.

Gustav Persson talar om att statsbidraget till kommunernas barnomsorg skulle minskas och barnomsorgen därmed bli dyrare. Det är riktigt att vi har sagt det i vårt förslag. Men den som vill anlita samhällets barnomsorg har ju möjlighet att betala för det med sina 15 000 kr. och ändå få pengar över. Jag kan inte se att detta skulle missgynna någon.

Gustav Persson talar också om finansieringen. Vi har finansierat den allra största delen av detta förslag. Det som inte är finansierat nu lovar vi att ha finansierat när budgetpropositionen kommer.

Gustav Persson säger att vi inte har finansierat vårt förslag och att våra förslag är dåliga. Men har socialdemokraterna presenterat några förslag som innebär rättvisa för barnfamiljer? Man talar om utbyggnad av föräldraförsäkringen, men det har inte kommit något förslag. Inte heller har man talat om hur man skall finansiera den utbyggnaden. Det är bara de icke-socialistiska partierna som skall finansiera vartenda öre av sina förslag, innan socialdemokraterna ens behöver andas något sådant när det gäller deras förslag. Socialdemokraterna har också en säregen förmåga att kritisera även bra förslag som kommer från de icke-socialistiska partierna.

Anf. 80 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Gustav Persson berömde jämställdhetslagen i sitt inlägg. Det tycker jag att man kan göra. Men vi får inte glömma att socialdemokraterna här i riksdagen två gånger röstade emot denna jämställdhetslag, som vi i folkpartiet från början fick driva ensamma. Det är bra att man nu har kommit till insikt. Eftersom vi känner så starkt för denna lag också i dag tycker vi att det är viktigt att den görs ännu bättre. Jag fick inget svar på mina frågor till Gustav Persson, om han kunde tänka sig att acceptera de krav på förändring som vi från folkpartiets sida har lagt fram.

När det gäller kompromissen om familjepolitiken vill jag säga att det är viktigt att Gustav Persson läser på förslaget litet bättre. Man får faktiskt

15 000 kr., och man får göra avdrag för barnomsorgskostnader upp till 15 000 kr. Det är alltså inte ett förslag som gynnar de högavlönade mer än några andra. Obberoende bankexperter har också visat på att en bra sak med detta förslag är att en lågavlönad ensamstående skulle ha möjlighet att gå ned till sex timmars arbetsdag. Det kan hon inte i nuvarande situation.

Anf. 81 GUSTAV PERSSON (s) replik:

Fru talman! Först vill jag säga några ord till Kersti Johansson om regionalpolitiken. Jag sade att ni väl måste ha mer gemensamt med socialdemokratin när det gäller regionalpolitik och samhällsplanering än med moderaterna, som har helt andra värderingar. Jag sade inte att socialdemokraterna och centern var överens på alla punkter när det gäller regionalpolitiken. Men det måste väl vara lättare att acceptera en socialdemokratisk politik än en moderat, med dess starka krav på att marknadsekonomin skall styra regionalpolitiken. Vi har goda exempel på vad det har lett till.

Får jag sedan säga något om era familjepolitiska förslag. De är finansierade bara till hälften, det är sanningen. Ni säger så här: Ni har inga förslag och ingen finansiering. Men man kan inte ha någon finansiering om man inte lägger fram några förslag, det är helt naturligt. Det är självklart att också socialdemokraterna kommer med förslag. Vårt förslag för att bygga ut föräldraförsäkringen innebär ett helt annat stöd till barnfamiljerna än vad ert förslag innebär, i varje fall för de stora förvärvsarbetande grupperna.

Sedan till Charlotte Branting. Jag sade att vi måste ha utjämning, inte bara jämställdhet, i vår politik. Det är väldigt viktigt att vi socialdemokrater betonar det. De borgerliga har lämnat det helt åt sidan. Charlotte Branting menar att det är viktigare med utjämning mellan män och kvinnor än inom gruppen kvinnor. Självfallet är det så. Men man kan inte först ha en sådan utjämning och ändå ha de olika höga nivåerna för kvinnorna kvar. Då kommer inte de privilegierade kvinnorna att på något sätt hjälpa till så att de sämre ställda kvinnorna når jämlikhet med de andra. Kärnan i vårt krav är att jämställdhet mellan kvinnor och män och inom gruppen kvinnor sker samtidigt. Vi måste göra mer insatser för de kvinnor som har den svagaste ställningen på arbetsmarknaden, precis som vi inom socialdemokratin hela tiden gjort när det gäller män. Vår ställning där måste vara ganska klar.

Slutligen några ord till Margó Ingvardsson, som jag inte hann bemöta i min förra replik. Det är självklart att vi skall driva en ekonomisk politik för att nå jämställdhet mellan kvinnor och män. Jag skulle vilja påstå att en solidarisk lönepolitik, mer än någonting annat, har medverkat till att kvinnorna fått bättre löner. Men det är fortfarande otillräckligt. Vi måste arbeta vidare och få fler kvinnor till sådana arbetsuppgifter som nu huvudsakligen män har. Vi måste omvärdera kvinnornas arbetsinsatser. Med en solidarisk lönepolitik når vi dit. Att nu sätta ett lönetak på den statliga sidan är bara att annonsera att ni inte kan gå hur långt som helst när det gäller löncökningarna utan att vissa grupper missgynnas. Får vi exempelvis en stark inflation och svårigheter på ekonomiområdet, innebär det att de svagaste drabbas. Bland de svagaste finns också de svagaste kvinnorna. Därför måste man gå fram med försiktighet även när det gäller lönepolitiken sett ur jämlikhets- och ur jämställdhetssynpunkt.

Jämställdhet

"Gamla porträtt av hädangångna damer
i stråvecksliv och sköldpaddskam

Aldrig slog de sig på affärer
blev konstfiberfabrikanter
spelade på börsen
startade storbolag
Nordsjöfart
Imperiemakt

Aldrig sågs de vandra
till jordiska äreplatser
aldrig sågs de grubbla vid Parthenon

Varför inrättade de inga lärostolar
finansierade inga docenturer lektorat
Varför lät de sig inte hängas
i oljor på paneler
i stolta ämbetsrum
under höga kupoler
Varför rökte de inga cigarrer på klubbar
konferenser
drack punsch och spelade wist

Vad sysslade de med
Flanerade i solen
skrev poetiska biljetter
singlade slant. . .

Inympad med Paulus och Luther
– underdånig till kropp och själ
vid femton år förmäld
med herden i Sala
Avtalet fastställt
av make och far
Tretton barn födda
sju under jorden
Omyndig maka livet ut
Avled i barnsäng
fyrtyo år gammal
lämnade ingen kvarlåtenskap"

Det finns anledning, fru talman, att påminna om Aleksandra Kollontajs ord om att kvinnans ställning i samhällslivet är direkt relaterad till hennes ställning i produktionen. Socialdemokratisk jämställdhetspolitik har som grund att alla vuxna är egna individer, med rätt att bestämma över sitt eget liv. Inget kollektiv, t. ex. kollektivet familjen, skall ta över den rätten. Så har

det varit alltför länge. Det har varit familjer som inom sig har bestämt över varandra. Det har fått till följd, så som det ofta blir, att den starke vunnit över den svage. Det är gammal klassisk Darwinteori. Mannen har inom kollektivet bestämt över kvinnan. Så har kvinnor i århundraden förmenats rätten till ett eget värde som individer, och så har kvinnoförtrycket upprätthållits i skenet av att kollektivet, familjen, ändå vet bäst hur man skall ordna det med försörjning, barnomsorg, service och annat.

Historien om familjen och dess förmåga att bedriva jämställdhet borde ha lärt alla att den grundsyn som socialdemokraterna har är den enda som skapar verklig valfrihet för individen. Sedan kan individerna i sin tur, på lika villkor, hävda sig i kollektivet, i familjen, och då kan man genomföra familjepolitiska åtgärder i förvisning om att ingen missgynnas.

Grunden för verklig jämställdhet är alltså frihet. Frihet får man genom oberoende. Oberoende får man i sin tur genom ekonomisk självständighet. Alltså: Bara genom ett eget arbete som man kan försörja sig själv och sina eventuella barn på kan man uppnå jämställdhet. Varje annat försök att definiera jämställdhet är trolleri med ord.

Jag kunde inte uppfatta att de borgerliga företrädarna gjorde ett minsta försök att definiera vad de menar med jämställdhet.

Ett eget arbete, fru talman, har varit och kommer att vara grunden för jämställdhet. Vi ser nu att arbetslösheten sjunker i Sverige, och det är bra. Men vi socialdemokrater från norra Sverige har i en motion pekat på de speciella problem som våra län drabbas av.

Unga flickor flyttar i större utsträckning än unga pojkar. De erbjuds – i den mån de erbjuds något – ofta ett deltidsarbete, ofta inom vården. Flyttar de söderut, kan de få fast heltidsarbete och ofta bostad. Strömmen av unga flickor från norr visar så gott som något att unga kvinnor vill kunna försörja sig, vill leva ett jämställt liv. Men det är inte enbart bristen på arbete som gör det svårt för unga kvinnor att leva och bo i norra Sverige.

Attityder gör att flickor fortfarande väljer mycket traditionellt. Det är t. o. m. så illa att medvetenheten har sjunkit de senaste åren. I dag väljs ännu mer traditionellt än för några år sedan. Ett aktivt arbete ute i länen hos länsstyrelser, utvecklingsfonder, länsskolnämnder måste därför utföras.

Vi har decentraliserat mycket av både resurser och befogenheter ut till länen från riksdagen. Det betyder både risker och möjligheter. Vi riksdagsledamöter får mindre makt, och vi får verka, i den mån vi vill verka, på länsplanet.

Vi som är från norra Sverige är glada åt att Thage Peterson exempelvis i direktiven till den regionalpolitiska utredningen skrivit in att man särskilt skall studera kvinnornas situation. Det har han gjort efter en uppvaktning av de socialdemokratiska kvinnodistrikten i norr. Jag hoppas att de kvinnor och män som kommer att sitta i utredningen tar särskilt ansvar för detta. Då kommer jämställdheten att också påverka regionalpolitiken, och det tjänar kvinnorna på.

Fru talman! För det socialdemokratiska kvinnoförbundet är sextimmarsdagen litet av jämställdhetens flaggskepp. En generell daglig arbetstidsförkortning kommer att betyda oerhört mycket. Det öppnar dörren till mer tid för familjen, för studier, för fackligt och politiskt arbete. Sedan 1972 har det

socialdemokratiska kvinnoförbundet drivit denna fråga, i med- och motgång. Nu upplever vi att vi har medvind i fackföreningsrörelsen, ute bland människorna på gatan. Detta är en fråga som för väldigt många kommer mycket högt på listan över angelägna reformområden.

Jag undrar var de andra partierna står i denna fråga. Var står folkpartiet och moderaterna i denna viktiga arbetstidsfråga? Hur kopplar man den i så fall till jämställdheten? Ni säger att ni vill lyssna på människorna. Gör ni det, och är ni beredda att arbeta för en generell sextimmarsdag? Om inte, vilka människor vägleder er? Vem lyssnar ni på?

Nära samband mellan jämställdhet och kvinnors förvärvsarbete har barnomsorg och föräldraförsäkring. En absolut förutsättning för jämställdhet i socialdemokratisk tappning är en utbyggd barnomsorg. Därför har vi, ofta med dåligt stöd från de borgerliga, hävdad denna fråga. Ni har litet grand förblindade av valfrihetens chimär pläderat för alternativ, och det har också skett här i dag. Vad dessa alternativ egentligen bestått av har ofta varit oklart. Vad innebär er valfrihet egentligen?

Av dagens debatt kan jag konstatera följande. När det gäller den offentliga sektorn säger ni att bryter man bara de offentliga monopolen kommer fler kvinnor att få arbete samtidigt som det också blir ett större utbud. Charlotte Branting sade att den offentliga sektorn inte kan växa på grund av finansieringsproblemen. Samtidigt sade hon att det fortfarande finns behov som är outbyggda. Skall man välja något alternativ måste någon ändå betala. Ekvationen går inte riktigt ihop för mig. Sedan tyckte jag att Charlotte Branting hade litet svårt att bemöta Gustav Perssons resonemang om familjepolitiken. Vilken påverkan blir det när det gäller det förslag som folkpartiet nu har kompromissat sig fram till – för man får väl anta att ni har kompromissat – med tanke på talet om att man skall skapa arbete för kvinnor och full sysselsättning, och hur blir det egentligen med finansieringen? Var skall ni ta pengarna? Detta kunde vi inte få något besked om. Pengarna måste tas någonstans, men vem skall betala? Det sägs att barnfamiljerna kommer att gynnas oerhört mycket, och det måste betyda att de inte skall betala. Men vem skall betala?

Ingrid Hemmingsson hävdade att fler män skulle arbeta med vård, om det fanns alternativ. Hur skulle detta kunna ske? Är det inte den låga lönen och traditionen som skapar kvinnodominansen på vårdområdet? Skulle männen trissa upp lönen, om alternativen förverkligades? Är det därför de skulle välja att komma dit? Skulle den offentliga sektorn hänga på, eller hur hade ni tänkt er det hela?

Talet om människornas valfrihet är mycket försåtligt. Det kan låta så bra, men synar man litet närmare får man ett starkt intryck av att moderaterna och folkpartiet verkligen vill förändra systemet i grunden. Är det så, Ingrid Hemmingsson och Charlotte Branting, att ni är ute efter en helt marknadsorienterad offentlig sektor?

Fru talman! Även jag vill ge en eloge till utskottet för ett genomarbetat betänkande. Jag vill också yrka bifall till hemställan i detsamma.

Anf. 83 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Fru talman! Jag tycker att vi i dag har fått bevis på att socialdemokraterna i allra högsta grad misstror människor. När jag lyssnar på Margareta Winberg tycker jag också att människoföraktet litet grand lyser igenom. En sak till: Jag tror faktiskt inte att Margareta Winberg har med sig hela sitt parti. Margareta Winbergs åsikter sammanfaller mera med vpk:s än med socialdemokraternas.

I början av Margareta Winbergs anförande trodde jag att jag hörde litet fel. Det gällde attacken mot familjen. Margareta Winberg talade om att kollektivet familjen har tagit över. På så sätt skulle man ha förstört så mycket. Den svage skulle ha fått stå tillbaka för den starke, osv. Jag tycker att det egentligen är kollektivet politikerna som har tagit över, och det är detta som vi vill göra någonting åt. Vi vet ju att människornas valfrihet har minskat undan för undan. Jag har varit inne på detta tidigare i dag. Man har kommit så långt att man inte längre kan leva på sin lön, man kan inte besluta över sin egen situation och inte välja den barnomsorg som familjen önskar.

Vi kan inte tala om människor som om de vore kollektiv. Vi är inga kollektiv utan olika individer. Familjerna består av olika individer med olika önskemål. Det är just detta som vi har velat ta hänsyn till i det familjepolitiska förslaget. Familjens valfrihet i dag är så inskränkt att det måste göras någonting för att öka den, och då är vårt förslag mycket bra. Vårnadsbidraget gör det möjligt att åstadkomma en mindre omfördelning, från politiska beslut till de enskilda familjernas beslut. De enskilda familjernas beslut blir olika och skall också bli olika, eftersom familjerna själva är olika. Vi är alla individer och inte något kollektiv som man kan bunta ihop och skicka fram och tillbaka.

Finansieringen av förslaget tycks vara det enda som socialdemokraterna kan anföra mot förslaget. Jag börjar nästan misstänka att socialdemokraterna tycker att förslaget är alldeles för bra, eftersom det är precis det här som människor önskar. Vid opinionsundersökningarna har vi ju sett vad människorna önskar. Av tidningsartiklar och reaktioner på förslaget kan man ju se hur det ligger till. Är det så det förhåller sig, Margareta Winberg?

Anf. 84 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Margareta Winberg talar om att det finns outbyggda behov inom vård och omsorg. Jag håller med om det, men Margareta Winberg menar att det inte finns någon möjlighet att få behoven tillgodosedda, om vårt förslag genomförs. Jag tror faktiskt att det är möjligt. Vi kan visa att vård inom den privata omsorgen är billigare. Det gäller barnomsorg, tandvård och viss privat sjukvård. Detta utesluter ju inte heller att vi är för rationaliseringar och översyn, så att det också blir billigare alternativ inom den offentliga vården.

Sedan tillbaka till familjepolitiken. Man undrar om socialdemokraterna verkligen skulle kunna peka på en enda kvinna i dag som planerar en karriär som hemmafru. Kvinnor i dag vill förvärvsarbeta, och de gör det också till 86 %. Folkpartiet har gått med på den här kompromissen i familjepolitiken för att det skall bli mer tid för barnen och föräldrarna att vara tillsammans och därför att det blir mer pengar till alla småbarnsföräldrar. Dessutom får vi en

större variation när det gäller barnomsorgen. Vi tycker inte att *en* lösning är bra för alla barn och föräldrar. Föräldrarna måste få större möjlighet att påverka utformningen av omsorgen om sina barn.

Anf. 85 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag återkommer till familjepolitiken.

Samhällets stöd till småbarnsfamiljerna måste ta fasta på de krav som småbarnsföräldrarna ställer. De vill ha tid både för barnen och för yrkeslivet. Genom ett vårdnadsbidrag skulle föräldrar och barn få en större valfrihet. En kortare arbetstid skulle också bli lättare att klara ekonomiskt under barnens uppväxttid.

Margareta Winberg sade att det måste vara valfrihet i barnomsorgen och att ekonomisk självständighet är grunden för ett eget arbete. Ja, men där det inte står att uppbringa ett arbete för en egen ekonomisk försörjning och där det inte finns någon barnomsorg kan man fråga sig vad det är för valfrihet. Valfriheten blir väl då att flytta till Stockholm eller någon annan stor tätort, där det finns arbete och barnomsorg. Jag hävdar fortfarande att vårt familjepolitiska förslag är det mest rättvisa.

Anf. 86 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Fru talman! Ja, Ingrid Hemmingsson, det är just individen vi värnar om. Med det som ni kallar familjen menar jag alltså kollektivet. Familjen är ju ett litet men ändå kollektiv. Den består ju av minst två personer, ofta flera. Det är klart att jag vet att moderaterna inte tycker om uttrycket. Men man kan ju använda något annat. Man kan kalla det för grupp. Det spelar ingen roll, individen i gruppen är viktig för oss.

Ingrid Hemmingsson säger vidare att man inte kan leva på sin lön. Vem är *man*? Är det individen, eller är det kollektivet, eller gruppen, om man hellre vill kalla det så? Det är ju där vi skiljer oss åt. Vi menar att varje individ skall vara fri, och det blir man om man är oberoende. Och oberoende blir man om man har en egen inkomst som man kan leva på.

Beträffande detta tal om valfrihet kan man ju också fråga sig vilken valfrihet 15 000 kr. innebär för en ensamstående. Jag har väldigt svårt att förstå hur 15 000 beskattade kronor till alla på något sätt skulle öka valfriheten.

Sedan över till Kersti Johanssons domedagsprofetia, där hon säger att man om det inte finns jobb och barnomsorg väl får flytta dit detta finns. Det är alltså därför som detta bidrag skulle vara någonting att ha. Det är ju precis detta som vi är rädda för, nämligen att ett bidrag skulle passivisera de enskilda människorna men kanske framför allt oss politiker. Vi skulle kunna komma att tycka att människorna i alla fall får detta bidrag och att vi därför inte behöver ordna barnomsorg och kanske kan strunta i att ordna jobb där ute i glesbygden, som det ju oftast handlar om. Detta är ett förödande synsätt. Jag trodde faktiskt inte att Kersti Johansson skulle uttrycka sig så.

Anf. 87 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Fru talman! Jag förstår att Margareta Winberg inte har läst vårt familjepolitiska förslag. Dessa 15 000 kr. innebär nämligen mycket mer än vad man vid

första påseendet kan tro. Det betyder, som jag tidigare sade, en omfördelning. Man kan använda dessa 15 000 kr. till att själv bestämma vilken typ av barnomsorg man skall ha. Man kan t. ex. använda dem om man vill ha sina barn på kommunalt daghem. Man kan också använda dem om man vill gå samman med andra familjer och anställa en dagbarnvårdare. Man kan alltså använda olika alternativ. Skulle detta förslag komma till stånd, vilket jag hoppas, kommer också idéerna, eftersom en del av de subventioner som i dag ges till en mycket liten grupp ju överförs till flera, så att man skall ges möjligheter att välja.

En sak till, Margareta Winberg: Vi kommer ju båda från ett glesbygdslän. Dagens bidragssystem missgynnar verkligen kommunerna i glesbygden, kommunerna med låg skattekraft. Ta som exempel en familj ute i glesbygden. Den betalar ju sin barnomsorgsavgift även om den inte har tillgång till barnomsorg. Genom kommunalskatten betalar de till barnomsorgen i tätorten. Men familjen kan inte utnyttja den, utan det är tätortens människor som får del av denna subventionerade omsorg. Med vårt system skulle fördelningen bli rättvisare. Den fördelning som sker i dag är ju orättvis.

Det finns oerhört mycket att använda dessa pengar till när det gäller att öka valfriheten. Det är därför som förslaget är så bra. Ju mer vi diskuterar detta förslag, desto bättre kommer människor att förstå hur bra det är. Då kommer de socialdemokratiska argumenten att framstå som ganska bleka och bli ganska få. De är inte så många i dag. Ni talar ju mest bara om finansieringen. Och när det gäller finansieringen har väl socialdemokraterna inget att skryta med. De brukar minsann inte finansiera sina förslag. Man kan tänka sig att eventuellt få höra det någon gång efter valet, när de kommer med förslag om ny bensinskatt eller någonting sådant. Hur den lilla del som är ofinansierad skall betalas kommer ni att få reda på redan i januarimotionerna. Det behöver ni inte bekymra er om – det kommer förslag.

Anf. 88 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Fru talman! Detta med familjepolitiken lämnar tydligen inte socialdemokraterna någon ro, eftersom flera av dem tar upp den här i dag. Jag kan förstå det, för vårt förslag har ju fått ett väldigt positivt bemötande i den svenska pressen och, såvitt jag kan förstå, delvis också inom de socialdemokratiska leden.

Margareta Winberg säger att det inte finns någon valfrihet för den ensamstående kvinnan. Men, valfriheten ökar ändå med vårt förslag – också för den ensamstående kvinnan i så måtto att hon har möjlighet att förkorta sin arbetsdag. Hon kan alltså få mer tid för sina barn. Hon har också möjlighet att få en större valfrihet när det gäller att välja barnomsorg.

Oberoende bankexperter har ju också visat att i en familj där vardera maken har en inkomst av 115 000 kr. kan någon av dem välja att vara hemma. Som jag tidigare har sagt, tror jag inte att det är många som kommer att välja detta alternativ. Men med vår politik ges möjligheter att välja. Vi har gått med på detta av hänsyn framför allt till barnens behov – det är dem vi sätter i centrum i vår familjepolitik.

Anf. 89 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag måste säga att det var ett märkligt sätt att uppfatta det jag sade. Jag vill säga det ytterligare en gång: Vårt familjepolitiska förslag ökar valfriheten. Alla typer av barnfamiljer tjänar på förslaget.

Socialdemokraterna har inte lyckats ordna arbete i alla bygder med sin politik. Vad väntar man på? Väntar man på att det skall bli folktomt, innan man lägger fram förslag som ger rättvisa åt alla? Jag skulle i så fall vilja rekommendera socialdemokraterna att ta del av våra förslag, att verkligen sätta sig ned och ta reda på vad de innebär och sedan följa oss åt.

Anf. 90 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Fru talman! Jag fick alltså det som jag tidigare sade bekräftat av Kersti Johansson, nämligen att man skall få detta bidrag i stället för ett arbete. Kersti Johansson säger ju att socialdemokraterna inte har lyckats med att skapa arbete. Då skulle alltså detta, såvitt jag förstår, i en tänkt förlängning vara ett alternativ. Detta motsätter vi oss, därför att vi med alla medel försöker att skapa sysselsättning också där sådan inte finns i dag. Och vi är på god väg att lyckas. Men ett bidrag i den här formen skulle passivisera både människor och, som jag sade, kanske framför allt politikerna.

Ingrid Hemmingsson säger att jag inte har läst förslaget. Det är nog mycket som ligger gömt i detta enligt henne fina förslag – det har jag förstått. Hon säger vidare att människorna själva skall få bestämma vilken barnomsorg de vill ha. Det är tydligen så att man skall få ett urval av barnomsorg att välja bland. Jag undrar om Ingrid Hemmingsson verkligen tror att efterfrågan kommer att växa när man måste finansiera en del av detta bidrag med minskade statsbidrag.

Ingrid Hemmingsson tar också upp situationen i glesbygdskommunerna, t. ex. i Jämtland. Det vore på sin plats att göra en liten rundresa i länet för att på så vis få klart för sig att det inte alls är bara i den stora tätorten som människorna kan få del av god, kommunal barnomsorg utan att den finns i alla kommuner. Det har också vuxit fram alternativ, såsom föräldrakooperativ och andra alternativ. Också de människor som bor i glesbygden och betalar skatt för barnomsorgen får alltså i allt större utsträckning även del av den. Barnomsorg är också något som efterfrågas. Ser man till landet som helhet, så är det faktiskt daghem som efterfrågas. Det står 60 000 barn i kö för barnomsorg. I 77 % av fallen efterfrågar föräldrarna till dessa barn daghemsplats, 20 % familjedaghemsplats och 3 % – säger 3 – efterfrågar alternativ barnomsorg. Jag tycker att detta är siffror som talar för sig själva.

Förste vice talmannen anmälde att Ingrid Hemmingsson, Charlotte Branting och Kersti Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 91 BERIT LARSSON (vpk):

Fru talman! Eller borde jag kanske, eftersom vi talar om jämställdhet, drista mig till att säga fru talkvinna? Men jag skall hålla mig till gängse språkbruk och normer.

Fru talman! Det är svårt med jämställdhetsarbete, och det blir inte lättare

när man får djupare insikter i förtryckets mekanismer. Förtryck och diskriminering har effekter som vi är bärare av. År 1949 gav Simone de Beauvoir ut sin bok *Det andra könet*. Sedan dess har en del hänt, men vi kvinnor är fortfarande i stor utsträckning andra person i våra egna liv.

Jag vill inledningsvis citera Lenin: "Klasser är stora grupper av människor som skiljer sig från varandra genom den roll de har inom samhällets arbetsfördelning och utifrån det sätt på vilket de tar emot sin andel av samhällets rikedom och storlek av denna."

I den här debatten skulle jag vilja göra en liten omskrivning av texten: "Kvinnor och män är människor som skiljer sig från varandra genom de roller de har inom samhällets arbetsfördelning och utifrån det sätt på vilket de tar emot sin andel av samhällets rikedom och storlek av denna."

Maktstrukturen mellan klasserna och männens dominans över kvinnor existerar parallellt. Det är arbetarklassens kvinnor som är minst jämställda i samhället och i arbetslivet, både i jämförelse med LO-kollektivet och med kvinnor från andra samhällsgrupper. Arbete och egen försörjning är grunden för kvinnors frigörelse.

I dag är kvinnors arbeten och löner mer hotade än tidigare. Nedskärningar pågår inom den offentliga sektorn. Detta innebär också ett angrepp på försöken till jämställdhetspolitik och alla de krav som kvinnor i hela Sverige har rätt att ställa.

Trots alla kvinnoreformer, trots en formell jämställdhet mellan könen, trots en gemensam undervisning och utbildning har vi ett samhälle som präglas av manlig dominans, könssegregerad arbetsmarknad och kvinnoansvar i hemarbetet.

Jag vill påstå att det både nationellt och globalt pågår en femininisering av fattigdomen. Vi kvinnor tvärs över partigränserna har här ett stort ansvar för att en förändring skall ske i positiv riktning.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande om jämställdhet kunde ha haft titeln *Förslag till åtgärder mot kvinnodiskriminering*, eftersom det i huvudsak är förslag som direkt berör kvinnor. Men det skulle faktiskt lika väl kunna ha haft titeln *Förslag till förbättring och vitalisering av demokratin*. Även om vi fått en omfattande jämställdhetslagstiftning, lever vi fortfarande i ett samhälle som är orättfärdigt och som diskriminerar kvinnor socialt, politiskt, kulturellt och ekonomiskt. På olika sätt måste detta lyftas fram. Vi måste ha ett kvinnoperspektiv på alla de förslag som olika utskott förelägger riksdagen.

Både kvinnor och män är fortfarande fångna i en struktur, i en maktstruktur, där mäns erfarenheter och värderingar är norm och kvinnors erfarenheter är avvikande. I slutbetänkandet från utredningen om kvinnorepresentation, kallad *Varannan damernas*, sägs:

- Utan en jämn könsfördelning i beslutande församlingar blir demokratin ofullständig.
- Utan en jämn könsfördelning i beslutande församlingar blir besluten ofullständiga.
- Om inte kvinnors intressen blir företrädade i beslutande församlingar blir såväl besluten som demokratin ofullständiga.

Om detta verkar det finnas en viss enighet att döma av det stora antalet motioner som kommit in från samtliga riksdagspartier.

Hur skall vi göra det möjligt för kvinnor att bättre kunna ta till vara sina lagliga rättigheter? Vilka är de hinder som måste undanröjas? Där skiljer sig våra analyser och våra förslag, och enigheten är inte lika stor. Hur kan vi förändra en könsuppdelad och begränsad arbetsmarknad? Hur kan vi förändra den lönemässiga nedvärderingen av traditionella kvinnoarbeten? Och hur kan vi få delat ansvar för det privata och offentliga livet?

Det är viktigt att riksdagen genom olika lagar försöker undanröja hinder för jämställdhet. Det är viktigt att ett omfattande folkbildnings-, forsknings- och opinionsarbete pågår. Det viktigaste är emellertid att förändra de materiella villkoren som gör det så omöjligt för kvinnor att utnyttja sina rättigheter och att aktivt delta i och påverka utvecklingen. Kvinnors erfarenheter och kunskaper måste uppvärderas och influera alla beslut. Vi har inte råd att längre avvara denna resurs.

Begreppet jämställdhet kan ibland vara förrädisk, och i stället för att klargöra faktiska förhållanden kan begreppet dölja att det i huvudsak är kvinnor som är könsdiskriminerade och att det därför måste göras satsningar som direkt gynnar kvinnor.

På s. 5 i betänkandet står det: "Vidare kan nämnas att särskilda idégrupper om mansrollsfrågor resp. kvinnofrågor tidigare i år knutits till jämställdhetsrådet." När jag läser "mansrollsfrågor resp. kvinnofrågor" undrar jag: Hur skiljer sig mansfrågor från mansrollsfrågor?

Jag uppfattar det så att mansrollsfrågor handlar om attityder, om en inställning till sig själv, sin plats i samhället och de normer och värderingar som mannen är bärare av och som dominerar på alla områden. Genom att fokusera attityder tonas den makt som män utövar över kvinnor ned. Kvinnofrigörelse och jämställdhet måste med nödvändighet innebära förlust av makt för män och i den mån mäns personlighet, deras självkänsla och självaktning har kommit att förknippas med makt och maktutövning, speciellt i relation till kvinnor, så kommer en maktförlust också att innebära en stor personlig vånda.

Vad är mansfrågor och vad är kvinnofrågor? Är det möjligen så att kvinnofrågor och mansfrågor är samma sak? Eller är mansfrågorna arbetsmarknaden, politiken, ekonomin, det offentliga livet och kvinnofrågorna kampen mot utestängningen från det offentliga livet?

Kvar står begreppet kvinnorollsfrågor. Vi kvinnor är ju också bärare av normer och värderingar som bestämmer hur vi uppfattar oss själva. Vad är det i ett samhälle som gör att kvinnor under uppväxten förlorar styrka, självförtroende och initiativ? Det är av betydelse att analysera och förstå innebörden i dessa begrepp, om vi vill åstadkomma en djup och varaktig förändring. Ett förslag som skulle kunna medverka i detta arbete är det som vpk tar upp i motion A257 om behovet av kvinnliga förebilder i arbete och utbildning.

En undertryckt grupp har alltid tvingats att förneka sin historia, och förebilder har på olika sätt osynliggjorts. Kvinnor som är och har varit banbrytande, kvinnor som bär upp en stor del av samhället måste på olika sätt synliggöras och beredas möjlighet att aktivt medverka som förebilder.

Kvinnliga kämpande förebilder är lika viktiga som ekonomiska satsningar. De unga flickorna är i dag en hårt utsatt grupp, och de behöver både inspiration och stöd från kvinnor som banat väg inom för kvinnor otraditionella yrken, andra yrkesområden, beslutande församlingar osv. Det är av stor betydelse att återupptäcka och synliggöra kvinnornas historia. Vägen är lång innan vi har en reell jämställdhet, men jag hyser en viss optimism inför framtiden. Det är emellertid lätt att förlora sig i de rådande strukturerna och förneka att förtryck och diskriminering har effekter som också vi kvinnor är bärare av.

Avslutningsvis vill jag läsa en dikt av Anna-Lisa Bäckman som följt mig i många år och som påminner mig om hur viktigt det är att minnas sina förebilder och sin historia. Den är också en påminnelse om hur komplicerad en djupare förändring är. Den heter Manifest och är skriven för socialgrupp 3-tjejer som fått utbilda sig:

Vi är dom nya kvinnorna.
Vi är dom nya kvinnorna som fått utbilda oss.
Nu vill vi återknyta banden med arbetarklassen, våra mödrar
Vi är de nya kvinnorna
de historielösa kvinnorna
Vi är här nu
Vi tänker inte lura nån
Det är vi som hade dom byktvättande mödrarna
Det var de som strök karlarnas blåskjortor
Det var de kvinnorna som slutligen lämnades med elektrisk köksutrustning
och ensamhet
Vi talar om våra gamla mödrar nu
Vi var aldrig på allvar deras döttrar då
Vi bara bligade och förskräcktes.
Nu vill vi bära de gamla kvinnorna med oss.
Vi skulle vilja återföda dom och vagga dom in i den nya tiden.
De är ändå med oss och gör oss starka och veka
Vi är de nya kvinnorna
Vi är här nu
Nu vill vi erkänna dom gamla som vår första historia
Och vi tänker aldrig någonsin efterlikna dom.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk:s reservationer.

Anf. 92 EWA HEDKVIST PETERSEN (s):

Fru talman! För oss socialdemokrater, som har arbetet för jämlikhet som ett av våra viktigaste strävanden, är jämställdheten en oundviklig fråga. I vårt nyligen antagna jämställdhetsprogram slår vi fast att "vår strävan efter jämlikhet ligger som grund för kravet på jämställdhet mellan kvinnor och män". Jämställdhet är alltså en förutsättning för jämlikhet, och följden blir: utan jämställdhet ingen jämlikhet.

En socialdemokratisk jämställdhetspolitik måste därför alltid föras med både fördelnings- och könsperspektiven aktuella och reformerna riktas så att också klasskillnaderna i samhället minskar. Det är detta som skiljer den från

den borgerliga jämställdhetspolitiken. Gustav Persson och Margareta Winberg har mycket värtaligt beskrivit detta.

Jag har också begärt ordet för att kommentera utskottets skrivningar beträffande den socialdemokratiska skogslänsmotionen med Iris Mårtensson som första namn och med motionärer från alla de sju Norrlandsskogslänen. När man läser utskottets kommentarer till den ser man att det faktiskt har skett en hel del under året som gått. Medvetenheten om kvinnornas situation i glesbygden är nu stor, och det är t. ex. glädjande att länsstyrelserna nu i sina länsrapporter speciellt skall ta upp kvinnornas situation, redovisa hur det är och vad man vill göra. Den regionalpolitiska utredningen skall ju också enligt sina direktiv särskilt beakta målet om jämställdhet mellan kvinnor och män. För oss som ständigt påminns om kvinnornas situation i skogslänen känns dessa åtgärder som en stor framgång. Det är inte särskilt glamoröst att bedriva jämställdhetsarbete. Man får se till de små stegen framåt; och man måste se framåt.

Jag skall nu speciellt ta upp frågor om det kvinnliga företagandet. Vad jag då avser är det kvinnliga småföretagandet och alltså inte de eventuella problem som de kvinnliga företagsledarna har. Det är småföretagandet som har betydelse i våra glesbygder och är en möjlighet för kvinnor att skapa sig sysselsättning.

I den socialdemokratiska skogslänsmotionen pekas på behovet av särskilt stöd till kvinnliga företagare. Utskottet har som svar på denna beskrivit utvecklingsfondernas insatser. Här pågår det tack och lov ett utvecklingsarbete. Den slutsats man dragit av projektverksamheten i de fem utvecklingsfonderna är att behovet av stöd till kvinnliga företagare är stort vad gäller både utbildning och rådgivning, men man har också konstaterat att kvinnor har stort behov av nätverk – det är ett modeord som betyder kontakter med andra i samma situation. Utskottet förutsätter också att regeringen följer den här utvecklingen och tar initiativ.

Bland dem som arbetar med kvinnligt småföretagande är erfarenheterna att dessa kvinnor behöver särskilda insatser för att komma i gång med och orka fortsätta med sitt företagande. Det är bra och självklart att de kvinnliga småföretagarna får del av det allmänna utbud till småföretagare som kommuner och utvecklingsfonder har, men det räcker inte. Detta har också många utvecklingsfonder och kommuner upptäckt, och man ordnar nu speciella träffar för att stödja kvinnornas egna företagareorganisationer och för att stödja kvinnornas egna initiativ.

Den kvinnliga företagskolan i mitt län, Norrbotten, är ett av många fina exempel på sådana här speciella åtgärder. Denna företagskola organiseras på ett sådant sätt att man visste att kvinnor hade möjlighet att delta. Man arbetade med internatstudier några dagar i månaden och dessemellan arbete och studier på hemorten. Detta visade sig vara ett sätt lägga upp studierna som kvinnor kan kombinera med skötsel av hem och barn.

Länsstyrelsen i Norrbotten har helt nyligen genom en enkät till de kvinnliga småföretagarna försökt att få en bild av deras behov. Först och främst visade det sig att de kvinnliga företagarna ofta inte arbetar på heltid med sitt företag. Företagandet är alltså inte deras huvudsakliga verksamhet. Dessa förhållanden stödjer tanken på att alla åtgärder riktade till kvinnliga

företagare måste kunna kombineras med kvinnornas totala livssituation. Enkäten visade också att kvinnorna behöver utbildning och stöd främst vad gäller marknadsföring och bokföring.

Fru talman! Det finns på många håll tankar om uppbyggnad av kompetenscentra för kvinnliga företagare. Vad innebär då detta? Ja, ett kompetenscentrum skulle kunna organiseras så att man där tillhandahåller kunskande, service och utbildning inom de områden som de kvinnliga småföretagarna efterfrågar. Det är vidare viktigt att dessa kompetenscentra utformas av kvinnorna själva och profileras på ett sådant sätt att kvinnorna känner stöd och samhörighet. Man bygger helt enkelt upp de nätverk som de fem utvecklingsfonderna i projektverksamheten kom fram till var så viktiga.

Jag har med dessa kommentarer kring den kvinnliga småföretagsamheten velat peka på hur viktigt det är att åtgärder riktade till de kvinnliga småföretagarna utformas i samarbete med kvinnorna själva och så att de passar för kvinnors livssituation. Görs inte det, finns det risk för att åtgärderna nu blir ett slag i luften.

Till sist kan jag inte låta bli att kommentera Kersti Johanssons uttalande om vårdnadsbidraget tidigare i debatten. Hon sade att det är regionalpolitiskt riktigt. Vi vet alla att skogslänen har en utflyttning av unga kvinnor. Vem tror på allvar att vårdnadsbidragen skulle hejda denna utflyttning? Inte stannar flickorna i våra län för att de någon gång, när de får barn, skall få ett vårdnadsbidrag! Nej, det de unga flickorna vill ha är ett arbete. Det är sysselsättning och arbete som utvecklar glesbygden och skogslänen. Detta gäller för män – vi kräver ersättningsarbeten när männen förlorar sina arbeten – och det gäller också för kvinnor. Det är arbete och sysselsättning som utvecklar glesbygden och skogslänen.

Dessutom är det ju så att vårdnadsbidraget försvinner när barnet fyller sju år. Vem skall då se till att kvinnorna har ett arbete och kan försörja sig, så att de känner att de har ansvaret för sitt eget liv? Vårdnadsbidraget ges till den enskilda kvinnan. Ett arbete finns kvar även om en kvinna flyttar eller slutar.

6 § På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de förevarande ärendena, dvs. konstitutionsutskottets betänkande 22 och arbetsmarknadsutskottets betänkande 9, samt de ytterligare ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

7 § Kammaren beslöt kl. 18.00 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

8 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice talmannen.

Jämställdhet

Anf. 93 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill göra ytterligare ett inlägg i den här debatten. Vad som sagts från socialdemokraternas sida avslöjar ett förakt för det arbete som föräldrar lägger ned i omsorgen om sina barn. Dessutom fick vi i det senaste inlägget från den här talarstolen reda på att det finns socialdemokrater som dras med fördomen att det fortfarande och alltid skall vara kvinnan som utför vårdnadsarbetet. Vårt förslag till vårdnadsersättning är könsneutralt.

Det är också förvånande att socialdemokraterna inte har upptäckt att det råder stor regional orättvisa när det gäller stöd till barnomsorgen. Skillnaden i fråga om statsbidrag till barnomsorgen per barn och år mellan kommuner i glesbygd och exempelvis Stockholm är i vissa fall så stor som drygt 20 000 kr. Vårt förslag ökar inte bara rättvisan mellan olika familjer utan ökar också rättvisan mellan olika regioner i landet.

Anf. 94 EWA HEDKVIST PETERSEN (s) replik:

Herr talman! Kersti Johansson sade nu senast att mitt inlägg skulle visa ett förakt för det hemarbete som kvinnorna utför och jag skulle dras med fördomen att det bara är kvinnor som utför hemarbete och vårdnadsarbete.

Jag kan knappast hysa förakt för det arbete som alla vi kvinnor utför, oavsett om vi förvärsarbetar eller inte. För vi vet att alla kvinnor utför hemarbete, och i betydligt större utsträckning än män – och de gör det även om de förvärsarbetar. Den situationen befinner vi oss i, alla kvinnor.

Sedan kan jag inte hålla med om att vårdnadsbidraget är könsneutralt. Det skall utgå till dem som har lägst inkomst, och enligt alla undersökningar är det kvinnorna. Och det är kvinnorna som kommer att drabbas av marginaleffekterna, av de negativa effekter som vårdnadsbidraget kan ge. Så könsneutralt är det inte – det säger man bara om man vill avföra vårdnadsbidraget från jämställdhetsdebatten, vilket man har försökt. Men jag tycker att dagens debatt har visat att vi inte kan göra det. Detta är en jämställdhetsfråga och kommer att så vara.

Anledningen till att jag begärde ordet tidigare och kommenterade vad Kersti Johansson sagt var att hon sade att vårdnadsbidraget är regionalpolitiskt rätt. Det var det jag inte kunde acceptera. Jag är medveten om att en hel del kvinnor ute i glesbygden är arbetslösa. Men vi är inte i skogslänen betjänta av kortsiktiga lösningar. Vi behöver långsiktiga insatser som i de här länen ger oss en stabil grund att stå på, som ger oss en arbetsmarknad som är till för alla. Det gäller alltså alla, oavsett om vi har barn eller inte, och det gäller både kvinnor och män.

I uppbyggnaden av våra skogslän med hjälp av den nya tekniken måste kvinnorna finnas med. Vi har erfarenheter som måste tas till vara, och det sker inte om inte kvinnorna finns med på arbetsplatserna och överallt i samhället.

Förr – och det var för resten bara för något årtionde sedan – såg vi tecken till att flickorna skaffade sig barn när de inte fick arbete. Nu vill de ha jobb, och de åker dit där jobben finns.

Verkligheten talar sitt tydliga språk. Det är arbete åt alla i alla delar av landet, även i glesbygden, som det här handlar om.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

Jämställdhet

Anf. 95 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Till Ewa Hedkvist Petersen vill jag säga: Lägg då fram de förslagen – eller ta del av centerns förslag, som vi ideligen lägger fram här i riksdagen, i stället för att bara avfärda dem i vartenda utskott!

Anf. 96 EWA HEDKVIST PETERSEN (s) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja veta vilka förslag centern lägger fram för att kvinnorna i glesbygden skall få arbete – och vilka förslag som centern lägger fram för att vi skall utveckla bygderna så att också kvinnorna kan få arbete och bo kvar i de här delarna av landet. Det gäller hur vi skall kunna hejda utflyttningen av unga kvinnor. Kanske vi kan hjälpas åt med det. Men då måste jag först få reda på vilka förslag som finns.

Jag tycker inte att vårdnadsbidrag – en kortsiktig lösning – är lösningen på de här problemen. Det handlar om att även ge kvinnor arbete – det vill jag säga än en gång.

Anf. 97 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Det är som vanligt. I jämställdhetsdebatten är det vi kvinnor som är debattörer. Bland åtta förhandsanmälda talare var det endast *en* man. Och länge under eftermiddagen gällde det ovanliga att vi kvinnor var i majoritet här inne i plenisalen. Först när det såg ut som om det kunde dra ihop sig till votering kom männen in. Och jag hade hoppats så att få tala till männen om deras roll som män. Tyvärr gick min önskan om intet. För det är ju så, att jämställdhetsfrågan sannerligen inte endast handlar om kvinnor. Nu finns det en del män kvar här i salen, de som skall delta i nästa debatt – som inte handlar om jämställdhetsfrågan så mycket.

Jämställdhetsdebatten måste också ta tag i mansrollen, så som folkpartisterna i utskottet utvecklat i reservation nr 3. För lika väl som vi kvinnor är snärjda i en traditionell kvinnoroll, styrs männen i sin rolluppfattning om sig själva av sedan länge nedärvda uppfattningar. Ja, faktum är att mansrollen är mer cementerad och svårare att förändra än kvinnorollen. Inte minst – vill jag säga till förespråkaren för utskottet tidigare här i eftermiddag, Gustav Persson – gäller det för arbetarna, som bär på den gamla uppfattningen att mannen skall vara stor och stark, ensam försörja familjen och kunna ta sig en sup på fredag.

Och visst har männen under sekler framstått som stora och starka, som vinnare. De har större inkomster, mer chanser till utveckling i arbetet, fler karriärmöjligheter och mer makt i beslutande församlingar. Mera sällan talar vi om männen som förlorare, men det är de ju också. De har kortare medellivslängd – i dagsläget drygt sex år kortare här i Sverige – de dör oftare en för tidig död, de har oftare svårt att lösa sina relationsproblem, inte minst i samband med en skilsmässa. Och sist men sannerligen inte minst: Många män, alltför många, har dålig kontakt med sina barn.

På sistone har jag mött åtskilliga män i 50–60-årsåldern som just fått barnbarn. De har försäkrat mig att de tänker ägna mer tid åt sina barnbarn än

de gav sina barn. Dessa män har insett vad barnen kan tillföra männen, de har insett vad män har att vinna på att vara tillsammans med och ta ansvar för sina barn. Men varför skall en man behöva bli morfar eller farfar för att inse vad föräldraskapet kan ge en man? Varför inser inte mannen tidigare att barn behöver sina fäder lika väl som sina mödrar, att föräldrar, fäder lika väl som mödrar, behöver sina barn – både döttrar och söner?

Vi måste i dag göra allt för att uppmuntra männen att ifrågasätta sin traditionella roll. Här har vi politiker en stor uppgift som beslutsfattare och allra mest som opinionsskapare. Därför måste vi utgå från positiva trender och motverka negativa.

Papporna kan i dag vara föräldralediga, men endast var fjärde pappa utnyttjar den möjligheten, och då oftast för en alltför kort tid. Däremot tar de allra flesta pappor vara på sina möjligheter att vara lediga tio dagar i samband med ett barns födelse. Låt oss bygga ut den möjligheten. Folkpartiet förespråkar att rätten till pappaledighet vid barns födelse skall byggas ut från tio dagar till en månad.

Självfallet måste vi också uppmuntra fäderna att ta vara på sin chans att ta ut hela sin föräldraledighet. Här har de offentliga arbetsgivarna en stor roll att spela som förebilder och spjutspetsar. Frågan är om inte vårdnadsbidraget – som kan gå till den ensamstående mannen lika väl som till den ensamstående kvinnan, huvudsaken är ju att man tar hand om ett barn – gör det möjligt för den ensamma fadern att arbeta deltid.

Det spelar också en mycket stor roll vad chefer gör. I all statlig chefsutbildning bör könsroller och jämställdhetsfrågor tas upp. För precis som i det privata arbetslivet är ju chefen i kommun och stat ofta en man.

På ett område har emellertid staten ett särskilt ansvar, inte minst då det gäller unga män, nämligen inom försvarsmakten. Ofta stärks unga män i sin mansroll just under värnpliktstiden, under den tid då de söker sin identitet. Nog är det då för ynkligt att samlevnadsfrågor och könsrollsfrågor får så litet utrymme i värnpliktsutbildningen.

Min 20-åriga son gör just sin värnplikt. Jag oroas över hans berättelser om hur mansrollen formas i våra enkönade regementen och över vad befälen överför för mansuppfattningar. Därför måste, precis som vi i folkpartiet motionerat om, samlevnadsundervisning och könsrollsfrågor tas upp i värnpliktsutbildningen och inte minst i befälsutbildningen.

De värnpliktiga är också ofta på väg in i ett yrkesval. Faktum är att det har varit mycket svårare att få pojkar att välja otraditionellt än att få flickorna att gå nya utbildningsvägar. Vi har i dag fler flickor som väljer teknik än vi har pojkar som väljer vård. I höstens nybörjarkull på läkarlinjen i Göteborg är flickorna i klar majoritet. Om inte ens läkaryrket lockar männen, hur skall vi då över huvud taget få in män i vårdyrkena?

Göteborgare som jag är kan jag ju inte annat än beröra en särskild utbildningsfråga, nämligen professuren i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet. Frågan har orsakat mycket rabalder och ligger just nu hos styrelsen för Göteborgs universitet för avgörande. Det handlar om att välja mellan en man som skrivit familjehistoria och en kvinna som skrivit kvinnohistoria. Familjehistoria är inte detsamma som kvinnohistoria lika litet som familjepolitik är detsamma som kvinnopolitik.

Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som folkpartiet står bakom.

Anf. 98 BERIT LARSSON (vpk):

Herr talman! Kerstin Keen säger att vi måste göra allt för att ifrågasätta mannens roll. Jag undrar vilka vi är. Jag tror att männen måste göra det här arbetet. Jag tror att kvinnor i och för sig måste gå i spetsen men inte för att ifrågasätta mannens roll utan för att ifrågasätta sin egen kvinnoroll. Vi måste orientera oss utanför den privata sfären. Vi måste kräva rätt till arbete och rätt till en lön som går att leva på, vi måste även kräva platser i de beslutande församlingarna. Då kommer vi att lämna delar av den privata sfären, och då finns det plats för männen där.

Jag tror att männen endast i undantagsfall kommer att ta del i vården av barn och gamla. Med tanke på de löner som de offentligt anställda har så tror jag inte att männen frivilligt lämnar sina privilegier. Jag tror även att vi kvinnor måste tänka på att det är ett privilegium att i vårdande funktioner få vara nära barn och gamla. Vi måste alltså ta oss in på en otraditionell arbetsmarknad. Men jag tror att det, genom att vi kvinnor i större utsträckning väljer otraditionellt, kommer att bli platser som måste fyllas av någon. Då får männen göra det.

Beträffande kvinnoprofessuren stöder jag i allt väsentligt det som Kerstin Keen har sagt. Jag vill bara upplysningsvis säga att den mycket segregerade arbetsmarknad som vi har betyder att kvinnor finns representerade inom 30 yrkesområden och män inom 350. Det gäller alltså att bredda kvinnors valmöjligheter.

Anf. 99 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Självfallet, Berit Larsson, har jag alltid varit förespråkare för att kvinnor skall bredda sina roller. Självfallet har jag alltid tyckt att kvinnor skall välja otraditionella yrken. Självfallet har jag alltid tyckt att kvinnor skall begära mer makt i beslutande församlingar. Vad jag också tycker är att vi skall stödja de män som i dag försöker ändra sin mansroll för att de skall få en del av det som de har förlorat genom att så starkt gå in för arbetslivet och bli arbetsnarkomaner.

Det är självklart att vi i familjen skall dela på ansvaret för våra barn mellan fäder och mödrar. Det råder inget motsatsförhållande i fråga om detta. Tvärtom är det vi kvinnor som kan uppmuntra männen att lämna sin cementerade roll precis som kvinnorna har varit villiga att gå in i nya roller.

Anf. 100 BERIT LARSSON (vpk):

Herr talman! Det gör man inte genom att ge ett vårdnadsbidrag på 15 000 kr. Jag tror att det är ett slag i ansiktet på många kvinnor som har en begränsad valmöjlighet.

Anf. 101 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Huvuddelen av mitt anförande handlar ju ändå om hur vi skulle stödja männen i deras försök att få en ny mansroll. Inom värnplikten finns mycket av den diskussion och den förmåga som man har att påverka unga män på väg in i föräldraskapet att ta sitt ansvar.

Jag tycker att det är självklart att den ensamstående fadern lika väl som den ensamstående modern har nytta av ett vårdnadsbidrag.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

10 § Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1987/88:8 om medbestämmandelagen.

Medbestämmandelagen

Anf. 102 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Medbestämmandelagen har varit i kraft i tio år. Det tyckte arbetsmarknadsutskottet var ett bra skäl att följa upp lagen och försöka utröna om den verkligen fick de effekter som avsågs.

Därför inbjöds arbetsmarknadsorganisationerna på såväl den privata som den offentliga sidan till utskottet för att redovisa och diskutera sina erfarenheter och sin syn på MBL. Resultatet var ganska nedslående.

Som framgår av betänkandet ligger värdet i MBL för arbetstagarparten i reglerna om förstärkt förhandlings- och informationsrätt. Däremot andades såväl LO som TCO och SACO/SR en besvikelse över att lagen givit så litet. Ett genomgående klagomål var att organisationerna kommer för sent in i beslutsprocessen och att de har svårt att hitta de egentliga beslutsfattarna. Arbetsgivarsidans reaktion kan närmast sammanfattas i följande uttalande från en av dess representanter: "Effekterna av MBL blev kanske inte så våldsamma. Visst inträffade det mycket, och visst har det kostat mycket pengar, men man kan fråga sig om det hela var värt pengarna."

Anmärkningsvärd är den delade synen på värdet av medbestämmandeavtal. SAF ansåg att utvecklingsavtalet varit positivt, medan Kommunförbundet och Landstingsförbundet snarast var negativa till sina avtal. Från fackligt håll ansågs det svårt att komma fram till lokala avtal på den privata sidan. Men där förekomsten av lokala avtal är störst, nämligen på landstingssidan, var arbetstagersidan missnöjd och framhöll behovet av centrala värderingar. Arbetsgivarsidan ansåg att verksamheten fungerar trots avtalen mer än tack vare dem – de ansågs snarast vara ett hinder för en effektiv förvaltning. Ändå gjordes den sammanfattningen att "trots lag och avtal så fungerar det skapligt ute på fältet. Det sker tack vare att det är den lokala mångfalden som styr i stället för den centrala enfalden", för att citera en av representanterna för de offentliga arbetsgivarna.

Värt att notera är också Kommunförbundets och Landstingsförbundets med skärpa framförda kritik mot avsaknaden av en klar gränsdragning mellan medbestämmandet och den politiska demokratin. De regler som införts på den statliga sidan saknar motsvarighet på den kommunala. Detta förtjänar att understrykas inte minst av den anledningen att arbetstagarrepresentanterna var av den uppfattningen att denna kritik inte längre var aktuell.

Allt detta borde ge riksdagen anledning att överväga en genomgripande

översyn av lagstiftningen med den inriktning som anges i den första moderatmotionen. Denna slutsats drar emellertid inte utskottsmajoriteten. Den hänvisar till att det under utfrågningarna inte framställdes krav på någon mer genomgripande omarbätning.

Det var därför med en viss förvåning jag ett par dagar efter det att utskottsbetänkandet hade justerats läste en intervju med den nya arbetsmarknadsministern, i vilken hon förutskickade en snar översyn av arbetslivslagstiftningen, eftersom lagarna i dag är föråldrade. Hon angav att syftet var att flytta fram positionerna – hon nämnde dock inte för vem – och förutsåg att den politiska tonen snart skulle komma att skärpas.

Dessa uppenbarligen mycket långtgående planer i regeringen undanhölls utskottet.

Otvivelaktigt, herr talman, får man intrycket att socialdemokraterna i riksdagen resp. regeringen går i otakt. Vi har ju tidigare i höst kunnat ta del av de mycket långtgående förändringar som såväl det socialdemokratiska partiet som LO är inställt på. LO utreder maktperspektivet. De s. k. löntagarnas inflytande skall stärkas med stöd av lagar och avtal, i samband med "samhällets" godkännande av olika företagsåtgärder vid företagens användning av vinstmedel, såsom olika fonder, och i samband med kollektiv kapitalbildning.

I samma anda beslutade SAP-kongressen om en samlad utvärdering av den arbetsrättsliga lagstiftningen för att stärka löntagarnas ställning i arbetslivet. Härvid skall beaktas behoven av en förstärkning av anställningstryggheten, av ett utvidgat fackligt tolkningsföretråde och av en breddning av förtroendemannalagen till fackligt socialt arbete. Ett annat område där vi kan vänta lagstiftning är i fråga om koncernfackligt samarbete, i första hand inom Norden. LO kräver lagstiftning för att flytta fram positionerna, och i sedvanlig ordning ställer parti och regering upp och effektuerar LO-kraven. Men varför kommer dessa offensiva tongångar inte fram i utskottsbetänkandet? Jag skulle gärna vilja ha ett besked av Sten Östlund på den punkten. Sten Östlund är ju ändå sakkunnig i arbetsmarknadsdepartementet i arbetsrättsliga frågor, så han bör veta.

Debatten om den arbetsrättsliga lagstiftningen har flera dimensioner. Den handlar om förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare och en önskan att ge förutsättningar för en harmonisk utveckling av relationerna dem emellan. Den handlar om de rättigheter som parterna behöver som komplement till den fria förhandlingsrätten för att skapa balans dem emellan. Här gäller diskussionen ofta var balanspunkten skall ligga. Men debatten gäller också värderingar om vilken sorts samhälle vi skall ha, frågor som rör demokratins innehåll.

Budskapet från socialdemokratin är numera mer oförblommerat än tidigare – det är makten det handlar om. De fackliga organisationerna med LO i spetsen nöjer sig inte med medbestämmande och samverkan. Via löntagarfonder, AP-fonder och arbetsrättslig lagstiftning vill de ta över makten i samhället.

Gränserna mellan de fackliga organisationerna och de politiska beslutsfattarna blir alltmer oklara. Det uppstår ett beroendeförhållande mellan organisationerna och de politiskt ansvariga. Detta leder till ett korporativt

samhälle, där det finns en risk för att demokratin sätts ur spel.

I ett sådant samhälle har de enskilda människorna litet att säga till om. Som medlemmar – frivilligt eller ofrivilligt – i fackliga organisationer som har ensamrätt på arbetsmarknaden är de helt utlämnade åt organisationernas godtycke. Organisationernas legitimitet vilar på lagstiftning, inte på medlemmarnas förtroende. Organisationerna blir likställda med offentliga organ utan den politiska kontroll och insyn som gäller för offentliga organ.

Vi moderater vill verka för en helt annan utveckling.

Det officiella syftet med lagstiftningen – att stärka de anställdas inflytande i arbetet – har alla bejakat. Som utskottet skriver ligger det i själva benämningen "medbestämmandelagen" att det är begrepp som samverkan och medinflytande som skall styra den utveckling mot demokrati på arbetsplatserna som lagen vill främja. Till grund för denna samverkan och detta medinflytande bör i första hand ligga avtal mellan parterna.

Det är alltid vanskligt att genom lagstiftning försöka kommandera fram samverkan mellan människor. Frågan är om inte medbestämmandelagen, åtminstone under de första åren, fick den effekten att den då redan pågående utvecklingen mot större samverkan mellan arbetstagare och arbetsgivare bromsades upp. Många arbetsgivare uppfattade lagen som just ett kommando, och arbetstagarna ingavs orealistiska förväntningar. Positionerna låstes.

Under senare år har utvecklingen på arbetsplatserna förändrats avsevärt. Vi har klarat av påfrestande omstruktureringsprocesser. Även om en del återstår kan vi nu börja att se framåt från en ny utgångspunkt. Den tekniska, administrativa och organisatoriska utvecklingen för oss raskt in i det som vi omväxlande kallar informations-, kunskaps- eller tjänstesamhället. Det pågår ett intensivt arbete med att finna nya produktions- och arbetsformer. Detta arbete sker i nära samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare och deras fackliga representanter på arbetsplatserna. Den hierarkiska beslutsstrukturen ersätts alltmer av ett decentraliserat beslutsfattande. Enskilda anställda kan på ett annat sätt än tidigare i sitt dagliga arbete få ett ökat inflytande och ansvar. Detta motsvarar de anställdas växande krav på personlig utveckling.

Man talar alltmer om ett osynligt kontrakt, dvs. att arbetsledning och arbetstagare känner stark solidaritet med arbetsplatsen och arbetskamraterna och samfällt arbetar för det gemensamma bästa. Alla är medvetna om att det är det egna företags, den egna organisationens konkurrensförmåga som avgör dess möjligheter att erbjuda trygga och meningsfulla arbeten. Denna anda har under senare år fått ett allt starkare genomslag i näringslivet och har också börjat nå offentlig verksamhet.

Den slutsats riksdagen borde dra av utvecklingen och resultatet av den uppföljning arbetsmarknadsutskottet har gjort är att det finns gränser för vad lagstiftning kan åstadkomma. Det som nu behövs är inte skärpningar i lagstiftningen som ytterligare förskjuter balanspunkten mellan arbetsmarknadens parter ensidigt åt ett håll – i de centrala fackliga organisationernas favör – utan en lagstiftning som ger de enskilda arbetstagarna och arbetsgivarna samt de lokala fackliga organen bättre möjligheter att verka på arbetsplatserna. Vi måste avlägsna hinder och ge utrymme för konstruktivt nyskapande. Det är den inriktningen på det fortsatta översynsarbetet som vi ger uttryck för i reservation 1.

Jag går nu över till de övriga reservationer som finns fogade till betänkandet, herr talman.

I reservation 4 upprepar de tre borgerliga partierna sitt krav på en ändring av lagen i syfte att tillförsäkra de anställda på de små arbetsplatserna rätten till information och förhandling.

I reservation 7 hemställer samma partier om lagstiftning om negativ föreningsrätt. En sådan lagstiftning skulle likställa Sverige med övriga demokratiska nationer som ratificerat FN-deklarationen liksom Europakonventionen om mänskliga rättigheter. Detta är ett av de allra viktigaste kraven i syfte att stärka den enskildes ställning.

Då det gäller chefstillsättningar har vi moderater i många år krävt att dessa skall undantas från förhandlingsskyldigheten i MBL. Det är en ganska bisarr ordning att arbetsgivaren skall tvingas förhandla med motparten om vem som skall företräda arbetsgivaren gentemot samma motpart. Logiken fordrar egentligen att arbetsgivaren också skulle ha rätt att bli informerad om och ha synpunkter på vilka personer som utses till fackliga företrädare. Den parallellen kan kanske få fler partier än moderaterna att inse det absurda i den nu gällande ordningen.

En annan fråga som har stor principiell räckvidd är facklig vetorätt vid entreprenader. Det är allom bekant att vetorätten inte utnyttjas enbart i det syfte som lagstiftningen från början förutsatte, nämligen för att förhindra s. k. gråfirmor. Även helt seriösa företag utsätts för fackliga bannbullor. Det räcker att de inte har kollektivavtal, även om de utgör enmans- eller fåmansföretag. Detta innebär konkurrensbegränsning och en effektiv hämsko på nyföretagandet.

De tre borgerliga partierna är eniga i sitt krav på en annan ordning.

En annan fråga av stor principiell betydelse är den fackliga stridsrätten.

Centern, folkpartiet och moderaterna är eniga i sitt krav på förbud mot blockad av enmans- och familjeföretag i vilka endast familjemedlemmar arbetar.

Blockadrätten utnyttjas på sätt som inte kan accepteras i ett rättssamhälle. Vi har under årens lopp kunnat räkna upp ständigt nya fall av blockader av enmansföretag på grunder som är ytterst tvivelaktiga. Många av de företagare som drabbas har fått lägga ner verksamheten.

Eftersom blockad också i andra sammanhang kan användas på ett sätt som strider mot lagstiftningen eller är tvivelaktigt ur rättssäkerhetssynpunkt vill moderaterna också att blockadrätten i övrigt skall ses över.

Nära förknippad med blockadfrågorna och tvistefrågor i övrigt är frågan om skadestånd.

På sina håll har möjligheten att utkräva skadestånd från arbetsgivare utvecklats på ett sätt som är klart otillfredsställande. Detta i kombination med den borttagna avdragsrätten för denna typ av skadestånd ger oacceptabla ekonomiska effekter.

Allvarligast är ändå att utkrävandet av skadestånd sker slumpmässigt och att krav på skadestånd följer även för de enklaste formella fel. Jag har tidigare framhållit att lagstiftning och avtal bildar ett oerhört komplicerat mönster, som det för varje företag innebär stora svårigheter att överblicka. För den mindre företagaren är dessa svårigheter många gånger oöverstigliga.

Utkrävandet av skadestånd tycks många gånger ske slumpvis och utan några rimliga proportioner mellan förseelsen och det utkrävda skadeståndsbeloppet. Ibland tycks det mer handla om hur god förhandlare den drabbade företagaren är och hur mycket tid han anser sig kunna lägga ner på att få en minskning av skadeståndsbeloppets storlek. En energisk facklig ombudsman kan med fräckhet och envishet kamma in avsevärda belopp. Företagarna betalar för att få arbetsro.

Herr talman! Så här får det inte se ut i vårt Sverige. Facklig verksamhet är viktig och nödvändig. Det måste vara i allas intresse att sådana här avarter inte tillåts utbreda sig och misskreditera all facklig verksamhet. Uppenbarligen klarar man inte av den nödvändiga renhållningen inom de fackliga organisationerna. Då måste statsmakten självfallet ingripa.

I arbetsmarknadsutskottets betänkande 7, som skall debatteras litet senare, hänvisar utskottsmajoriteten, med anledning av en motion från vpk om frågor i samband med skadestånd, till den pågående översynen i arbetsmarknadsdepartementet. Någon motsvarande hänvisning ville utskottet inte göra i det här betänkandet. Detta föranleder mig att fråga Sten Östlund vad det är för översynsarbete i fråga om skadestånd som pågår. Är det lika ensidigt som övrigt översynsarbete?

I ett avseende kan vi moderater notera att vi blivit bönhörda. Den översyn av arbetsdomstolen som vi begärt är igångsatt.

Herr talman! Den fackliga stridsrätten har under senare år utnyttjats på ett sätt som ger anledning till oro. Strejkbenägenheten är högre än tidigare. Avtalsförhandlingarna har, särskilt inom den offentliga sektorn, visat att modellen har svagheter. Till bilden kan också fogas konflikter orsakade av fackliga gränsdragningsvister.

Denna oro delas av bl. a. regeringen, som tillkallat en särskild utredningsman för att undersöka reglerna för avtalsförhandlingar och arbetskonflikter på den offentliga sidan i syfte att ge uppslag till sådana förändringar som kan leda till en framtida bättre fungerande arbetsmarknad och en lönebildning med mindre risk för konflikter.

Det är märkligt att studera hur denna utredning har tagits emot av de fackliga organisationerna. Regeringen har kritiserats hårt, och de flesta av de berörda organisationerna har vägrat medverka. Också detta är något nytt för svensk arbetsmarknad. Och, herr talman, det är illavarslande.

Man kan inte nog ofta understryka den styrka det varit för svenskt arbetsliv att statsmakten överlätit åt parterna på arbetsmarknaden att själva genom avtal lösa uppkommande frågor och ta ansvar för sina avtal. Denna politik förutsätter att det råder balans mellan parterna i den meningen att en stridsåtgärd från den ena partens sida kan mötas med motåtgärder från den andra parten. Till principerna har också hört att tredje man i största möjliga utsträckning skall hållas utanför konflikten.

Då det gäller stora delar av den offentliga sektorn kan dessa principer över huvud taget inte följas. Arbetsgivaren är stort sett okänslig för de ekonomiska effekterna av en konflikt. De kan överföras på skattebetalarna. Inte heller kan arbetsgivaren besvara en strejk med en lockout av motsvarande omfattning. Den skulle drabba, inte arbetsgivaren men väl de redan drabbade, nämligen de svagaste medborgarna, de vård- och omsorgsbehö-

vande, de som är mest beroende av hela den monopoliserade offentliga tjänste- och servicesektorn.

Då det gäller konflikter med anledning av fackliga gränsdragningsstrider, är arbetsgivarens situation den att han tillhandahåller slagfältet utan att kunna påverka striden.

Utvecklingen är oroande. De senaste årens rikligt förekommande konflikter, särskilt på det offentliga avtalsområdet och gränsdragningskonflikter som den vid Teli och kranförarkonflikten, för tankarna till den djupt olyckliga situation som tidigare rådde på den brittiska arbetsmarknaden. Lägg här till ett inte obetydligt antal olovliga konflikter, där i en del fall socialförsäkringssystemet har fått stå till tjänst som strejkkassa.

Om detta har utskottsmajoriteten ingenting att säga, bortsett från att den vidhåller den helt verkningsslösa 200-kronorsregeln vid brott mot fredsplikten. Ett förslag som framfördes i utskottet att i samband med avstyrkandet av Sten Anderssons i Malmö motion i betänkandet åtminstone hänvisa till den av regeringen tillsatta konfliktutredningen avslogs. Återigen, herr talman, noterar jag hur socialdemokraterna i utskottet tycks föra en annan politik än socialdemokraterna i regeringen. Var finns konsekvensen?

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som moderaterna i arbetsmarknadsutskottet har ställt sig bakom.

Anf. 103 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Medbestämmandelagen är ett viktigt instrument för de anställdas medinflytande i arbetslivet. Den ger de anställda möjlighet att mer aktivt ta del i företagets utveckling, och för den enskilde innebär det som regel en större tillfredsställelse i arbetet. Det går att med större kraft hävda arbetslivets sociala mål, och det ökar jämlikheten mellan parter och individer. En positiv följeffekt av ett aktivt medbestämmande är att maktkoncentrationen motverkas i olika former.

Folkpartiet stod i allt väsentligt bakom 1976 års medbestämmandereform. De liberala grundelement som ingår är det anledning att också framdeles slå vakt om.

Medbestämmandelagen är en ramlag, som i sin konstruktion förutsatte komplettering med avtal. Så har också skett, först på det statliga och kommunala området och därefter inom Kooperationen. Sist, våren 1982, undertecknades ett färdigt utvecklingsavtal mellan SAF och LO/PTK.

Nu har drygt tio år förflutit sedan medbestämmandelagen trädde i kraft. Under mellantiden har för övrigt ett uppföljningsarbete skett via en statlig parlamentarisk utredning, nya arbetsrättskommittén (NARK). Den tillsattes parallellt med ikraftträdandet och kunde drygt fem år senare avlämna sitt betänkande, ett betänkande som till sidantalet var anslående men vars slutsatser var nog så begränsade.

Nu har vi passerat det första decenniet av MBL:s historia. Som redan sagts fann arbetsmarknadsutskottet det rimligt och riktigt att kalla till sig arbetsmarknadsorganisationerna för att ta del av deras erfarenheter av den praktiska tillämpningen. Vi överlade alltså med LO, TCO och SACO/SR. Från arbetsgivaren deltog företrädare för SAF samt för Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Dåvarande inrikesutskottet hade en liknande

hearing med dessa organisationer strax före riksdagsbeslutet 1976.

Då jag i förhållande till den föregående talaren vill måla mina iakttagelser i mindre grälla färger skulle jag kunna säga så här:

MBL:s regler om förstärkt förhandlingsrätt och information ansåg *arbets- tagarsidan* ha varit till gagn för de anställdas medinflytande och engagemang. Låt vara att förväntningarna på reformen har varit klart större än utfallet. Bland annat tog det lång tid att få fram det avtal som skulle komplettera lagen. En annan kritikpunkt var att man anser att man ofta alltför sent kom in i beslutsprocessen för att ha en reell möjlighet att påverka den. Andra problem som påtalades var svårigheten att nå beslutsfattarna i t. ex. koncerner och andra komplexa företag.

SAF framhöll att utvecklingsavtalet varit en positiv faktor, medan de båda kommunförbunden var nog så negativa till motsvarande centrala avtal på den offentliga sidan. Gemensamt ansåg arbetsgivarsidan att organisationstvister- na mellan olika fackförbund är ett växande problem, och man hade den samstämda uppfattningen att den s. k. 200-kronorsregeln borde skärpas.

Både Landstingsförbundet och Kommunförbundet gjorde gällande att det föreligger ett olöst problem när det gäller gränsdragningen mot den politiska demokratin, som de båda förbundens styrelser enhälligt begärt redan 1981. Arbetstagsarsidan gjorde i denna bedömning den iakttagelsen, att en rimlig avvägning i gränsdragningen hade skett. Vidare kan sägas att de olika företrädarna på arbetsmarknaden ändå var ense om att medbestämmandet efter en inkörningstid fungerat hyggligt. Herr talman! Medbestämmandela- gen har kommit för att stanna.

Till utskottets betänkande har fogats 17 reservationer, och folkpartiet har medverkat till sex av dem. Det gäller frågan om MBL i förhandlingar och information för småföretagen. Det finns uppenbara problem i umgänget mellan arbetsgivare och arbetstagare på de allra minsta arbetsplatserna. Därför borde regeringen inom ramen för översynsarbetet med de arbetsrätts- liga lagarna pröva olika modeller för fullgörandet av förhandlings- och informationsskyldigheten i mindre företag. Dessa krav har förts fram i ett antal motioner, som följs upp i den första trepartireservationen, nr 4, som jag yrkar bifall till.

Den negativa föreningsrätten tas upp i reservation 7. Där påtalas att rätten till arbete liksom den enskildes lagstadgade rättigheter på arbetsplatsen aldrig får göras beroende av huruvida den enskilde arbetstagaren är medlem i en facklig organisation eller inte. Medlemskapet måste alltid vara den enskildes angelägenhet. Den enskildes frihet att välja men också att avstå medlemskap i facklig organisation bör garanteras. I en sådan lagförändring bör även förbud mot organisationsklausuler upprättas.

I reservation nr 9 om facklig vetorätt vid entreprenader påtalas att seriösa entreprenörer också kan komma i kläm genom den nuvarande tillämpning- en. Inte sällan gäller det enmansföretagen, och i förlängningen kan etableringsfriheten hotas. Påtalade missförhållanden bör undanröjas, och en anpassning i MBL bör ske.

Reservation 11 om förbud mot blockad av enmans- eller familjeföretag är också bekant från i fjol. Det faktum att parterna på arbetsmarknaden bestämmer vilka stridsåtgärder som skall tillämpas innebär dock ett långtgå-

ende ansvar. Det är viktigt att vidtagna stridsåtgärder som blockad står i rimlig proportion till det resultat man vill uppnå. Blockad av enmansföretag och rena familjeföretag är en omotiverad stridsåtgärd, som bör utrangeras ur den arbetsrättsliga lagstiftningen.

I reservation 13 tas fredspliktsbestämmelserna och 200-kronorsregeln upp. Argumenten för att 200-kronorsregeln borde omprövas är inte nya. Däremot har ytterligare ett år gått, som gör att startåret för denna skadeståndspåföljd från 1928 känns alltmer avlägset. När den infördes var den ett korrigerande medel. I dag är det närmast en struntsumma, trots att brott mot fredsplikten anses som allvarligt. Noterbart är, herr talman, att Kommunförbundet var mycket bestämt i sin uppfattning att denna regel måste justeras till ett belopp som kan anses bättre anpassat till dagens penningvärde och arbetsrättsliga synsätt.

I reservation 16, som är den sjätte och sista reservation jag yrkar bifall till, påtalas den diskrepans som råder mellan de arbetsrättsliga skadestånden för t. ex. mindre företagare. De många lagarna och tillkommen reglering genom kollektivavtal gör det ibland svårtolkat och svårhanterligt. Det kan vara svårigheter att till punkt och pricka efterleva alla detaljer. Hantverkare och andra har inte egen arbetsrättslig expertis, och därför bör skadestånden anpassas till en rimlig nivå. Regeringen bör få i uppdrag att också se över dessa frågor.

Herr talman! Det faktum att folkpartiet yrkar på förändringar i MBL ändrar inte den utgångspunkt jag inledde med, nämligen att medbestämmandelagen som helhet i allt väsentligt fyller en viktig roll, både för arbetstagarna men också för arbetsgivarna. Rätt hanterad och med marginella justeringar i lagstiftningen kan medbestämmandelagen också i framtiden spela en positiv roll i det svenska arbetslivet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande nr 8 med undantag av de folkpartireservationer som jag har yrkat bifall till.

Anf. 104 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Under de senaste 15 åren har en omfattande reformering av lagstiftningen på arbetsrättens område ägt rum. Motivet har varit att ge arbetstagarna ett ökat inflytande i beslutsprocessen och ge de anställda möjlighet att påverka den egna arbetssituationen.

Centerpartiet har i stora delar ställt upp för dessa principer, men i vissa fall godtar vi inte till fullo de regler som finns i medbestämmandelagen.

Medbestämmandereformen är nu drygt tio år gammal, och det är naturligt att det på vissa punkter görs anpassningar till ändrade förutsättningar som har uppkommit under årens lopp.

Den arbetsrättsliga lagstiftningens företag är storföretagen, som hanterar regelsystemet via speciella stabsfunktioner. De mindre företagen har dock inte denna möjlighet. Centerpartiet har vid upprepade tillfällen påtalat att i de små företagen skall MBL tillämpas så att information och förhandling kan ske direkt med de anställda. Den nuvarande ordningen fungerar ofta otillfredsställande, där de anställda företräds av fackliga ombud som inte har anknytning till arbetsplatsen. Vi begär nu att regeringen skall lägga fram

förslag om ändringar som tar sikte på att stärka de lokalt anställdas inflytande genom ett decentraliserat och smidigt beslutsfattande och därmed minska behovet av centrala fackliga ombud.

Många väljer att bli enmansföretagare. Då slipper de ta ansvar för anställd personal. Enmansföretagandet är dessutom en viktig del i nyföretagandet. De flesta av dagens storföretag har en gång varit små. Därför bör på alla sätt enmans- och familjeföretags möjligheter att fungera förbättras.

Den fackliga vetorätten vid entreprenader drabbar även seriösa företagare. Från centerpartiets sida anser vi att enmans- och familjeföretagare som inte har anställd personal skall undantas från fackets vetorätt.

För dessa företagstyper lurar ytterligare faror. Det gäller blockadrätten. Facket kan utan vidare tilltvinga sig avtal, oavsett om det finns några anställda som önskar avtal. Blockadrätten borde därför förbjudas i MBL. Det kan i varje blockadsituation vara en risk för att det lilla företaget går under, och detta står inte i rimlig proportion till stridsåtgärden.

Herr talman! Rätten att ansluta sig till en förening finns inskriven i grundlagen och MBL. Samma rätt att stå utanför en förening borde därför vara en självklarhet. Det är fråga om den negativa föreningsrätten. I en fråga som gäller enskilda medborgares fri- och rättigheter räcker det inte med ändringar i fackliga stadgar. En så viktig fråga får inte vara beroende av vissa fackföreningars tyckande. Nästa gång kan beslutet gå i motsatt riktning.

Den negativa föreningsrätten bör garanteras i lagen – en lag som även skall innefatta förbud mot organisationsklausuler.

Herr talman! I reservation 13 tas fredspliktsbestämmelsen och 200-kronorsregeln upp.

När socialdemokraterna återinförde 200-kronorsregeln var den helt oomtvärad. Rättspraxis gav inte några som helst skäl till ändring.

När lagstiftningen infördes 1928 var 200 kr. en betydande summa. 200-kronorsregeln inverkade säkerligen hämmande på vilda strejker och bidrog till en sund ekonomisk utveckling på arbetsmarknaden. 200 kr. år 1928 motsvarar i dag drygt 6 000 kr. – detta som en jämförelse.

Från centerpartiets sida anser vi att en återgång bör ske till den lydelse som skadestandsreglerna hade åren 1977–1984. Arbetsdomstolen hade då bättre möjligheter att göra nyanserade bedömningar. Högsta-utdömda skadestånd under den här tiden var 600 kr.

Jag drar den slutsatsen att Sten Östlund kommer att säga att de reservationer vi har avgett är inriktade på att begränsa de anställdas inflytande i företagen. Jag vill redan nu klart deklarera att så inte är fallet.

För det första: När det gäller de mindre företagen vill vi flytta MBL-information och -förhandling direkt ner på golvet. Det minskar inte de anställdas inflytande.

För det andra: Den negativa föreningsrätten stärker den enskildes fri- och rättigheter. Det kan inte heller påverka den anställdes inflytande i företaget.

För det tredje: Facklig vetorätt vid entreprenader och rätten för fackföreningar att sätta företag i blockad har ingenting med anställdas inflytande i företaget att göra.

För det fjärde: Fredspliktsbestämmelserna och 200-kronorsregeln har heller ingenting med inflytande att göra. Möjligen skulle en ändrad sådan

regel stärka facket inflytande – facket stöder ju inte vilda strejker.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 4, 7, 9, 11, 13 och 16.

Anf. 105 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Den avgörande makten i företagen och samhället ligger i äganderätten till produktionsmedlen. Arbetsrättslagstiftningen har inte på något sätt tidigare, och inte heller nu, inkräktat på denna maktposition. Storfinansens sitter i orubbat bo och har snarare stärkt sin position i samhället. Den socialdemokratiska politiken, den tredje vägens politik, har ytterligare jämnat vägen för storfinansens övertag i arbetslivet. I stället för att driva en linje som gjort det möjligt för kampdugliga fackföreningar att konsekvent hävda de arbetandes intressen mot kapitalet, har klassarbetet och den tredje vägens politik varit förödande för hela arbetarrörelsens ställning i samhället på 1980-talet.

Borgerliga idéer och värderingar tillåts vara ledande i samhällsdebatten. Högre vinster i företagen, export till varje pris, ohämmad teknikutveckling och lönedepressning är kärnfrågorna i den tredje vägens politik. Den leder fackföreningsrörelsen in i en återvändsgränd. Fackföreningsrörelsen som underordnar sig den tredje vägens politik känner naturligtvis konflikten med medlemmarnas intressen och därmed försvagas den fackliga styrkan. Konflikten består i att organisationerna inte utövar hela sin makt och inte tar de politiska initiativ som de borde göra. Medbestämmandelagen utgör alltså inte något hinder för kapitalet att utvecklas på sina egna villkor.

När arbetsmarknadsutskottet gjorde sin utfrågning av de centrala parterna på arbetsmarknaden, kunde man konstatera att de fackliga organisationerna något uppgivet sade att MBL innehåller få rättigheter för fackföreningsrörelsen. MBL handlar om att tillämpa någon form av medbestämmande och avtal. Facket har egentligen inget att sätta emot, när kapitalet från sin maktposition driver igenom sina strategier.

Vpk har konsekvent kämpat mot en antifacklig lagstiftning och mot en lagstiftning som grundar sig på klassarbete. Vi har bekämpat klassarbetsavtal som binder upp facket. Vi har i stället arbetat för rena partsförhållanden och en självständig facklig politisk kamp, som naturligtvis kan underlättas av konkreta demokratiska rättigheter i arbetslivet.

När MBL infördes för tio år sedan framställdes den av socialdemokratin som den största demokratiska reformen sedan den allmänna rösträtten infördes. Socialdemokratin uttryckte det så och vi har skrivit så i vår reservation. Men samtidigt var man från socialdemokratiskt och borgerligt håll överens om att utgångspunkten skulle ligga i klassarbetet. MBL skulle vara en lag om samarbete mellan parterna. Som sagts tidigare gav inte heller lagen några demokratiska fri- och rättigheter. Många fackföreningar har upplevt MBL som en besvikelse, eftersom den inte förändrade maktpositionerna. Detta har, som jag nämnt tidigare, bekräftats vid våra utfrågningar av de centrala parterna. Situationen som speglas är att man får information, man får förhandla – om än för sent –, affären eller åtgärden är i stort sett redan genomförd och i slutändan blir det alltid som förr, dvs. gamla § 32: Det är arbetsgivaren som bestämmer. Hela arbetsrättslagstiftningens arbete i början av 1970-talet, som kröntes med medbestämmandelagen 1976, sopade

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

Medbestämmandelagen

§ 32 under mattan. Men samtidigt har kapitalet lyft på mattan och på 1980-talet tagit fram § 32 igen och detta med hjälp av den nyliberala linjen som konsekvent har utvecklats från 1960-talet. SAF:s mål och ledningsformer för arbetslivet har genomdrivits. Styrinstrumenten finns kvar hos kapitalet, men i förändrade former.

Sonja Rembo nämnde det decentraliserade arbetslivet, men hon nämnde inte det decentraliserade beslutsfattandet, som inom givna ramar är hårt styrt. Det är en del av Svenska arbetsgivareföreningens mål angående arbetslivet som har genomdrivits. Därför har vi från vpk hela tiden sagt att diskussionen inte gäller medbestämmandeavtal utan handlar om demokratiska rättigheter i arbetslivet.

Vi har varit mycket kritiska till begreppet medbestämmande. Det kan ju inte vara fråga om några jämställda parter som kan ha detta medbestämmande. Det är oförenliga intressen som möts. Ibland kan man naturligtvis ha gemensamma intressen, men utgångspunkterna är alltid olika. Ibland kan man mötas i förhandlingarna, men i de flesta fall handlar det om åt vilket håll man skall dra. De lönearbetande skall ha chansen att hävda sina intressen. Vi tycker därför att det handlar om att i lag stödja den arbetandes intressen. Det måste då vara fråga om rättighetslagar, demokratiska rättighetslagar i arbetslivet. Vi har pekat på några sådana rättigheter under årens lopp som har varit mycket bra. Efter tio år med MBL kommer man inte ifrån faktumet att informations- och förhandlingsrätten i alla frågor, även på koncernnivå, har varit oerhört bra. Man har haft lagstadgad strejkrätt – inte minst på lokal nivå. Man har inte kunnat avskeda strejkande arbetare, skadestånden har tagits bort och man har förbjudit lockout. År 1980 såg vi hur den starka parten som inte enbart ägde produktionsmedlen kunde säga: Ni får inte arbeta här, det är lockout.

Vetorätten för fackföreningar har också varit en utmärkt demokratisk rättighet – inte minst vad gäller ny teknik. Jag är helt övertygad om att den nya tekniken hade sett ut på ett helt annat sätt i dag om vi hade haft vetorätt i de frågorna. Detta är bara några av de frågor som kan vara med bland de demokratiska rättigheterna i arbetslivet.

Strejkrätten kan aldrig tas bort. Intressena ljuger aldrig. Till och med i dagens läge, där de politiska parterna och arbetsköparna gemensamt sätter gränser, kommer tjänstemän i SIF och säger att vi borde ha lokal strejkrätt. Det är alltid den arbetande som säljer sin arbetskraft, och det enda den arbetande har att sätta emot när det tränger är att vägra att sälja sin arbetskraft. Därför kan man inte ta bort strejkrätten. Upprörs man då av att någon i ett politiskt och fackligt trängt läge kanske inte följer de regler som etablissemang har ställt upp, vet man att man står på etablissemangets sida. Då vill man egentligen tvinga dessa arbetare till underkastelse. Och det är detta det handlar om. Det handlar inte om att man håller ingångna avtal. Vi vet att när avtal ingås ändras arbetsförhållanden. Arbetsköparen ändrar sin organisation och dess inriktning under tiden avtalet gäller, medan arbetaren skall vara bunden av fredsplikt. Därför är strejkrätten en av de demokratiska fri- och rättigheterna som man egentligen inte kan ta bort, vilket svensk lagstiftning gör. Men man kan inte ta bort de arbetande. De kommer alltid att använda strejkrätten, de kan inte tvingas till underkastelse. De kommer inte att tillåta det.

Ett problem som ökar i snabb takt i det svenska näringslivet är transnationaliseringen av svensk industri. Man slår ihop stora företag, flyttar produktion mellan olika länder, och de fackliga organisationerna har svårt att bemästra läget och att se vad som händer. Man vet inte hur företagens ekonomiska situation ser ut. Vinster kan döljas, och man vet inte vilka enheter som flyttas och inte till vilket land. Man vet inte vilka lagar man skall rätta sig efter. Insynen, informationen och förhandlingsrätten är i någon form av upplösning. Vi vet också att vi inte kan lagstifta om transnationella företag i andra länder. Men vad vi kunde göra, åtminstone med den arbetarmajoritet som finns i riksdagen, är att ställa oss solidariska med lönearbetarna och stifta en sådan lag att de transnationella företag som är baserade i Sverige, även de utländska företag som har verksamhet här, skulle vara skyldiga att se till att de fackliga organisationerna kan samverka över gränserna.

Vpk är inte ensamt om detta förslag. TCO:s ordförande Björn Rosengren sade samma dag som jag var uppe i en interpellationsdebatt med statsrådet Thalén att nu återstår bara lagstiftningsvägen. Han reagerade, liksom också vpk:s representanter, när SAF:s representanter totalt vägrade att träffa ett avtal och i stort sett sade att de inte ville göra storkoncernerna till en resebyrå för facket. Det handlar om stor nonchalans och är mycket utmanande mot arbetarrörelsen. För socialdemokraterna i riksdagen borde det vara en fråga om solidaritet med de arbetande som hamnar i denna situation att se till att de fackföreningar som är verksamma i transnationella företag har möjlighet att samverka över gränserna.

Det aktuella exemplet är ASEA-Brown Boveri, där facket egentligen inte hade någonting att sätta emot. Regeringen hade heller ingenting att sätta emot, den var politiskt uppbounden till denna utveckling.

Vi känner också till SAF:s roll. När ASEA köpte upp Strömbergs i Finland hade storkoncernen träffat en uppgörelse med de fackliga om samverkan. Men SAF sade nej, och det blev ingenting.

Dessutom kan man inte begränsa denna verksamhet till Norden. Om ett transnationellt företag har verksamhet i Norden och i andra länder, kan man inte begränsa verksamheten till den del som finns i Norden utan man måste gå vidare.

När det gäller den offentliga sektorn uppstår ett stort problem. Ständigt får vi höra diskussionen, t. ex. när vi hade en utfrågning av parterna, om problemen med gränsdragningen mellan medbestämmandet och de politiska besluten. Jag håller med om att det måste vara ett olösligt problem – eller för att uttrycka det drastiskt – ett idiotiskt problem att klara ut medbestämmandet i politiska beslut. Hur skall det gå till? Hur skall fackliga organisationer tillsammans med politiker kunna komma överens om de politiska besluten och finna samförstånds lösningar? Det är ju omöjligt! Det är klart att det då blir gränsdragningsproblem.

Om i stället de fackliga organisationerna – precis som inom den privata sektorn – fick använda sina demokratiska rättigheter och förhandla i vanlig ordning med politikerna, då finge politikerna ta hänsyn till den styrka som finns hos de fackliga organisationerna, och de fackliga organisationerna skulle få se hur stark den politiska sidan är. Så borde det vara. Men detta

gränsdragningsproblem får väl socialdemokrater och borgare dras med så länge de skall envisas med att ha medbestämmande.

Så något om konfliktutredningen som på den offentliga sidan har fått direktiv av regeringen. Inom stat och kommun skall systemet för avtalsförhandlingar förbättras, förhandlingsordningen skall ändras och man skall utreda om konflikterna är samhällsfarliga eller ej. Men om man följt med i utvecklingen det allra minsta, måste man inse att nästan varje konflikt i dag stör andra samhällsområden, även om konflikten uppstår på den privata sidan. Så "församhälleligt" har vårt samhälle blivit att om man ställer in sitt arbete i produktionen eller sin tjänst någonstans så drabbas tredje man. Och om det är huvudmotivet, dvs. att arbetarna inte skall få strejka för att tredje man drabbas, då skall man säga klart och tydligt att det intresset är överordnat. Det kan i sin tur bara gynna en part, nämligen arbetsgivarsidan.

Man återkommer till frågan om olovliga stridsåtgärder. Men de som talar om detta och utreder frågan måste väl besinna vad som kommer att hända om man på statens område sätter ett 4-procentigt tak – och finansminister Kjell-Olof Feldt hoppas ju att det också skall gälla den kommunala sektorn. Vill man underlätta förhållandena på arbetsmarknaden eller vad menar man? Skall män både diktera avtalsrörelsen och tvinga igenom avtalen? Då har vi en inte bara i ord statlig inkomstpolitik utan då finns den också i reella termer. Då kommer regeringen att bestämma lönepolitiken framöver. Man får nog bestämma sig för hur man vill ha det på den offentliga sidan, men inte bådar det gott att hålla tillbaka de människor som arbetar inom vård, omsorg och service, som har mycket låga löner, och utsätta dem för repressalier i arbetsrättslagstiftningen.

Teknikens utveckling är en annan fråga som jag vill belysa i arbetsrättsligt sammanhang, eftersom vpk:s krav är vetorätt för de fackliga organisationerna. Vi har sett denna fråga som en maktfråga. Utan tvivel gav den tredje vägens politik, som lades fast 1981, en extra skjuts åt teknikens utveckling i arbetslivet i Sverige. Tidigare fanns det ett motstånd från de fackliga organisationerna, som ville att man skulle vara varsam vid införandet av ny teknik. Men 1981 bestämdes att det svenska näringslivet skulle effektiviseras så snabbt som möjligt, och fackföreningarna släppte loss på den tredje vägens ideologi. Nu kan vi börja mäta resultaten.

Går man å andra sidan ut på hearingar i arbetsmiljöfrågor får man se på bildskärmar, och man upptäcker att den nya teknikens snabba introduktion – kanske långt ifrån de fackliga målsättningarna – gör att många människor slås ut. Mycket hastigt sorteras människor ut i dag. Det är människor med förslitningsskador och belastningsskador. Men det hör liksom inte till arbetsrätten att se på konsekvenserna av det man gör.

Vi har också en motion om entreprenader. De borgerliga partierna har under lång tid ansett att det inte skall finnas vetorätt i arbetsrättslagstiftningen. De borgerliga partierna är över huvud taget relativt nöjda med medbestämmandelagen. Det är medbestämmande och samverkan som är huvudpunkterna. Men så fort det gäller lagstiftning om fackliga rättigheter skjuter man ifrån sig. Den fackliga vetorätten mot entreprenad är en sådan fråga, trots att den handlar om grå eller svarta entreprenörer som inte håller sig till arbetsmarknadens regler. Det förhåller sig nästan tvärtom när det

gäller entreprenader. I dag förändras hela industrisystemet. Det skall vara entreprenörer eller konsulter i en eller annan form i nästan varje företag. Den gamla industriförbundsprincipen på den fackliga sidan håller på att slås ut helt. Det är konsulter och entreprenörer om vartannat på nästan varje storindustri. Detta kommer att mer och mer likna England framöver. Jag kan tänka mig ett enormt kaos i nästa steg och inte ordning, reda och samordning. Vi har från vpk föreslagit att den fackliga organisation som befinner sig på arbetsplatsen borde ha en ordentlig vetorätt, så att företagen inte i onödan och med kortsiktiga vinstmotiv anlitar entreprenörer, konsulter och annat utan försöker ha en fast och kunnig organisation inom sina egna väggar. De exempel på sådan verksamhet som vi under tidigare år sett är avskräckande.

Sedan till förtroendemannalagen och de regionala fackliga förtroendemännen. Den frågan har varit uppe flera gånger och vinner av någon anledning inte gehör hos den socialdemokratiska regeringen och majoriteten i utskottet. I år finns det tre motioner där socialdemokrater föreslår att de regionala fackliga förtroendemännen skall ha tillträdesrätt och att kostnaderna för den verksamheten skall betalas genom en arbetsgivaravgift.

Vpk tycker återigen att det är rätt och riktigt. Ett argument som jag tror är mycket viktigt är hämtat från arbetsmiljöns område. Sedan fackföreningsrörelsen och arbetarrörelsen gick till attack mot de dåliga arbetsmiljöerna har de stora företagen, där fackföreningsrörelsen är relativt stark, tagit bort de sämsta arbetsmiljöerna, men i de små företagen är det fortfarande problem. Jag tror – ja, jag är nästan bergsäker på det – att ett starkt fackligt arbete också är en bra garanti för att de allra sämsta arbetsmiljöerna försvinner. Det är ytterligare ett skäl till att bifalla kravet.

Att MBL behöver ändras är det inte bara vpk som anser. Vi vill också ersätta MBL med en rättighetslag. Docent Ronnie Eklund har i en avhandling för inte så länge sedan pekat på att det behövs – medbestämmandelagstiftningen är otidsenlig; inte minst gäller det lagen om anställningsskydd, som är nästa ärende på föredragningslistan. Jag tänker då på bolagiseringen, hur de former för styrning av företagen som SAF tillämpar gör att de fackliga organisationerna kommer i efterhand. Därför behöver arbetsrättslagstiftningen verkligen förändras. Den måste ersättas med demokratiska rättigheter för arbetarna. Vi måste i en första omgång försvaga kapitalets positioner, och då måste man överge klassamarbetsandan. I den andan är vpk:s reservationer till det här betänkandet skrivna. Jag yrkar bifall till dem.

Anf. 106 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Att vara utskottets talesman i en debatt om betänkandet om medbestämmande är ungefär som att stå i en grupp blåsare: på den högra sidan blåser moderaterna i domedagsbasunen, och på den vänstra sidan blåser vpk:s representant i revolutionstrumpeten. Folkpartiets och centerpartiets representanter är också utrustade med blåsinstrument, låt vara att deras instrument inte är lika högljudda och att de inte tar i lika hårt utan mer sällar sig till oss socialdemokrater. Så har jag upplevt inledningen av den här debatten.

I betänkande nr 8 om medbestämmande behandlar utskottet 23 motioner.

Vi har 17 reservationer och ett särskilt yttrande.

MBL är "grundbulten" i den arbetsrättsliga lagstiftningen. Som beskrivs på s. 5 i betänkandet består lagen av två grupper av regler.

Den ena gruppen utgörs av avsnitt som till stora delar hämtats från tidigare lagstiftning. Det är reglerna om föreningsrätt, reglerna om parternas förhandlingsrätt, bestämmelserna om kollektivavtal och fredsplikt, bestämmelserna om medling i arbetstvister och även reglerna om skadestånd och andra påföljder. De bygger i viktiga delar på äldre lag.

Den andra gruppen av regler hör till det genom MBL införda regelsystemet för arbetstagarnas medbestämmande. Det är kring den senare gruppen av regler som debatten står som hetast. Det är den vi i de flesta fall har i åtanke då vi i dagligt tal pratar om medbestämmandelagen. Men det är viktigt att komma ihåg att mycket i medbestämmandelagen är hämtat ur tidigare lagstiftning på det arbetsrättsliga området.

Lagen har både genom sin egenvikt och genom de avtal som träffats på basis av den, alltså både när det gäller medbestämmandet och när det gäller avtalen om dess tillämpning, en vittgående betydelse för alla i arbetslivet då den gäller för det mesta som rör förhållandet arbetsgivare–arbetstagare.

När det gäller medbestämmandedelen utgår lagstiftaren från att löntagarnas inflytande och medbestämmande skall utövas genom de fackliga organisationerna. I de medbestämmandeavtal som ingåtts utvecklas närmare hur inflytandet för löntagarna över det dagliga arbetet kan utvecklas.

I synnerhet moderaterna men, som jag inledningsvis antydde, också folkpartiet och centern, om än i mer begränsad omfattning, har årligen återkommit med motionsförslag som till sin konsekvens skulle komma att urholka lagen och minska dess betydelse för arbetstagarna.

Med samma regelbundenhet återkommer vpk med krav på sådana förändringar som egentligen skulle innebära ett systemskifte här i landet. Lars-Ove Hagberg har för en stund sedan från talarstolen framfört dessa uppfattningar.

Lagen har nu gällt i tio år. Med anledning därav har utskottet, som här har sagts, hört arbetsmarknadsorganisationerna om deras erfarenheter av de gångna tio åren med medbestämmandelagen, vilket redovisas i utskottets betänkande.

Vid de hearingar som hållits har inga krav på så genomgripande förändringar av lagen rests som moderaterna resp. vpk framför i motioner och reservationer. Däremot har man framhållit värdet av att den omfattande lagstiftning som onekligen infördes på 1970-talet givits tid att stabiliseras. Kritik har visserligen framförts, men den har då gällt enskildheter i tillämpningen av lagen. På betydande områden eftersträvar de fackliga organisationerna uppenbarligen fortsatt arbete med avtalslösningar.

Lars-Ove Hagberg belyste helt nyss en fråga som jag inte mer skall återkomma till i mitt inlägg och som gällde det koncernfackliga området. Det var just på det området som de fackliga representanterna, åtminstone från LO-sidan, tills vidare ville jobba vidare med försöken att lösa problemen avtalsvägen. De hade den klart uttalade uppfattningen att den bästa lösningen på de problem som finns i koncernen – de tog också upp problemet i nordiskt perspektiv – vore att träffa avtal. De insåg att det fanns problem att

gå fram lagstiftningsvägen. Därmed är inte sagt att det för framtiden är uteslutet med lagstiftning, om det långsiktigt visar sig omöjligt att komma fram avtalsvägen.

Hur vi mer långsiktigt ser på utvecklingen av arbetsrätten skall jag ta upp litet senare. Med vad jag nu har sagt yrkar jag avslag på reservationerna 1, 2 och 3.

På ett stort och viktigt område är de borgerliga partierna ense. Det gäller förhandling och information i de små företagen. Här vill de, som jag ser det, begränsa de anställdas rätt att få stöd av sin fackliga organisation i medbestämmande- och inflytandefrågor. Som jag tidigare framhållit är grundtanken i medbestämmandelagen att medbestämmandet och inflytandet skall utövas genom de anställdas fackliga organisationer. Frågan är då hur detta inflytande skall kunna utövas på mindre arbetsplatser, där ingen lokal arbetsplatsanknuten organisation finns eller kan bildas på grund av att företaget och arbetsplatsen är så liten.

Av visst intresse i sammanhanget kan vara att göra klart för sig vad en fackförening är, hur den fungerar och vilken konstitution den har.

Enligt vad jag en gång i tiden har lärt mig i fackföreningskunskap är en fackförening en sammanslutning av arbetstagare på en ort eller i en region inom en viss bransch. Det är vad vi i dagligt tal ofta kallar för avdelningar. Därifrån har fackföreningarnas organisation byggts upp och sammanslutits till förbund. I gemensamma stadgar har man beslutat om sin organisation ned till de företagsvisa arbetsplatserna med deras klubbar, grupper eller sektioner och, i mindre företag, ofta med kontaktombud. Inom varje förbund är organisationen uppbyggd efter branschens struktur. I vissa förbund är avdelningen den viktigaste lokala organisationen. I andra kan det vara arbetsplatsklubbarna som är de dominerande med befogenheter och förhandlingsrätt som inte står avdelningens långt efter. Dessa skillnader förklaras av den branschstruktur som de skilda förbunden arbetar i.

Har vi då i lag gett de fackliga organisationerna uppgiften att utöva medbestämmande, kan vi rimligen inte utifrån denna lagliga rätt utestänga de anställda på mindre företag, vilka är för små för att det skall vara meningsfyllt att bilda lokala arbetstagarorganisationer eller därför att detta inte stämmer med praxis inom den bransch i vilken den fackliga organisationen verkar. För deras del är ortens fackförening, avdelningen, inom branschen lika med lagens lokala fackliga organisation.

För parterna på arbetsmarknaden har detta inte varit något större problem. I medbestämmandeavtal mellan SAF, LO och PTK har det angetts hur arbetsplatsombud eller kontaktombud kan utses på mindre företag och ha visst medbestämmande. Men det är arbetstagarorganisationen som i likhet med vad som gäller för underorganisationen till avdelningarna anger kontaktombudens uppgifter och befogenheter. Besluten över delegationsordningen inom organisationen fattas med andra ord av de fackliga organisationerna själva. Detta är erkänt i alla andra sammanhang. Det finns därför ingen anledning att göra undantag för de anställda i mindre företag och därmed undergräva och försämra deras möjligheter och rättigheter. Det skulle vara uppseendeväckande om vi på basis av vad jag nu har anfört skulle lagstifta på detta område. Jag yrkar således avslag på reservation 4.

Låt mig sedan kommentera ett helt block av reservationer. Reservation 7 om negativ föreningsrätt m. m. är en gemensam borgerlig reservation. Reservation 8 om chefstillsättningar kommer från moderata samlingspartiet. Reservation 11 handlar om förbud mot blockad av enmans- och familjeföretag, och reservation 12 från moderata samlingspartiet tar upp frågan om blockadrätten i övrigt. Reservation 13 om fredspliktsbestämmelserna och 200-kronorsregeln m. m. är en borgerlig reservation. Reservation 16 om arbetsrättsliga skadestånd är en gemensam borgerlig reservation.

Jag kan inte kommentera varje motion och reservation. De frågor som tas upp i dem har vi diskuterat i denna kammare i flera år. Därför har jag valt att kommentera vissa delar i dem. Andra delar har jag kommenterat ingående under tidigare år. Också Lars Ulander har tidigare debatterat skilda avsnitt i dem.

Alla dessa reservationer och motioner berör frågor som vi ingående har behandlat i debatter om betänkanden förra året. Med utgångspunkt i dagens betänkande och den debatt som har förts finner jag inga skäl att inta några andra ståndpunkter än tidigare, utan dessa ligger fast.

Det finns ett visst mönster i de förslag som främst moderaterna men som också folkpartiet och centern lägger fram, nämligen att de inskränker de fackliga organisationernas medlemsbevakningsrätt, i vissa fall långt bortom lagstiftningen före MBL:s tillkomst. Särskilt gäller det blockadrätten. Jag yrkar således avslag på samtliga dessa reservationer och motioner.

Beträffande reservation 5 från vpk om ändring av förtroendemannalagen i fråga om de små arbetsplatserna kan jag säga att vi för närvarande inte arbetar med frågan om att finansiera de regionala fackliga förtroendemännens arbete. Vi räknar inte med att det läggs fram något förslag om det. Däremot förväntar vi oss av socialdemokraterna i arbetsmarknadsutskottet att arbetet på departementet så småningom skall leda fram till förslag om tillträdesrätten.

Frågan om fackligt inflytande i koncerner har jag redan berört. Vad gäller reservation 14 om fredspliktsbestämmelserna och 200-kronorsregeln har Lars-Ove Hagberg beskrivit hur han vill avskaffa fredspliktsbestämmelserna och införa lokal strejkrätt. Han vill att det skall komma till uttryck i lagen. Låt mig ställa följande fråga till Lars-Ove Hagberg: Om inte parterna på arbetsmarknaden, på förbunds nivå och kanske även på LO-nivå eller central organisationsnivå, inte stod fast vid fredsplikten efter att ha förhandlat och träffat avtal om lönerna, vilka möjligheter tror Lars-Ove Hagberg att de fackliga organisationerna då skulle ha att förhandla om löntagarnas villkor? Vilket intresse skulle arbetsgivarorganisationerna då ha av att träffa avtal på förbunds- eller t. o. m. på LO-nivå? Det är frågor som Lars-Ove Hagberg nog bör fundera över ganska ordentligt innan han för sina förslag vidare.

I den gemensamma borgerliga reservationen nr 9 och vpk:s reservation nr 10 anmäls från skilda utgångspunkter reservation mot utskottsmajoritetens skrivning vad avser facklig vetorätt vid entreprenader. De borgerliga vill i stort sett upphäva lagen och vpk vill kraftigt skärpa den.

Det är i och för sig riktigt som anförs i reservation 1, att näringslivet genomgår en allt snabbare förändring. Men det blir också allt vanligare att det som tidigare normalt sköttes inom resp. företag i ökad utsträckning läggs

ut på s. k. serviceföretag utan att arbetsuppgifterna i sig genomgår någon egentlig förändring. Det kan gälla städning, vakt och bevakning samt viss maskinservice, ibland med leasingavtal osv. Konsulter av olika slag anlitas. I långa stycken är detta också en förklaring till den växande privata servicesektorn. I de gränsskikt som här kan uppträda finns företeelser som måste betecknas som gråzoner.

Till detta kommer att den tidigare entreprenadverksamheten, som en gång motiverade lagens tillkomst, ingalunda har upphört, även om den fått anpassas till former som kan accepteras. Jag tror att den snabbt skulle kunna återta sina gamla, kända former utan vetorätsreglernas existens i MBL.

Lika litet som det med den allt snabbare förändringen av näringslivet som grund finns anledning till en samlad översyn av lagen i den riktning som moderaterna vill ha i reservation 1, lika litet finns det mot den redovisade bakgrunden anledning att inskränka eller avskaffa vetorätsreglerna i MBL. Och lika litet kan vi på den smala grund i form av en motion, som vi nu har att bedöma lagen på, biträda vpk:s uppfattning om en skärpning av vetorätsreglerna.

De sista reservationer som jag skall kommentera är reservation 15 om medlemsomröstning före strejk och reservation 17 om följsamhetsklausuler m. m. i löneavtal. Jag hade inte förväntat mig att det skulle avges några reservationer till betänkandet på basis av motionerna i dessa frågor. Jag tycker det är illavarslande att moderaterna efter så många år i arbetsmarknadsutskottet har kunnat avge dem.

Även om ingendera av reservationerna utmynnar i något egentligt yrkande, är bara handlingen att avge reservationer i anslutning till motioner som uttryckligen kräver lagstiftning i rent Thatcheristisk anda på för de fackliga organisationerna elementära rättighetsområden – som att själva förfoga över sina inre angelägenheter och själva utforma sina avtalskrav – synnerligen anmärkningsvärd.

Herr talman! Som framgår av betänkandet och vad jag här anfört har vi inte funnit anledning att nu förorda några ändringar i gällande lagstiftning, vare sig på basis av de motioner vi har behandlat eller de upplysningar vi inhämtat vid de utfrågningar som utskottet genomfört med anledning av att lagen gällt i tio år.

Som en del motionärer och reservanter också framhållit, går emellertid utvecklingen vidare inom industri, närings- och arbetsliv. Så också på arbetsrättens område, även om det inte blir i den riktning som åtminstone de borgerliga reservanterna till det här betänkandet har tänkt sig.

Nya lagförslag på arbetsrättens område har under perioden genomförts. Några skall också behandlas av riksdagen redan före juluppehållet. Främst tänker jag då på styrelserepresentationslagen. Andra förslag remissbehandlas, och riksdagen kan förvänta sig förslag redan under våren.

Det har ställts frågor här om hur vi ser på den fortsatta utvecklingen av medbestämmandelagen och arbetsrätten. Låt mig då svara så här.

Inom LO pågår en omfattande utvärdering av medbestämmandet, och det lokala fackliga inflytandet i företagen skall utvärderas. Andra fackliga organisationer arbetar på olika sätt med uppföljning av inflytandefrågorna. Det kommer att vara ett betydande intresse att ta del av vad som kommer ut av det arbetet.

I samma anda ansåg höstens socialdemokratiska partikongress att partiet nu tillsammans med fackföreningsrörelsen bör ta initiativ till att göra en samlad utvärdering av den arbetsrättsliga lagstiftningen i syfte att ytterligare stärka löntagarnas ställning i arbetslivet. Resultatet därav skall sedan ligga till grund för de nödvändiga diskussionerna om löntagarnas inflytande i 1990-talets arbetsliv.

Till det vill jag säga att vi inte har haft anledning att behandla den delen i det här betänkandet. Vi skall först diskutera i vårt parti hur vi skall gå vidare med de besluten.

Låt mig avslutningsvis bara säga att redan nu kan vi se hur dagens ungdom vänder dem ryggen som bara vill köpa deras händer till monotona arbetsuppgifter med små eller inga möjligheter till personlig utveckling. De kräver i sitt yrkesval andra värden. Bl. a. inflytande och medbestämmande över arbetet och dess villkor är då betydelsefulla inslag för att på bästa sätt kunna utforma 1990-talets arbetsplatser och vända trenden inte minst till gagn för industrin.

Det kan inte uppnås genom en tillbakarullning av löntagarnas medbestämmande och inflytande, vilket moderaterna är de främsta förespråkarna för, utan endast genom en fortsatt utveckling av dessa möjligheter. Det kan ske inom ramen för nu gällande medbestämmandelag och genom avtal om dess tillämpning, och det kan ske om så behövs genom en utvecklad lagstiftning.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan och än en gång avslag på samtliga reservationer. Och så ber jag om ursäkt för att jag har dragit över den anmälda taletiden.

Anf. 107 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Så fick vi då besked av Sten Östlund om att den hovsamma tonen i utskottsbetänkandet när det gäller den framtida översynen av den arbetsrättsliga lagstiftningen inte har något verklighetsunderlag. Vad man egentligen avser från socialdemokratisk sida är en mycket genomgripande översyn av den arbetsrättsliga lagstiftningen i samband med förändringar inom det ekonomiska livet, en översyn som i realiteten medför just det systemskifte som Sten Östlund ansåg att de kommunistiska kraven innebär.

Vad Lars-Ove Hagberg sade var ju att det avgörande är var makten ligger, var ägandet av produktionsmedlen finns. Den socialdemokratiska partikongressen formulerade sig redan 1975 – det var inte första gången och inte sista gången heller – på det här sättet:

”De åtgärder och de styrmedel som partistyrelsen tidigare redovisat visar att vi steg för steg är på väg från ett utpräglat blandekonomiskt samhälle till ett samhälle där beslutsrätten över produktionsmedlen allt mer övergår till samhället och de anställda. Denna process bör, enligt partistyrelsen, fortgå i den takt fackföreningsrörelsen och partiet finner praktiskt möjligt.”

Det förefaller mig, efter att ha lyssnat på herrar Hagberg och Östlund, som att de är mycket eniga i fråga om den framtida utvecklingen. Det är bara det att Sten Östlund vill ha en långsammare takt. Det är de små stegen som skall gälla. Man skall inte basunera ut socialismen på gator och torg, som en känd socialdemokrat sade en gång i tiden.

När man talar om de anställda, skall vi veta att man i det här sammanhanget inte menar de anställda. Man menar de fackliga organisationerna. Vad vi

har att vänta oss är precis det som den nya arbetsmarknadsministern säger: Vi kommer att få en omfattande förändring av lagstiftningen. Den politiska tonen kommer att skärpas. Det är helt klart. Det är bra att vi får veta. Detta undanhölls utskottet under dess arbete.

Sedan gav Sten Östlund en lektion i hur de fackliga organisationerna är organiserade och hur omöjligt det är med anledning därav att förändra förhållandena för de anställda i de små företagen och möjligheterna för dem att själva få lov att informera sig och förhandla med arbetsgivaren om de åtgärder som gäller deras egna arbetsplatser.

Men, snälla Sten Östlund, det är väl inte de fackliga organisationernas organisationsstruktur som skall vara bestämmande för de beslut riksdagen fattar! Vi förbehåller oss verkligen rätten att fatta de beslut som vi anser vara bäst och riktigast för de enskilda människorna och för att vårt samhälle skall få den form och den struktur som det bör ha i en demokrati. Skulle det kollidera med de fackliga organisationernas organisationsplan, får de väl ta sig en funderare på den saken.

Anf. 108 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Socialdemokraternas företrädare här klagar över att stå i blåsten. Än är det från vänster det kommer revolutionära trumpetstötar, än är det från höger han hör domedagstrummor. Slutsatsen borde vara att det är rimligt att lyssna till de mera finstämda instrumenten i mitten, där det är liberala tongångar. Socialdemokraterna kan göra det någon gång i sina bästa stunder, och vi skall väl inte helt utesluta förhoppningen.

Låt mig säga om utvecklingsavtalen att där finns mycket att komplettera med, framför allt när det gäller den enskilda sektorn. Jag hoppas att det arbetet inte stannar upp.

Sedan upplevde jag att en av Sten Östlunds teser var att man med de förslag som vi från folkpartiets sida medverkar till skulle urholka lagen. Är det så säkert?

Reservation 7 gäller den negativa föreningsrätten. Vi har fått påskrivet från Europakommissionen att vi inte följer vad som kan anses vara en anständig hantering av föreningsrätten. På vilket sätt skulle man urholka de fackliga organisationernas möjligheter att arbeta, om riksdagen biföll reservation 7?

Eller ta vetorätten vid småentreprenader. El-Ettans agerande är nog så sedelärande, och näringsfrihetsombudsmannen har fått ingripa. Frågan har varit på regeringens bord, och vårt utskott har fått ägna sammanträde åt frågan. Visst finns det anledning till justering på den punkten. Eller vad finns egentligen för jämlighet mellan en arbetare som bryter mot någon regel och i värsta fall råkar ut för en 200-krona i påföljd och en hantverkare som för en ringa förseelse kan råka på skadestånd på många tusen kronor? Jag tror att en sådan utjämnning mellan de här två grupperna skulle vara mycket rimlig, och jag frågar återigen: På vilket sätt skulle det urholka de fackliga organisationernas möjligheter att arbeta?

Sten Östlund sade här att socialdemokraternas ståndpunkt står fast. Ja, möjligen sitter ni fast ibland. Det skulle vara välgörande om ni reste er upp och tog er an en och annan fråga som behöver justeras. Det är inte detsamma

som att attackera de fackliga organisationernas möjlighet att verka. Det är att få en hantering som på sikt, tror jag, faktiskt skapar en bättre ordning som också arbetstagarorganisationerna har glädje av.

Anf. 109 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Sten Östlund känner blåsväder i debatten från höger och vänster. Om vi skall fortsätta det lilla illustrationsnumret med blåsväder, är väl Sten Östlund en vindflöjel i den vind som kapitalet blåser. I annat fall kan jag inte förstå den politik som är tredje vägen med höga vinster och låga löner och som skall verkställas med hjälp av medbestämmandelagens möjligheter. Man skall hålla de fackliga organisationerna i schack.

Men om det här nu skulle vara revolutionära trumpetsignaler tycker jag att det är en bra illustration till vad revolution är. Det är inte blod och krig längre. Jag tycker det var bra att Sten Östlund tog upp det, och jag håller med honom.

Att det är fråga om ett systemskifte är tydligen helt klart, men det systemskifte som Sten Östlund nu förfasar sig över ligger inte så långt bakåt i historien, och egentligen borde det sitta i hans ryggrad. Här handlar det om det som arbetarrörelsen har stått för under många år: en självständig fackföreningsrörelse, att man skall kämpa för medlemmarnas intressen, som vpk kräver, att arbetarna skall ha rätt i lag att hävda sina intressen, att man skall få strejka. Det kan väl inte vara särskilt främmande för arbetarrörelsen att man skall ha facklig samverkan över gränserna, att även de offentliga facken skall ha rätt att kämpa, att teknikens utveckling inte ohämmat skall dra in på den svenska arbetsmarknaden, att man kan skydda sig i organisationsfrågor i företagen via entreprenad och konsulter, som kapitalet nu vill göra genom t. ex. vetorätt och regionala förtroendemän – allt detta kallar Sten Östlund egentligen systemskifte. Ja, jag håller med honom. Det är ett systemskifte, därför att regeringen följer högerspåret i politiken. Det är ett skolexempel i den här debatten som jag tycker är lärorikt.

Så till fredsplikten. Man kommer inte ifrån att den är ett problem för fackliga organisationer, även för dem som försöker hålla sig inom ramen. Ta industritjänstemännen som nu på sin kongress ville ha lokal strejkrätt för att kunna hävda sina intressen. Jag tror nämligen att vi, om vi inte hade den här fredsplikten, skulle få mycket bättre avtal, där båda parterna visste vad de hade kommit överens om från början och där inte en part hur som helst kunde förändra situationen under resans lopp. Till skillnad från socialdemokraterna, Sten Östlund, har jag faktiskt tilltro till ett visst fackligt ansvar när det gäller att hantera en facklig strejkrätt.

Sten Östlund säger ingenting om de transnationella företagen. Jag förstår det. Det måste vara besvärande att gå in i ett längre svaromål på den punkten. Vad är det egentligen regeringen är så rädd för? Varför kan man inte i det här läget, när SAF bjuder så hårdnackat motstånd, se till att de fackliga organisationerna kan samverka över gränserna? Jag förstår inte vad som är hindret, om det inte är det politiska hindret att det stör samverkan för tredje vägen mellan den socialdemokratiska regeringen och kapitalet. Då förstår jag det, och det kanske är där skon klämmer.

Sonja Rembo gjorde mig till sanningsvittne när det gäller socialdemokra-

tin och var ägandet skulle vara någonstans. Jag får tacka för det. Till viss del kanske det kan vara rätt i fråga om Sten Östlunds retorik, men i sin praktiska politik har socialdemokratin hela tiden följt högerspåret. Jag vet inte om det är en tröst för Sonja Rembo om jag är ett sanningsvittne i den delen, men det är absolut ingen tröst för arbetarklassen.

Den skillnad jag ser mellan regeringspartiet/socialdemokratin och de borgerliga hänger ihop med att man är överens om inriktningen. Det är medbestämmande som skall råda. Intressekonflikten mellan de arbetande och ägarna till produktionsmedlen skall man sudda ut – men man är inte överens om hur det skall ske. Sonja Rembo vill framför allt värna om de enskilda människorna, men de enskilda människorna här i samhället kan ju vara väldigt olika. De kan vara oerhört starka genom sin ägarmakt eller sin organisation. De enskilda arbetarna i facket är aldrig enskilt starka, utan de måste samla sig. I det här fallet håller jag faktiskt med Sten Östlund. Vi måste ha fackföreningar, även om Sten Östlund vill begränsa deras möjligheter. Vpk kan faktiskt i fråga efter fråga i valet mellan den borgerliga och den socialdemokratiska sidan välja den socialdemokratiska.

Anf. 110 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Jag sade inledningsvis att centerpartiet i stora delar ansluter sig till de principer som finns i medbestämmandelagen, men jag sade att vi inte gör det till fullo. Det finns avvikelser. Jag anser inte, Sten Östlund, att vi urholkar MBL genom de sex reservationer som vi har skrivit under; det är en stor överdrift att påstå det.

Jag sade också inledningsvis att vi inte vill begränsa de anställdas inflytande på de mindre arbetsplatserna, utan vi vill öka det i stället. I dag visar det sig att det finns arbetstagare på mindre arbetsplatser som på omvägar får reda på vad som skall hända i företaget, eftersom de har en ombudsman eller liknande som förhandlar för dem. Avdelningen är ju den lagliga förhandlaren, om det inte finns en facklig organisation på arbetsplatsen. Jag anser att vi flyttar ner besluten, vi decentraliserar dem, vi lägger dem närmare de anställda i stället för att minska inflytandet.

När det gäller den negativa föreningsrätten förstår jag inte heller vad det är för begränsningar vi skulle göra. Vi ökar ju den enskildes fri- och rättigheter. Nu talar Sten Östlund inte så mycket om detta, men jag förstår inte varför socialdemokraterna motsätter sig just att man också skall kunna ha rätten att stå utanför en förening och att detta skrivs in i lagen. Man skall inte behöva ha det inskrivet i några fackliga stadgar; då skulle där ju också kunna stå att man har rätt att vara med i förening.

När det gäller den fackliga vetorätten vid entreprenad drabbas många gånger enmansföretag mycket hårt då de sätts i blockad. Facket lägger in sitt veto. Detta är hårda åtgärder mot småföretag, enmansföretag, som kan blomstra upp och bidra till verksamhet. Detta gäller också vid blockad av enmansföretag eller familjeföretag. Även detta är hårda åtgärder att ta till när det inte finns några anställda på arbetsplatsen som begär att facket skall gå in och styra. Det vore en annan sak om anställda på arbetsplatsen kom med en sådan begäran. Men det har i många exempel visat sig att så inte är fallet.

Fredspliktsbestämmelserna och 200-kronorsregeln tillhör också ett område där socialdemokraterna klampade in häromåret. Det var ju ett gammalt vallöfte. Det var en onödig åtgärd. Jag anser inte, Sten Östlund, att vi genom att säga att vi skall gå tillbaka till de regler som gällde tidigare skulle tala för en urholkning av medbestämmandelagen.

När det gäller de arbetsrättsliga skadestånden tog Elver Jonsson upp ett väldigt bra exempel tidigare. Han jämförde beloppet 200 kr. och de skadestånd som småföretagare kan krävas på.

Nej, Sten Östlund, vi är inte emot MBL. Men vi är emot central styrning.

Anf. 111 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Vi socialdemokrater har inte tänkt göra någon revolution genom att ändra reglerna i medbestämmandelagen, Sonja Rembo. De reglerna behövs för det inflytande som är till gagn för de anställda. Så länge de är det – och det anser vi att de är – vill vi utveckla dem för de anställdas möjligheter till medbestämmande och inflytande.

Jag kan också säga till Lars-Ove Hagberg att det många gånger är en svår balansgång när det gäller medbestämmandelagen och annan associationsrättslig lagstiftning såsom t. ex. aktiebolagslagen. Det fordras många gånger viktiga och noggranna överväganden om hur man kan gå fram. Det är ingalunda så att vi i andra sammanhang vill lyfta av skyldigheterna och ansvaret från exempelvis de valda styrelseledamöterna i aktiebolagen. Detta är en balansgång som ibland kan vara svår. Men det får inte förskräcka oss.

Elver Jonsson tar bl. a. upp vetorätsreglerna och, i likhet med Ingvar Karlsson i Bengtsfors, den negativa föreningsrätten. Han säger att vi sitter fast i dessa avseenden. När det gäller den negativa föreningsrätten har vi kämpat för att de anställda skall ha rätt att organisera sig. Det har varit det viktiga för oss. Vi vet att utträde ur fackliga organisationer är möjligt. Det är också belagt genom arbetsdomstolens domar. Dessutom är LO:s normalstadgar så utformade, och de antas allteftersom av förbunden i takt med att de håller kongress. Men den viktiga kampen för de anställda har varit att få rätten att organisera sig utan att behöva riskera att bli uppsagd.

När den fackliga organisationen växte fram fick många gånger den som skrev in sig i fackföreningen sparken, och han fick gå på stubben. Bodde han dessutom i bolagets lägenhet, blev han vräkt på kuppen, med familj och småbarn. Det är den historiska beskrivningen när det gäller föreningsrätten i vårt land. Den gäller det att komma ihåg. Detta ligger oss varmt om hjärtat.

Lars-Ove Hagberg tycker att jag är en kapitalisternas vindflöjel. Det är möjligt att han anser det. Vi tycker att vi har fört en konsekvent politik på detta område. Vi har stått upp för och försvarat den arbetsrättsliga lagstiftningen. Vi är beredda att arbeta vidare med den. Vi har aldrig förnekat fackens rätt att strejka. Däremot finns bestämmelser om fredsplikt i medbestämmandelagen. De bestämmelserna tänker vi inte ändra på efter det att kollektivavtal har ingåtts.

När det gäller den lokala strejkrätten är det en annan sak. Enligt vad jag har lärt mig är det inte omöjligt att föra ut strejkrätten till avdelningar eller klubbar, om en facklig organisation så beslutar. 1921, eller om det var 1923, hade Metallindustriarbetareförbundet en omröstning om huruvida man

skulle tillåta avdelningarna att själva förfoga över strejkmöjligheten. Det fick de inte. Det var förbundets linje att det inte skulle vara så. Det skulle nämligen ha inneburit att de enskilda avdelningarna hade fått förfoga över förbundets ekonomiska resurser, som var hopsamlade från hela landet. Det ansågs inte riktigt att man i Göteborg skulle kunna sätta i gång en strejk, som kanske inte gillades i landet i övrigt. Det är en synpunkt på detta. Jag vet inte hur SIF diskuterar i dag. Men SIF kommer säkert att få anledning att fundera över detta så småningom, om förbundet för ut strejkrätten på det sätt som man tydligen har tänkt sig.

När det gäller lokala fackliga organisationer som företräder medlemmarna på små arbetsplatser är det ju så, Ingvar Karlsson i Bengtsfors, i de fall jag vet, att våra ombudsmän, som är anställda på avdelningarna och många gånger t. o. m. valda av medlemmarna i avdelningen, har ingående kontakter med de anställda på arbetsplatsen. De har ofta t. o. m. representanter för de anställda med. Ibland är det ett kontaktombud som sitter med vid förhandlingen. På detta sätt arbetar man för att de anställda skall få information. Att detta vid något tillfälle på något ställe kan missas, och någon ombudsman missköter sina arbetsuppgifter – ungefär som någon av oss ibland kanske kan missköta sin – kan inte tas till intäkt för att vi skulle kräva lagstiftning på detta område.

Det är inte för fackföreningarnas skull vi har lagstiftningen. Det är för medlemmarna i fackföreningarna. Det skall jag vara överens med er om. Den dag lagstiftningen bara skall vara till för facket självt, kommer inte heller jag att vara intresserad. Men så länge den är till för fackets medlemmar, skall vi slåss för den.

Anf. 112 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Jag har aldrig påstått att Sten Östlund vill göra revolution. Han vill bara ha ett systemskifte steg för steg.

Sten Östlund ansåg tidigare att det var anmärkningsvärt att vi hade en motivreservation när det gällde motioner om facklig stridsrätt. Faktum är ju att vi inte säger något annat än det regeringen säger. Regeringen har tillsatt en utredare med uppgift att undersöka hur reglerna för avtalsförhandlingar och arbetskonflikter fungerar på den offentliga sektorn av arbetsmarknaden. Utredaren skall göra en preliminär bedömning av på vilka punkter och enligt vilka linjer det kan finnas skäl för riksdag och regering att förändra de regler som gäller.

Utredaren skall också uppmärksamma de skillnader som finns mellan stridsrättens förutsättningar på olika områden. I direktiven konstateras att det finns en annan aspekt som förts fram i debatten, nämligen att de offentliganställdas strejkrätt står i ett motsatsförhållande till åtskilliga likaledes av grundlagen skyddade medborgerliga fri- och rättigheter och till förpliktelser som enligt annan lag gäller för de offentliga myndigheterna. Utredaren skall belysa skillnaderna i stridsrättens förutsättningar på offentlig och privat arbetsmarknad. Han skall också undersöka om det när det gäller gränsdragningstvister är rimligt att den part som inte disponerar över medlen att lösa konflikter drabbas av stridsåtgärder. I den analysen bör även parterna på den privata sektorn medverka.

Vidare sägs att fredsplikten inte respekteras tillräckligt. De fackliga organisationerna tar avstånd från sådana metoder men förefaller ibland inte bekämpa tendenser av detta slag tillräckligt effektivt.

Det kan finnas skäl att undersöka om det finns behov av åtgärder för att bättre motverka lag- eller avtalsstridiga aktioner på arbetsmarknaden. Man skall också undersöka om tredje man behöver ett starkare rättsskydd.

Allt detta är sådant som vi har tagit upp i våra reservationer och som Sten Östlund och hans partikamrater i utskottet inte har velat kännas vid. Jag kan inte frigöra mig från intrycket att socialdemokraterna i regeringen och socialdemokraterna i riksdagen drar åt olika håll. Det kan kanske ses som ett tecken på den uppenbara spricka som i dag finns inom socialdemokratin och fackföreningsrörelsen.

Herr talman! Jag förstår att Sten Östlund känner att han står i blåsväder. Det gör han sannerligen, kanske inte så mycket här i riksdagens kammare som i sin egen kammare.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 113 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Sten Östlunds påstående från inledningsanförandet att lagen skulle bli urholkad om folkpartiets förslag förverkligades har Sten Östlund fortfarande inte vidare kommenterat. Han hänger sig i stället åt att lyriskt tala om det som har varit och kampen för rätten att organisera sig. I den kampen var ofta socialdemokrater och liberaler på samma sida. Den historieberivningen har jag ingenting mot att Sten Östlund karakteriserar som något som gör en varm om hjärtat. Det är fint och riktigt. Men nu handlar det om det som ligger framför oss, t. ex. rätten att stå utanför. LO har nyss sagt att man är beredd att ändra sina stadgar på denna punkt. Det återstår att se om det får genomslag i de olika branschförbunden. Principiellt är det ganska oantastligt. Det är förvånande då att socialdemokraterna inte är beredda att säga ja till en förändring på denna punkt. Att socialdemokraterna inte är revolutionära uppfattade jag som en form av besked från Sten Östlund här. Det är bra, för i revolutionens spår kommer sällan något gott. Jag tror i stället att socialdemokraterna skulle behöva bli litet mera radikala på ett flertal områden. Lämpligt är då att nämna det som vi debatterar här i dag – jämställdheten, familjepolitiken, de svagas situation på arbetsmarknaden och slutligen, herr talman, en arbetsrättslig översyn.

Den här debatten och de inlägg som gjorts från regeringspartiets sida genom Sten Östlund präglas av att man vill blicka tillbaka och inte vill se framåt. Men all utveckling kräver förändring. Framtidstron och tryggheten kan växa fram bara i förändringen.

Herr talman! Jag upprepar mitt yrkande om bifall till folkpartireservationerna.

Anf. 114 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! I sin replik var Sten Östlund mycket hovsam, tycker jag, och jag tolkar detta som ett tecken på att skillnaderna kanske inte är så stora som

Sten Östlund gjorde gällande i sin inledning.

Sten Östlund talar nästan lyriskt om LO:s stadgar som om det gällde lagen. Jag tror att Sten Östlund sitter fast i sitt kollektiva tänkande. Varför kan man inte, Sten Östlund, garantera den negativa föreningsrätten i en lag? Vi har ju den positiva föreningsrätten garanterad i grundlagen. Det skulle inte behöva vara en omöjlighet. Jag tror att socialdemokraterna och Sten Östlund sitter så fast i sitt kollektiva tänkande att de tror att LO:s stadgar är lagen. Det är beklagligt att de kan ha ett sådant synsätt.

Visst förekommer det svårigheter i fråga om MBL i småföretagen. Det är inte bara det att företagaren måste förhandla med någon utanför företaget. Det skulle vara mycket mindre byråkrati om han kunde ta upp frågorna direkt med de anställda. Men det skall vara långa protokoll, skrivningar, sittningar osv., som givetvis fördyrar produktionen. Jag tycker att man skall se över det hela. De förslag som vi har lagt fram om att decentralisera verksamheten tycker jag att Sten Östlund och socialdemokraterna skulle ta fasta på.

Anf. 115 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag skall för min del avsluta debatten med att ta upp frågan om strejkrätten. Det är inte så dramatiskt, Sten Östlund. Precis som vi i lagen tilldelar förhandlingsrätten till parten på arbetsplatsen och inte i första hand till den centrala organisationen kan vi i lagen ge denna part även den lokala strejkrätten. Det är helt möjligt.

Det här med kassorna inom fackföreningsrörelsen är en praktisk fråga. Man får lösa det på ett praktiskt sätt vid utövande av lokal strejkrätt. Det finns egentligen inget hinder. Naturligtvis får den lokala fackföreningen ta ett visst ansvar.

Det måste vara en orimlig ordning i dagens samhälle då klyftorna ökar, de lågavlönade blir flera, några blir rika och vinsterna ökar. När lokala fackföreningar försöker slåss för de lågavlönades rättigheter är ena parten under avtalstiden bakbunden medan den starka parten kan ändra på förhållandena och villkoren. Sliter sig den svaga parten och hävdar sina intressen, straffas han med hjälp av lagen. Det måste vara en helt orimlig ordning för dem som Sten Östlund egentligen borde företräda. Men sådana är fredspliktsbestämmelserna. De är egentligen till för att hävda kapitalets makt, så att man under avtalstiden får göra precis vilka organisationsförändringar som helst, lägga ner företag, införa ny teknik osv. MBL sätter inget hinder – det finns inte ens vetorätt.

Jag tycker att Sten Östlund som gammal metallarbetare och fackföreningsman borde fundera över, nu när SAF så intensivt driver löneförhandlingarna till det lokala planet, om inte parterna på det lokala planet behöver strejkrätten mera permanent än tidigare. Detta är en utveckling som till en viss del Svenska arbetsgivareföreningen drivit fram genom sin strategi. Om socialdemokraterna vill hävda de lågavlönades intressen är detta faktiskt den möjlighet som står till buds.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

*Medbestämmandela-
gen*

Anf. 116 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Först till Lars-Ove Hagberg, eftersom det gör mig varm om hjärtat att få säga det jag tänker säga. Jag tror inte ett dugg på att den lokala strejkrätten kommer att vara till gagn för de lågavlönade. Tvärtom kan det bli ett instrument för de högavlönade och personer i nyckelpositioner att skaffa sig särskilda favörer. Den allra bästa låglönesatsning som gjorts i det här landet har gjorts genom centralt samordnade förhandlingar under hägnet av den solidariska lönepolitiken. Aldrig någonsin tidigare har sådana utjämnningar kommit till stånd. Det var inte med lokal strejkrätt, utan det var med gemensamt solidariskt uppträdande inom fackföreningsrörelsen man kom så långt som man gjorde. Jag hoppas att det arbetet går att fortsätta.

Sonja Rembo tog upp en hel del. Jag hinner inte svara på allt. Jag skall försöka begränsa mig till tre minuter. Sonja Rembo säger nu att det tycks finnas en spricka mellan fackföreningsrörelsen och partiet. Hon tycker sig också kunna utläsa en spricka mellan utskottsgruppens socialdemokratiska ledamöter och regeringen. I sitt inledningsanförande anklagade ju Sonja Rembo oss för att vara i färd med att växa ihop i ett korporativistiskt samband. Nu finner hon i stället en spricka mellan oss.

Vi skall nog klara upp detta, Sonja Rembo. Vi backar inte för att undersöka företeelser på arbetsmarknaden. Vare sig det är fackliga organisationer och deras agerande eller arbetsgivarens agerande vi vill titta på, skall vi göra det om vi finner det angeläget.

Elver Jonsson tycker att vi skall bli radikalare på jämställdhetens och familjepolitikens område. Tänk, Elver Jonsson, om vi kunde få de fackliga organisationerna att med hjälp av medbestämmandelagens förhandlingsrättigheter arbeta mera med att ute på arbetsplatserna exempelvis bevaka de föräldraledigas situation när de kommer tillbaka till arbetet. Det är uppenbart att det finns problem på det området. Här kan man enligt min uppfattning arbeta mera med medbestämmandelagen och förhandlingsrätten.

Både Ingvar Karlsson i Bengtsfors och Elver Jonsson tog upp den negativa föreningsrätten. Ingvar Karlsson säger att LO:s stadgar inte kan stå över lag. Enligt min uppfattning är LO:s stadgar konstitutionellt näst intill lag för de organisationer som är samordnade i Landsorganisationen. LO-kongressens beslut brukar respekteras av förbunden. Det som står i normalstadgarna är näst intill lag för LO-förbunden. Det måste vi ha klart för oss. De har rättslig verkan, även om man kanske inte försöker lösa det den vägen.

Vi har ingen anledning att gå in och med vår lagstiftning peka på förhållandena inom de fackliga organisationerna. Det är uppenbart att de har vidtagit de åtgärder som behövs för att det skall vara till fyllest också enligt Europakommissionens uppfattning.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

11 § Föredrogs

arbetsmarknadsutskottets betänkande
1987/88:7 om anställningsskydd.

Anf. 117 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Debatten om lagen om anställningsskydd handlar huvudsakligen om två saker – dels om de anställdas trygghet i anställningen, dels om arbetsmarknadens funktionssätt.

Det råder enighet om att det krävs vissa regler som ger de anställda grundläggande rättigheter, framför allt i samband med förändringar på arbetsplatsen. Däremot är oenigheten stor då det gäller effekten av lagstiftningen såväl på de enskilda anställdas situation som på arbetsmarknaden i stort. LAS tillkom i första hand för att skydda äldre och handikappade mot utslagning på arbetsmarknaden. Det kan starkt ifrågasättas om detta syfte har uppnåtts.

En rad studier och analyser, senast i anslutning till LU 87, har bekräftat den iakttagelse som har kunnat göras de senaste två decennierna – nämligen att arbetsmarknadens förmåga att anpassa sig till nya förhållanden lämnar mycket övrigt att önska. De nuvarande positiva sysselsättningstalen kan inte dölja den långsiktiga tendensen mot ett ökande antal människor utanför den reguljära arbetsmarknaden, också under högkonjunkturer, och längre arbetslöshetstider. De kan inte heller dölja den långsiktiga ökningen av förtidspensionärer, arbetshandikappade, deltidsarbetande och arbetstagare med tidsbegränsade anställningar. Inte heller kan de dölja det växande problemet med att finna arbetstagare som vill och kan ta de lediga jobben. Bristen på arbetskraft framhålls av många som det största hindret för svenskt näringslivs konkurrensförmåga och expansion. Detta är allvarligt, eftersom vår ekonomi är så starkt beroende av vår förmåga att konkurrera på världsmarknaderna.

Det måste vara något grundläggande fel på ett samhälle som inte förmår att i tillräcklig utsträckning bereda arbete på den reguljära arbetsmarknaden åt stora grupper, samtidigt som arbetsplatserna har ett skriande behov av personal. Orsakerna är många: skatte- och bidragssystemets marginaleffekter, utbildningens inriktning och kvalitet, lönestrukturen m. m. En annan orsak är de effekter lagarna på arbetsmarknaden har, bl. a. lagen om anställningsskydd.

LAS utgår ifrån att arbetstagarna är utbytbara mot varandra och helt oberoende av individuella förutsättningar och önskemål och arbetsuppgifternas krav. Den utgår också ifrån att samtliga arbetsgivare har samma förutsättningar att i alla situationer motsvara lagens krav på anställningstrygghet, oberoende av verksamhetens art och ekonomi.

Den kombinerade effekten av lagen om anställningsskydd och annan lagstiftning, framför allt beträffande arbetstid och ledighet, har inte beaktats. Inte heller har lagstiftningens effekter på arbetsgivarnas benägenhet att anställa personal beaktats. Återkommande undersökningar visar att LAS är ett hinder för framför allt mindre företags vilja och förmåga att nyanställa eller öka personalstyrkan.

Trygghetssystemet har ökat polariseringen på arbetsmarknaden. Vi har fått såväl inläsnings- som utstötningseffekter. Vi har fått ett A-lag med alla de rättigheter lagar och avtal ger och ett B-lag som saknar de flesta sådana

rättigheter. Andelen tidsbegränsade anställningar ökar otvivelaktigt. Inom vissa sektorer är denna ökning dramatisk. Vi har fått ett vikaricelände.

Denna utveckling har också fört med sig att det på många arbetsplatser har blivit allt svårare att organisera arbetet i vettiga former och att sätta ihop arbetslag som fungerar på ett rationellt sätt. På senare år har vi också sett att personalen på många håll reagerar mot dessa olägenheter. Det är ju den som får ta stötarna, när verksamheten inte fungerar.

Dessa problem har i mycket hög grad drabbat den offentliga sektorn, framför allt de personalintensiva verksamheterna inom utbildning, vård och omsorg. Det kan antas utgöra en stor del av förklaringen till den negativa produktivitetsutvecklingen. Det är således angeläget för den offentliga ekonomin att lagstiftningen får en sådan utformning att den offentliga verksamheten kan bedrivas rationellt.

Utvecklingen är särskilt olycklig i en tid då hela samhället ställs inför stora krav på förmåga att ta vara på de möjligheter ett internationaliserat tjänste-, informations- och kunskapssamhälle ger. Vi står inför oerhörda utmaningar, som borde sporra oss till ett offensivt nytänkande i stället för att hålla fast vid en lagstiftning som kommit att utgöra ett avsevärt hinder för att svenska företag och förvaltningar skall kunna möta framtidens krav och förväntningar.

Det är mot den bakgrunden vi moderater har begärt en genomgripande analys av effekterna av lagstiftningen och förslag till regler som sätter arbetsmarknadens funktionssätt främst, samtidigt som arbetstagarna garanteras ett skydd mot obillighet i anställningsförhållandet.

Det är nödvändigt att arbetsmarknadslagarna förenklas. De är i dag oerhört omfattande och komplicerade. Såväl arbetsgivare som arbetstagare och fackliga ombud har avsevärda svårigheter att behärska lagar och avtal i alla deras detaljer. Det hjälper inte ens alltid med juridisk kompetens.

Av betänkandet framgår att viss teknisk omarbetning tycks vara på väg. Typiskt nog presenteras sådana förslag samtidigt som lagen kan komma att skärpas i så måtto att objektsanställning inom byggnadsbranschen avskaffas. Detta är ytterligare ett exempel på socialdemokraternas oförmåga att inse de verkliga orsakerna till problemen på arbetsmarknaden. Men till byggnadsbranschens problem får vi återkomma i sinom tid när regeringens proposition ligger på riksdagens bord.

Vi moderater vill stärka den enskilde arbetstagarens rätt att träffa individuellt avtal med arbetsgivaren. I detta syfte vill vi vidga undantagsregeln till att omfatta en större krets av anställda, på vilka det med hänsyn till arbetsuppgifterna och därmed förenat ansvar kan ställas särskilda krav. I sådana fall bör undantag från lagen kunna medges under förutsättning att parterna träffar avtal. Det skulle ge ökade möjligheter för framför allt högt kvalificerade och specialiserade personer att få fasta anställningar. Det skulle minska kostnaderna för de arbetsgivare som i dag i stället anlitar konsulter eller entreprenörer.

I likhet med Christer Eirefelt, folkpartiet, vill vi att arbetstagarbegreppet skall definieras. Det behöver också samordnas med skatte- och sociallagstiftningen. Detta blir allt angelägnare allteftersom nya former för företagande växer fram.

I likhet med tidigare år vill vi ha en revision av turordningsreglerna. De framstår som alltför stelbenta.

Begreppet saklig grund för uppsägning behöver preciseras och reglerna ses över, så att större hänsyn kan tas till förhållandena på enskilda arbetsplatser.

Arbetsdomstolens nyligen avkunnade dom i fallet Bertil Ströberg ger också anledning till en översyn. Jag tvivlar på att någon anser det rimligt att en person, anställd inom försvaret, som dömts till sex års fängelse för grovt spioneri inte skall kunna avskedas på grund av att flygvapenchefen inkommit med avskedsansökan två månader för sent. Inte ens justitiekanslerns ingripande kunde ändra detta förhållande. Vi måste ju ändå se till att vi inte har en lagstiftning som gör oss till åtlöje inför hela världen.

Denna händelse visar också hur svårt det är för en arbetsgivare även på en stor arbetsplats, med tillgång till sakkunnigt folk, att i alla detaljer behärska lagstiftningen.

Vi vill också i likhet med tidigare år ändra den i vårt tycke helt onödiga begränsningen till högst sex månader under två år i samband med anställningar vid arbetstoppar. Den hindrar många från möjligheten till kombination med annan sysselsättning, studier etc.

Tillsammans med centern vill vi att lagens möjligheter till provanställning under sex månader skall kunna tillämpas på hela arbetsmarknaden och inte kunna inskränkas i avtal. Det skulle ge många med svag ställning på arbetsmarknaden möjligheter att visa att de duger. Detta är särskilt viktigt för dem som på grund av sjukdom eller av andra skäl kanske inte har kunnat fullgöra en kortare avtalsmässig provanställning under hela den tillåtna tiden. En ytterligare utökning av rätten till provanställning skulle innebära än bättre möjligheter för svaga individer på arbetsmarknaden, kanske framför allt ungdomar, att upparbeta den kompetens som erfordras och finna sig till rätta i arbetslivet.

Herr talman! En fråga som tidigare varit uppe till diskussion i samband med LAS är de nya permitteringsreglerna. Där har vi avvaktat den utvärdering som riksdagen beställde och som regeringen utlovade till förra hösten. Nu i höst har den äntligen kommit. Den visar på just det förhållande som vi moderater befarade, nämligen att framför allt de mindre och medelstora företag i byggnadsbranschen som specialiserat sig på arbeten som utförs utomhus, t. ex. tak- och fasadarbeten, schaktningsarbeten etc., har drabbats mycket hårt av de nya reglerna. För många av dessa utgör det nya permitteringslönesystemet ett hot mot den fortsatta verksamheten. Detta bekräftas också av telefonsamtal som jag får från förtvivlade företagare som hotas av konkurs och som ser att förutsättningar för fortsatt, många gånger mångårig, välrenommerad verksamhet inte längre finns.

Vilka slutsatser drar socialdemokraterna i utskottet av den utvärdering som har gjorts, och när kommer riksdagen att få ta del av dessa?

Herr talman! Utskottsmajoriteten förefaller mig vara långt ifrån entydig i sina ställningstaganden till de motioner som behandlas i betänkandet. I ena stunden avstyrker utskottet inte bara våra preciserade krav på ändringar i lagen om anställningsskydd utan också vårt övergripande önskemål om en total översyn. I andra stunden hänvisar utskottsmajoriteten till den kontinuerliga översyn av lagstiftningen som pågår i regeringskansliet. Detta görs i

anslutning till långtgående krav som ställs av kommunisterna om skadestånd och turordningsregler, som skulle innebära det systemskifte som vi debatterade tidigare här i kväll.

Det förefaller mig som om den översyn som trots allt tycks pågå är enögd. Jag vill därför fråga utskottets talesman vad som är utgångspunkten för och syftet med översynen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga moderata reservationer.

Anf. 118 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Lagen om anställningsskydd har sitt ursprung från 1974. Under den centerledda regeringens tid gjordes år 1982 vissa förändringar i lagen. Både skärpningar och uppmjukningar vidtogs vid detta tillfälle.

Möjligheten till provanställning lagfästes till sex månader, och det medgavs anställning vid arbetstoppar.

Det har nu visat sig att det fortfarande i en hel del kollektivavtal finns bestämmelser om kortare tid än sex månader för provanställning. Från centerpartiets sida har vi under flera år påpekat att den i lagen givna möjligheten bör gälla för hela arbetsmarknaden. Man skall således inte kunna avtala bort sex månaders provanställning.

Herr talman! Det kan vara av intresse att göra en återblick för att se hur socialdemokraterna har agerat under årens lopp i frågan om provanställning.

I Åmanutredningen ställde sig både de fackliga företrädarna och socialdemokraterna bakom kravet på denna anställningsform. Inför beslutet i riksdagen 1982 hoppade socialdemokraterna av med motiveringen att regeringen den gången gick arbetsgivarnas ärende. I kammardebatten lovade socialdemokraterna t. o. m. att de när de kom i majoritet i riksdagen omedelbart skulle återinföra den tidigare lydelsen i lagen. Man kan nu efteråt konstatera att socialdemokraterna tillnyktrat och övergett sina tidigare ståndpunkter från oppositionstiden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 9.

Anf. 119 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! När vi nu behandlar lagen om anställningsskydd handlar det mera om konkreta rättigheter i arbetslivet än vad som är fallet när det gäller medbestämmandelagen. Det är rättigheter som till viss del är ett skydd för de anställda men som också har negativa konsekvenser. Och till de negativa konsekvenserna hör anvisningarna om avsked av strejkande arbetare.

Men utvecklingen urholkar också lagen om anställningsskydd. Storfinansens nya strategier, med bolagisering men även transnationaliseringen, urholkar LAS och gör den otidsenlig. Dessutom har arbetsdomstolens tolkningar försämrat LAS och därigenom gjort den sämre för de anställda. För något år sedan pekade Åke Bergman i boken Den nya given, utgiven på Tidens förlag, under rubriken "Anställd utan jobb" på missbruket av vikariat, provanställningar och tillfällighetsanställningar. Det är en bok värd att begrunda och som får en att fundera över hur en god tanke med lagen om anställningsskydd genom domar och vissa ändringar i många fall kanske t. o. m. har blivit negativ och inte utgör det skydd som den borde vara.

Till årets riksmöte har vi från vpk ställt en rad förslag beträffande LAS. Ett

gäller problemet med koncernbegreppet. Det sker en process i näringslivet där allt flera beslut fattas i koncernledningar eller ännu högre upp. Från fackligt håll har man i dag inte möjligheter att klara problemet med koncerner. Vi har ingen lagstiftning som behandlar förhållandena i koncerner – de skall ju regleras via någon form av avtal. Därför hamnar det juridiska och arbetsrättsliga ansvaret på den lägre instansen – företaget eller bolaget där arbetaren är anställd. Detta trots att det kanske inte är detta företag som fattar de övergripande besluten. Det uppstår också problem när man i sin strategi splittrar företag i olika bolag, s. k. bolagisering. På en ort kanske man får en mängd bolag som juridiskt sett utgör olika enheter. Detta försvårar det fackliga arbetet och underminerar också lagen om anställningsskydd på ett sätt som är långt ifrån de intentioner om t. ex. turordningsregler etc. som skydd för de svaga på arbetsmarknaden som låg bakom när lagen en gång antogs. Som jag påpekade i debatten om MBL har ju docent Ronnie Eklund visat att bolagiseringen får väldiga konsekvenser på just arbetsrättslagstiftningens område och att fackets arbete försvåras. Koncernbegreppet har också att göra med transnationaliseringen, som är en annan del av samma problem och där arbetsrätten naturligtvis inte täcker allt.

En annan fråga av betydelse är den om ogiltig uppsägning. Man kan väl säga att tiden talar för vpk:s ståndpunkt. Det var likadant då vi för några år sedan tog upp frågan om bolagiseringen och koncernbegreppet. Det var inga som helst problem, menade man då, men nu kommer utredning efter utredning och pekar på problemen. Detsamma gäller ogiltig uppsägning. Man kan alltså avskeda en facklig funktionär eller arbetare, och om arbetsdomstolen sedan finner att saklig grund icke förelåg för avskedandet, så kan man köpa sig fri. Detta är inget problem, har utskottet sagt år efter år, när vi har pekat på händelser som avskedandet av ASAB-städerskorna och av fackordföranden vid gruvan i Aitik. Avskedandena hade naturligtvis en koppling till att man strejkat och på vilken grund man strejkat. Här kommer fredspliktsbestämmelserna in igen. Ibland tvingas nämligen en del arbetare ut i strejk, och när de strejkar avskedas de. Vi har pekat på att när t. o. m. arbetsdomstolen anser att det inte föreligger saklig grund för avsked, så kan arbetsgivaren ändå avskeda.

Något som har varit upprörande ända sedan i januari är det som då hände vid AB Malmö Strumpfabrik, där en fackordförande blev avskedad av företagsledningen. Det har t. o. m. gått så långt att positionerna flyttats fram på den socialdemokratiska kongressen, där man gav ett indirekt stöd till vpk. Jag skall här från riksdagens talarstol citera vad som sades på denna kongress.

Björn Matsson från Göteborg, som några av utskottets ledamöter väl känner till, tog upp frågan om vad som hade hänt på Malmö Strumpfabrik. Han sade: "Vi vaknade alltså upp ur en till synes ganska trygg tillvaro som fackliga förtroendemän. Det är många som har blivit halvt chockerade över det sätt på vilket företagsledningen vid Malmö Strump har behandlat ordföranden. Utan något som helst sakligt skäl försökte man bli av med honom, och man var beredd att köpa sig fri.

Detta är något som vi måste ta starkt avstånd från. Det kom en omedelbar reaktion från mängder av arbetsplatser, och en av de mest bidragande

orsakerna till att han togs tillbaka var att direktören inte orkade bära ut alla blommor och tackbrev till Bengt Svensson.”

”Vi har alltså varit med om att vår till synes starka lagstiftning inte är speciellt stark”, fortsatte Björn Matsson, ”om ett företag bestämmer sig för att köpa sig fri.” Björn Matsson framställde därefter ett tilläggsyrkande, att man skall ta upp frågan om en förstärkning av anställningstryggheten.

Partistyrelsens föredragande på den socialdemokratiska kongressen, dåvarande arbetsmarknadsministern Anna-Greta Leijon, yrkade bifall till Björn Matssons tilläggsförslag.

Man kan fråga sig var detta förslag hamnat någonstans. Utskottet, som nu behandlat frågan, har inga som helst tankar på att ta något intryck av vad som hände på kongressen. Utskottet avstyrker förslaget och anser att skadestånden är tillräckligt höga – det är bra som det är. Men trots allt har vi ju det förhållandet att en arbetsgivare kan köpa sig fri. Det är egentligen något fantastiskt, och det har vi från vpk påpekat tidigare.

Exemplet från Malmö Strumpfabrik måste väl stämma till någon eftertanke framöver. Protestbreven har naturligtvis strömmat in även till våra partier med krav på att lagarna måste ändras. Ingen arbetsgivare skall kunna köpa sig fri från sina lagstadgade skyldigheter. Jag tycker detta exempel borde stämma till eftertanke. Det bekräftar att vpk under en lång tid har bedömt den här frågan rätt. Med tanke på det sätt på vilket strejker uppkommer i dag är frågan den, om inte de bestämmelser i lagen om anställningsskydd som gäller avsked vid strejk måste utmönstras.

Jag tycker att de vpk-reservationer som vi har fogat till detta betänkande är väl underbyggda av den verklighet som finns i arbetslivet och borde bifallas. Jag yrkar därför bifall till vpk-reservationerna.

Anf. 120 JOHNNY AHLQVIST (s):

Herr talman! Arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 7 gäller lagen om anställningsskydd. I betänkandet har utskottet behandlat elva motioner från allmänna motionstiden. Utskottet har avstyrkt samtliga, inte bara därför att de flesta är ”gamla bekanta”, utan också därför att utskottet förutsätter att en del av de i motionerna aktualiserade frågorna behandlas i regeringskansliet i det fortlöpande arbetet med en översyn av arbetsrätten. Därför, herr talman, finner vi inte nu någon anledning att vidta några åtgärder.

Flertalet av motionerna från de borgerliga partierna innehåller långt gående krav på uppluckringar av viktiga delar av lagen, t. ex. ändringar av turordningsregler, ökade möjligheter till provanställning, ändrade förutsättningar för uppsägning, ökade möjligheter till tillfälliga anställningar och utvidgning av kretsen av anställda som inte omfattas av lagen.

Till betänkandet har fogats tio reservationer från moderaterna, centern och vpk.

I reservation 1 av moderaterna krävs en översyn av lagen om anställningsskydd.

Utskottet delar inte de synpunkter och skäl som moderaterna framför i sin reservation. Vi har den uppfattningen att lagen i kombination med gällande avtal fungerar på ett bra sätt.

Beträffande vikarieanställningar så ställer vi oss bakom uppfattningen att det där finns problem. Men vi delar inte uppfattningen att problemen beror

på lagen om anställningsskydd – det är andra saker som har stor betydelse. Jag förmodar att Sonja Rembo, om hon lyssnade på debatten tidigare här i kväll beträffande jämställdhetsarbetet, delar min uppfattning. Problemen beror till stor del på den olika syn som i dag finns på mäns och kvinnors arbetsmarknad, en syn som innebär att arbetsgivare för kvinnodominerade yrkesområden oftast planerar verksamheten med en stor arbetskraftsreserv till sitt förfogande, vilket i förlängningen innebär ett ökat vikarieproblem. Detta skulle inte på något sätt bli bättre genom att man försvagade anställningsskyddet för de grupper som har arbete.

Nej, detta problem får angripas på annat sätt, och en åtgärd är de förslag om nya regler för deltidsmarkering som vi framlade redan i kompletteringspropositionen. Tyvärr kunde vi vid det tillfället konstatera att vikarieanställningarna är ett problem. Centern ansåg i stället att vi förföljde dessa grupper genom de åtgärder vi vidtog, så egentligen borde moderaterna debattera detta problem med centerns företrädare.

Vikarieproblemet är också en fråga om resurser. Jag vill därför ställa frågan till moderaternas företrädare: Är ni beredda att ställa upp på förslag som ger mer resurser till sjukvård och vårdområdet över huvud taget?

Med detta yrkar jag avslag på reservation 1.

Krav på att utvidga kretsen av dem som inte omfattas av lagen om anställningsskydd har behandlats vid ett flertal tillfällen i utskottet. Vi har fortfarande den uppfattning som var riktlinje vid lagens tillkomst, att så många som möjligt skall omfattas av det skydd som lagen innebär.

Detsamma gäller kravet på en precisering av arbetstagarbegreppet. Vi har den uppfattningen att den precisering som finns i förarbeten till medbestämmandelagen fortfarande skall gälla.

Med detta yrkar jag avslag på reservationerna 2 och 3.

I reservationerna 4 och 5 framförs krav på ändrade förutsättningar för uppsägning av en arbetstagar, men från helt olika synsätt.

Moderaterna vill i reservation 4 att lagen skall ändras så att det blir lättare att säga upp en anställd. För detta för man fram argument som att arbetskamraternas och arbetsgivarens intressen skall stärkas gentemot den som skall sägas upp.

Vpk tar i reservation 5 upp frågan om avsked i samband med vild strejk och vetorätt vid avsked.

Utskottet anser inte att det i detta sammanhang har framkommit något som ger anledning till en lagändring. Med utgångspunkt i de regler som finns får man ta ställning i konkreta fall till vad som är saklig grund för uppsägning.

Jag yrkar avslag på reservationerna 4 och 5.

I reservation 6 saluför vpk åter kravet på att en arbetsgivare inte skall kunna köpa sig fri från en anställd, när en domstol ogiltigförklarat ett avsked. När man hör detta krav framföras här i kammaren på ett mycket dramatiskt sätt av Lars-Ove Hagberg, kan man först tycka att det är ett rimligt krav. Men verkligheten är helt annorlunda, och jag tror att också vpk:s företrädare är medveten om det orimliga i kravet.

Har det på en arbetsplats uppstått en sådan situation att arbetsgivaren trots domstolsutslag inte är beredd att ändra sig, tror jag inte att den berörda personen på något sätt skulle må bra om han eller hon tvingades tillbaka till arbetsplatsen.

Jag kan inte heller se hur detta skulle vara praktiskt genomförbart. Skall man anlita vaktbolag eller polis för att bereda den avskedade tillträde igen?

Beträffande uppräknigen av skadestånden och deras effekter förutsätter utskottet att denna fråga behandlas i den kontinuerliga översyn av arbetsrätten som bedrivs i regeringskansliet.

Med det yrkar jag avslag på reservation nr 6.

Reservationerna 7 och 8 behandlar turordningsreglerna.

Vpk tar i reservation 8 upp frågan om turordningsregler inom koncerner och vad som händer när företag bolagiseras, som Lars-Ove Hagberg berörde för en stund sedan. Detta är inte någon ny fråga. Den har varit uppe för diskussion vid åtskilliga tillfällen i denna kammare. Något nytt har inte framkommit som ändrat vår uppfattning att den lämpligaste åtgärden är att lösa detta avtalsvägen mellan parterna på arbetsmarknaden.

Jag vill markera att utskottet anser att den utveckling som i dag sker inom näringslivet på sikt kan innebära problem. Vi vill också betona att vi ser det som mycket angeläget att man inom regeringskansliet följer denna utveckling.

I reservation nr 7 av moderaterna motiveras reservanternas sina ställningstaganden bl. a. med att nuvarande turordningsregler försvårar anpassningen till ny teknik och nya produktionsformer och att lagen inte ger möjligheter till den flexibilitet som är nödvändig vid strukturförändringar.

Reservanternas beskrivning stämmer väldigt illa överens med verkligheten. Enligt nuvarande regler är det fullt möjligt att göra avsteg i vissa situationer. Vid förkortning av arbetsstyrkan kan avsteg göras om någon med längre anställningstid inte har tillräckliga kvalifikationer för det fortsatta arbetet.

Det är också en mycket grov överdrift när reservanternas påstår att lagen skulle utgöra ett hinder för anpassning till ny teknik och nya produktionsformer eller vid rationalisering och effektivisering. Detta är processer som ständigt pågår i företagen, och jag tror att det är svårt för reservanternas att över huvud taget hitta något företag i Sverige, som med fakta på bordet skulle kunna hävda att turordningsreglerna omöjliggör detta.

Kraven i reservationen om särskilda turordningsregler för arbetstagare med i huvudsak jämförbara arbetsuppgifter har bara en utgångspunkt, nämligen den att ge arbetsgivaren ökade möjligheter att gallra bland arbetskraften.

Den som är något initierad i problematiken blir ganska snart klar över att en sådan ändring verkligen är en uppluckring av lagen. En tillämpning fullt ut skulle i praktiken innebära att det på sikt kommer att bli ett A- och ett B-lag på arbetsmarknaden. Är det detta som är tanken bakom moderaternas reservation? Vad vill i så fall Sonja Rembo göra åt att det blir ett B-lag på den svenska arbetsmarknaden?

Jag yrkar avslag på reservationerna 7 och 8.

I reservation 9 av moderaterna och centern krävs en utökning av den tid som arbetsgivaren får göra provanställning. Reservanternas anser också att riksdagen skall sätta sig över parternas förmåga att själva avgöra vad tidsgränsen skall vara för provanställning. Det är konstigt – när det gäller församlingar åberopar ni lagstiftning, men när det gäller våra förslag till

förbättringar i lagen om anställningsskydd tycker ni att detta skall lösas avtalsvägen. För en inte alltför lång stund sedan sade Sonja Rembo att riksdagen inte skall gå in och kommendera parterna, men det är just vad ni gör i den här reservationen.

I dag följer de flesta avtalsområden den sexmånadersgräns som riksdagen beslutade när lagen ändrades 1982. Det är också viktigt att konstatera att det finns avtalsområden där det inte är aktuellt med någon anpassning i avtalen efter den sexmånadersgräns som finns.

Ingvar Karlsson i Bengtsfors ställde frågan om vi från socialdemokratisk sida nyktrat till när det gäller synen på lagen om anställningsskydd. Frågan är nog i stället om centern har nyktrat till när det gäller att se på verkligheten, när man fortfarande använder argumentet att en utökning av provanställningstiden skulle ge fler arbetstillfällen. Jag tycker det låter ihåligt. Jag yrkar avslag på reservation 9!

När det gäller reservation 10 av moderaterna om en ökning av möjligheten till anställningar vid arbetsanhopningar, har vi samma uppfattning som vi framfört tidigare, nämligen att lagens regler ger arbetsgivarna tillräckligt utrymme för tillfälliga anställningar vid arbetsanhopningar. Jag yrkar avslag på reservation nr 10.

Sonja Rembos påstående, att permitteringsreglerna för byggnadsarbetare har medfört stora skadeverkningar på sysselsättningen och att i många fall företag hotas, vill jag bestämt tillbakavisa. Det är verkligen en stor överdrift. Inom Byggnadsarbetareförbundet känner man inte till något fall där reglerna har verkat på det viset. Däremot är det riktigt att vissa företag drabbas hårdare än andra av väderpermitteringar. Inom andra branscher drabbas vissa företag också hårdare än andra vid konjunkturpermitteringar. För byggbranschen i dess helhet är permitteringslön på grund av otjänlig väderlek en marginell kostnad. Om enstaka hårt drabbade företag skulle ha svårt att bära denna kostnad så borde det vara ett problem för branschen själv att gemensamt och kollektivt lösa i så fall.

Sammanfattningsvis, herr talman, kan man utan tvekan konstatera att de förslag som finns i de borgerliga reservationerna till detta betänkande innebär en klar försvagning av de anställdas skydd och en förstärkning av arbetsgivarens ställning. Jag måste också konstatera att de bilder som målas upp här i kammaren av reservanterna inte överensstämmer med verkligheten ute på arbetsmarknaden. Detta gäller oavsett om bildmålaren kommer från höger eller vänster sida.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till hemställan i betänkandet och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 121 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Johnny Ahlqvist frågade mig om jag lyssnade på den tidigare jämställdhetsdebatten. Ja, det gjorde jag. Jag tycker det är viktigt att poängtera hur illa framför allt stora grupper av kvinnor på arbetsmarknaden har drabbats av den oerhörda stelbenthet som inte minst följt av lagen om anställningsskydd men som även är ett resultat av annan lagstiftning och avtal. Vikarieproblemet är mycket akut, och vi har talat om det många gånger här i kammaren.

Johnny Ahlqvist frågade mig också om jag är beredd att ställa resurser till förfogande för den offentliga sektorn för att lösa det problemet. Ja, det är jag. Men inte i den form som Johnny Ahlqvist tänker sig.

Vad vi moderater vill göra är att bryta de offentliga monopolen. Vi vill låta medborgarna själva disponera mer av sina egna pengar för att kunna välja den vård och service som de vill ha. Vi vill skapa möjligheter för nya verksamheter, och vi vill skapa möjligheter för de människor, inte minst de stora grupper kvinnor, som i dag är inlåsta i en otillfredsställande arbetssituation i den offentliga sektorn att utvecklas, att finna andra arbetsgivare och att starta egna verksamheter. Det skulle ge Johnny Ahlqvist och mig och våra kolleger mindre arbete, men det skulle skapa större tillfredsställelse och bättre arbetsförhållanden för inte minst alla de kvinnor som finns på den offentliga sektorn, och det skulle ge medborgarna bättre vård och service. Det är ett utomordentligt sätt att skapa resurser för att lösa problemen.

Johnny Ahlqvist ställde fler frågor till mig än han besvarade, men beträffande permitteringslön vill jag hänvisa till den utvärdering som riksrevisionsverket har presenterat nu i höst, av vilken det klart framgår att de företag inom byggbranschen som är sysselsatta med takläggningsarbeten, fasadarbeten, schaktningsarbeten osv., dvs. väderkänsliga verksamheter, faktiskt har blivit väldigt utsatta med anledning av de nya permitteringsreglerna. Det finns företag som vid intervjuer har beskrivit de nya permitteringslönesystemen som ett hot mot den fortsatta verksamheten – vilket också har bekräftats av företagare som jag har haft personlig kontakt med. Det här är ett problem, Johnny Ahlqvist. Man kan inte blunda för sådana saker.

Anf. 122 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Jag kan inte komma ifrån att socialdemokraterna i utskottet har en väldigt stark politisk bindning till att inte störa utvecklingen på arbetsmarknaden. Därför hänvisar de till avtalslösningar. Det finns ingen som helst handlingskraft i regeringskansliet – där följer man bara frågorna – och tänker inte ingripa någonstans. Man kan undra varför.

När det gäller arbetsköparnas möjligheter att köpa sig fria måste väl ändå utvecklingen nu ha fått bort Johnny Ahlqvists skyggappar? Han hänvisar till att det inte skulle vara möjligt för en arbetare, som har blivit avskedad och av arbetsdomstolen fått veta att detta icke är giltigt, att välja mellan att få skadestånd eller att återgå till arbetet. Jag tror faktiskt att en arbetare kan välja mellan dessa saker och avgöra hur läget är. Vad är det för arbetsgivare vi har i det här landet, Johnny Ahlqvist? Vi måste göra något åt dem som inte följer ett utslag i arbetsdomstolen utan trakasserar en arbetare som vill vara kvar på sitt arbete. Tillåter Johnny Ahlqvist att arbetsgivarna gör vad som helst? I så fall måste det väl finnas någon lagstiftning som gäller dem, eftersom t. o. m. arbetsdomstolen säger att det förhåller sig på detta sätt. Det är ju detta krav som vi ställer. På Malmö Strumpfabrik hann det aldrig gå så långt. Företaget avskedade en facklig förtroendevald, men trycket utifrån gjorde att arbetsgivaren tog tillbaka sitt avsked. T. o. m. den socialdemokratiska kongressen uttalade att något måste göras åt denna lagstiftning. Man ansåg att lagstiftningen åtminstone måste ses över.

När det gäller turordningsreglerna vill man också ha en uppgörelse mellan

parterna, och man skall följa utvecklingen. Nog är detta ganska häpnadsväckande när vi står inför en så våldsamt snabb utveckling. Vi har ju under flera år sett en utveckling med bolagisering, som regeringen inte gör något åt.

Jag vill återkomma till min första fråga: Varför vill regeringen inte göra något? Är det för att regeringen inte skall komma på kant med Svenska arbetsgivareföreningen, exportindustrin eller andra? Är det huvudskälet? Det kan ju inte vara de arbetandes intressen som gör att regeringen inte ingriper.

Anf. 123 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c) replik:

Herr talman! Jag skall bara beröra frågan om provanställning. Johnny Ahlqvist talar om provanställningen som om den inte skulle ha någon betydelse. Men det har den. Det fanns tidigare avtal på detta område om sex månaders provanställning, och det finns fortfarande avtal. Nu säger Johnny Ahlqvist att det är så många som har sex månaders provanställning genom avtal och att detta därför är onödigt.

Men man kan fråga varför det över huvud taget finns provanställning. Det är den springande punkten. Jo, man har provanställning därför att arbetsgivarna vill bekanta sig med personerna och se om de passar för uppgiften. Och det är i detta sammanhang, Johnny Ahlqvist, som vi kommer in på att ungdomar genom provanställning har chans att få jobb. Många små företagare avstår nämligen från att anställa folk, om de inte har denna möjlighet till provanställning. Dessa företagare vill ha sex månaders provanställning. Men tyvärr har deras organisationer inte lyckats införa detta genom förhandlingar. Provanställningar är viktiga just för att få in ungdomarna på arbetsmarknaden. Jag har talat med många företagare som har sagt att om de hade möjlighet att anställa folk under en längre provanställningstid skulle de kunna anställa fler.

Jag vill ställa en fråga till Johnny Ahlqvist. Varför har man provanställning över huvud taget?

Anf. 124 JOHNNY AHLQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag skall börja med Ingvar Karlssons i Bengtsfors sista fråga om varför man har provanställning. Jag har läst i gamla protokoll och betänkanden att det var det parti som Ingvar Karlsson företräder som införde provanställning. Jag tycker därför inte att det finns någon anledning för mig att besvara den frågan.

Vi anser att riksdagen över huvud taget inte skall lagstifta om provanställning. Den paragraf det gäller är nämligen dispositiv, och jag anser att den skall vara det så att arbetsgivarorganisationerna och arbetstagarorganisationerna kan hitta de lämpligaste avtalslösningarna.

Ingvar Karlsson målar upp en bild som innebär att det bara är från arbetstagarorganisationerna som man vill ha en begränsad provanställningstid om t. ex. tre, fyra eller fem månader. Jag måste då tala om för honom att arbetsgivare och arbetstagare gör överenskommelser i avtal om hur långa provanställningarna skall vara.

Jag tror inte på det som Ingvar Karlsson sade om att en längre provanställningstid skulle ge ungdomar större möjlighet till arbete. Enligt

statistiken har ungdomsarbetslösheten nämligen minskat under ett år från 32 000 till 24 000. Mig veterligt har det inte införts någon lagstiftning som har ändrat på provanställningstiden. Jag tror att om ungdomarna får arbete så beror det på att det finns arbetstillfällen för dem och inte på att de kan provanställas.

Sonja Rembo tog upp problemet med vikarier. Hon sade att den bästa lösningen på detta problem naturligtvis är att bryta de offentliga monopolen. Jag måste då fråga Sonja Rembo: Om man bryter de offentliga monopolen och i stället inför privat företagsamhet inom sjukvården, är det då inte meningen att berörda privata företag skall omfattas av lagen om anställningsskydd? I moderaternas reservation ondgör man sig nämligen över lagen om anställningsskydd, och det sägs att det är den som förorsakar vikarieanställningarna. Jag förmodar att lagen skall omfatta även de privata lösningarna. I så fall kan jag inte inse att det skulle bli någon skillnad inom ett privat företag eller inom den offentliga sektorn när det gäller vikariefrågan.

När det gäller permitteringslöner i byggbranschen så framkom det att synpunkterna i fråga hade framförts vid intervjuer. Men i inlägget från talarstolen tidigare sade moderaternas företrädare att dessa löner faktiskt hade förorsakat att företagare hade gått i konkurs. Det är detta jag vänder mig mot. Jag vet att de utgör en belastning, men konjunkturpermitteringar på andra företag klaras upp. Jag tror därför att man löser detta problem inom byggbranschen.

Lars-Ove Hagberg säger att det är ett ofog att arbetsgivarna skall kunna köpa sig fria. Jag menar att ordet ofog avser något som händer ofta. När man hör Lars-Ove Hagberg kan man tro att det är fråga om något som händer ofta på den svenska arbetsmarknaden. Men antalet fall där arbetsgivarna köper sig fria kan man nog räkna på en hand.

Anf. 125 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Jag får fortfarande inget svar på de frågor som jag ställde till Johnny Ahlqvist i mitt inledningsanförande. Men jag skall svara på hans sista fråga. Det blir samma problem med vikarier även om man bryter de offentliga monopolen och öppnar för privat verksamhet, säger Johnny Ahlqvist. Nej, jag tror inte det. Monopol har nämligen den effekten att de leder till ineffektivitet och dåligt resursutnyttjande. Det kan vi se på alla områden. Och det är märkligt att socialdemokraterna, som från början var de främsta motståndarna mot monopol, i dag är de främsta förespråkarna för just monopol.

Om vi bryter de offentliga monopolen öppnar vi för nya arbetsformer, nya organisationsformer och bättre resursutnyttjande. Och för de offentliganställda medför detta den definitiva fördelen att de kan byta arbetsgivare. De kan precis som de anställda på den privata sidan utnyttja sina konkurrensfördelar på arbetsmarknaden. Det är ingen oväsentlig fördel. De skulle kunna få en mycket bättre arbetsmarknad på det sättet, och vi skulle komma ifrån väldigt många av de problem som råder på stora delar av den offentliga arbetsmarknaden.

Den lagstiftning som vi har förutsätter ett statiskt samhälle och ett statiskt arbetsliv. Arbetslivet och samhället är inte statiska. Därför fungerar

lagstiftningen i dag väldigt mycket sämre, och allteftersom samhället och arbetslivet förändras kommer lagstiftningen att visa sig alltför stelbent och alltför otymplig. Den hindrar en dynamisk utveckling. Det är detta som vi moderater har påpekat, och det är därför som vi vill ha en översyn av lagstiftningen. Det är bara att beklaga att socialdemokraterna inte inser hur nödvändigt det är att man kontinuerligt anpassar lagstiftning och avtal till verkligheten.

Jag gör mig inga illusioner om att socialdemokraterna skall ändra sig i den här frågan. Tyvärr har människorna ute på arbetsplatserna funnit att lagen om anställningsskydd inte ger dem den trygghet som hade utlovats utan är en chimär och förhindrar utvecklingen. Men socialdemokraterna tänker inte göra någonting åt den saken.

Anf. 126 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Jag vet inte hur Johnny Ahlqvists händer ser ut egentligen. Om man räknar med ASAB-städerskorna måste Johnny Ahlqvists händer vara mycket stora – där var det många som avskedades och fick skadestånd och inte kom tillbaka. Det finns också fler.

Vi behöver kanske inte heller räkna upp exempel på människor som blivit avskedade och fått rätt i arbetsdomstolen, utan det är just den möjlighet som föreligger som verkligen borde skrämma en gammal fackföreningsman till eftertanke, så att han funderar över vad det är som pågår.

Det som hände på Malmö Strump och som är ganska aktuellt måste väl stämma till ännu mer eftertanke, så att man säger: Den här luckan måste vi täppa till.

Vpk föreslår att den som hamnar i den här situationen skall få välja mellan att få skadestånd eller att återgå till arbetet. Men Johnny Ahlqvist har ingen tilltro till att arbetaren kan se hur hans situation är, om han vill ta ett skadestånd eller gå tillbaka. Det tycker jag verkligen är att beklaga.

Jag hoppas att detta är en engångsföreteelse, men vi har nu ett LAS-betänkande som handlar om konkreta rättigheter, och socialdemokraterna backar i den här frågan trots att man har ett kongressbeslut bakom sig. Då blir jag betänksam över hur framtiden kommer att bli, när de fackliga förtroendemännen skall försvara sig mot det tryck från kapitalet som nu ökar. Det gör mig orolig.

Anf. 127 JOHNNY AHLQVIST (s) replik:

Herr talman! Lars-Ove Hagberg säger att jag inte har någon tilltro till de fackliga organisationerna. Jo, jag har mycket stor tilltro till dem. Men det är inte mer än några minuter sedan som Lars-Ove Hagberg själv sade att de kampodugliga fackföreningarna underkastar sig arbetsköparna. Är det vad vpk anser om de fackliga organisationerna, att de är kampodugliga? Det var vad Lars-Ove Hagberg sade själv.

De fall som Lars-Ove Hagberg tar upp kan jag naturligtvis inte räkna på mina tio fingrar. Det var ju fler än tio personer som avskedades. Men frågan är varför de avskedades. Den frågan diskuterades i ett tidigare betänkande, och anledningen var de vilda strejkerna.

De fall jag tänker på, som man kan räkna på sina fingrar, är de fall där man

kommer på kant med varandra på ett annat sätt på arbetsplatsen.

Frågan om vilda strejker och strejkrätt tycker jag vi har debatterat tillräckligt tidigare i kväll, och den frågan har liksom inte med detta betänkande att göra.

Sonja Rembo säger att man i dag inte har några möjligheter att byta arbetsgivare. Jo, lagen ger mycket goda möjligheter till det. Ingen i det här landet är ju tvångsanställd, så man kan mycket väl byta arbetsgivare.

Att moderaterna påstår att det finns vissa inlåsnings effekter grundas naturligtvis på att antalet arbetstillfällen inte är så stort som det har varit tidigare. Då kan man kanske med statistik bevisa att vi har fått en mindre benägenhet att byta jobb på 1970- och 1980-talen. Men alla här i kammaren vet ju vad som hände från slutet av 1970-talet och fram till 1980-talet, när antalet arbetstillfällen här i landet minskade. Detta påverkar naturligtvis den benägenhet man har att byta anställning.

Sonja Rembo säger att jag inte svarar på hennes frågor. Det kan vara möjligt. Men jag har inte heller fått några svar på de tre frågor som jag ställde till Sonja Rembo i mitt inledningsanförande, så man kan kanske säga att vi på det sättet är kvitt.

Andre vice talmannen anmälde att Lars-Ove Hagberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 128 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Anställningsskyddslagen har i sin nuvarande utformning gällt sedan 1982. Den lades fram av den dåvarande mittenregeringen och hade föregåtts av en genomgripande översyn av den tidigare lagstiftningen, de s. k. Åmanlagarna. Behovet av en ändring i lagstiftningen var uppenbart. Bl. a. fanns inslag som ansågs direkt hämma en positiv sysselsättningsutveckling inom industrin, kanske främst inom de mindre företagen. De ändringar som vidtogs gällde bl. a. provanställning, turordning vid uppsägningar och permitteringar, tillfälliga arbetstoppar vid arbetsanhopning samt saklig grund för uppsägning.

Förslaget mötte kraftigt motstånd från den dåvarande socialdemokratiska oppositionen. Det förtjänar emellertid att upprepas att socialdemokraterna i regeringsställning inte har ansett det motiverat att följa upp sin kritik från oppositionsåren – lagen var med andra ord bra när den antogs 1982. Skälet till motståndet var, som jag tidigare anfört, bl. a. möjligheten till provanställning i sex månader eller annan tid som överenskomms genom kollektivavtal.

Många ungdomar hade då som nu uppenbara problem att få möjlighet att prova och känna sig för i ett nytt yrke. Samtidigt upplevdes ett motstånd från de små arbetsgivarna mot att anställa flera människor, trots att småföretagarverksamheten i många fall hade behov av arbetskraft.

Under åren som gått sedan 1982 har nya verksamheter kommit till i näringslivet. Samtidigt kvarstår i många fall svårigheter att få anställning för ungdomar som kommer direkt från skolan, på grund av avsaknaden av arbetslivserfarenhet.

Samtidigt har man fortfarande bestämmelser i kollektivavtal om provanställning som är restriktivare än lagen. Därtill kommer att många småföretagare har hängavtal som de inte kan påverka.

Detta har folkpartiet påpekat under de senaste åren utan att det har skett någon förändring för att göra provanställningen till det redskap som lagens andemening innebar när den antogs 1982.

I reservation 9 av centerpartister och moderater tas denna fråga upp. Folkpartiet delar reservanternas åsikter om att provanställningen bör göras mer positiv för såväl nyutträdande ungdomar som småföretag och att den bör omfatta sex månader. Däremot delar vi inte reservanternas synpunkt att lagen bör utvidgas att gälla provanställningar som överstiger sex månader. Vi anser då att man frångår lagens andemening om en restriktiv hållning i lagstiftningen.

Jag yrkar därför:

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:A734 yrkande 22 och med avslag på motionerna 1986/87:A734 yrkande 23, 1986/87:A748 och 1986/87:A751 yrkande 5 hos regeringen begär förslag till ändringar i lagen (1982:80) om anställningsskydd i enlighet med vad som i motionen anförts angående generella regler för sex månaders provanställning.

Herr talman! Folkpartiet har under de senaste åren krävt ett särskilt, begränsat regelsystem för de mindre företagen. Lagstiftningen är på många områden dåligt anpassad till förhållandena i de små företagen. I detta sammanhang blir det mer och mer påtagligt när nya företag inom nya branscher växer upp, branscher vars verksamhet man inte kunde förutse i tidigare lagstiftning.

Nyföretagandet måste uppmuntras, och olika former av samarbete måste ges utrymme att utvecklas. Inom bl. a. vården är det önskvärt att anhöriga ges möjligheter att medverka. Det bör också finnas plats för frivilliga insatser inom den offentliga sektorn.

Under senare tid har flera exempel visat att det är oklart om en person skall betraktas som arbetstagare eller egen företagare i förhållande till sin arbetsgivare. För att undvika de stora problem detta förhållande medför måste dessa begrepp ges en enhetlig definition.

Dessa frågor om arbetstagarbegreppet har tagits upp i reservation 3, som följer upp folkpartiets kommittémotion A715, varför jag härmed yrkar bifall till denna reservation.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

12 § Föredrogs

arbetsmarknadsutskottets betänkande

1987/88:6 om ändring i lagen (1970:741) om statlig lönegaranti vid konkurs (prop. 1987/88:2).

Statlig lönegaranti vid konkurs

Anf. 129 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Av arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 6 om ändring i lagen om statlig lönegaranti framgår att vissa mer formella ändringar i lagen om statlig lönegaranti vid konkurs måste ske.

Vad som är mer intressant är att statsrådet i propositionen förespråkar, att när en reform av handläggningen av lönegarantifrågorna kommer att genomföras bör den leda till att all prövning av sådana anspråk skall göras av kronofogdemyndigheterna. Statsrådet vill dock avvakta med ett förslag till handlägningsreform.

Ett förslag från lönegarantiutredningen, som fått stöd av en bred remissopinion, går ut på att prövningen av lönegarantianspråk vid samtliga konkurser skall åvila konkursförvaltarna. Även vad som har anförts i motionerna från folkpartiet, centern och en grupp socialdemokrater stöder sådana tankar.

Herr talman! Synsättet hos motionärerna och reservanterna i lagutskottet och arbetsmarknadsutskottet kan sammanfattas på följande sätt.

Konkursförvaltarna, som under hela konkursens gång har en direktkontakt med företaget, har mycket bättre förutsättningar än kronofogdemyndigheterna att handlägga anspråk enligt lönegarantilagen. Förvaltarnas nära kontakt med företaget och dess anställda leder till det säkraste underlaget för att bedöma lönegarantianspråken.

En kommande reformering av handläggningen av lönegarantisystemet bör därför leda fram till att förvaltarna får sköta alla lönegarantiärenden, dvs. även de som sköts av kronofogdemyndigheterna.

Lagutskottet har yttrat sig över denna fråga och håller med om att kronofogdemyndigheterna i sin nuvarande organisation generellt inte har de resurser som krävs för att ta hand om fler och kanske mer kvalificerade lönegarantiärenden.

Som ett provisorium, då den nya konkurslagen träder i kraft redan vid årsskiftet 1987-1988, får därför godtas att ansvaret för att pröva lönegaranti-anspråken övergångsvis knyts till den nya konkurslagens bestämmelse om anordnande av bevakningsförfarande.

Övergångsvis bör – därom är vi ense i arbetsmarknadsutskottet – en ändring av konkurslagens 9 kap. 1 § ske så att bevakningsförfarande kan äga rum om det med hänsyn till handläggning av lönegarantiärenden finns skäl för det.

Det anförda leder till slutsatsen att, i avvaktan på en slutlig reform, den föreslagna ändringen i konkurslagen inte bör tidsbegränsas, som föreslagits av utskottsmajoriteten.

Regeringen, som avser att återkomma till riksdagen med förslag, kan med fördel läsa lönegarantiutredningen en gång till. Det starka remisstödet bör leda till förnyade och positiva överväganden. Reservationen bygger på motioner från både regeringssidan och oppositionen och är värd att ytterligare beaktas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Anf. 130 LARS ULANDER (s):

Herr talman! Till betänkandet om statlig lönegaranti vid konkurs är fogad en reservation. I reservationen, liksom i den avvikande meningen i lagutskottets yttrande, hävdas att förvaltarna skall ha ansvaret för prövningen av lönegarantifrågorna vid samtliga konkurser.

I majoritetsskrivningen i lagutskottets yttrande påpekas att kronofogde-

myndigheten för närvarande inte har resurser för att tillföras fler och kanske mer komplicerade lönegarantiärenden.

Majoriteten i arbetsmarknadsutskottet ansluter sig till det som har anförts av lagutskottet, med den kompletteringen att den nya regeln i 9 kap. konkurslagen skall gälla endast till den 30 juni 1988. Under denna tid ges kronofogdemyndigheterna möjlighet att genom förberedelser i form av utbildning m. m. på ett kompetent sätt handlägga de nya lönegarantiärenden som tillkommer med anledning av den nya konkurslagen. Redan nu handläggs ca 95 % av lönegarantifrågorna hos kronofogdemyndigheterna, och efter en lagändring ca 98 %.

Om reservanternas förslag bifölls skulle lönegarantiärenden handläggas av ca 400 konkursförvaltare. Det skulle inte vara bra, om en enhetlig rättstillämpning eftersträvas. Detta ställs mot de 25 kronofogdemyndigheter som kommer att finnas efter den 1 juli 1988.

Även från rent principiella synpunkter bör reservanternas förslag avvisas. En statlig ersättning bör av principiella skäl beslutas av staten – det är en ren myndighetsutövning. Tillsyn och kontroll kan säkerställa verksamheten.

Herr talman! Sammanfattningsvis kan de båda ståndpunkter som har kommit fram formuleras på följande enkla sätt: Majoriteten anser att arbetet med lönegarantifrågor är en myndighetsutövning, och därför skall kronofogdemyndigheten ha den uppgiften. Minoriteten ser möjligheten för konkursförvaltare, dvs. det privata alternativet, att få ökade uppgifter.

Det handlar om ca 800 milj. kr. som skall förvaltas. En annan omständighet är att förvaltarna skall ta hand om alla lönegarantifrågor och att de skall kunna använda pengarna till fortsatt drift i företaget.

För majoriteten är det angeläget att pengarna i första hand används för det som de är avsatta för, nämligen som en garanti till löntagarna att de får ut den lön som de skulle ha fått om företaget inte gått i konkurs.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till hemställan i arbetsmarknadsutskottets betänkande 1987/88:6.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

13 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1987/88:9 om jämkningar i skyldigheten att lämna kontrolluppgift på räntor, m. m. (prop. 1987/88:44).

Jämkningar i skyldigheten att lämna kontrolluppgift på räntor, m. m.

Anf. 131 EWY MÖLLER (m):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande 1987/88:9 behandlas ett regeringsförslag om jämkningar i skyldigheten att lämna kontrolluppgifter på räntor m. m. Moderaterna har tillstyrkt propositionen utom i vissa hänseenden. Det gäller avsnitten Gemensamma konton samt Konton utan personnummer. Till betänkandet har fogats två moderata reservationer.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

Jämkningar i skyldigheten att lämna kontrolluppgift på räntor, m. m.

De frågor som behandlas i betänkandet har uppkommit genom den skyldighet för bl. a. bankerna att lämna kontrolluppgifter om räntor och kapitalbehållning m. m. som beslöts i samband med beslutet om ett förenklat deklarationsförfarande.

Moderaterna motsatte sig 1985 detta beslut, då vi förutspådde att en ökad byråkrati skulle följa i spåren. Detta har också besannats.

I detta betänkande gäller det bankerna, som åläggs att utföra och lämna ytterligare kontrolluppgifter till skattemyndigheterna. I takt med att kontrollen skärps för enskilda människor ökar också, som i detta fall, bankernas administrationsbörda.

Av betänkandet framgår att bankerna har hemställt hos regeringen att fördelning av räntor och fordran skall ske bara om det gäller två kontoinnehavare. I övriga fall skall uppgift lämnas bara angående den som förvaltar kontot. Moderaterna delar denna uppfattning.

Vi anser att utskottsmajoriteten borde ha tagit hänsyn till de skäl som bankerna åberopar, dvs. att det i praktiken är omöjligt att skaffa fram underlag för att fullständigt kunna rapportera uppgifter på det sätt som lagen kräver. Antalet kontohavare kan enligt bankerna i vissa fall uppgå till mer än 100 personer. Fullständiga register över sådana kontohavare kan inte upprättas. I detta fall spelar det ingen roll hur lång anpassningstid bankerna får.

Vi moderater framhåller i reservation 2 att det inte är rimligt att det i lagstiftningen ställs krav som i praktiken inte går att uppfylla. Vi anför också att motsvarande regler skall tillämpas i fråga om aktieinnehav i värdepappersdepåer hos bankerna.

Vidare har bankerna hemställt om en lagändring som innebär att skyldigheten att sammanlägga uppgifter för samma person med olika konton undanröjs i de fall där personnummer saknas på ett eller flera konton i bankernas redovisningssystem. Även här har vi tillmötesgått bankernas önskemål – vilket framgår av reservation 3. Vi anser att bankerna redan har utfört ett omfattande kompletteringsarbete för att uppfylla de nu gällande kraven. Det arbete som återstår skulle komma att kräva avsevärda resurser, ett merarbete för bankerna som i praktiken inte kan förväntas få mer än en mycket begränsad effekt ur beskattningssynpunkt.

Med det sagda, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 2 och 3.

Anf. 132 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! I proposition 1987/88:44 föreslås att det fr. o. m. taxeringsåret 1989 införs en generell beloppsgräns för kreditinstituts uppgiftsskyldighet. Om den sammanlagda räntan till en person understiger 100 kr. behöver ingen kontrolluppgift lämnas. Flera sådana räntor föreslås vara skattefria om de sammanlagt understiger 500 kr. Den här ändringen är föranledd av bankers och andra kreditinstituts problem med uppgiftslämnandet.

Redan när den förenklade självdeklarationen infördes 1985 föreslog vi i folkpartiet en beloppsgräns om 500 kr. Vi gör på samma sätt i dag och föreslår att belopp understigande 500 kr. inte skall behöva föranleda någon kontrolluppgift.

Vi tycker att man skall uppmuntra folk till ett klokt handlande. Det förslag

vi framlägger innebär att man kan bygga upp en normal kundrelation med en bank. Man förleds inte av chansen att eventuellt kunna göra vinst på räntorna genom att sprida ut mindre sparbelopp på flera olika banker.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 1.

Anf. 133 ARNE KJÖRNSBERG (s):

Herr talman! De förslag som vi nu diskuterar är egentligen så självklara att man kanske inte behöver ödsla så många ord på dem. Förslagen är dessutom en naturlig följd av tidigare beslut vad gäller bankers och kreditinstituts skyldigheter att lämna kontrolluppgifter om räntor.

I huvudsak föreslår utskottet följande. Uppgår den sammanlagda räntan för en kund hos ett kreditinstitut till mindre än 100 kr. behöver uppgift inte lämnas och sådana räntor skall också vara skattefria. För att detta inte skall kunna missbrukas föreslår utskottet att om en kund har flera konton hos olika banker så att den sammanlagda räntan på dessa konton uppgår till 500 kr. eller mer upphör skattefriheten.

Vad gäller de s. k. gemensamma kontona föreslås i propositionen att uppgift inte behöver lämnas om kontot innehas av fem personer eller fler. Ewy Möller kan vara lugn när det gäller konton som innehas av upp till 100 personer. Utskottets majoritet tycker att fem personer är en rimlig gräns och instämmer därför i förslaget till den delen.

När det för några år sedan fattades beslut om bankernas uppgiftsskyldighet vad gäller räntor, förutsåg man att det skulle vara vissa praktiska problem med att sammanföra konton som har personnummer med sådana som inte har det. Därför medgav man övergångsvis vissa lättnader. Det gäller då konton där räntan var under 1 000 kr. Nu sänks denna gräns till att gälla konton med en ränta mindre än 100 kr. Kreditinstituten har haft två år på sig nu. Någon kan tycka att det är för kort tid. Hade de haft tre år på sig är jag säker på att någon hade tyckt att tre år var för kort tid. Institutet har varit medvetna om att detta skulle komma och de har alltså haft denna tid på sig att göra nödvändiga kompletteringar. Majoriteten i utskottet anser att den här tiden har varit tillräcklig.

Herr talman! Jag har inte nämnt reservationerna. Av dessa ord antar jag att det framgår vad jag tycker om dem. För ordningens skull vill jag dock yrka avslag på de tre reservationerna och som en följd av detta yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 134 EWY MÖLLER (m):

Herr talman! Propositionen visar med all önskvärd tydlighet att de ursprungliga kraven på banker och andra penninginrättningar har varit alltför omfattande. Att man nu upptäcker detta är i och för sig glädjande. Men det beklagliga är att de lättnader som föreslås inte är tillräckliga. Man skall inte stifta lagar som innebär krav som svårligen kan uppfyllas. Vi tycker att önskan att öka kontrollen borde fått stå tillbaka för det praktiskt möjliga. I och med att man inte tar hänsyn till bankernas synpunkter, vilka är värda att beakta, handlar det endast om att skärpa kontrollen för enskilda människor. Nya skattelagar och ändringar i dem leder sällan till mindre kontroll för skattebetalarna. Till en del handlar det om ambitionen att fler skall kunna

använda det förenklade självdeklarationssystemet. För att också förenkla det för skattemyndigheterna lägger man, som i detta fall, alltmer ansvar på bankerna. Andra gånger gäller det företag, som får lämna kontrolluppgifter om enskilda människor.

Anf. 135 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! Om regeringen vill medge en skattefrihet för räntor om 500 kr. tycker vi från folkpartiets sida att man borde medge att uppgiftsgränsen sätts där. Det skulle innebära att om man hade en naturlig bankrelation och fick räntor på upp till 500 kr. skulle de inte vara skattefria. Om man hade flera sådana var de självfallet skattepliktiga. Man skulle då inte frestas att gå runt hörnet och sätta in pengar så att man får en hundralapp i ränta här och där. 100 kr. i ränta skattefritt motsvarar för många en inkomst på ungefär 500 kr. före skatt. Det krävs en viss insats för det. Det är enklare att gå runt hörnet och sätta in motsvarande summa på banken och tjäna detta belopp. Går jag runt ett par tre stycken hörn blir det desto bättre. Detta uppmuntrar folk till ett irrationellt handlande. Det kommer att föranleda en massa småkonton alldeles i onödan. Folkpartiets förslag, herr talman, är klokare.

Anf. 136 ARNE KJÖRNSBERG (s):

Herr talman! Kjell Johansson, man kanske måste gå runt fem hörn och öppna fem konton för att få ut en hundralapp. Men vanligt folk planerar inte på så sätt. Det är att konstruera problem. Vi tycker faktiskt att det är rimligt att ha denna gräns. Men man får ta vissa praktiska hänsyn. Om ett antal personer har konton med små tillgångar får vi väl acceptera det och därav acceptera gränsen 500 kr. för flera konton på olika kreditinstitut.

Ewy Möller, jag har faktiskt läst protokollet från motsvarande debatt för två år sedan. Då var huvudlinjen för moderaterna den personliga integriteten. I huvudsak har ni släppt den linjen nu. Men Ewy Möller kunde inte låta bli att i sitt inlägg återkomma till det. Bara för att vi inte vill acceptera fullt ut vad bankerna säger kommer den personliga integriteten fram. Vi uppfattar i alla fall inte vår uppgift som att gå bankernas ärenden. Man får försöka göra en viss avvägning. Man har tagit viss hänsyn till de praktiska problem som finns, därav det förslag vi nu har kommit fram till.

Det är kanske förmätet av mig att ha en åsikt om det, men jag tror ändå att det vore förnuftigt om Ewy Möller inte drog linjen om den personliga integriteten alltför hårt. Då kan vi ta upp den debatt vi hade för två år sedan, och så blir det andra och betydligt längre diskussioner.

Anf. 137 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! Arne Kjörnsberg, om vanligt folk har så mycket pengar på banken att de får en ränta på inemot 500 kr., visst är det då intressant att gå runt hörnet och sätta in dessa pengar och på det viset skattefritt tjäna 400 kr. Det är inte så illa att skattefritt tjäna 400 kr. så det kan man förvisso göra. Det kommer att medföra en mängd småkonton som skall hanteras i bankerna och det kostar pengar. Det är inget bra förslag ni har lagt.

Anf. 138 EWY MÖLLER (m):

Herr talman! För oss handlar det om att vi inte vill ha ett överkontrollerat samhälle, utan vi tror på enskilda individer. Vi har också den uppfattningen att om man i stället gjorde lagändringar i positiv riktning för skattebetalarna, skulle detta tillsammans med skattelättnader leda till en minskad kontroll och därmed också ett minskat misstroende mot enskilda människor. Det handlar till stor del om detta.

Prot. 1987/88:41
9 december 1987

*Inbetalningskvot vid
avsättning till allmän
investeringsfond,
m. m.*

Anf. 139 ARNE KJÖRNSBERG (s):

Herr talman! Mycket kort: För Ewy Möller går alltså gränsen mellan det överkontrollerade samhället och det icke överkontrollerade samhället bl. a. vid om det skall vara två eller fem personer på ett s. k. gemensamt konto för att man skall lämna uppgift eller inte. I och för sig är det en intressant distinktion, men jag tror inte den är speciellt principiell.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrags

skatteutskottets betänkande

1987/88:10 om inbetalningskvot vid avsättning till allmän investeringsfond och skatteregler vid fusion mellan ekonomiska föreningar (prop. 1987/88:51).

Inbetalningskvot vid avsättning till allmän investeringsfond, m. m.

Anf. 140 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! I den proposition som behandlas i detta betänkande föreslås en försämring av reglerna för avsättning till investeringsfond genom att ett belopp på 100 % av avsättningen skall insättas på räntelöst konto i riksbanken.

Om man över huvud taget skall ha ett system med investeringsfonder, skall systemet vara stabilt och ha regler som stimulerar till användning av investeringsfonder. Då skall man inte ändra reglerna, som nu föreslås.

Om dessutom resultatet av det pågående utredningsarbetet blir – vilket är sannolikt – att man avskaffar systemet med investeringsfonder, finns det ingen anledning att nu ändra systemets regler.

Mot den bakgrunden yrkar jag bifall till reservationen.

Anf. 141 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! Jag är medveten om att jag har frestat kammararens tålmod i denna sena timme. Jag skall därför nöja mig med att i denna fråga i allt väsentligt instämma i vad Bo Lundgren sade. Jag yrkar således också bifall till reservation 1.

Helt kort vill jag anföra några ord om det särskilda yttrande som är fogat till betänkandet. Skattereglerna vid fusion kommer inte att vara tillämpliga vid fusioner mellan en vanlig ekonomisk förening och dess helägda dotterfö-

retag. I princip kan således samma resonemang som beträffande bankerna göras gällande i fråga om ekonomiska föreningar. Eventuella problem i detta hänseende bör enligt vår mening kunna beaktas i samband med den översyn av reglerna som vi redan tidigare har uttalat oss för då det gäller bankerna.

Anf. 142 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande nr 10 behandlas proposition 51 om inbetalningskvoten vid avsättning till allmän investeringsfond. Propositionen innebär att inbetalningskvoten skall höjas från 75 % till 100 %.

I utskottsmajoritetens uttalande heter det bl. a. att det anförts goda skäl för en höjning av inbetalningskvoten. Men vilka goda skäl som föreligger redovisas inte. Inte ett ord sägs egentligen om varför man skall höja inbetalningskvoten.

I propositionen nämns att den höjning som skedde 1984 från 50 % till 75 % inte innebar någon hämmande effekt på avsättningen till investeringsfonderna. Att nu tro att man kan höja inbetalningskvoten till 100 % utan att det skulle ha negativ effekt är nog alltför optimistiskt. Vad vill egentligen regeringen med sitt förslag? Vill man ta bort intresset för avsättning till investeringskonto?

Nog låter det bra när man i propositionen ger sken av att företagen skall bli mer intresserade av att investera snabbare, om avsättningsreglerna blir mer restriktiva. Men verkligheten är ju den att det är regeringen och inte det enskilda företaget som avgör när investeringsfonderna får användas. Inför detta faktum är det mycket troligt att avsättningarna till investeringsfonder nu kommer att minska mycket kraftigt.

Vill man ha kvar investeringsfonderna måste man också ha en viss stimulans i systemet. Det har man i de nuvarande reglerna, och jag kan, herr talman, inte annat än tillstyrka den till utskottsbetänkandet fogade reservationen, som innebär ett bibehållande av nuvarande regler för avsättning till investeringsfonderna.

Anf. 143 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! Vi har i vårt land under närmare fem decennier haft investeringsfonder; den första lagstiftningen tillkom 1938. Väsentliga förändringar i reglerna för fonderna har givetvis gjorts sedan dess. Den senaste större översynen gjordes 1979, och bestämmelserna har varit oförändrade, med ett undantag: inbetalningskvoten höjdes 1984 från 50 % till den nuvarande nivån, som är 75 %.

De allmänna investeringsfonderna kan användas av aktiebolag, ekonomiska föreningar, sparbanker och ömsesidiga skadeförsäkringsanstalter. Investeringsfonderna är också till skillnad från andra omtalade fonder av frivillig karaktär.

En avsättning till allmän investeringsfond redovisas hos företaget som en bokslutsdisposition. Den är för det berörda företaget fördelaktig då den minskar den redovisade vinsten, eftersom avsättningen är avdragsgill vid bl. a. beräkningen av den beskattningsbara inkomsten. För att avsättningen skall vara avdragsgill krävs att ett belopp motsvarande 75 % av avsättningsbeloppet betalas in på ett räntelöst konto i riksbanken.

Som framgått av de tre tidigare anförandena har regeringen nu föreslagit att det belopp som skall betalas in till riksbanken i samband med avsättning till allmän investeringsfond skall höjas från nuvarande 75 % till 100 %. En majoritet av utskottet tillstyrker regeringens förslag. Som sig bör yrkar de borgerliga i en gemensam reservation avslag på regeringens förslag. Motiven för avslagsyrkandet är två, nämligen att det inte i regeringsförslaget anförts några skäl som kan motivera en förändring av de nuvarande reglerna och att investeringsfondernas framtid för närvarande är föremål för en utredning. Det sistnämnda är riktigt, men däremot är det inte sagt att investeringsfonderna skall upphöra. Frågan diskuteras för närvarande i utredningen om reformerad företagsbeskattning, och något förslag torde knappast bli aktuellt under det närmaste året.

Vad sedan beträffar skälen, som kan motivera höjningen, som efterlyses i reservationen vill jag rekommendera reservanterna att läsa propositionen från s. 7, nedersta raden, fram till mitten av s. 9, så hittar ni motiven. Vad där har framförts om förbättringar i fråga om likviditeten och att en större del än hittills av utgifter för investeringar skulle kunna finansieras av riksbanksmedel har för majoritetens vidkommande varit till fyllest för att tillstyrka propositionen.

Herr talman! Med det sagda yrkar jag bifall till betänkandet och avslag på reservationen.

Anf. 144 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Jag har tidigare utförligt motiverat varför propositionens förslag när det gäller investeringsfonder bör avslås.

Låt mig säga att eftersom det är som Bruno Poromaa sade att investeringsfonderna har funnits sedan 1938, i fem decennier, och de sannolikt inte när det gäller avsättningsmöjligheter kommer att vara kvar mer än ett par tre år ytterligare, varför skall man då vara klåfingrig och ändra på reglerna? För den som under den här perioden vill använda systemet skall man i varje fall inte försämla det så att ingen blir intresserad av det. Det är vad regeringen sysslar med. Det här är en av de sämre propositioner som kommit till riksdagen i höst, och det vill inte säga litet.

Anf. 145 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! Bruno Poromaa säger att det är fördelaktigt med investeringsfonderna. Jag vill då fråga: Vad är det som är fördelaktigt, när man skall betala in 100 % och inte vet när man får utnyttja medlen?

Poromaa säger att det skall stimulera till att snabbare använda medlen. Har man tänkt ändra bestämmelserna för användandet, eller har man tänkt ha kvar de bestämmelser som nu gäller och som stipulerar att det är regeringen som avgör när pengarna får utnyttjas?

Anf. 146 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! Bruno Poromaa säger att socialdemokraterna inte har sagt att investeringsfonderna skall avskaffas. Men är det riktigt rätt, Bruno Poromaa? Utgick inte socialdemokraterna i sin skattesliss från att möjligheterna till bokslutsdispositioner skulle tas bort och att investeringsfonderna som en konsekvens av detta skulle försvinna?

Anf. 147 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! För tre år sedan höjde vi avsättningsbeloppet från 50 % till 75 %. Jag vill minnas att ni protesterade mot höjningen då liksom nu. Ni gjorde gällande att tidpunkten var felaktigt vald osv. Det var ungefär samma argument som fördes fram då som nu anförs.

Nu när vi återigen föreslår en höjning av avsättningsbeloppet yrkar ni att det inte skall höjas utan bibehållas på den nuvarande nivån, alltså 75 %. Betyder det att ni nu, tre år efter det att avsättningsbeloppet höjts, är beredda att acceptera den nuvarande nivån? Jag kan inte tolka det på annat sätt.

Man måste säga att svensk företagsbeskattning är generös jämfört med många andra länders. Den står sig väl vid en jämförelse. Det bekräftades också vid en studieresa som vi i skatteutskottet gjorde för ett år sedan.

Jag tror inte heller att den här frågan är av den art som ni försöker göra gällande. I vanliga fall brukar näringslivet reagera på ett sätt som verkligen ger eko – det har man där också resurser till; det har vi sett i många olika sammanhang under de senaste åren, exempelvis vid införandet av löntagarfonder, inför beslutet om engångsskatten, osv. Sedan propositionen presenterades har jag inte märkt någon som helst reaktion från det hållet. Det är dock mycket möjligt att vi inte har blivit kontaktade men att däremot ni har blivit det.

Anf. 148 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Ett av motiven till att näringslivet kanske inte har artikulerat sitt motstånd mot den här höjningen så väl är att näringslivets företrädare själva genom Industriförbundet har föreslagit en reform av företagsbeskattningen som innebär att investeringsfondssystemet försvinner. Det har för den delen också vi moderater gjort. Även andra partier har pläderat för detta.

Som ledamot av företagsskatteutredningen måste jag ändå säga att jag bedömer sannolikheten för att det går på det viset som ganska stor, trots att ingen naturligtvis än vet någonting och inga beslut är fattade.

Men om man skall ha ett investeringsfondssystem tycker vi inte att höjningen av avsättningsbeloppet till 75 % var ett bra beslut, och det blir än sämre om man höjer det till 100 % – det är helt klart. Men motivet till att vi inte har bekymrat oss om detaljerna i systemet är naturligtvis givet: Vi anser att man skall slopa investeringsfondssystemet och i stället sänka skattesatsen.

Anf. 149 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! Jag tycker inte det här är platsen och tidpunkten att diskutera den framtida företagsbeskattningen – det får vi tillfälle att göra sedan. Men jag är förvånad över att Bruno Poromaa inte kan inse att stimulansen att göra avsättning till investeringsfonderna måste minska när det införs en regel som innebär att man skall sätta in 100 % på riksbanken. Det är väl självklart att intresset kommer att bli vida mindre, såvida man inte har helt klart för sig att man inom ett år eller två kommer att göra en investering och då få rätt att utnyttja medlen. Den brännande frågan är alltså när man får utnyttja pengarna.

Att kritiken mot förslaget från näringslivet inte är hårdare beror väl på att man inte tvingas att avsätta medel till investeringsfonderna, utan det är frivilligt att göra det. Men eftersom värdet av att företagen på det här sättet har kunnat konsolidera sig ofta har betonats är det beklagligt, tycker jag, att man tar bort den möjligheten. Det har ändå vid många tillfällen prisats att företagen på det sättet har byggt upp en reserv för att möta en lågkonjunktur. Även om läget för näringslivet har varit betydligt bättre de senaste åren vet vi inte när vi kan möta en ny lågkonjunktur, och då kan det kanhända vara bra att ha en reserv att ta till.

Anf. 150 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! Betyder detta att ni efter tre år är beredda att acceptera en avsättning på 100 %, frågade Bruno Poromaa. Nej, det betyder det inte. Det är bara att läsa den motion som vi från folkpartiets sida har skrivit. Vi säger där att vi vill avveckla investeringsfondssystemet på tre år; vi menar att det behövs för att man skall kunna lösa upp fonderna utan alltför hårda skattemässiga konsekvenser. Det som eventuellt finns kvar inestående på konto får då tas upp till beskattning.

Anf. 151 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! Till Kjell Johansson vill jag säga att antingen uttryckte jag mig illa eller också hörde Kjell Johansson fel. Jag frågade om ni var beredda att acceptera den höjning som gjordes för tre år sedan. Ni protesterade ju mot den höjningen, men nu föreslår ni att avsättningsbeloppet skall vara oförändrat 75 %.

Investeringsfonderna har haft en stor uppgift att fylla, och har det fortfarande. Skall de avlösas, skall de avlösas av något bättre alternativ. Investeringsfonderna har varit mycket betydelsefulla också från regionalpolitisk synpunkt – det har vi erfarenhet av. Jag tycker att det beslut som regeringen har fattat om användning av investeringsfondsmedlen skulle glädja speciellt Stig Josefson, nämligen att de skall frisläppas i stödområdet och användas också för miljöåtgärder. Partivänner till er alla tre har många gånger ställt interpellationer och frågor till statsråden både om regionalpolitiken och om miljöpolitiken. Tala om för de interpellanterna och frågeställarna att regeringen bl. a. på den här punkten har gjort en lovvärd insats på dessa båda områden!

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 9 december

1987/88:145 av *Göran Ericsson* (m) till justitieministern om brottsbekämpningen:

Brottsbekämpning måste ske på många olika nivåer i samhället. Insatserna mot brott är också av olika karaktär. Somliga insatser ger en effekt i det korta perspektivet medan andra har en gynnsam inverkan på medellång och lång sikt.

Den brottsutveckling vi iakttar för närvarande är synnerligen oroande. Våldsbrotten ökade exempelvis under 1986 med 2 %, ökningen under 1985 var 6 %, dvs. på två år har vi i reala tal fått en ökning i *anmällda våldsbrott* på 8 %; verklighetens tal är säkert långt högre.

Under 1986 ökade antalet anmällda brott med 77 000 stycken eller 8 % och antalet anmällda brott har nu passerat miljongränsen. Under tiden från 1983, när brottsökning noterats varje år, har regeringen mött denna utveckling genom en medveten och planerad neddragning av antalet polismän.

Detta har skett genom att den årliga avgången från poliskåren med i genomsnitt ca 450–460 polismän inte ersatts med motsvarande intagning i polishögskolan.

Situationen har snabbare nått en krispunkt än vad man kunnat ana. I exempelvis Stockholms polisdistrikt slutar för närvarande tre polismän i veckan. Vid exempelvis innerstadsdistriktet är läget så kritiskt, att man i vissa arbetsturer saknar personal att besätta radiobilar med och då får låta den personal som tjänstgör arbeta på övertid.

I en interpellation av motsvarande slag som denna, väckt den 14 februari 1986, frågade jag om regeringen ansåg det vara en offensiv och verkningfull åtgärd att minska antalet polismän såsom ett svar på en ökande brottslighet. Den 28 februari 1986 fick jag veta att "den svenska polisen aldrig tidigare haft så goda förutsättningar att ingripa mot den samlade brottsligheten som i dag". Vad som hände denna ödesdag vet vi alltför väl, och situationen har sedan den 28 februari 1986 blivit än mer krisartad.

I en intervju i Svenska Dagbladet den 8 december 1987 har justitieministern förklarat att en ökad intagning upp till antalet som lämnar polisen inte är aktuellt. Därmed kommer den politik som lett fram till dagens krisläge att än mer accentueras.

I samma intervju ger justitieministern uttryck för en önskan att i första hand förbättra polisens arbetssituation i stället för att prioritera ökad intagning till polisskolan.

Intressant i detta sammanhang är att justitieministern inte tycks förstå att en full bemanning är den viktigaste åtgärden för att förbättra arbetssituationen. Det är bristen på polismän som gör att de som finns kvar tvingas till övertid, förskjuten tjänstgöring m. m. – åtgärder som slår sönder familjeliv och umgänge.

Arbetsituationen ute på fältet, vid olycksplatser, vid brottsplatser m. m., lär ingen justitieminister kunna påverka. Det är frånvaron av polismän som gör att de som är kvar överväger att lämna sina arbeten.

När brottskurvor snabbt stiger och när uppklärningsprocenten sjunker är det åtgärder med relativt kortsiktig verkan som måste insättas. Att möta dessa problem med arbetsmarknadspolitiska åtgärder – vilket framgår av intervjun – är långsiktiga åtgärder och förändrar inte den akuta situationen nämnvärt.

Det är mot den bakgrunden av stort värde om regeringen i den nu uppkomna situationen ger en anvisning om vilken väg man är beredd att beträda. Väljer man diffusa och oidentifierbara långsiktiga arbetsmarknadsåtgärder, eller väljer man att på relativt kort sikt ta itu med en ökande brottslighet inför vilken polisväsendet med sin nuvarande personalstat står mer eller mindre maktlös inför?

Mot bakgrund av vad jag ovan anfört vill jag ställa följande frågor till statsrådet:

1. Avser regeringen att kompensera polisväsendet för avgångar med en ökande aspirantintagning upp till den nivå som avgången svarar för?
2. Vilka andra åtgärder planerar regeringen för att förbättra polisens arbetsituation och därmed minska avhoppet från polisyrket?
3. Vilka andra åtgärder med verkan på kort sikt avser regeringen vidta för att bryta den ökning av antalet anmälda brott som ägt rum under 1980-talet?

17 § Kammaren åtskildes kl. 22.48.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Olof Marcusson

Onsdagen den 9 december

Förste vice talmannen 106
Andre vice talmannen 64
Ahlqvist, Johnny (s) 158, 163, 165
Branting, Charlotte (fp) 91, 105, 108, 113, 115
Brunander, Lennart (c) 44, 49, 53
Castberger, Anders (fp) 41, 50, 52
Dahl, Birgitta, miljö- och energiminister 3, 30, 36, 40, 59, 63, 66, 68, 73
Edgren, Margitta (fp) 80, 84, 85, 88, 89
Eriksson, Ingvar (m) 15, 33, 37, 51, 53
Ernestam, Lars (fp) 20, 34, 38
Fiskesjö, Bertil, tredje vice talman (c) 69, 75
Fransson, Jan (s) 26, 35, 39
Franzén, Ivar (c) 58, 62, 63
Godin, Sigge (fp) 166
Hagberg, Lars-Ove (vpk) 135, 146, 151, 156, 162, 165
Hammar, Bo (vpk) 82, 85, 86
Hedkvist Petersen, Ewa (s) 119, 122, 123
Hemmingsson, Ingrid (m) 89, 104, 107, 113, 114
Ingvardsson, Margó (vpk) 98, 106
Jennehag, Jan (vpk) 25, 35
Johansson, Kersti (c) 95, 104, 108, 114, 116, 122, 123
Johansson, Kjell (fp) 170, 172, 173, 175, 177
Jonsson, Elver (fp) 131, 145, 150, 167
Josefson, Stig (c) 174, 175, 176
Karlsson, Ingvar, i Bengtsfors (c) 133, 147, 150, 156, 163
Keen, Kerstin (fp) 123, 125
Kindbom, Bengt (c) 82, 84, 86, 89
Kjörnsberg, Arne (s) 171, 172, 173
Larsson, Berit (vpk) 116, 125
Lundgren, Bo (m) 173, 175, 176
Munke, Sven (m) 65, 67
Möller, Ewy (m) 169, 171, 173
Nyhage, Hans (m) 78, 87, 88
Olsson, Karl Erik (c) 12, 33, 37
Persson, Gustav (s) 99, 106, 109
Poromaa, Bruno (s) 174, 176, 177
Rembo, Sonja (m) 126, 144, 149, 153, 161, 164
Stenmarck, Per (m) 64, 68
Svensson, Alf (c) 55, 61
Thorén, Rune (c) 72
Thun, Sture (s) 86, 88, 89
Ulander, Lars (s) 168
Winberg, Margareta (s) 47, 51, 54, 110, 114, 116
Östlund, Sten (s) 139, 148, 152